

*Bălcescu de Gh.
TATARĂSCU, ta-
blou localizat și da-
tat « Paris, 1851 ».
(După o copie aflată
la Muzeul Militar
Central. Reversibil
color de Radu
BRAUN și Octavian
PLOSCARU — Stu-
dioul foto al
C.P.C.S.)*

Coperta și prezentarea artistică: VICTOR MAȘEK

Încă de la crearea sa, acum 65 de ani, Partidul Comunist Român, continuând și dezvoltând cele mai bune tradiții ale luptei clasei muncitoare și a celorlalte forțe sociale progresiste pentru o Românie liberă, prosperă și independentă, a făcut din cauza națională propria sa cauză. Constituirea partidului se înscrie în seria acelor momente esențiale ce marchează formarea și dezvoltarea statului național român, modern și unitar, începînd cu Revoluția de eliberare națională și socială a lui Tudor Vladimirescu, Revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea principatelor sub domnitorul patriot A. I. Cuza, Războiul de independență și Marea Unire din 1918, precedată ea însăși de lupta grea, plină de jertfe și sacrificii, a românilor din Transilvania pentru apărarea ființei și demnității lor naționale. O fericită coincidență istorică făcea ca la 100 de ani de la Revoluția lui Tudor să ia ființă Partidul care va deveni binefăcătorul și valorizatorul unei experiențe istorice pe care nici un alt partid nu ar fi putut-o înțelege, continua și dezvolta în noile condiții istorice. Este vorba în primul rînd de faptul că toți acești pași decisivi spre România de azi, culminînd cu Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 au fost în întregime opera poporului român. Continuitatea istorică milenară, legătura organică cu pămîntul carpato-danubiano-pontic și apărarea gliei strămoșești au determinat de timpuriu o conștiință patriotică, un adînc sentiment național care ne-a ajutat să rezistăm, să răzvim și să triumfăm prin cumplinele restriști ale veacurilor.

Al. TĂNASE

859.0.09

M30

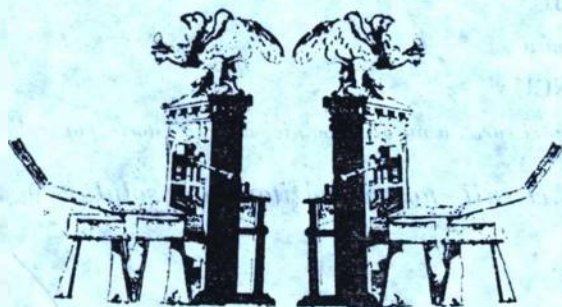
MANUSCRIPTUM

2/1986 € (63) ANUL XVII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

269775 24

SALA DE LECTURĂ

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon 50 20 96, cod 71116

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA, Presă P.O. 12—201, telex 10376
psfir București, Calea Griviței, nr. 64—66, Sectorul Export—Import

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”

269.775

SUMAR

- 6—9 **Partidul și conștiința demnității naționale** — editorial (*Al. TĂNASE*)
10—11 **Manuscrise de negăsit** (Eseu de *George MACOVESCU*)

Scriitorul — conștiința epocii

- 12—14 **În slujba idealurilor lumii noi** — conferințe radiofonice (Însemnări de *Victor CRĂCIUN*)

Felix ADERCA

- 15—16 *Tendințe noi în cultura anului 1946*

Demostene BOTEZ

- 17 « ...ctitor de suflete... »

Eusebiu CAMILAR

- 18—20 « ...a scrie paginile istoriei contemporane »

Miron RADU PARASCHIVESCU

- 21—22 *Cum am scris Cîntarea României*

Cristian SÂRBU

- 23 *Destinul meu*

Zaharia STANCU

- 24—25 « ...realizări care nu au avut loc niciodată în istoria poporului român... »

« ...eternii noștri păzitori ai solului veșnic... »

M. EMINESCU

- 26—33 *Despre psihologia popoarelor*, VI (Prefață, transliterare și note de *D. VATA-MANIUC*; traducere de *G. PINTEA*)

Centenar

G. TOPÎRCEANU

- 34—39 « ...prin această peniță rebelă și ostilă... » — scrisori (prezentate de *Ileana ENE*)

Alice CĂLUGĂRU

- 40—42 **Moment epistolar** (Introducere de *Constantin CIOPRAGA*)

- 42—58 « ...un poet care mă apreciază... » — epistole către **G. TOPÎRCEANU**

Scriitorii și înțelesurile vieții

C. DOBROGEANU-GHEREA

- 59—60 Scrisori de familie (Adnotări de *Nicolae SCURTU*)
60—61 « ...dorința de a corespunda cu cineva... » — epistole către fiica sa

AI. VLAHUȚĂ

- 62—63 În corespondență cu socialistul Paul BUJOR (Documentar de *Mariana și Liviu BOAR*)
63—66 « ...o viață nouă stă să înceapă pentru noi și pentru lumea-nțreagă » — scrisori din anii 1901 — 1918.

Proză/Teatru

Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE

- 67—76 *Pavilionul de odănoare* — fragment de roman (Preambul de *C. DARIE*)

Mircea ȘTEFĂNESCU

- 77—85 *Ciprian PORUMBESCU* — scenariu radiofonic (Comentariu de *Viorel COSMA*)

Memoria documentelor

B. P. HASDEU

- 86—87 Un studiu pentru un concurs (Cuvînt înainte de *N. ROMANENKO*)
88—93 *Coloniile romane din Dacia* — manuscris din anii 1859—1860

Arhivă istorică

N. BĂLCESCU

- 94—101 și corespondența anonimă de la Constantinopol în ziarul francez „*La Presse*” (Dosar de *Marin BUCUR*)

Onisifor GHIBU

- 102—111 Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu (Introducere de *G. D. ISCRU*)
112—118 « ...trezind la conștiința națională întreg poporul român » — pagini memoria-
listice

Björnstjerne BJÖRNSON

- 119—129 și cărturarii transilvăneni (Prezentare și traducere de *Eugen GLÜCK*)
121—129 « ...sentimente de dragoste și recunoștință pentru marele apostol al păcii... »
— documente descoperite în arhivele din Oslo — Norvegia

Restituiri

G. IBRĂILEANU

- 130—133 Pagini de critică (Cuvint introductiv de *Mihai DRĂGAN*)
 132—135 *Paul Stapfer asupra artei pentru artă* — cronică literară

T. MAIORESCU

- 136—139 Traducător al lui Maeterlinck (*Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*)
 140—147 *La moartea unui cățeluș* de Maurice Maeterlinck — proză pentru copii

File de album

Tricolorul românesc

- 148—152 — tradiție și permanență (Eseu de *Olivia* și *Alexandru STRACHINĂ*; reversibile color de *Radu BRAUN* și *Octavian PLOSCARU*, *Al. COMĂNESCU* și *Gabriel COSTESCU* — Studioul foto al Combinatului Poligrafic „Casa Școlteii“)

Curier

M. SADOVEANU

- 153—161 la „Casa Școalelor“ (Investigații de *I. CREMER*)
 Scriitori români în arhive străine

Pius SERVIEN

- 162—164 « *Trebuia să am la îndemână și cărțile mele românești* » — file de Jurnal, IV (îngrijite de *Artur SILVESTRI*)

Scriitori străini în arhive românești

Robert de FLERS

- 165—170 « ...această țară lăstnd mult în umbră ospitalitatea Scoției » — corespondență românească (tradusă și prezentată de *N. SCURTU*)

Punct-contrapunct

I. L. CARAGIALE

- 171—177 și „*Bobârnacul*“, III (Noi contribuții istorico-literare de *I. CREMER*)

Cartea de istorie literară

În dezbateri:

- 178—183 De la filosofia culturii la istoria teatrului (Dialog *Paul CORNEA* — *Ion ZAMFIRESCU*)

- 184—187 *Fișier bibliografic ● Iconografie*

- 188—191 Sumar (în limbile engleză, franceză, germană, rusă)

**«...ca exponent al clasei muncitoare
și al celor mai înaintate forțe politice,
partidul nostru comunist
este continuatorul celor mai bune
tradiții de luptă
pentru dreptate socială și națională,
pentru formarea și păstrarea
ființei poporului,
a națiunii
și a statului național unitar român.»**

NICOLAE . CEAUȘESCU

**Cuvântare la Adunarea solemnă organizată
cu prilejul aniversării a 65 de ani de la
făurirea Partidului Comunist Român**

(8 mai 1986)

Partidul și conștiința

Istoria a demonstrat cu puterea de netăgăduit a faptelor că trăinicia și viabilitatea unui partid politic depind de măsura în care acesta își identifică programul de acțiune cu interesele fundamentale ale poporului.

Încă de la crearea sa, acum 65 de ani, Partidul Comunist Român, continuând și dezvoltând cele mai bune tradiții ale luptei clasei muncitoare și a celorlalte forțe sociale progresiste pentru o Românie liberă, prosperă și independentă, a făcut din cauza națională propria sa cauză. Constituirea partidului se înscrie în seria acelor momente esențiale ce marchează formarea și dezvoltarea statului național român modern și unitar, începând cu Revoluția de eliberare națională și socială a lui Tudor Vladimirescu, Revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea principatelor sub domnitorul patriot Al. I. Cuza, Războiul de independență și Marea Unire din 1918, precedată ea însăși de lupta grea, plină de jertfe și sacrificii, a românilor din Transilvania pentru apărarea ființei și demnității lor naționale. O fericită coincidență istorică făcea ca la 100 de ani de la Revoluția lui Tudor să ia ființă Partidul care va deveni beneficiarul și valorizatorul unei experiențe istorice pe care nici un alt partid nu ar fi putut-o înțelege, continua și dezvolta în noile condiții istorice. Este vorba în primul rând de faptul că toți acești pași decisivi spre România de azi, culminând cu Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, au fost în întregime opera poporului român, totul s-a realizat prin unitatea și lupta poporului român, adesea în condiții neînchipuit de grele, având de înfruntat ostilitatea și vrăjmășia unor mari puteri; nimic, absolut nimic nu ne-a fost oferit din afară, nu am dobândit prin jocul de interese al unor asemenea mari puteri. Continuitatea istorică milenară, legătura organică cu pământul carpato-danubiano-pontic și apărarea gliei strămoșești, mereu rivnită de tot felul de cotropitori, un mod tragic și eroic de a se înscrie în istorie, de a o trăi și de a o face au determinat de timpuriu o conștiință patriotică, un adânc sentiment național care ne-a ajutat să rezistăm, să răzvim și să triumfăm prin eforturile restrânse ale veacurilor. De aceea, cu deplină îndreptățire spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu: *«Ceea ce a creat valoros poporul nostru timp de peste 2000 de ani trebuie să stea la baza socialismului și comunismului în România»*, căci la noi nu numai istoria, dar și geografia l-au format pe omul român într-un chip de care trebuie să se țină seama: *«Munții noștri alfel au educat acest popor, l-au făcut mai blând, mai înțelegător, mai înțelept, de fapt, în judecarea lucrurilor»*.

Dacă tradiția nu este un depozit prăfuit de bunuri, ci o sinteză de gândire și sensibilitate, de timp mitic al originilor arhetipale și de timp istoric, biografia intelectuală și cartea de vizită a unui popor de intrare în istorie și de intrare în viitor, dacă tradiția este spiritul unui popor decantat de istorie și cristalizat în valori, o componentă esențială a conștiinței de sine, coloana fără sfârșit a dăinuirii poporului, atunci nici un alt partid nu-și are rădăcinile mai adânc înfipte în ea decât partidul comunistilor — singurul care poate regindi, redimensiona și reproiecta toate aceste valori și impulsuri spre a clădi cu poporul și pentru popor o lume nouă a dreptății și fericirii, spre a realiza visul străvechi de pace și libertate.

«Partidul Comunist Român este moștenitorul și continuatorul celor mai înalte tradiții de luptă ale maselor populare pentru formarea poporului român, pentru dezvoltarea limbii și culturii proprii, pentru afirmarea națiunii române și a statului național unitar»

demnității naționale

— *România. Ne mândrim și-i cinștim pe toți aceia care au luptat și și-au dat viața pentru afirmarea și libertatea poporului nostru.* »

Un *memento* al istoriei partidului îl constituie îmbinarea permanentă a valorilor luptei de eliberare socială, de apărare a intereselor oamenilor muncii (muncitori, țărani, intelectuali) cu valorile naționale, patriotice, privind integritatea, independența, suveranitatea, demnitatea națională. În ciuda unor aprecieri eronate, privind natura statului român, caracterul participării României la cel de-al doilea război mondial etc., datorată îndeosebi poziției și politicii greșite a Internaționalei a III-a, partidul s-a dovedit, în toată perioada interbelică și în timpul războiului nefast în care, complet izolat pe plan european, a fost tirit și poporul român, cel mai consecvent apărător al intereselor naționale în momentele de grea cumpănă pentru însăși existența noastră. Plătind și cel mai greu tribut de singe, în condiții de adincă ilegalitate, partidul comunist a reușit să organizeze astfel tot ce era atitudine antifascistă, conștiință patriotică, incit, în momentul decisiv, de răscruce, al declanșării nu doar a unei insurecții

armate și a unei revoluții sociale și naționale cu efecte imediate, dar și de durată, a fost singurul capabil să ralieze, să organizeze și să conducă lupta întregului popor spre a feri țara de un dezastru total. După revoluție el a fost de asemenea în fruntea luptei pentru reconstrucție, pentru continuitatea și desăvârșirea procesului revoluționar. După Congresul al IX-lea, de cind în fruntea partidului și statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, poporul nostru, devenit pe deplin stăpîn pe destinul său, constructor liber al unei noi istorii, a dobîndit o adevărată cunoaștere și conștiință a valorilor și demnității naționale. Toți făuritorii bunurilor materiale și spirituale pot mărturisi că partidul ne-a redat istoria, ne-a redat încrederea în propriile puteri creatoare și mîndria patriotică de a aparține unei istorii și unei culturi clădite pe eroismul muncii și creației, al dreptății și omeniei, în care n-au rodit niciodată gînduri egoiste de cucerire, buruienile otrăvite al erasismului, fanatismului și exclusivismului național.

Scriitorii, toți oamenii de artă sînt cei dintîi beneficiari nu numai ai unui *fond cultural tradițional* de nesecate frumuseți, dar și ai unei noi concepții filosofice de înțelegere și valorizare a tradiției — deschise, creatoare, de profundă prețuire a adevăratelor valori naționale — promovată de partid în ultimele decenii. Este necesară o mai bună cunoaștere reciprocă, prin intermediul culturii, a națiunilor, spre a lărgi colaborarea lor cultural-artistică, — un aport esențial la întărirea climatului de pace, la asigurarea climatului de coexistență și conlucrare pașnică a popoarelor, ceea ce presupune, cu atît mai mult, conștiința identității (originalității) propriiei culturi naționale. În concepția partidului nostru, a secretarului său general, contribuția națiunilor la tezaurul cultural al umanității este determinată nu de întinderea geografică sau de potențialul militar, ci de măsura în care își realizează, în fapte de cultură, potențialul de creativitate de care dispune, resursele originale de gîndire și sensibilitate, capacitatea de a elabora și promova proiecte civilizatorice menite să sporească nu forța de distrugere a armelor nucleare (deja arhisuficientă spre a nimici, de mai multe ori, orice urmă de viață pe pămînt), ci grădinile omului cu flori ale spiritului, să rezolve problemele radicale ale epocii, care au devenit mai presante ca oricînd, și să îmbogățească ființa sufletească a omului.

Înnoirile în cultură, căutările și experimentările oamenilor de litere nu reprezintă o problemă pur tehnică, de limbaj și comunicare, — de mimare a unor experiențe artistice de aiurea, fie că se potrivesc sau nu fondului nostru sufletesc specific —, ci o problemă de vitalizare a mijloacelor de expresie spre a spori inteligibilitatea și transparența, puterea de convingere și persuasiune a unui mesaj etico-estetic izvorît din realitatea noastră socială, psihică și axiologică. Este în consonanță cu *etosul spiritual* al poporului nostru ca arta și literatura să nu se transforme « într-un mijloc de abrutizare spirituală a oamenilor, de ațîțare a urii de rasă, a vrajbei între popoare », ci să lumineze cărările omului și încăperile gîndului său, să-l îndrume către idealurile umaniste cele mai nobile ce-și găsească intruchiparea în filosofia și politica înțeleaptă a partidului.

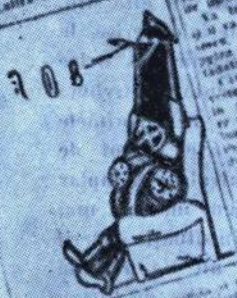
Între atîtea fenomene de criză care zguduie din temelii civilizația contemporană, una din cele mai tragice în planul conștiinței este tocmai *criza valorilor spirituale* din lumea capitalistă, nu lipsită de ecouri și în lumea noastră socialistă. Simptomatologia acestor fenomene de criză este amplă și complexă, ea nu poate fi analizată aici. După cum se știe, ea a generat deja o foarte bogată literatură și artă, ca o reacție critică, teoretică sau artistică, față de tot ceea ce reprezintă degradare morală, uniformizare ori standardizare, într-un cuvînt, dezumanizare a omului. Or, superioritatea indiscutabilă a civilizației socialiste se afirmă, înainte de toate, tocmai pe acest plan, prin producerea unei culturi autentice umaniste, a muncii, a demnității și omeniei comuniste, o cultură în care se afirmă — nu fără dificultăți și contradicții — primatul valorilor morale asupra celor tehnice, funcția constructiv-modelatoare a valorilor estetice, în conlucrare cu cele științifice și filosofice. Iar toată această mișcare formativă se desfășoară pe temeiul unui *etos spiritual național și umanist* al poporului nostru.

« *Noi considerăm — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — că arta și cultura trebuie să servească înnobilării omului, prieteniei, apropierii, să ajute de a avea o imagine tot mai înaltă despre viață, despre relațiile între oameni.* »

Cultura română contemporană va putea să contribuie cu puteri sporite la edificarea noii civilizații, la formarea unui nou model uman — ca o personalitate multilateral dezvoltată, numai dacă, în temeiul ideologiei umaniste a partidului, își va conserva și îmbogăți propria sa personalitate, propria sa identitate națională. Desigur, dialogul culturilor, schimbul de informații și valori este mai necesar ca oricînd, dar acesta nu poate fi realmente rodnic, realizînd acel proces de universalizare a valorilor, decît dacă acestea exprimă modul de a gîndi și simți al unui popor, se caracterizează printr-un anume specific național. Numai dacă scriitorii și artiștii sondează adînc

IMPRESII DELA UN PROCES

GIORGIO L. LILIE

spre a descoperi filioanele cele mai bogate ale zăcămintelor sufletești naționale, ei pot conferi creațiilor lor caratele de aur ale perenității și pot pătrunde în universalitate. Iată de ce ne îndeamnă partidul, prin glasul autorizat al conducătorului său — tovarășul Nicolae Ceaușescu: « *Artași literatura contemporană trebuie să păstreze și să dezvolte specificul național al culturii noastre realizat de-a lungul anilor prin înțelepciunea și talentul creator al poporului, să fie — cum spune poetul — „suflet în sufletul neamului“.* Să ne amintim cât de frumos și cât de convingător susținea marele Eminescu acest postulat: „Nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăși, la rîndul ei, de spiritul aceluia popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului național“ ».

Valorile umaniste și progresiste ale tradiției, cultivarea și îmbogățirea specificului național reprezintă, de asemenea, o garanție că industrializarea și urbanizarea, modernizarea structurilor economice (automatizare, cibernetizare, robotizare) nu vor distruge, ci vor da noi impulsuri resoriturilor poetice ale sufletului românesc, tuturor acelor valori îndelung decantate și asimilate care alcătuiesc profilul spiritual al omului român.

AL. TĂNASE

Manuscrise de negăsit

BLUZE

revistă de literatură proletară

SÎNT MANUSCRISE PE CARE REVISTA „MANUSCRIPTUM“ NU LE VA REPRODUCE FOTOGRAFIC NICIODATĂ. Acest «sint» este un prezent istoric, pentru că manuscrisele la care mă gîndesc nu mai există de multă vreme. Mă gîndesc la manuscrisele ziarului ilegal „România liberă“, a cărui apariție s-a făcut sub conducerea și în organizarea Partidului Comunist Român. Dar au existat manuscrise, în sensul lui manuscriptum? Desigur că au existat, dar cine poate să spună că le-a văzut, în afară de autorii lor? Și, cine poate să spună că le-a păstrat pentru ca azi să fie date la iveală și deci reproduse, de exemplu, în „Manuscriptum“? Pentru că, dacă ar apărea, fie că ar fi false, fie că ar constitui dovada încălcării unei stricte reguli a conspirativității impusă de Partid în toată perioada redactării și a tipăririi ziarului. O tehnică specială, bine gîndită și bine pusă la punct — Partidul avea experiență în această privință — și o disciplină fără greș au garantat păstrarea secretului în fața organelor de represiune ale statului antonescian și în fața Gestapo-ului, care au făcut mari și repetate eforturi pentru a descoperi și distruge redacția și tipografia ziarului ilegal „România liberă“.

Manuscrisele aveau o circulație specială. Pînă a ajunge la redacție, treceau prin cîteva etape și, apoi, de la redacție la tipografie, drumul era, de asemenea, marcat de cîteva etape. Autorul unui articol era obligat ca, după ce îl scria, să-l bată la mașină, iar manuscrisul ars imediat. Așadar, articolul scris de mînă n-a circulat, din cîte știu, niciodată. La redacție soseau numai materiale scrise la mașină. Dar și această operație își avea tehnica ei. Orice articol, reportaj, informație, notiță, comentariu trebuia bătut în patru exemplare, în copii, dintre care primele trei erau arse pe loc și numai ultimul avea drept de circulație. De ce se proceda astfel? Al patrulea exemplar avea litera astfel deformată de către indigo, încît nu mai putea fi cunoscut tipul de mașină și deci, în situația căderii în mîna poliției a unui asemenea text, să nu fie posibilă identificarea mașinii de scris. Manipularea foilor de hîrtie era executată cu miinile în mănuși pentru a nu se lăsa amprente. Pe textul pus în circulație, era strict interzis să se facă vreo corectură de mînă.

Aceste «manuscrise» (impropriu numite astfel, pentru că textele erau scrise cu mașina și nu cu mîna) plecau spre redacția centrală pe căi ocolite. Curieri bine instruiți, devotați pînă la sacrificiu, camuflați sub cele mai varia-

ALBASTRE

te, inofensive și banale aparențe, transportau textele spre redacția centrală, trecându-le uneori, în perioade mai grele, prin trei-patru legături, prin trei-patru filtre. Spre cinstea acestor eroi-anonimi, în toată perioada apariției ilegale a „României libere“, nua «căzut» nici un curier, nu a intrat în miinile Siguranței nici un «manuscris» destinat redacției. Conspirativitatea mergea pînă acolo, încît nici membrii redacției centrale nu puteau încălca regula circulației materialelor. Cînd își scriau acasă articolele, le treceau prin aceleași «proceduri» și nu aveau dreptul să le ducă singuri la redacție. Calea era aceea a curierilor.

Colectivul redacției centrale se întrunea, în mod obișnuit, o dată pe săptămînă, schimbînd cît se putea de des locul de întîlnire. Se discutau articolele primite, se alcătua planul numărului viitor, se dădea forma potrivită materialelor, se redactau comentarii, note, informații, după necesitate. Odată îndeplinită această muncă, redacția își termina misiunea. Intra în funcție tehnicul, cel care în noaptea următoare pregătea textele după regulile amintite mai înainte și, apoi, prin curieri speciali, erau transportate la Comitetul Central al Partidului, unde se dădea aprobarea pentru publicare. De aici, erau trimise la tipografie.

Deci, în mîna tipografului nu ajungeau manuscrise, ci texte bătute la mașină, texte fără nici o urmă lăsată de autor, în afară de gîndurile și sentimentele sale, în aparență anonime, așternute pe hîrtie în marea tensiune a împrejurărilor respective.

Se vor fi găsit prin arhive «manuscrise» și texte bătute la mașină apărute în „România liberă“ ilegală? Se prea poate ca unele, strecurîndu-se printre rigorile disciplinei de atunci, din acei ani îndepărtați, să fi rămas între cartoane, învechite și ele și dăinuind, să mărturisească, azi și mîine, că, în vremuri crunte, cînd i-au fost puse în cumpănă libertatea lui și independența țării sale, poporul acesta al nostru, trecut prin atîtea grele încercări în istoria sa, a găsit forța să se opună fascismului, că a știut să lupte pentru viitorul lui, că i-a încredințat Partidului Comunist Român conducerea acestei lupte, că și-a creat, încă o dată, tradiții care îi dau dreptul să-și privească destinul cu ochii încrederii.

George MACOVESCU

SCRIITORUL — CONȘTIINȚA EPOCII

În slujba idealurilor lumii noi

LITERATURA ROMÂNĂ A SLUJIT ÎNTOTdeauna idealurile de luptă ale maselor populare, fiind mai întâi o permanentă oglindă a evenimentelor istorice, începînd de la cronicile lui Ștefan cel Mare, de la legende și narațiunile populare despre marile fapte ale vitejilor cetezători pentru dreptate și libertate, apoi, odată cu veacul al XIX-lea, implicîndu-se și determinînd însăși evoluția istorică. Așa s-a întîmplat în timpul Revoluției lui Tudor Vladimirescu și în întreaga perioadă de formare a spiritului revoluționar de la 1848, în întărirea conștiinței naționale din anii premergători Unirii și ai luptelor pentru obținerea independenței de stat a României.

Și tot așa avea să se întîmple odată cu dezvoltarea și organizarea clasei muncitoare din România, cînd s-a format o puternică presă larg-democratică și socialistă, începînd cu „Contemporanul” (1/13 iulie 1881), „Emanciparea” (1883), „Revista socială”, cea dintîi publicație teoretică socialistă din țara noastră (1884), „Lupta” (1884), „Drepturile omului” (1885), „Muncitorul” (1887), „Dezrobirea” (1887), „Revolta” (1889), „Munca” (1890), „Democrația socială” (1891), „Evenimentul literar” (1893) și atîtea altele, în care apar primele traduceri din Marx și Engels, cele dintîi articole teoretice ale socialiștilor români, precum și pagini literare inspirate din viața lucrătorilor de la orașe și sate, multe dintre ele cu caracter agitatoric, revoluționar, semnate de Dobrogeanu-Gherea, Ioan, Iosif și Sofia Nădejde, Constantin Mille, Traian Demetrescu, M. Gh. Bujor, Raicu Ionescu-Rion, G. Ibrăileanu, N. Beldiceanu, C. Stere, V. G. Morțun, Anton Bacalbașa, Ștefan

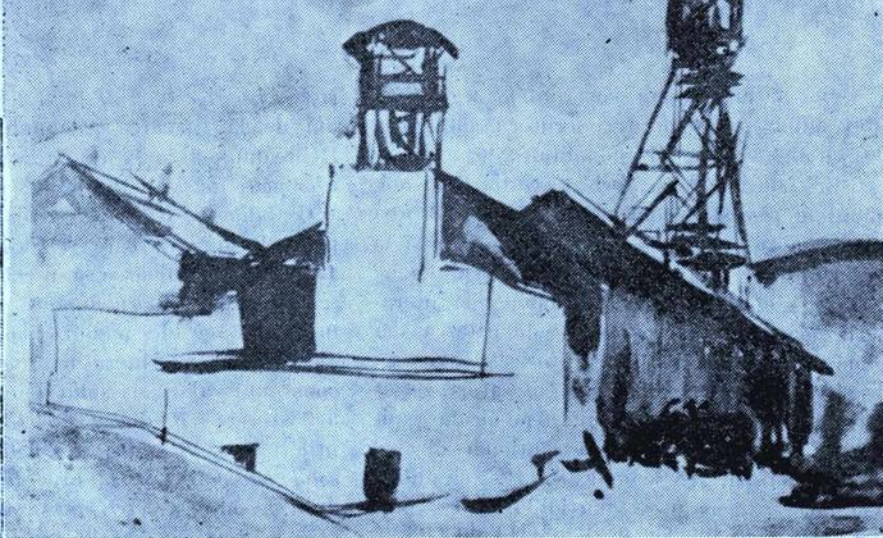
Bassarabescu, I. Gorun, Artur Stavri, Ion Păun-Pincio și atîția alții, care, indiferent de valoarea resurselor artistice, deschid calea unei întregi literaturi.

Istoricul act al făuririi partidului comunistilor din țara noastră are loc în condițiile specifice de după încheierea celui dintîi război mondial și de după marea Unire de la 1 Decembrie 1918, devenind astfel un partid comunist cu largă acțiune pe întregul pămînt românesc. Pe măsura considerabilei dezvoltări economico-sociale, și literatura națională se dezvoltă vertiginos, devenind alta, — așa cum, cel dintîi, observase vechiul militant socialist G. Ibrăileanu.

În conformitate cu noile cerințe ale epocii, apar publicații militante, democratice și de stînga: „Socialismul” (1921, organ al P.C.R.), „Lupta comunistă” (1924), „Tînrul leninist” (1924), „Viața muncitoare” (1925), „Korunk” (1926), „Lupta de clasă” (1926), „Înainte” (1926), „Cultura proletară” (1926), „Cugetul liber” (1927), „Apărătorul proletar” (1928), „Steagul roșu” (1929), „Buletinul” (1931), „Scnteia” (15 august 1931), „Lupta C.F.R.” (1932), „România liberă”, urmate de cele cultural-literare: „Viața Românească”, „Adevărul literar și artistic”, „Bluze albastre” (1932, sub redacția lui Alexandru Sahia), „Șantier” (1933, sub conducerea lui Ion Pas), „Cuvîntul liber” (1933, coordonat de Tudor Teodorescu-Braniște), „Reporter” (1933), „Însemnări ieșene” (1936), „Era nouă” (1936), „Jurnalul literar” (1939, condus de G. Călinescu) și atîtea altele cu atitudini categorice împotriva fascizării țării, a războiului dus de Hitler contra umanității, a constituirii grupărilor pro-fasciste și a acțiunilor acestora.

Ștefan DIMITRESCU —
Portret de muncitor (1927).

Corneliu BABA —Peisaj industrial (1959).

Istoria partidului nostru comunist este însăși istoria luptei împotriva întunericului, pentru o Românie liberă, unită și democratică, devenind apoi — de la 23 August 1944 — și larga istorie a construirii societății socialiste și comuniste pe aceste meleaguri care, acum, cînd sărbătorim 65 de ani de la constituirea P.C.R., împlinesc și 2500 de ani de atestare scrisă (Herodot despre geto-daci — «cei mai viteji dintre traci»)

Literatura română devenea alta, evident, în acordul general al evoluției umanității, intrînd aproape brusc, în etapa ei modernă, prin Liviu Rebreanu, deschizător de drumuri cu romanul *Ion*, scris în chiar febra războiului prim mondial și prin toți ceilalți scriitori, afirmați anterior sau propulsați după anii '20. Dar filonul ei patriotic și umanist se accentuează, urcînd pe o treaptă nouă a dezvoltării. Este suficient să mai menționăm un exemplu, întru totul edificator: acela al operei sadoveniene. Să reamintim că marele scriitor a fost victima fizică și morală a grupărilor fasciste, și că, după ce i s-a interzis apariția publică la Botoșani, cărțile sale au devenit rug al nemerniciei. Scriitorul, profund îndurerat, va da una din acele demne și limpezi pagini de pe promontoriul cel mai înalt al culturii naționale, pe care o apără, apărîndu-se: «*Dacă ați fi cetit acele cărți — scria el, în martie 1937, — voi umiliților și ofensaților, ați fi aflat în ele mîngiere în năcazurile de azi și nădejde în ziua de mîine. Ați fi găsit o fierbinte credință în acest popor, așa de maltratată de oameni vicleni, și o siguranță că Dumnezeu va scoate la liman dreptatea celor mulți. Ați fi văzut asta dacă ați fi cetit și*

dacă între voi și poporul adevărat, pe care îl cînt și îl iubesc în opera mea, mai este vreo legătură».

Aceasta era literatura cea mare, a perioadei de după 1921: o literatură în care se aflau «mîngiere în năcazurile de azi și nădejde în ziua de mîine...». O literatură în care, alături de problematica și personajele atît de cunoscute, începe să apară muncitorul cu viața lui, cu noua lui conștiință revoluționară și cu idealurile sale de luptă, dar și alte categorii sociale, în special intelectualii, cei care s-au manifestat deschis printr-un înalt militantism politic, împotriva nedreptăților sociale și naționale, a exploatării, a fascizării țării, a războiului. Pe această linie se înscriu numele cele mai reprezentative ale literaturii române interbelice, de la Sadoveanu, Rebreanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, G. Călinescu, Tudor Arghezi, N. Iorga, la Alexandru Sahia, G. M. Zamfirescu, Carol Ardeleanu, Tudor Teodorescu-Brașiște, Ion Pas, Mihai Beniuc, Demostene Botez, Geo Bogza, Zaharia Stancu și alții alții.

Astfel încît, ziua de 23 August 1944 a adunat întru cele mai înalte idealuri de libertate, unitate și independență pe cei mai de seamă scriitori ai națiunii. Visînd cu nădejde și cîntînd spre un alt destin al poporului, creatorii au realizat acel durabil front comun al spiritualetății românești, capabil să întărească și să înalțe conștiințele în opera de făurire a «lumii nouă». Aceste două cuvinte aparțin tot lui Mihail Sadoveanu, cel mai reprezentativ scriitor al specificității naționale, atașat trup și suflet construirii noii vieți pe milenarul nostru pămînt.

I s-au alăturat toate conștiințele legate cu fibre adinci de popor, toți scriitorii, indiferent de vîrstă, vocație și modalitate de expresie artistică, devenind creatori ai acestei lumi noi, abordînd o vastă problematică, de la evocarea istoricului act de la 23 August 1944 și pînă la problemele vieții particulare ale individului de diverse profesii, realizînd capodoperele literaturii noastre contemporane. Solidaritatea deplină a întregului front scriitoricesc avea să asigure continuitatea acestei literaturi, legătura ei indestructibilă cu viața poporului, spiritul ei umanist, patriotic, revoluționar.

Congresul al IX-lea al P.C.R., cuvintele secretarului general al partidului au reprezentat o nouă temelie pentru forța de creație a scriitorilor de azi: « *Artei și literaturii — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — le sînt proprii preocuparea pentru continua înnoire și perfecționare creatoare a mijloacelor de exprimare artistică, diversitatea de stiluri; trebuie înălțată orice tendință de exclusivism sau rigiditate manifestate în acest domeniu. Esențial este ca fiecare artist, în stilul său propriu, păstrîndu-și individualitatea artistică, să manifeste o înaltă responsabilitate pentru conținutul operei sale, să urmărească ca ea să-și găsească drum larg spre mințile și inimile poporului* ».

Înălțătoarele cuvinte au revigorat literatura contemporană, dînd forță de zbor creator unor noi opere fundamentale. Astfel încît, acum, la peste două decenii de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, constatăm cu mîndrie că literatura română de azi, de o bogăție tematică impresionantă și de o varietate expresivă fără precedent, se află în permanentă ascensiune, adăugînd la specificitatea noastră istorică și națională capacitatea de absorbție valorică a tendințelor afirmate pe plan mondial, ceea ce îi asigură și largul interes de care se bucură peste hotare.

Cînd, în 1941, G. Călinescu publica *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, oferind o capodoperă a literaturii naționale prin portrete și caracterizări și un magnific fapt de cultură, acest extraordinar spirit enciclopedist încheia totodată și o perioadă a creației literare naționale. Căci, la vremea aceea, se împlineau 420 de ani de la *Scrisoarea lui Neacșu* din Cîmpulung, 75 de ani de la debutul lui M. Eminescu în paginile revistei „Familia”, dar literatura noastră modernă se afla abia la începuturile ei. Trecuseră doar 22 de ani de la apa-

riția *Poemelor luminii* lui Lucian Blaga, 21 de ani de la tipărirea romanului *Ion* de Liviu Rebreanu și abia 14 ani de la publicarea *Cuvintelor potrivite* și 11 ani de la scrierea *Baltagului*.

G. Călinescu a avut și geniala intuiție a noii perioade literare care se deschidea. În anul 1959, sub coordonarea sa directă, revista „*Studii și cercetări de istorie literară și folclor*” adună, în peste 400 de pagini, aspectele principale ale dezvoltării literaturii noastre noi, — cu conștiința valorii scrisului determinat de marele act istoric. « *Pretindem artei — spunea cu acest prilej G. Călinescu — cel mai nou, cel mai solid adevăr... Orice artă literară presupune două momente: descriția prezentului, adică a realului imediat, evident pentru toți, și viziunea idealului, adică a realului incipient și latent, care va deveni real deplin, în virtutea dialecticii istoriei, într-un timp apropiat.* »

Pornind de aici, G. Călinescu descoperă virtuțile excepționale ale noii creații la care, dealtfel, se va referi în *Cronicile optimismului*.

În aceeași vreme cu G. Călinescu, Tudor Vianu coordona elaborarea *Bibliografiei literaturii române*, din care a și apărut primul volum referitor la perioada 1948—1960, dovadă grăitoare și instrument de lucru pentru cercetătorul istoriei literaturii noi.

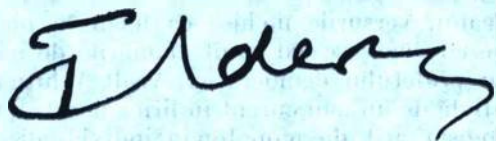
Perioada străbătută se configurează deja ca o amplă istorie a literaturii, decupabilă din mersul ei ca o etapă distinctă, variată, fecundă, întru totul remarcabilă, care, pe baza operelor, a uneltelor de referință și sintezelor pe autori și domenii își așteaptă doar confirmarea în istorii literare. O perioadă pe care conștiințele scriitoricesci au marcat-o, de la bun început, cu îndreptățită mîndrie patriotică.

Dacă pînă la 23 August 1944 publicistica, direct militantă, aflată, cum o denumeste George Ivașcu, la « cumpăna cuvîntului », era cu un pas înaintea literaturii în propulsarea idealurilor clasei muncitoare și ale comunistilor, odată cu noua istorie a poporului nostru, și publicistica și beletristica acționează în aceeași măsură în formarea și educarea omului nou.

Din numărul considerabil de articole, publicăm cîteva, rostite la microfonul Radiodifuziunii începînd din anul 1947, exprimînd, etapă cu etapă, drumul glorios al presei noastre comuniste în lupta pentru afirmarea nobilei cauze a întregului popor: făurirea societății socialiste și comuniste.

Victor CRĂCIUN

Tendințe noi în cultura anului 1946

« Nu se poate, imi spunea un ginditor de sisteme închegate, ca prefacerile atât de adinci ale simțirii și năzuințelor contemporane să nu-și aibă ecourile firești în arta, în cultura românească. Dacă n-au ajuns până la auzul meu aceste sunete noi — urmă el — vina e, de bună seamă, a mea, și mă văd pedepsit de absența savorii lor... »

N-am putut răspunde pe loc filosofului, logicianului și am evadat în dibuirea unei țigări, a unui chibrit, care trebuiesc căutate cu totul în altă parte decît la debite.

Ajunul acestui An Nou și zilele următoare mi se par cu deosebire potrivite unei scurte și esențiale cercetări — și voi răspunde de aci ginditorului, în cuvintele căruia se ascundea, bănuiesc, și un pic de ironie — dorind să-mi sugereze uimirea că democrația noastră socială n-a dat încă viață unui roman ca *Donul liniștit*, bunăoară, unei poeme ca *Legenda secolelor*...

Nu, asemenea opere nu s-au ivit încă în cultura română — și nici o evocare a infernului ultimilor ani de război, de tăria *Focului* lui Barbusse, scris și tipărit în clamoarea tunurilor din 1917. Ar fi ușor să mă ascund sub adevărul că n-avem — sau n-a ieșit la suprafață — geniul timpului nostru și să nu pierdem nădejdea de a-l aștepta.

Aș dori să fim mai sinceri, măcar acum la începutul anului 1947 și — fără cinism — să recunoaștem că elementele profund sociale, revoltele de caracter obștești n-au predominat în arta română. Cel mai de seamă pictor al peisajului românesc, Nicolae Grigorescu, avea un suflet paradisiac: țărâncile, țigăncușele, ciobanii și boii lui ni se arată într-o seninătate fermecătoare, totdeauna « pe-un picior de plai, / pe-o gură de rai », George Coșbuc a strigat o singură dată *Noi vrem pămînt*, apoi s-a scufundat în traducerea *Divinci Comedii* a lui Dante, pe care n-a mai apucat s-o ducă la capăt. Alte cîteva accente revoluționare, tot din Ardeal, aveau mai mult un caracter de suferință etnică. Tot atât de neutră e priveliștea romanului românesc, deși de cîteva ori în cultura noastră curente literare s-au lăsat purtate de șuvoiul unor idei generale și al unor precise tendințe politice.

Căci artiștii locului nostru, chiar cînd purcedeau dintr-o lume de asupriți și ofenșați, își însușeau mai curînd o nostalgie de privilegiați cărora li s-ar fi răpit huzurul, decît a unor drept luptători pentru viața și sufletele semenilor din mijlocul cărora s-au ridicat.

Și dacă asemenea orchestre au lipsit de sub fereastra unei mult visate, dorite și ascunse fecioare a viitorului social — n-ar fi de crezut să auzim serenada după nuntă, adică în anii cînd năzuințele marilor mulțimi sint pe cale de a se înlăptui. Privighetozarea cîntă în nopțile de așteptare. Cînd e pe ouă, nu mai are de ce cînta — și tace.

Privighetozile literare nu sint supuse, cred, altor legi.

Dar mai e o lege — a gestației, fără de care nu se ivește nici o operă durabilă. *Război și pace*, de care pomeneam mai sus, a așteptat aproape o sută de ani de la trecerea lui Napoleon prin Rusia, pînă ce a mijit în uriașa viziune a contelui-țăran, Lev Nikolaevici Tolstoi.

Urmează oare că va trebui să așteptăm un veac pînă ce epoca de război și pace a generației noastre își va găsi vestitorul, însuflețitorul cu o mie de trîmbițe?

Asta nu! Nimeni nu știe ce se plămădește în sufletul celor care stau martori sau iau parte la uriașa înnoire a sufletului românesc, smuls de valurile istoriei de sub

lespezile aruncate asupra lui de fanarioții veacurilor trecute, moștenite și menținute de fanarioții cei noi, înfășurați în tot felul de cuvioase și ipocrice stindarde.

Semnele noului răsărit de soare se arată — ca totdeauna — în cea mai abstractă, gingașă substanță de artă, în poezie. Poemele de mocnită revoltă ale poetului Jebeleanu, versurile închise ca focul în piatra de sub amnar ale lui Cicerone Theodorescu depășesc cu mult clamările de moment ale unora dintre imitatorii prea zeloși ai profetului democrației, Walt Whitman. Cu acești doi poeți se poate vorbi fără sfială de un nou curent în lirica noastră, rămasă de multe decenii în țarcul unui psihologism atit de monoton în individualismul lui fără zăre. Vă sfătuiesc să citiți fără întârziere fabulele lui Marcel Breslașu, cu un surprinzător material inedit.

Poeta Magda Isanos, care cu mult înainte presimțise cu inima zilele mai omenești ale apropierei noastre și ne inițiase în taina unui mare ideal social, a găsit cel puțin două urmașe, pe umerii cărora poezia poate plinge cu toată duiosia pierderea prea timpurie a poetei înaintașe — poate jura că nu-i va uita surisul din chipul de creolă și va lua pururi din smoala fierbinte a ochilor și cîntecului ei.

Ați auzit, bănuiesc, de poeta Maria Banuș, autoarea unor adînci și proaspete cîntări din *Țara fetelor*. În ultimii ani, scriitoarea, însușindu-și versul *Mioriței* și incantația basmului, descîntecului de la țară, le-a umplut cu izul vremii noastre, atit de cald și de misterios, că le-a înfrățit cu genunea tuturor veacurilor, prin graiul neîntrecut al poporului nostru. În curînd le vor lua în gură strigătorii, le vor purta pe strune lăutarii, le vor duce din vale-n vale, din munte în munte, cobzele și fluierile. Căci poezia Mariei Banuș purcede prin grai și se va întoarce prin duh în curînd pe toată întinderea neamului românesc.

Ați auzit poate de numele Sandei Movilă, care nu de mult a adunat o parte din halucinantele-i viziuni în volumul de versuri *Călătorii*, atit de strănii și atit de străine de inspirațiile miniaturale de odinioară. Diametral opusă formelor închiricate și obtuze, divagațiilor cu aparență de geniu ale poeziei de ieri, poeta desfășoară un grai de o somptuozitate atit de suavă uneori, de accentuată și viguroasă alteori, că tiparele versului n-o mai pot încăpea, revărsindu-se ca un codru de munte, ca un fluviu despîcat în alte multe fluvii de-a lungul unei delte. Fapte din amintirea ultimilor ani sînt transfigurate în viziuni cu amploare de catedrală, izvoarele nobleței omenești se arată în toată puritatea și îndrăzneala lor, numind, rușinînd meschinăria noastră de fiecare zi. Versul ei larg, puternic și totuși fluid devine psalm, șoapta, strigătul ei devin profeție.

Noile tendințe ale anului cultural ce se scurse se arată însă tuturor privirilor ce nu se întorc de la realități și în cîteva fapte, care-și au și ele semnificația, poezia lor transcendentă.

Pentru întia oară au izbutit să intre în Parlamentul nostru, să vorbească în numele acestui neam, cîteva scriitori reprezentativi, în frunte cu maestrul Sadoveanu. Gîndul și arta românească nu mai sînt înfățișate în adunarea obștească de slugile din presă ale unei ciocoimi de chef, de șperțuri și misiții condeiului venal. Oricît de crunte și de pămîntești ar fi problemele și rînduielele politice ale zilelor noastre, prezența acelor puri va arunca asupra tuturor scînteierile și prestigiul spiritului.

Alt fapt — și cu aceasta vom încheia — de însemnătate aparent lăaturalnică, dar cit de simbolic pentru noua spiritualitate a vremii. Un grup de scriitori români, în frunte cu părintele scriitor Gala Galaction, patriarhul omeniei acestui neam, s-au dus în mijlocul fraților maghiari din țara noastră, ducîndu-le bunăvestirea iubirii și a poeziei graiului românesc. Nu le mai trimitem acelor oameni trăind sub același cer pe reprezentanții poliției și jandarmeriei oligarhice, ci un cîntec și vers. Căci am înțeles, în sfîrșit, că-i vom avea de partea noastră, în casa noastră, atunci cînd nu silnic le vom întoarce inima, privirile, ci prin puterile chemătoare și nebiruite ale adevăratei arte. În această nădejde — la mulți ani!

«... ctitor de suflete...»

Demostene Botz

Pretutindeni în viață, oriunde te întorci, vezi oameni, oameni. Sint toți făuritorii societății socialiste. Sint contemporanii noștri. În centrul acestei viziuni epopeice — omul, mulțimea de oameni, fiecare cu viața lui, cu preocupările și bucuriile lui.

Scriitorul face parte din această lume, el poate fi cronicarul faptelor și visurilor ei. Creația lui este viață și viața nu se poate închipui fără aspectele ei de fiecare zi, fără oameni, iar ceea ce creează nu poate fi lipsit de idealurile mulțimilor, ale omului luat singur și laolaltă cu toți ceilalți semeni ai săi.

Scriitorul a fost și este primit cu brațele deschise de oamenii societății noastre socialiste. Este respectat și îndrăgit. Este privit cu deferență. El face parte din ea și își are în ea rostul lui social. Seamănă cu cel care scoate cărbune din noaptea pământului, cu cel care toarnă oțel incandescent în forme frumoase... scoate și el din străfunduri sufletești zăcăminte seculare de lumină, topește în cuvinte, la temperaturi neînchipuite, simțămintele omenești.

Poate el atunci să stea în afara societății socialiste, adică în afara vieții în care trăiește în fiecare clipă? El este ctitor de suflete, așa cum îl îndeamnă cu nobile și pline de înțeles cuvinte tovarășul Nicolae Ceaușescu. În tot ce se petrece în jurul lui, oamenii pun suflet, mult suflet. Cine să-l descifreze dacă nu el? Munca pe care o depune el face parte din ansamblul socialist, ca una din diviziunile muncii menite să contribuie la efortul general și să transmită mai departe, în timp, viziunea grandioasă a construirii socialismului.

În societatea socialistă scriitorul este integrat cu toată activitatea lui. Ceea ce săvârșește el sporește bunătatea lumii și o înfrumusețează.

VIDA Gheza — Alianța (1939 — 1941).

Ligia MACOVEI — Mamă cu copil (1958).

Vasile CELMARE — Gărzile patriotice (din ciclul Cuvîntul Partidului, 1960).

SALA DE LECTURĂ

« ... a scrie paginile istoriei contemporane »

Eusebiu Camilari

Nu exagerăm, afirmînd că generația noastră de scriitori are înalta chemare de a scrie paginile istoriei contemporane. Trăim o epocă fără egal în ce privește îndrăzneala omului de a descoperi și corecta.

Epoca noastră, a zborurilor cosmice, e cu mult mai uimitoare decît epoca fabuloasă a descoperirilor geografice. Omul înaintat al timpului nostru, înarmat cu înalta știință a marxism-leninismului, săvîrșește sub ochii noștri fapte care-l pun înaintea tuturor îndrăzneților din timpuri...

Primul ajutor dat de partid scriitorului este înarmarea cu ideologia marxist-leninistă, această cheie de aur a tuturor problemelor și tuturor lucrurilor. Ca toți scriitorii care încearcă să illustreze măcar cît de cît din grandoearea vremii noastre, am a mulțumi partidului, înții și-ntii pentru acest mare ajutor care mi-a deschis infinita posibilitate în dezlegarea celor mai dificile probleme de creație. Înarmîndu-ne cu știința aceasta, partidul ne-a arătat cum să ne înglobăm în « visul » despre lume și viitor al lui Vladimir Ilici Lenin, ne-a învățat cum să oglindim realitatea vremii în scrierile noastre. Astfel, datorită acestui ajutor, am înțeles pînă în cele mai profunde sensuri, îndemnul către vis, al celui ce a întors prin viziunea și munca sa neodihnită, cursul istoriei omenirii.

Peste ani și ani generațiile viitoare ne vor deschide cărțile și vor afla din ele episodul marii lupte pentru făurirea vieții celei noi și drepte. Cred, iubiți ascultători, că în nici un timp, scriitorii n-au fost mai strîns uniți în jurul unui steag; pe noi ne-a adunat cuvîntul partidului, această putere care unește munții și seacă mările.

Primul lucru pe care mi l-am însușit deplin, — datorită ajutorului dat de partid — este legătura nemijlocită și necontenită cu realitatea. Cărțile mele din ultimii zece ani, și mai cu seamă cele ce cuprind teme din timpurile noastre, nu le-aș fi putut scrie dacă partidul nu m-ar fi ajutat, cu îndrumarea lui înțeleaptă, cu sfatul prietenesc, și, la nevoie, cu mijloace materiale. Așa am scris *Negura*, această primă carte de demascare a războiului fascist, așa am scris *Temelia*, prima încercare de roman despre colectivizarea agriculturii. Mai cu seamă cartea aceasta a fost un rezultat firesc al unei cunoașteri nemijlocite a oamenilor și frămîntărilor de la începuturile colectivizării. Îmi aduc aminte, cum am plecat, împreună cu alți activiști, la Muncelul de Sus, în fostul județ Roman, în primăvara anului 1949, și cum am participat, împreună cu ceilalți activiști, la toate frămîntările sbuciumate ale începutului. Atunci, în primăvara aceea și în satul amintit, mi-am cunoscut eroii și un deosebit număr de fapte care meritau din plin să fie turnate în tiparele de filigran ale imaginilor artistice. Atunci l-am cunoscut pe eroul meu, comunistul Onufrie, înfocat luptător pentru reperezirea haturilor la o parte. Acolo l-am cunoscut și pe Cocoran, un alt om demn de a fi dat exemplu de îndirjire creatoare și de neînfricare. După ce gospodăria colectivă de la Muncel s-a întemeiat, am pornit mai departe, pe alte meleaguri, și-mi aduc aminte că ne-am oprit pentru scurt timp și în satul Roma, din fostul județ Botoșani, luînd parte activă la rezolvarea unor probleme în legătură cu trecerea agriculturii pe temeiuri noi, socialiste. Dar, iubiți ascultători, nenumărate sînt locurile unde am fost, spre a cunoaște realitățile contemporane. Îmi aduc aminte de o iarnă cu ger cremene, cînd m-am dus într-un sătișor de lîngă Podul Iloaei, mi se pare Pottingeni, aflînd

Aurel JIQUIDI — Eliberarea (1960).

și acolo oameni deosebiți, care ajunseseră la o piine mare și la case pline de lumină, datorită colectivizării agriculturii. Locurile și oamenii și-au căpătat locul în scrierile mele, în multe din povestirile pe care le-am scris și și-l vor căpăta mai din plin odată cu îmbogățirea experienței mele profesionale, în alte povestiri și-ntr-o mai luminoasă imagine artistică.

Povestirea *Mitriță, feciorul Dumitriței*, scrisă pentru copii și apărută la Editura Tineretului, e și ea rod al cercetării neconținute a terenului. Mitriță este un copil dintr-un sat moldovean unde m-am dus acum cîțiva ani în documentare, la împărțirea recoltelor. Isprăvile din povestire le-am ascultat chiar din gura lui Mitriță, care nu mai putea de mîndrie că stă de vorbă cu un scriitor care îi va pune faptele într-o cîrticică... De bună seamă, eroii mei au crescut sau au îmbătrînit, satele lor nu mai sînt cele pe care le știam, însă interesul meu și dragostea mea față de ei au rămas tot atît de mari și de proaspete și nu fără mîndrie o pot spune că am contribuit și eu cu ceva la marea cotitură din viața lor, către cucerirea belșugului și demnității omenești. Și trebuie să spun că n-aș putea fi mîndru de aceasta, dacă partidul nu mi-ar fi dat puțința de a-i cunoaște pe acești oameni excepționali, care s-au luat la trîntă cu prejudecățile, cu obiceiurile din bătrîni și cu dușmanii de clasă... Oricare dintre noi își poate face o mîndrie din aceste participări permanente și nemijlocite la marile evenimente ce se desfășoară impetuos în Republica Populară Română.

Aș vrea să istorisesc, de asemenea, cum am izbutit să scriu una din ultimele mele povestiri, apărută în „*Gazeta literară*” recent, și intitulată *Care pe care?* Aflați, stimați ascultători, că nici povestirea aceasta n-a fost doar imaginată, ci este rezultatul firesc al unei cunoașteri a faptelor. Pe erou, numit în povestire Irianar al Agripinei,

I-am cunoscut și i-am cunoscut deosebitele frământări, tot într-un drum făcut la o gospodărie colectivă, mai demult. Și pe fata din istorisire am cunoscut-o. Și iată că a trecut timpul de-atunci și feciorul și fata de demult mi-au devenit eroi...

Mărturisesc că și istorisirea mea intitulată *Istoria lui Ducipal* a fost inspirată din evenimente similare. Participam, prin anii 1955, la împărțirea recoltei, într-un sat nou din Moldova. După ce gospodarii și-au dus acasă veniturile, am fost poftit și eu la unul la masă. Îl chema Ion Miron. După ce am ospătat în lege și după ce am stropit din belșug bucatele cu vin nou tămios, ne-am răsucit cite o țigară, să mai tăifăsuim. Deodată s-au arătat în prag patru gospodari minioși. Am înțeles că erau chiar frații omului de casă, și veniseră să vadă cu ochii lor ce venit i-a adus munca în comun. Se uitau în toate părțile cu neîncredere și ascultau cu neîncredere explicațiile fratelui, care le arăta că a ciștigat număr mare de saci de griu și porumb, atita că nu mai avea unde-i pune... Destul că abia după ce au văzut adevărul cu ochii, cei patru frați s-au așezat la masă și mai că oftau de părere de rău că pierduseră timpul cu șovăielile.

Știu că după ce s-au întors în satele lor depărtate, tuspătru au devenit propagandiști infocați ai colectivizării, după adevărul văzut cu ochii, în casa fratelui lor care, deși era mai mic, îndrăznise să ia lumea de piept, înaintea lor... Țin minte că tuspătru frații erau de-a dreptul jigniți, că cel mai mic le-o luase înainte.

În ce privește lucrarea *Vîntul de Miazăzi*, scrisă în cinstea lui 23 August, toate părțile pe care le socotesc mai izbutite le datorez unor proaspete cunoașteri ale realităților noi din țara noastră. În afară de cercetarea gospodăriilor, am participat, datorită ajutorului dat de partid, la unul din cele mai frumoase evenimente din viața colectivizatorilor, Conferința de la Constanța. Acolo s-a adunat fala gospodărilor din țară și m-am văzut deodată în fața unei imagini nespuse de vii și de frumoase: țăranul ajuns la o înaltă bunăstare, prin colectivizare. Am deosebit în asistență și figuri cunoscute, de odinioară. Pămînteanul descult de demult, era mai mult decît bine îmbrăcat. Limbajul său, redus odinioară la uneltele plugăritului sau oieritului, se îmbogățise strașnic, datorită elementelor noi intrate masiv în viața satului și în gospodăria personală a fiecăruia. Dacă nu le-aș fi cunoscut biografiile de demult, aș fi putut socoti că am în fața mea nu niște amăriți de odinioară, exploatați pînă la lacrimă, ci niște oameni cu carte, sadea! Dacă la început, prin 1949, aria preocupărilor lor era redusă la cîteva elemente practice, acum țin minte că am discutat cu ei și meteorologie și știință agronomică și am trecut și prin cîteva cărți ale clasicii literaturii universale! Despre scriitorii contemporani din țara noastră nici nu trebuie să mai stăruim, căci unii îi cunoșteau bine de tot...

Ceea ce m-a izbit însă la gospodarii strînși la Constanța a fost « raportul » lor despre niște realizări de-a dreptul formidabile, dacă ținem seama de sărăcia lor de demult... Unii o porniseră aproape de la nimic și acum raportau prezidiului și adunării despre o « bază materială » aproape de necrezut și raportau cu simplitate și modestie ca despre lucrurile cele mai firești...

Iată, iubiți ascultători, ce vast și profund material de viață! Participarea la această conferință m-a determinat să reiau în scrisul meu tema colectivizării agriculturii. Astfel am reluat tema romanului *Temelia*, transformindu-l complet, topindu-l în cartea nouă care se va chema *Vîntul de Miazăzi*. Primul volum al acestei cărți l-am și predat Editurii de Stat pentru Literatură și Artă și dacă editura îl va afla demn să apară, adică dacă îl va găsi necesar mersului nostru înainte va apare în cinstea zilei de 23 August. Următoarele volume vor duce mai departe tema colectivizării, pînă la împărțirea recoltelor. Al doilea volum se va chema *Lina* și va privi exclusiv traiul colectivizatorilor și multiplele lor probleme noi de viață...

Iată, iubiți ascultători, cîteva din lucrările mele, tipărite sau în proiect, lucrări care au fost izvorite din ajutorul dat de către Partidul Muncitoresc Român.

Cum am scris Cîntarea României

Miron Paraschivescu

Întrebare :

Am socotit interesant să vă întreb : cum ați conceput și ați scris poemul dumneavoastră Cîntarea României din volumul Laude?

Răspuns :

Drept să vă spun că și mie-mi pare deosebit de interesantă ideea de a întreba pe un autor cum și-a scris opera. În fond, aceasta e chiar problema creației. De aceea mi se pare binevenită întrebarea dumneavoastră — cum am scris *Cîntarea României* —, fiindcă ea dovedește o preocupare privind calitatea operei de artă, cum exprimă ea o realitate și nu numai pur și simplu ce vrea să exprime ea.

Întrebare :

Dar aceasta n-ar putea fi interpretată drept formalism : a ne preocupa de formă nu de conținut?

Răspuns :

Într-o accepție greșită, ea însăși formalistă, adică exterioară, superficială, — tocmai ceea ce e miezul, plămada vie, materia organică a operei de artă, emoția proprie a artistului creator în fața vieții, tocmai acest conținut sensibil, profund viu, al artistului, vibrația lui interioară care umple haina artistică, — tocmai acest conținut a fost greșit confundat uneori, — și arbitrar etichetat — drept formalism. În schimb, dacă alteori vreun artist — poet, pictor, muzicant — lipsit tocmai de preocuparea adîncă a expresiei, care să dea forma și valoarea cea mai adecvată ideilor sale, a repetat nepoetic și neartistic unele lozinci, dar destul de tare, ca acel cor care l-a supărat pe Jupiter în fabula lui Krilov, dacă a zugrăvit fără emoție, sensibilitate sau preocupare plastică chipul ori salopeta vreunui muncitor, dacă a folosit cît mai multe alămuri în orchestrația sa, se întîmpla ca o asemenea operă să fie prezentată drept realism socialist, atunci cînd de fapt aici se află cel mai evident formalism pe care publicul l-a recunoscut și l-a respins întotdeauna.

Și, cu asta, răspund chiar întrebării dumneavoastră: A ne preocupa de formă, adică de expresia artistică, înseamnă tocmai a lupta împotriva formalismului; înseamnă a nu lăsa nejustificat nici un cuvînt, nici o silabă, nici o literă, într-un text poetic sau literar, nici un accent într-o melodie, nici o linie într-un desen, nici o pată de culoare într-o pictură. Aceasta înseamnă a crea cu toată răspunderea și cu toată pasiunea, înseamnă a pune ceva din vibrația inimii și conștiinței noastre în mesajul pe care-l adresăm lumii. Înseamnă a turna conținutul cel mai viu, al vieții din noi, în opera pe care o facem. Ceea ce spunem atunci va trăi și se va comunica publicului în primul rînd prin felul cum e spus; dacă, însă, acest fel e neglijat, atunci ideea pe care am vrut s-o exprimăm e deservită de opera noastră care nu va fi luată în seamă de nimeni, fiindcă nu va putea emoționa pe nimeni.

Întrebare :

Dar pornisem să vă întreb cum ați scris Cîntarea României. Și am ajuns să facem teorie estetică despre formalism !

Răspuns :

Îmi cer iertare. Vina e însă într-o măsură și a dumneavoastră, care ați atins prin această întrebare o problemă gingașă: aceea a răspunderii și pasiunii cu care creează și trebuie să creeze un artist. Am scris poemul ăsta în primul rînd cu pasiune. Cu minie dacă vreți, cu o furie dezlănțuită uneori...

Întrebare :

Minia și furia pot fi elemente creatoare?

Răspuns :

Ca orice sentiment adevărat, care-i singura materie primă autentică a oricărei opere de artă.

Întrebare :

Așadar, furia a fost sentimentul dominant în Cîntarea României?

Răspuns :

Dominant și constitutiv, după cum o și spun undeva, în partea finală a poemului:

«Nu, țara mea de-atuncea, robită și prădată,

Sufletul meu cel tânăr n-a plins-o niciodată:

I-am ascultat doar vuietul pădurii

Și am pornit cu el să mă infurii...»

În versul ultim nu e doar o imagine. Este într-adevăr o realitate... istorică și subiectivă, dacă vrei. Poemul l-am început în 1947, la Golești, lângă Florica Brățienilor. Era pe vremea marii încordări lăuntrice între România veche și cea nouă. Pe vremea marii inflații liberale-țărăniște, pe vremea secetei, pe «vremea milioanelor», cum au rămas în amintirea poporului anii aceia de foamete. Tatăl meu murise într-un sat lângă Golești și m-am dus să-l priveghez. La Golești se află un tufan uriaș despre care sătenii spun că a fost sădit pe mormintul lui Tudor Vladimirescu după ce eroul a fost omorît.

În noaptea cu lună, coroana lui grea, rotată, o vedeam și din dealul de unde-l privegheam pe taică-meu. El fusese dascăl și pînă acum 10—15 ani numele Brățienilor apărea în ochii lui ca un lucru mare. Și atunci, tocmai acolo, la doi pași de moșia Brățienilor, gîndindu-mă la țara care se zbătea să iasă din împilarea și foamea în care o aruncase stăpînirea ciocoiască, zguduit și de durerea mea foarte personală și subiectivă, priveam cîteodată spre tufanul lui Tudor, așa cum am văzut mocanii din Apusenii privind spre gorunul din Tebea al lui Horea, și gîndul mi-a cuprins ca într-un declic de aparat fotografic întreaga viziune a dramei și năzuinței revoluționare a poporului românesc. O clipă a fost, o singură clipă, cînd a izbucnit în mine toată furia tainică și m-am simțit ca un actor care înțelege și interpretează această minie colectivă. Cum spunea în cel mai izbutit vers al său, Tudor Arghezi:

«Robul a scris-o, Domnul o citește

Fără să știe că-n adîncul ei

Zace minia bunilor mei...»

Diferența era de adresă, bineînțeles, lăsînd de-o parte talentul.

Eu voiam s-o citească tot robul, dezrobit odată pentru totdeauna. A doua zi, «invocarea poetului» era gata dintr-un condei, și ea a devenit un fel de prefață a *Cîntării României*.

Întrebare :

Iar restul?

Răspuns :

Restul a mers mult mai greu și mai încet. Ca într-o simfonie. «Invocarea» îmi da leit-motivul tonalității sufletești generale de care aveam să țin seamă. Așa că, de cite ori încercam să continui poemul, reciteam această prefață spre a-mi găsi tonul adevărat, sincer, firesc. Cînd simțeam că doar dorința de a scrie poezie e în mine, fără să-i găsesc accentul profund, autentic, lăsam.

Paginile care vor fi putut place cititorului sînt indiscutabil acelea în care această similitudine de emoții s-a realizat; cele care nu-i plac sînt cu siguranță acelea în care n-am găsit accentul just, sînt în fond erorile nesincerității artistice sau, dacă vrei, ale unei urechi muzicale false, cu care nu m-am știut asculta destul de bine și voi fi luat deseori drept furie autentică ceea ce era doar amintirea furiei din prima clipă... De aceea, deseori, am preferat șoapta în poezie în locul răcnetului.

Destinul meu

Cristian Sârbu

Ce a însemnat pentru mine 23 August 1944?

Iată o întrebare al cărei răspuns îmi împarte viața în două: destinul omului și destinul scriitorului sînt în egală măsură înrîurite de marea zi din August 1944. Răsfoiesc din cînd în cînd caietele în care Cristian Sârbu, muncitorul cizmar își nota după o zi de trudă gîndurile și simțămintele. Și din filele lor se ridică viața mea dinainte: omul și scriitorul purtau pecetea mizeriei și a lipsurilor. Scriam în anii aceia:

«În frunte cu bătrînul sîntem șase...
Români de jug precum ne-au fost strămoșii.
Mai mult ca ei eu știu vreo două rînduri
Din broșurica imnurilor roșii».

*

«De-aceea citeodată-atelierul
Prin gura mea de cîntăreț aruncă
Sămînța cutezării proletare
În noaptea minții fraților de muncă.»

Acesta a fost destinul omului. Destinul scriitorului?

«Părerii de rău îmi biruie belșugul
De primăveri cu ronduri de lalele
Și socotesc că duc un trai de ocnă
Ce nu priește visurilor mele.»

Era concluzia la care mă ducea constrîngerea vieții de atelier în condițiile exploatarei, renunțarea silită la multe din proiectele mele.

Și omul și scriitorul au dus înainte de Eliberare o viață lipsită de bucurie, o viață de întuneric...

Iată de ce prima mea carte de versuri, tipărită în condiții nespuse de grele, în anul 1935, s-a chemat *Pași spre lumină*. Este aici cuprins dorul de orizonturile largi ale umanismului socialist, de viața fără exploatare.

Astăzi, cînd trăiesc cea de a doua parte a vieții mele, cînd simt bucuria zidirii vieții socialiste, privesc în urmă și văd ziua de 23 August 1944 — fie-mi îngăduit să spun așa — ca o ploaie de primăvară, flori și lumină.

Destinul omului și destinul scriitorului s-au împlinit în anii noștri de lumină. Am simțit în tot acest timp la fiecare pas grija pîrintească a Partidului; în 1950 am fost transferat de la o fabrică de cizmărie ca redactor la revista „*Viața Românească*”. De atunci, am început să trăiesc tinerețea scriitorului. Ea mă face să cînt frumusețea zilelor pe care le străbatem, pe cei care înalță zi de zi mărețul edificiu al socialismului. Am închinat aniversării a cincisprezece ani de la Eliberare un caiet de versuri, din care voi citi cîteva poeme. *

18 iunie 1959

* A urmat lectura versurilor

«...realizări care nu au avut loc niciodată în istoria poporului român...»

Zeheer Kency

Scriitorii vor face cu prilejul Conferinței Naționale a Partidului nostru și cu prilejul aniversării a 25 de ani de la întemeierea Republicii noastre, cu mult spor, ceea ce am făcut și cu alte prilejuri. De pildă, ceea ce am făcut la aniversarea unei jumătăți de secol de la întemeierea Partidului Comunist Român, aniversarea a cincizeci de ani de la întemeierea Uniunii Tineretului Comunist.

Vom scrie versuri și le vom publica; vom scrie articole în presa literară și politică; vom ajuta prin toate mijloacele pe care le avem la îndemână la popularizarea acestor mari evenimente și aş dori ca Conferința Națională a Partidului nostru să ducă mai departe munca oamenilor din această țară și să constituie un nou punct de plecare de la care mergind mai departe, cu pași din ce în ce mai mari, să ajungem la realizarea țelului politicii noastre.

Vedeți, sînt scriitori, din fericire foarte puțini la număr la noi în țară, dar sînt, care văd totul prin niște ochelari negri. Cel mai mic lucru, care poate să fie negativ, constituie pentru ei prilejul de a umfla, de a mări încercarea lor de a arăta lucrurile neesențiale ca fiind tipice. Noi, aceștia trei care sîntem aicea, în jurul unei mese, avem, între altele, un obicei foarte vechi, pe care-l avem aproape toți scriitorii din generația noastră încă de cînd eram foarte tineri. Acela de a umbla prin lume și acela de a umbla prin țară. Acest obicei, cum bine știți, nouă ne-a rămas și ne plimbăm destul de des prin țară. Cel puțin pentru mine, fiecare oraș cu care iau contact după o oarecare trecere de vreme este — ca să spun așa — un miracol. Acolo unde erau margini de oraș sau unde erau cimpuri acoperite cu gunoaiie sau cu scame, ieiți am văzut acum zeci de blocuri pe care cînd le privești ai impresia că se sprijină cerul pe ele. Am trecut prin asemenea localități noaptea, la începutul nopții și am văzut mii de lumini care în partea de sus a stîlpului de lumină pe care îl constituiau — mi s-a părut că se sprijină cerul cu toate stelele lui.

Și-acolo — în satul în care m-am născut eu — s-a adus electricitate, și mai mult decît electricitate — a adus la foarte mulți oameni, țărani săraci înainte — bunăstarea. A adus în casele lor televizoare, care-i pun în contact cu tot ce se întîmplă în lume, nu numai la noi în țară. Oamenii sînt bine îmbrăcați, bine hrăniți, copiii lor sînt frumoși și sănătoși.

Față de *Descult* e o distanță ca de la cer la pămînt. S-au făcut uriașe uzine. Unde nu te aștepți dai peste un oraș nou lîngă o uzină nouă. Toate aceste lucruri sînt niște realizări care nu au avut loc niciodată în istoria poporului român.

Ca să mă refer la ceva foarte apropiat de ora la care noi vorbim, zilele acestea s-a inaugurat zăgazul acela uriaș care oprește apele Dunării și le pune să muncească, să le transforme căderea lor în lumină. Căderea lor în energie, care va pune în mișcare noi și noi fabrici și uzine atît în țara noastră, cît și în țara vecină și prietenă, a lui J. Broz Tito.

Toate acestea cine le-a făcut? Micile neizbînzi ale vieții noastre sînt absolut nesemnificative față de marile realizări ale țării, așa că eu aş dori, mi-aș dori și mie și aş dori tuturor confrăților mei scriitori să dăm la o parte această sticlă ușor aburită, în unele cazuri, care împiedică ochii noștri să vadă realitățile. Din dorința de a servi poporul, revoluția, partidul comunist a schimbat înfățișarea țării, prin oamenii pe care însăși revoluția i-a schimbat.

Acum asta-i problema principală: în ce direcție trebuie să ducă scriitorii miile lor de cititori — și în unele cazuri milioanele lor de cititori.

Noi am fi lucrat mult mai bine, am fi scris mult mai bine în ultimii ani dacă nu am fi uitat niște exemple pe care ni le-au dat înaintașii noștri — Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Rebreanu, Gala Galaction, care erau foarte lămurii încotro trebuie să-și ducă cititorii. Rebreanu nu s-a așezat la masă să scrie *Răscoala* fără să fie bine direcționat și fără să fie bine clarificată direcția către care să ducă cititorii. Sadoveanu la fel; alții la fel. O direcție pe care o priveau de la intersele generale ale poporului, fără îndoială.

Trebuie să privim cu seriozitate cărțile pe care le așteptăm noi înșine de la noi.

De cîte ori mă așez să scriu o carte nouă, mă aștept ca această carte să fie deosebită de celelalte pe care le-am scris și mai bună decît tot ceea ce am scris.

[1972]

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI

PAGINI GERMANE

EXISTĂ OPINIA, ÎMPĂRTĂȘITĂ ȘI DE unii comentatori ai operei lui Eminescu, potrivit căreia prioritatea i-ar reveni, la noi, lui A. D. Xenopol în prezentarea « psihologiei popoarelor », ca nouă disciplină științifică. Când se fac asemenea constatări se are în vedere o scrisoare a istoricului ieșean, student la Berlin, trimisă de aici lui I. Negruzzi în 25 august 1869. « E curios că tot în acest moment — scrie A. D. Xenopol — îmi vin o mulțime de idei, pe care însă timpul nu-mi permite de loc a le da realizare... Totuși una vreau s-o fac, vreau să traduc câteva dizertațiuni din „*Zeitschrift für Völkerpsychologie*“ etc. de Steinthal și Lazarus. [...] Ei vreau să bazeze istoria și prin urmare politica pe psihologie, pe cunoștința sufletului poporului prin urmare, ceva deosebit de psihologia individuală, deși, pornind de la ea, pentru că spiritul poporului, formele manifestării lui, deși deosebite de cele ale individului, există tot numai în sufletul individului și trebuie deci să fie supuse legilor ce-l domină. [...] Acestea pentru a-ți spune că direcțiunea istorică pe care vreau s-o ieu este aceasta reprezentată prin astă foaie. Ei nu tind acumă decât la lucrări preparatorii, ei vreau de abia să fundeze știința... timpul însă poate să grăbească progresele ei. Aș vrea dară să traduc vr-o câteva din dizertațiunile fundamentale precum *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie, Das Epos, Ursprung der Siten* ». ¹

¹ I. E. Torouțiu. *Studii și documente literare, II, „Junimea“*. București, Institutul de arte grafice „Bucovina“, 1932, pp. 51—52.

Disertația *Einleitende Gedanken...*, pe care își propunea A. D. Xenopol să o traducă mai întâi este și cea pe care o transcrie Eminescu în caietele sale.

Considerațiile lui A. D. Xenopol privind « psihologia popoarelor » se înscriau ca un program de lucru pentru viitor. Lucrările lui Lazarus și Steinthal sînt însă puse la contribuție de Alexandru Hurmuzachi cu aproape cinci ani mai înainte. Cărturarul bucovinean întocmește un studiu, *Despre o lipsă în învoățămîntul public la noi*, datat: 2 februarie, pe care îl publică în „*Foaea Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*“ în martie 1866 ² și în care insistă asupra însemnătății noii discipline științifice. « Acea știință are scopul — scrie el — a cerceta ființa și lucrarea spiritului poporal; adică a poporului ca totalitate, a o cunoaște psihologice și a descoperi legile care cîrmuiesc și regulează activitatea spirituală și ideală a poporului, adică modul în care se manifestează acea activitate în viața, în religiunea, știința și arta aceluia popor, cum crește, cum se dezvoltă și se stinge acea activitate, ea cearcă a afla temeiurile, cauzele din care și prin care se ivește, se dezvelește și apune particularitatea, adică individualitatea deosebită a poporului. Ideea de „spiritul, geniul poporului“, cum s-au definit pînă-acum, nu era lămurită încă pe deplin și dar ca ne[h]otărită; știința asta nouă voește a cerceta acele elemente, care sînt comune indivizilor — mădularelor singurate — din care se compune poporul, a le

² „*Foaea Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*“, II, nr. 3, 1 mart. 1866, pp. 85—104.

AI SOLULUI VEȘNIC...»

Imaginile reproduse în paginile de față au fost selectate din lucrarea lui Mișu TEIȘANU — *Ilustrații la poemul Luceafărul*. (M.L.R. nr. inv. 2105)

cunoaște și a le cuprinde pe calea științei, a le întemeia pe acest fundament neclintit și a le determina cu claritate. Iată dar că vorba și ideea: spiritul poporului, geniul națiunii nu e vorbă seacă, o fantasmă, un sunet fără cuprins, ce în contra un ce foarte real și prea momentos, încât au trebuit să ajungă în timpul nostru a fi un problem de studiu serios și adine, a

deveni chiar un obiect al științei. Astă știință se numește acum: psihologia poporului, am putea zice psihologia națională.» A. Hurmuzachi revine asupra acestor probleme și într-un alt studiu, *Carele e caracterul și tendința învățămîntului public la noi?* publicat în aceeași revistă în 1868.³

Considerațiile lui A. Hurmuzachi nu se mărginesc la constatări cu caracter general privind noua disciplină științifică, ci sînt și aplicații ale tezelor lui Lazarus și Steinthal la realitățile naționale. Acordă astfel o atenție deosebită limbii, cum fac și învățații germani, privită ca element fundamental în definirea psihologiei popoarelor.

Eminescu cunoștea revista cernăuțeană, de vreme ce decupează de aici mai multe poezii populare care se păstrează în manuscrisele sale de unde au fost dezgropate de editori în cursul anilor.⁴

Lazarus și Steinthal deschid cu acest studiu programatic, cum am mai arătat⁵, revista lor „*Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*“, care începe să apară în 1860. Mărturiile invocate de noi demonstrează că «psihologia popoarelor» stă în atenția intelectualilor români încă din anii cînd se puneau bazele teoretice ale noii discipline științifice.

Publicăm în continuare a doua parte a studiului lui M. Lazarus și H. Steinthal⁶ care va continua și în numerele următoare. Transliterarea o confruntăm, cum am procedat și în trecut, cu originalul german.

D. VATAMANIUC

³ Idem, IV, nr. 1—2, ian.—febr. 1868, pp. 60—80

⁴ P. Ţugul, M. Eminescu, „*Literatura populară*“, ediție critică îngrijită de D. Murărașu, „*Minerva*“, 1977. În „*Revista de istorie și teorie literară*“, XXVIII, nr. 1, [ian.—mart.], 1979, pp. 133—137.

⁵ „*Manuscriptum*“, XV, nr. 3, [iul.—sept.], 1984, pp. 10—11.

⁶ Cf. *Cătețele Mihail Eminescu*, V, București, 1980, pp. 157—161 (Transliterare de Adelia PERJU).

EINLEITENDE GEDANKEN ÜBER VÖLKER- PSYCHOLOGIE [VI]

25v Darum löst sich sehr leicht ein Zweig von einem Volke ab, wenn er Gefahren zu be-
stehen hat, von denen die anderen Zweige nicht getroffen werden, zu || deren Bekämpfung
26 sie ihm nicht beistehen können oder wollen. Dann bildet sich dieser Zweig ein beson-
deres Leben, eine besondere Geschichte. So riss sich Holland von Deutschland ab; eben
so die Schweiz.

Die verschiedenen objectiven Elemente oder Mächte des Volksgeistes wie Sprache, Reli-
gion u.s.w. sind nun die verschiedenen Formen und Stufen des Selbstbewusstseins eines
Volkes. Von der untersten Stufe eines wirren empirischen Selbstbewusstseins, das, weni-
ger in sich gekehrt als nach aussen gerichtet, sich nur erfasst, indem es sich dem anderen
Volke entgegenstellt, steigt der Volksgeist auf zum reinen Selbstbewusstsein in der Wis-
senschaft, vorzüglich in der Philosophie.

Es sind zunächst in einem besonderen Capitel ¹ die Einflüsse der Natur, des Bodens,
des Klimas ², der Nahrung, des Reichthums an Natur-Erzeugnissen überhaupt, und
an gewissen besonderen u.s.w. u.s.w. zu erwägen. Dieses Capitel muss besonders dem
Naturforscher empfohlen werden. Denn will man auch nicht bis zu der äussersten Behaupt-
ung gehen, dass alle Verschiedenheit der Volksgeister nur von der Verschiedenheit des
Wohnortes abhängt: so wäre es doch eben so sehr nur das andere Aeussere, wollte man
den Einfluss der Natur auf die Bildung des Volksgeistes völlig läugnen. Es ist vorzüg-
lich zu beachten, dass, wenn auch der unmittelbare Einfluss des Leibes auf den Geist
im Besondern dunkel bleibt, ein unmittelbarer (mystischer) Einfluss der äusseren Natur
auf den Geist [aber] ³ geradezu abzuweisen ist: so doch ein mittelbarer um so klarer
u[nd] bestimmter vorliegt, wie ihn geistvolle Geographen u[nd] Geologen schon vielfach
26v nachgewiesen haben. Die || Natur gestaltet den Geist nicht: das ist festzuhalten; aber der
Geist gestaltet sich selbst so oder anders je nach der Anregung, die ihm gibt ⁴ Nähe
des Meeres mit bequemen Häfen macht ein Volk noch nicht zu Seefahren; reiche
Kohlenlager machen ein Volk noch nicht industriell; aber sie können Neigung zu
Schiffahrt wecken od[er] fördern ⁵, die Industrie unterstützen, die Bemühungen erleich-
tern, lohnen, und die Erfolge sichern, dadurch die Kräfte u[nd] Bestrebungen
anspornen und von anderen Richtungen ablenken: so können sie nützen u[nd] schaden.
Kein Volksgeist ist Erzeugniss der Natur; und keiner ist so, wie er ist, ohne
Mitwirkung der Natur. Es ist nicht gleichgültig für den Volksgeist, ob das hauptsäch-
lichste Nahrungsmittel des Volkes in Fleisch oder Kartoffeln besteht; aber dass dieses
oder jenes der Fall ist, hängt schon selbst wieder von dem, noch durch ganz andere
Verhältnisse bestimmten Volksgeist ab. Weil der Irländer den irischen Volksgeist hat,
ist er durch solche Schicksale gegangen, u[nd] aus beiden Gründen lebt er von Kar-
toffeln. Jetzt ist, in Folge der Rückwirkung, der irische Volksgeist durch die Kar-
toffel mitbestimmt.

Wichtiger noch als die Natur sind die Schicksale der Völker; und besonders von consti-
tutiver Wichtigkeit für den Volksgeist nach seinem inneren Wesen sind die vorge-
schichtlichen Schicksale. Es gehört jedes Volk erstlich einem Volke = Stamme, einer
Race an. Es ist nicht nöthig über die Wichtigkeit dieses Abstammungs-Verhältnisses
27 ausführlich zu sein, und es sei nur ⁶ || erwähnt, dass durch, dasselbe nicht bloss der Leib
mit seinen [noch] unbegriffenen Wirkungen auf die Seele sondern auch die Form der
Sprache, gewisse religiöse u[nd] sittliche Grundanschauungen, Grundzüge des häuslichen

¹ In original, aici
și mai jos: Kapi-
tel.

² In original: Kli-
mas.

³ Marcăm cu pa-
ranteze drepte aici
și mai departe toate
omisiunile operate
de Eminescu în tex-
tul german.

⁴ In original: die
Natur gewährt.

⁵ In original:
nähren.

⁶ Tot paragraful,
până aici, marcat
de Eminescu, mar-
ginal, la stînga, în
timpul copierii tex-
tului.

DESPRE PSIHOLOGIA POPOARELOR [VI]

- 25v De aceea se desprinde foarte ușor o ramură dintr-un popor dacă este împinată de primejdii de care celelalte ramuri nu sînt vizate, pentru a căror combatere ele nu pot sau nu vor să o ajute. Această ramură își formează apoi o viață separată, o istorie separată. Așa s-a desprins Olanda din Germania; exact la fel Elveția.

Diferitele elemente sau forțe obiective ale spiritului popular, ca limba, religia etc. devin acum diferitele forme și trepte ale conștiinței de sine a poporului. De la treapta cea mai de jos a unei conștiințe de sine empirice, confuze, care se apleacă mai puțin asupra ei înseși decît se îndreaptă în afară și se relevă numai opunîndu-se celuilalt popor, spiritul popular se avîntă spre o conștiință de sine pură înștiințată, de preferință în filosofie.

- 26v Trebuie să se ia în considerare mai întîi într-un capitol special influențele naturii, solului, climei, alimentației, în general, ale bogăției de produse naturale și anumite speciale etc., etc. Aceste capitole trebuie recomandate în special cercetătorului naturii. Căci chiar dacă nu se vrea să se meargă pînă la afirmația extremă că orice diferențiere a spiritelor populare depinde doar de diferențierea locului de așezare a poporului, s-ar ajunge, totuși, în aceeași măsură la cealaltă extremitate, dacă ar voi să se neghe influența naturii asupra formării spiritului popular. Trebuie să se țină seama în mod primordial de faptul că, chiar dacă rămîne deosebit de obscură influența directă a corpului asupra spiritului, trebuie de-a dreptul respinsă o influență directă (mistică) a naturii exterioare asupra spiritului: totuși, o influență indirectă este prezentă cu atît mai clar și mai cert, așa cum au dovedit-o deosebit de spiritual deja de mai multe ori geografii și geologii. Natura nu formează spiritul: aceasta trebuie reținut; dar spiritul se formează pe sine însuși într-un fel sau altul, în funcție de stimulentele pe care i-l acordă natura. Vecinătatea mării cu porturi comode nu face dintr-un popor marinari; zăcămintele bogate de cărbune nu fac încă dintr-un popor o națiune industrială; ele pot însă trezi și alimenta înclinarea spre navigație, să sprijine industria, să ușureze străduințele, să le facă rentabile și să asigure succesele, să stimuleze prin aceasta forțele și străduințele și să-l abată de la alte orientări: în acest fel ele pot folosi sau dăuna. Spiritul nici unui popor nu este produsul naturii; și nici unul nu este așa cum e fără cooperarea naturii. Pentru spiritul popular nu este indiferent dacă alimentul principal al poporului constă din carne sau cartofi; dar dacă este unul sau altul cazul, aceasta nu depinde deja nici de acest spirit popular, nici de cel determinat de cu totul alte condiții. Irlandezul fiindcă are spiritul popular irlandez a trecut prin astfel de destine și din ambele motive el trăiește cu cartofi. Acum, în urma acțiunii retroactive, spiritul popular irlandez este co-determinat de cartofi.

- 27 Și mai importante decît natura sînt destinele popoarelor; și o importanță constitutivă deosebită pentru spiritul popular, potrivit ființei sale interne, au destinele preistorice. Fiecare popor aparține, în primul rînd, unei familii de popoare, unei rase. Nu este necesar să se vorbească în amănunt despre importanța acestor condiții ale originii și vom aminti doar că prin aceasta nu este dat numai corpul cu acțiunile sale (încă) neînțelese asupra sufletului, ci, de asemenea, și forma limbii, anumite concepții fundamentale religioase și morale, trăsături caracteristice ale vieții casnice și de stat

u[nd] staatlichen Lebens gegeben sind, welche eben das Volk mit den verwandten Völkern, den Zweigen desselben Stammes, gemeinsam hat. Hierauf folgt die Loarreissung des Volkes vom gemeinsamen Stamme, die Auswanderung aus dem Ursitz, die Gewinnung eines neuen Wohnortes, wo eben ein Volk oder ein Menschenhause⁷ erst zu diesem bestimmten Volke wird.

Unter den Elementen des Volksgeistes selbst, zu deren Betrachtung wir nun übergehen, steht oben an die Sprache⁸: sie ist das erste geistige Erzeugniss, das Erwachen des Volksgeistes. Weil nun alles was der Geist einmal geschaffen hat, ihn für die folgenden Schöpfungen bestimmt⁹, anregt u[nd] beschränkt: so übt die Sprache einen constitutive Einfluss auf die innerste Eigenthümlichkeit des Volksgeistes aus, wie erich in seinen folgenden Schöpfungen weiter entwickelt. Daher ist die, allerdings übertriebene, Behauptung Humboldts und Schellings, dass die Sprache, früher als die Volkseigenthümlichkeit, diese erst schaffe, wohl verzeihlich, zumal einer niedrigen Ansicht von der Sprache gegenüber. Wir haben aber jetzt die Sprache auf ihr rechtes Mass zurückzuführen. Die Sprache ist nur ein Geschöpf des Volksgeistes, in welchem, er zuerst individuell offenbar wird; aber sie ist von mächtiger Rückwirkung auf den Geist, welche um so bedeutsamer wird, als sich für die Bildung der Sprache auch etwas äusserliche Einflüsse neben den rein innerlichen geltend machen. Ueberdies ist sie der vollkommenste Ausdruck des Volksgeistes, da sie ihn nicht nur nach allen Richtungen, in denen er wirkt darstellt, sondern auch eine durch alle Geschlechter gehende ununterbrochene Arbeit ist, welche jeden neuen Zuwachs an innerem Gehalt in sich aufnimmt. Zugleich ist sie so welch und schmiegsam, dass sich die Eigenthümlichkeit des Volksgeistes in ihr vollkommen u[nd] scharf ausprägen kann.

274

Besondere Wichtigkeit für die Bildung des Volksgeistes selbst hat aber die Sprache noch dadurch, dass sie, als das || allgemeine geistige Apperceptionsorgan¹⁰, auch die Apperception der einen Person durch die andere bewirkt, durch welchen Process sich eben die Personen gegenseitig so in einander aufnehmen, dass sie sich zu einem Volke machen, in sich den Volksgeist bilden. Sprechend lernen u[nd] lehren sie einander ihr Inneres¹¹ verstehen, u[nd] verständigen, d.h. einigen sie sich im Geiste.

Wir begreifen jetzt, warum man bei der Definition des Volkes so viel Gewicht auf Abstammung u[nd] Sprache gelegt hat. Man hat sogar Recht daran gethan und nur darin geirrt, dass man in denselben als objectiven Elementen das Wesenliche zu finden meinte, während sie nur als subjective Auffassungen des Volkes selbst von Bedeutung sind. Nicht die Abstammung an sich ist das Bedeutsame, sondern die damit verbundene Vorstellung von der Gleichheit der abstammenden Personen, ihrer Eltern, ihrer Geschichte, ihrer Bestimmung, ihrer ganzen Vergangenheit und sogleich auch ihrer Zukunft. Nicht die Gleichheit der angewandten Wörter ist das bedeutsame, sondern das dem Redenden

⁷ In original: Menschen-Hause.

⁸ Sublinierea în original și la Eminescu; mai departe facem mențiune de sublinierile care s'găsesc fie numai în originalul german fie numai în textul eminescian.

⁹ Sublinierea la Eminescu; pasajul începînd cu cuvintele: *erste geistig* și pînă la: *Sprach gegenüber*, marcat și marginal, la dreapta, în timpul copierii textului.

¹⁰ În original: Apperceptions = Organ.

¹¹ *ihr Inneres* scrise deasupra.

pe care poporul le are în comun cu popoarele înrudite, cu ramurile aceleiași tulpine. După aceasta urmează desprinderea poporului de tulpina comună, emigrarea din locurile de așezare străvechi, obținerea unui nou loc de viață, prin care un popor sau o casă de oameni începe să devină acest popor anumit.

Printre elementele spiritului popular însuși, la a căror tratare vom trece acum, în frunte stă *limba*: ea este primul produs spiritual, deșteptarea spiritului popular. Deoarece tot ce a creat odată spiritul, îl destinează pentru creațiile următoare, îl stimulează și îl limitează, limba exercită astfel o influență constitutivă asupra particularității celei mai intime a spiritului popular, așa cum se dezvoltă el apoi în continuare în creațiile sale. De aceea afirmația, în orice caz exagerată, a lui Humboldt și Schelling că limba inițial fiind caracteristica particulară a poporului, o creează pe aceasta abia de acum încolo, este desigur scuizabilă, mai ales față de o părere minoră despre limbă. Trebuie să readucem însă acum limba la măsura sa justă. Limba nu este decît o creație a spiritului popular, în care el se manifestă mai întîi individual; ea are însă o puternică înrîurire retroactivă asupra spiritului, care este cu atît mai însemnată, cu cît, pentru formarea limbii, se impun și unele influențe exterioare alături de cele

pur interioare. Pe lîngă aceasta, ea constituie expresia cea mai desăvîrșită a spiritului popular, deoarece îl reprezintă nu numai în toate direcțiile în care acționează, ci este și o activitate neîntreruptă ce trece prin toate generațiile, care preia în sine orice nouă creștere în ce privește conținutul intim. Totodată, ea este atît de maleabilă și flexibilă, încît particularitatea caracteristică a spiritului popular se poate exprima prin ea în mod pregnant și desăvîrșit.

O importanță deosebită pentru formarea spiritului popular însuși mai are limba și prin aceea că, fiind organul general de a percepție spirituală, determină și a percepția unei persoane printr-o altă persoană, un proces prin care persoanele se leagă atît de strîns între ele încît devin un popor, se formează în el spiritul popular. Vorbînd, învață să se cunoască între ele, să-și înțeleagă interiorul și să se înțeleagă, adică se unesc în spirit.

Înțelegem acum de ce la definirea unui popor se acordă atîta pondere originii și limbii. S-a procedat just așa, greșindu-se doar în aceea că s-a crezut că în acestea, ca elemente obiective, se găsește esențialul, în timp ce ele au importanță numai ca concepții subiective ale poporului însuși. Foarte importantă nu este originea în sine, ei reprezentarea, legată de aceasta, despre identitatea persoanelor ce-și trag originea, a părinților lor, a istoriei lor, a destinului lor, a întregului lor trecut și, totodată, de asemenea, și a viitorului lor. Importantă nu este identitatea cuvintelor utilizate, ci conștiința trezită în înțelegerea reciprocă la cel ce vorbește și cel ce aude și în sentimentul trezit al identității dintre ei. — De asemenea înțelegem raportul ira-

sowohl als dem Hörenden im gegenseitigen Verständniss erwachende Bewusstsein u[nd] erwachende Gefühl der Gleichheit mit einandesn. — Auch begreifen wir das oben erwähnte irrationale Verhältniss zwischen den Völkern u[nd] ihrer Abstammung u[nd] Sprache. Nur scheinbar steht der Niederdeutsche sprachlich dem Holländer näher als dem Oberdeutschen. Er ist dennoch besser mit diesem verständigt als mit jenem, zwar nicht durch seinen besonderen Dialekt, aber durch die allgemeine deutsche (hochdeutsche) Sprache, jenes Product des deutschen Volksgeistes, das erhaben über allen besonderen Dialekten schwebt, dem Ganzen angehörig, dem Volke als rein geistigem Individuum. Der Holländer Wolle dieses Deutsch nicht verstehen und nicht gebrauchen, sich mit dem Deutschen nicht verständigen, d.h. nicht einigen, ihn nicht appercipiren u[nd] sich nicht von ihm // appercipiren lassen, d.h. nicht mit ihm ein geistiges Volk sein, einen Volksgeist bilden. So riss er sich ab. — Für die ganze Geschichte des Mittelalters und für die Einsicht in die Ursachen, warum seine Einheitsbestrebungen immer wieder scheitern mussten, ist es von der grössten Wichtigkeit, dass diese Einheiten ausserhalb des Nationalgeistes standen, und dass im officiellen Verkehr eine fremde Sprache das Bindemittel der Völkes sein müsste.

Wegen dieser besonderen Wichtigkeit der Sprache für den Volksgeist, wenden wir uns ganz besonders an die Sprachforscher. Diejenigen unter ihnen, welche in Humboldts Fussstapfen treten wollen, mögen Ernst damit machen, in den Sprachen die Abbilder der eigenthümlichen Volksgeister nachzuweisen. Uns scheint, als schlosse die psychologisch bearbeitete Sprachwissenschaft einen Reichthum der anziehendsten u[nd] wichtigsten Aufgaben in sich, der bis jetzt kaum von fern geahnt worden ist.

Man kann im Bewusstsein Inhalt u[nd] Form unterschreiben. Der Inhalt liegt in den Empfindungen und den daraus gebildeten Vorstellungen u[nd] Begriffen nebst den ihnen anhaftenden Gefühlen. Die Form liegt in der Bewegung dieses Inhaltes durch das-Bewusstsein hindurch, oder in der Bedingung der Elemente desselben ¹². Sowohl im Inhalte wie in der Form bekundet sich die Volkseigenthümlichkeit, aber seiner, zarter u[nd] inniger in der Form. Alle Elemente nun, die das Volksbewusstsein ausmachen, Religion, Sitte, Verfassung u.s.w. sind ein Gedankeninhalt ¹³; die Sprache allein stellt neben dem Vorstellungsinhalt ¹⁴ in den Worten auch die Gedankenform ¹⁵ dar, die Gedankenbewegung ¹⁶, in der Wortbeugung u[nd] den Satzbildungsmitteln. Die Sprache enthält nicht nur die Weltanschauung des Volkes, sondern ist auch das Abbild der anschauenden Thätigkeit selbst. Erst in späten Zeiten der Cultur eines Volkes tritt die Wissenschaft auf und setzt in einzelnen Individuen die Kundgebung der psychischen Bewegung fort, welche in der Sprache sich allgemein geäussert hatte.

(Text îngrijit și transliterare de D. VATAMANIUC)

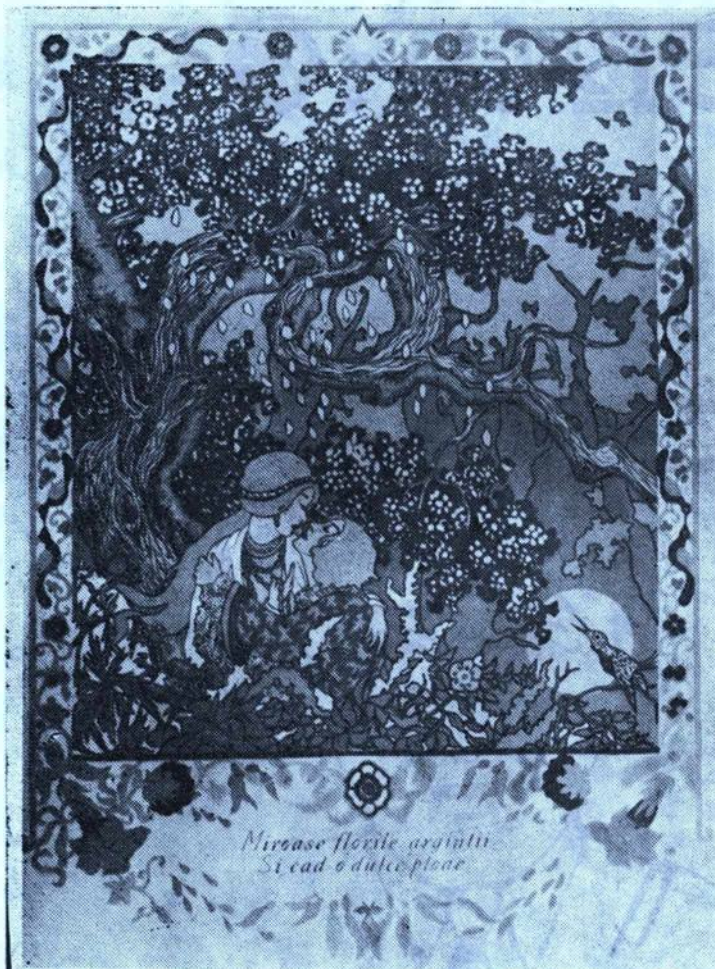
¹² Sublinierea lui Eminescu.

¹³ În original: Gedanken = Inhalt.

¹⁴ În original: Vorstellungs = Inhalt.

¹⁵ În original: Gedanken = Form.

¹⁶ În original: Gedanken = Bewegung.

modelele spiritelor populare caracteristice. Nouă ni se pare că filologia prelucrată psihologic include o bogăție de sarcini dintre cele mai atrăgătoare și mai importante, care până acum abia dacă au putut fi bănuite de departe.

28r

În conștiință se pot deosebi conținutul și forma. Conținutul constă din senzații și din reprezentările și noțiunile formate din acestea, alături de sentimentele aferente lor. *Forma constă din mișcarea acestui conținut prin conștiință sau în condiționarea elementelor acesteia.* Atât în conținut cât și în formă se manifestă particularitatea caracteristică a poporului, dar în formă mai delicată și mai intimă. Toate elementele ce constituie conștiința poporului, religia, morala, constituția etc. sînt un conținut ideatic; singură limba redă pe lingă conținutul reprezentărilor din cuvinte, și forma ideatică, mișcarea ideilor în flexiunea cuvintelor și în mijloacele de formare a propoziției. Limba nu conține numai viziunea despre lumea poporului, ci este, de asemenea, și imaginea activității contemplative însăși. Numai în epocile ulterioare ale culturii unui popor apare știința și continuă la diferiți indivizi manifestarea mișcării psihice exteriorizată în general în limbă.

țional, menționat mai sus, dintre popoare, și originea și limba lor. Limba germană de la Rinul de jos stă doar aparent mai aproape de olandeză decît de cea din Germania de sud. Totuși, mai bine se înțelege cu aceasta decît cu olandeza, și anume nu prin dialectul său deosebit, ci prin limba germană generală (Hochdeutsch), acel produs al spiritului poporului german care plutește măreț deasupra tuturor dialectelor separate, aparținînd ansamblului, poporului ca individualitatea spirituală pură. Olandezul nu vrea să înțeleagă această limbă germană, nici s-o folosească, să se înțeleagă cu germanii, adică nu vrea s-o aperseapă ca proprie, și nu se lasă nici aperseput de ea, adică să fie un popor în spirit cu ea, să formeze un spirit popular comun. Așa s-a desprins olandeza. Pentru întreaga istorie a Evului Mediu și pentru pătrunderea cauzelor pentru care a trebuit să eșueze mereu străduințele spre unitate, e de cea mai mare importanță faptul că aceste unități se situau în afara spiritului național și că în comunicația oficială o limbă străină trebuia să constituie mijlocul de legătură între popoare.

Din cauza acestei importanțe deosebite a limbii pentru spiritul popular, ne adresăm în mod cu totul special cercetătorilor limbii. Aceia dintre ei care vor să meargă pe urmele lui Humboldt, trebuie să caute cu toată seriozitatea să identifice în limbi

(Traducere de G. PINTEA)

CENTENAR

G. TOPÎRCEANU

Crîmpeie de viață

CERCETAT CU FERVOARE IMPRESIONANTĂ de către specialiști, dar mai ales citit și recitit de toți cei care refuză tirania modei literare, G. Topîrceanu continuă să fie prezent în conștiința literară a epocii noastre. Sărbătorirea centenarului nașterii sale l-a readus în atenția generală.

Mult timp, critica literară a emis păreri contradictorii asupra operei poetului. Corespondența, în mare parte publicată după moarte, justifică și explicitează multe amănunte.

În scrisorile pe care le publicăm acum, se poate observa că scriitorul transferă faptele cotidiene în registrul sublim al creației, că le îmbracă cu lumină și purpură, că reflecțiile despre viață, oameni, nume, orașe, cărți, personaje sînt tot atîtea forme literare folosite cu alt cod, pe lângă informațiile de ordin istorico-literar, pe care ni le pune la dispoziție.

«Regulile de compoziție», cărora Topîrceanu le-a dedicat numeroase pagini, ca un adevărat teoretician al artei literare, se întîlnesc și în paginile corespondenței sale, căreia, sintem convinși, le atribuia tot atîta însemnătate, cît și manuscriselor încredințate tiparului.

Comentariile lui asupra unor gesturi negative ale confrăților echivalează, bunăoară, cu observațiile unui filozof, ale unui narator omniscient: «Pe amicul Sevastos nu-s supărat deloc. Dacă ne-am supăra așa pe cei ce nu pot sau nu vor să ne facă bine, atunci pe cei ce ne fac rău ar trebui să-i rupem cu dinții!». ¹ Mizantropul

din el, așa cum deseori se autodefinea, se asocia și cu integritatea unui caracter ales, căruia i-a fost credincios, pînă la sfîrșitul zilelor: «Oricîtă antipatie (pe gratis) i-aș inspira,» spune-i că nu e prudent să mă calce așa pe coadă; că, deși la intervale, sînt un colaborator statornic al „*Ad[evărului] Lit[erar]*” de după renovare, căruia tot timpul i-am fost credincios, nepublicînd aiurea». ² La Topîrceanu, detaliile concrete și contingente sînt mediul prin excelență al «iluziei referențiale», sînt «cono-

¹ Din scrisoarea către H. Blazian, expediată din Iași, la 13 decembrie 1928, p. 1. Arhiva M.L.R., Fond George Topîrceanu, Nr. inv. 5669, 55/II/16.

² Înlocuitorului lui Mihail Sevastos la „*Adevărul literar și artistic*”, în ultima jumătate a anului 1930.

³ Arhiva M.L.R., Fond George Topîrceanu, Nr. inv. 5673, 55/III/9.

tatori de mimesis», cum le-a numit Gerard Genette. Aflăm de la el despre inundațiile Iașului și Birladului, de obiceiurile funcționarilor de la poștele celor două orașe, despre mahalagismul acestora, despre sentimentalitatea și romantismul tinerelor în căutarea dragostei și prieteniei și, mai cu seamă, despre programul supraincercat al unei oarecare zile de lucru a scriitorului. Necazurile i-au dat întotdeauna tircoale, împiedicându-l să-și ducă la bun sfârșit planurile de creație; grijile materiale i-au absorbit puterea de muncă, timpul. Colaborările la „*Adevărul literar și artistic*” le-a onorat cu traduceri, pe cind și-ar fi dorit să trimită «ceva original». ⁴

Munca istovitoare depusă de George Topirceanu la secretariatul revistei „*Viața Românească*”, de îndrumător al tinerelor talente, de stilizator al viitoarelor mari condeie, de recenzent al celor consacrați, de polemist contra anumitor simboțiști, moderniști, ⁵ ca director de scenă al Teatrului Național din Iași etc., îl va duce, încă din 1932, în pragul bolii, de care-și va da seama prea târziu. ⁶ În corespondența către Nicu Constantinescu se plinge «de dureri foarte mari, că de-abia mă pot mișca»; îi scrie cu greutate, numai să nu-i întirzie răspunsul, dar, ca întotdeauna, săritor la nevoile aproapelui, îl asigură pe prietenul lui Panait Istrati că «îndată ce mă fac sănătos, voi căuta să-l întâlnesc pe Dl Sadoveanu și să-i vorbesc despre D[umnea]ta, cu toate că nu prea am trecut la el», adăugind: «mă mir însă de Istrate că nu-ți are grija mai mult; el ar avea cu mult mai mare trecut la Dl Sadoveanu, care pe mine mă iubește, dar nu prea mă ascultă cind îi cer ceva».

Pentru a-și salva existența, de care depindeau, materialicește, o soră, un tată bătrîn și doi nepoți orfani, în afară de soția și fiul său, era nevoit să-și calce peste principii, să publice «fleacuri», să scrie piese de revistă, sau să încerce să scoată o revistă lunară proprie. ⁷

⁴ Din scrisoarea către H. Blazian, f.a., p. 1, Arhiva M.L.R., Fond George Topirceanu, Nr. inv. 5670, 55/II/17.

⁵ Cf. Virgiliu Ene, *George Topirceanu*, monografie „Ed. Tineretului”, 1969, p. 34.

⁶ În acest sens, se poate citi o scrisoare revelatoare, adresată lui Lucian Blaga, la 26 iunie 1926, în care li comunica, oficial, că «piesa *Daria* va fi pusă în repetiție în luna august» a aceluia an. Din arhiva M.L.R., Nr. inv. 20810, 55/0/4.

⁷ În scrisoarea către Damian Stănoiu, expediată din Iași, la 3 octombrie 1928, îl anunță pe acesta că e

Iscusit în scrima literară, opunându-se atacurilor și injuriilor, avînd de partea sa și pe cei doi mari prieteni, Ibrăileanu și Sadoveanu, a putut să trăiască liber, după cum mărturisește într-o scrisoare adresată unei tinere admiratoare, Anina Urșianu, la 27 mai [1932]: «Vezi, cu toate că duc o viață relativ foarte liberă și aparte, nici eu nu pot să fac pe deplin tot ce vreau. Cu atît mai mult îi plîng pe toți sclavii în mijlocul cărora trăiesc». Asemuindu-se unui erou din romanul *L'Amant* de Lady Chatterley, Topirceanu exclamă: «Dar n-am găsit că samăn cu el în toate, ci numai pe alocuri — iar atunci asemănarea e miraculoasă, pînă la identitate!».

Lirismul și umorul îl însoțesc pretutindeni. Liliacul, floarea pe care o așteaptă unsprezece luni și trei săptămîni pe an și de care n-are prilejul totdeauna să se bucure după voia inimii, ca și ploaia, îl fac să exclame: «orașul nostru e extraordinar de ud, e ud learcă»; *Pitigrilli* «e prea umed... și putea să nu fie — fără pagubă»; iar penița «se înfige în hirtie, rezistă, pătează, o ia razna, zvîrle dintr-un picior și tirăște toate scamele din hirtie pe urma ei».

Corespondența scriitorului ne oferă, așadar, imaginea unui Topirceanu, cunoscut de mult, dar nou, întotdeauna.

Ilana ENE

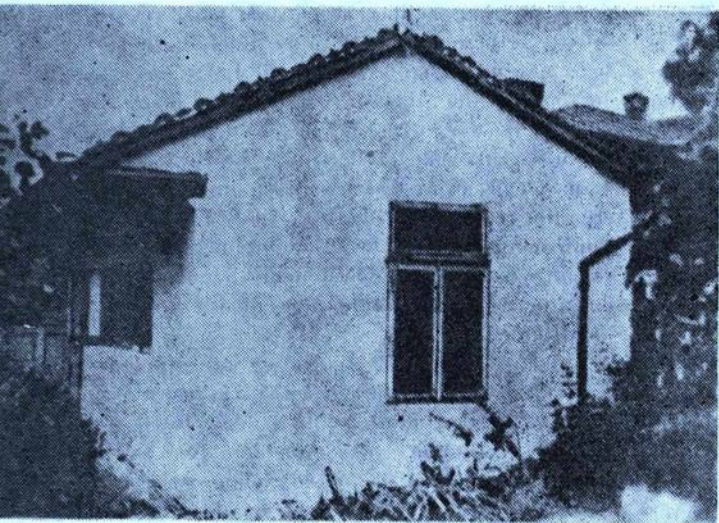
• grozav de ocupat (pregătesc trei volume care trebuie să apară în curînd, plus o fișică umoristică lunară pentru care m-am angajat) și pe deasupra am necazuri dintre care cel mai mic e că trebuie să mă mut zilele astea... fără bani — și, ca să fac rost, trebuie să scriu repede și să public la „*Adevărul literar*” •. Menționăm că, în acest an, îi apar volumele *Migdale amare* și *Balade vesele și triste*, ediția a III-a, fără să reușească să termine *Scrisorile fără adresă*, la care lucra (ele vor apărea în 1930); elt privește «revista», aceasta a rămas numai sub formă de proiect.

Viața Românească

Revista literară și științifică

Directori: C. STERE și DR. I. CANTACUZINO

«...prin această peniță rebelă și ostilă...»

Domnișoară Anna, sperăm că ți-a trecut grija? Grijă numai la propriu, dar și la figurat. Nu sunt „fusio” ei numai greșor de ocupat — și am fost și bolnav, ci chiar m’a împiedicat de la trimiterea unor corespondențe regulate cu o prietenă atât de gentilă ca D-ta.

Că părintele Hânsin îl cunoaștea personal (eu l-am descoperit cu câțiva ani în urmă), părinte într-un fel de saltor, printre alte manuscrise, scurte „replicabile” de prietenia unui om inteligent (dar nu cât ruine, căci eu sunt o excepție atât de rară am văzut în viaștile glorie ale mamei generoase nu ți-ai putea închipui). El umorează, dar nu-i stă adorm. Dacă e așa, ți-ai da-o cu plăcere — deși nu mă ocup cu astfel de afaceri (numai luna „mediatoare”

[către Mihail SADOVEANU]

19 Febr. 1923

Volumul Domnului TOPÎRCEANU, epuizat, trebuie fără îndoială retipărit.

SADOVEANU

Iași 19.II.1923

Domnului Director al Editurii „Viața Românească”

Ediția I a volumului meu *Strofe alese* fiind epuizată, am onoare a vă propune să-mi editați ediția [a] II-a, în aceleași condițiuni (25% din prețul tipărit pe exemplar, ca drept de autor), lăsând la aprecierea D[umnea]v[oastră] numărul exemplarelor acestei a II-a ediții.

Dacă Domnia-voastră acceptați condiția de a-mi achita integral dreptul de autor asupra acestei ediții, atunci sunt gata să cedez o parte din dreptul meu de autor în folosul editurii.

Toate acestea, cu rugămintea ca volumul să fie tipărit cit de curînd, deoarece întrzierea mi-ar aduce prejudicii materiale și morale.

[BAR cota S $\frac{A}{LXXIX}$]

Cu deosebită stimă

G. TOPÎRCEANU

[către soția lui Emil GÎRLEANU]

Iași 19 Mai 1930

Scumpă și mult stimată Doamnă Gîrleanu,

Cu toate că s-au trecut liliacii și-au înflorit salcimii și amenință și ăștia să se treacă, eu tot n-am primit salariul ce mi se cuvine pe luna Mai. Vă rog respectuos să dați știre intendentului să-l încaseze și să mi-l trimită prin mandat poștal, cum a

mai făcut, la adresa: str. Buna Vestire 6 Iași. Să-și oprească toate cheltuielile de judecată și transport etc., că nu mă supăr. Numai să nu neglijeze.

Vă rog să nu mă părăsiți. Să dovediți încă odată că femeile sunt mai statornice în prietenie și mai filantroape decît bărbații (cari, cînd ești departe de ei, devin măgari și uită).

Cu cele mai respectuoase și mai afectuoase sărutări de mină și sentimente de recunoștință.

M.L.R. 931]

G. TOPÎRCEANU

[către H. BLAZIAN]

[Adresa pe plic]

Domnului H. Blazian (personal)

la ziarul „Adevărul literar“

Str. Const. Mille 9—11

București I

Iași 4 Decembrie 1930

Scumpe Domnule Blazian,

În lipsa d-lui Sevastos din țară, fac apel la prietenia D[umi]tale, să îngrijești ca volumul meu cel nou de proză humoristică *Scrisori fără adresă*, să fie anunțat și recenzat în „Adevărul literar“.

Ai la mine în depozit un volum cu dedicație!

Nu știu cine va fi înlocuind acum pe d. Sevastos.

Mi-a pus ultimul articol în... pag. 7, și cu 4 săptămîni întîrziere. Și nici un cuvînt la apariția volumului. Oricîtă antipatie (pe gratis) i-aș inspira, spune-i că nu e prudent să mă calce așa pe coadă, că deși la intervale, sunt un colaborator statornic al „Ad[evărului] lit[erar]“ de după renovare, — căruia tot timpul i-am fost credincios, nepublicînd aiurea.

Stăruie, te rog, și la d. Săineanu, pentru vrun foileton în „Adevărul“ politic. Volumul i l-a trimis editura.

Al D[umi]tale cu veche afecțiune și distinsă prețuire

[M.L.R. 5673]

G. TOPÎRCEANU

[către Nicu CONSTANTINESCU]

Iași 26 April 1932

Frate Constantinescu,

Am zăbovit cu răspunsul, tot nădăjduind de azi pe mîine să mă fac bine, că de două săptămîni sunt în pat, bolnav rău de *lumbago*, cu dureri foarte mari, că de-abia mă pot mișca. M-am ridicat acum între perne și sunt nevoit să-ți scriu pe o carte mare pusă pe genunchi, ca să nu întîrzie prea mult răspunsul.

Ca întotdeauna mi-a făcut plăcere că mi-ai scris dar m-au întristat veștile pe care mi le dai, relativ la viața necăjită pe care o duci. Îndată ce mă fac sănătos, voi căuta să-l întîlnesc pe Dl Sadoveanu și să-i vorbesc despre D[umnea]ta, cu toate că nu prea am trecere la el. Mai ales de cînd cu politica, îl întîlnesc rar de tot și atunci îl găsesc întotdeauna preocupat și distrat.

Părerea mea ar fi (deși acum e cam tîrziu, căci Parlamentul e închis) să-i scrii D[umnea]ta personal o scrisoare, în care să-i spui că o duci așa de greu.

Cum el are multe pe cap și nu se poate gândi (sau nu se pricepe) ce anume să-ți facă, socot că ar fi de mare importanță să-i trimiți o petiție, ceva — vreo hirtie, pe care cei în drept să poată pune repede o rezoluție favorabilă. Petiție în care să ceri clar și precis cutare lucru (spor de salariu sau post nou, anumit). Această petiție el ar da-o (cu recomandatie specială) senatorului sau deputatului de Brăila ca s-o înmîneze prefectului de acolo sau primarului (dacă petiția e adresată Primăriei).

Cam așa văd eu că s-ar putea face ceva — cu puținul meu spirit practic. Mă mir însă de Istrate că nu-ți are grija mai mult; el ar avea cu mult mai mare trecere la Dl Sadoveanu, care pe mine mă iubește dar nu prea mă ascultă cînd îi cer ceva.

Află despre mine, frate Constantinescu, că și eu sunt tare necăjit materialmente — am o soră, un tată bătrîn și doi nepoți orfani la Craiova — toți departe de mine, pe care trebuie să-i ajut în fiecare lună, ca să nu-i las să moară. Iar acum sunt bolnav, n-am primit leafa de foarte multă vreme și mă prind sărbătorile fără un ban în casă.

Mă bucur că te-ai amuzat cu *Chibriturile* mele, la Crăciun. A fost un mezelic, la repezeală — căci eu nu scriu fleacuri de astea de obicei — ca pentru gazetă.

Ce mai face fratele Nicu?

Te rog să transmiți din partea mea toate cele bune tovarășei D[umi]tale de viață și să primești urări de sănătate și o afectuoasă stringere de mină de la prietenul D[umi]tale cu frăție

[M.L.R. 2484]

G. TOPÎRCEANU

[către Anina URȘIANU]

I

Domnișoară Anina, am primit amîndouă scrisorile și, mai mult decît atîta: le-am citit (cu toate că erau așa de mărunțel scrise)! Îți mulțumesc că te-ai gîndit să-mi scrii din Birlad — și încă, după cum spui, cu prioritate.

Pe-aici prin Iași, sunt toate bune cum le-ai lăsat, afară numai de frig, pe care, plecînd, se pare că l-ai luat cu mată la Birlad. Vara Sfîntului Martin ne-au adus minunate zile de toamnă timpurie sau de primăvară galbenă și portocalie. La vinătoare am fost, probabil înainte de plecarea din Iași a prietenei noastre birlădene. Și, înainte de vinătoare, te-am văzut de două ori în aceeași sară pe Lăpușneanu — întîi stătea de vorbă cu cineva din «*la jeunesse dorée*» a tirgului nostru, a doua oară ai trecut pușcă pe lingă mine și ai intrat într-un gang cu fotografii multe. Vezi ce memorie bună am? Chiar cînd nu se cade. Iar cînd ar trebui să am, n-am! Așa merg lucrurile pe dos în lumea asta.

Parcă te văd supărată că fac «literatură», dar nu fac. Îți scriu cum se cuvine să scriu unei prietene care se simte uneori prea singură și vrea să aibă mai mult decît un autograf, ca să-și umple singurătatea. Vezi, te socot mai mare decît ești și, dacă te-ai fi purtat altfel, ți-aș scrie cum trebuie să-i scrii unei loaze mici de fată romantică, nu unei prietene singuratice, căreia îi place arta literară și *tot* ce e în legătură cu ea.

Așadar, ai odaia plină de fotografii scriitoricești... acum înțeleg pentru ce a mea e atît de neastîmpărată: nu-i place aglomerația. Copia, ca și originalul, fuge de tovarășie, oricît de selectă ar fi ea — și preferă splendoarea izolării.

Să nu mi-o iei în nume de rău, închipuindu-ți că-mi place să înțep chiar într-o corespondență particulară, dar așa mi-i condeiu deprins. Și dacă la Birlad nu-s lămîi sau nu e dispoziție «specială», călimara mea e oricînd plină de acid corosiv (de cel vizibil) chiar cînd dispoziția mi-i alcalină.

Să nu te superi că-ți scriu așa. Dar nu se poate altfel — și dintr-asta numă scoți. *C'est à prendre ou à laisser*. Cînd mai vii pe la Iași? Adresa mea, cea dintîi, e mai bună: Alecsandri 3.

Te rog să primești din partea Iașului, prin această peniță rebelă și ostilă, cele mai amicale salutări peste văi și dealuri brumate de toamnă.

[M.L.R. 19557]

G.T.

II

Domnișoară Anina, spune-mi, ți-a trecut gripa? Gripa nu numai la propriu, dar și la figurat. Nu sunt « furios » ci numai grozav de ocupat — și am fost și bolnav, ceea ce m-a împiedicat de la ținerea unei corespondențe regulate cu o prietenă atît de gentilă ca D[umnea]ta.

Pe părintele Stănoiu îl cunosc personal — eu l-am descoperit, cu cîțiva ani în urmă, părăsit într-un fund de saltar, printre alte manuscrise, socotite « nepublicabile » de priceperea unui om inteligent (dar nu cit mine, căci eu sunt o excepție atît de rară cum nici în visurile D[umi]tale cele mai generoase nu ți-ai putea închipui). Îl cunosc, dar nu-i știu adresa. Dacă aș avea-o, ți-aș da-o cu plăcere — deși nu mă ocup cu astfel de oficii (numai luna, « mediatoare pală », își poate permite astfel de îndeletniciri, fiindcă stă prea sus), mai ales cînd chestia se pune între un popă și o minoră. Fii blagoslovită — și să trecem mai departe.

Sau promiți (sau mă ameninți?) că venind la Iași ai să fii complet vindecată. Vindecată de ce anume? De prietenie? Și mai zici, mi se pare, că numai în scrisori și de la distanță ești într-un anumit fel, dar cînd ești aproape, la vedere, îngheți adică devii « pur prietenoasă și nestinjenită ». Curios! Dacă aș fi popa Damian, ți-aș răspunde că ar fi mai cuminte să faci exact invers — și în orice caz ar fi mai plăcut pentru postul de recepție al acestor diverse undulații eterice. Dar, vezi, eu nu sunt popă — eu sunt mai ortodox și decît mitropolitul.

Ce mai este cu bluza tricotată în benzi colorate la care lucrezi? Și cu omătul? Și cu alte noutăți palpitate, pe care crăp de nerăbdare să le aflu? Poate că era mai bine să mă lași cu impresia de majorat a penultimelor scrisori — și să nu-mi răspunzi « du tac au tac », fiindcă situația diferă mult de la ceea ce poți face D[umnea]ta pînă la ceea ce pot eu. Nu înțelegi. Știi ce e aia blanc-bec? Ești un Blanc-bec. Era să trec săptămîna trecută spre București și retur, dar m-am îmbolnăvit subit (și stupid). La dus, aș fi trecut noaptea. La întors, nu știu.

Mi-e somn. Te las. E 3 noaptea. Poate că mîine voi continua aceste divagații sau poate voi închide scrisoarea așa cum e. Noapte bună și somn ușor și mai cu seamă vise plăcute, *liebe hertzige Puppe!* Să visezi numai popi, călugări și arhimandriți care se ocupă cu literatura și cu niște bărbi de doi coți. Și să fii pururea sănătoasă, fără gripă, adică fără gripi, că nu-ți trimit nici o aspirină prin telepatie.

Am început în ultimul timp să scriu mult, dar n-am « definitivat » nimic, fiindcă am fost mereu întrerupt de împrejurări. Și nu-ți trimit prin poștă nimic. Vezi D[umnea]ta, și eu am curiozități în ce privește felul de a mă purta, care variază după distanță, — numai că felul meu este întocmai invers decît al D[umi]tale: cu cît distanța kilometrică e mai mare, cu atît și cealaltă, cronometrică, îmi apare mai accentuată. Și amîndouă la un loc o influențează pe cea termometrică.

Nu recitesc ce-am scris ast-noapte, ca să nu rup scrisoarea, ca de obicei, și să te lipsesc pe D[umnea]ta de o distracție pe care nu ți-o pot oferi decît arar și pe apucate.

Mai vino pe la Iași.

G.T.

[M.L.R. 19582]

Cu cele mai respectuoase și mai afectuoase
rutări de mîna și sentimente de recunoștință
G. Topârceanu

CENTENAR

Alice CĂLUGĂRU — G. TOPÎRCEANU

Moment epistolar

DOUĂ ÎMPREJURĂRI BIOGRAFICE LEAGĂ centenarul nașterii lui G. Topîrceanu — născut la 21 martie 1886 — de cel al uitatei Alice Călugăru, aceasta venită pe lume la 4 iulie același an. « Mi-aduc aminte foarte bine de D[umnea]voastră —, îi declara epistolar Alice Călugăru, de la Paris, la sfârșitul lui 1911 —; eram împreună la examen, în banca cea din urmă, mi se pare pentru concursul de limba greacă, dar nu sînt sigură... ». Cunoștința s-a produs la examenul de „capacitate“ (baccalaurat), în iunie 1906, la Liceul „Sf. Sava“, la care se prezentau absolvenții școlii respective, dar și ai unor institute particulare. Alice Călugăru venea de la un institut privat. Autorul viitoarelor *Balade vesele și triste* debutase în periodice în 1904. Precoco, Alice Călugăru era, în 1905, autoarea unei plachete de versuri, *Viorele*, întîmpinată favorabil de N. Iorga, de Ovid Densusianu și Sextil Pușcariu, de Ion Gorun și alții. Al doilea moment, de astă dată de ordin epistolar, se desfășoară în intervalul 1911—1914. Alice Călugăru se stabilizează, îndată după baccalaurat, în capitala Franței. G. Topîrceanu, chemat de G. Ibrăileanu în redacția „*Vieții Românești*“, deveni ieșean în octombrie 1911. După plecarea în Franța, în 1906, autoarea *Viorelelor* colaborase la „*Viața literară*“ a lui Ilarie Chendi (devenită apoi: „literară și artistică“)*, la „*Convorbiri literare*“ și la „*Lucea-*

* Șapte cărți poștale ilustrate adresate de Alice Călugăru lui Ilarie Chendi — între 9 septembrie 1906 și 6 septembrie 1908 — au fost publicate în „*Manuscriptum*“, IV, 1973, nr. 4 (13), de Vasile Netea.

DE VOUS A NOUS

NOTRE TOURNOI DE POÉSIE

Ainsi que nous l'avons annoncé dans notre dernier numéro, le Tournoi de poésie 1914 est d'ores et déjà ouvert et sera clos le 31 octobre à minuit; en voici le règlement:

ARTICLE PREMIER. — Le Tournoi de poésies est ouvert seulement aux femmes. Toutes les lauréates de nos précédents concours, sauf celles qui ont partie du jury, pourront y prendre part.

ART. 2. — Le Tournoi de 1914 est subdivisé en deux concours: les concurrentes sont libres de participer à ces deux concours.

PREMIER CONCOURS: Un poème de 40 vers au minimum, de 150 au maximum, sur le sujet suivant:

LA BAGUE

DEUXIÈME CONCOURS: Un sonnet en l'honneur d'une des personnalités. Les gagnantes suivantes: Jeanne d'Arc, Mlle de Sévigné, Marie-Antoinette, Charlotte Corday, Mlle de Staël, George Sand, Rachel, Sarah Bernhardt, Bérthe, Cte Mathieu de Noailles, Carmen, Mlle de Morny, Charlotte de Werther.

La lauréate du premier concours prendra le titre de Poète-lauréate de Femina pour 1914.

ART. 3. — Chaque envoi devra être

contindra le nom et l'adresse exacts de la concurrente.

RÉCOMPENSES. — La lauréate du premier concours (poète-lauréate de Femina) recevra un prix: une rose d'or.

LE DEUXIÈME CONCOURS recevra une médaille vermeil.

Du 3e au 9e prix, médailles d'argent sur lesquelles seront inscrits, comme poètes, les deux premiers prix et la date du Tournoi.

CONCOURS DE SONNETS

1er prix: une églantine d'or.

2e prix: une médaille vermeil et également une médaille d'argent.

Nos aimables lectrices pourront rendre compte de l'importance exceptionnelle que prend notre tournoi de poésies.

puisque la liste des prix est, cette année, beaucoup plus longue. Nous sommes certains qu'elles sauront reconnaître nos efforts en nous adressant une magnifique gerbe de poèmes et de sonnets, et qu'elles puiseront dans les délicats sujets que nous leur proposons, une inspiration nouvelle et abondante.

(Phot. d'Art Femina)

DEUX LAURÉATES

Mlle ALICE ORIENT qui a obtenu le 2e prix de notre concours de poèmes.

DU TOURNOI 1913

Mlle M. RAYFAIT qui a obtenu le 1er prix de notre concours de sonnets.

fărul“, la „*Ramuri*“ (o singură dată), iar la 27 iunie 1910 — după una sau mai multe scrisori adresate „*Vieții Românești*“ — trimitea « domnului redactor » al revistei de la Iași cinci poezii. Scrisoarea de la 27 iunie vorbește de efectuarea « rectificărilor indicate » de G. Ibrăileanu. Sugestii binevoitoare din partea criticului de la Iași, conducător efectiv al marii reviste, vor urma. În străinătate, sensibilă la

Revista „Femina“, XIV, 1914, nr. 312 (15 ianuarie) anunță premiarea poetei Alice Orient (Călugăru).

tot ce privește calitatea poeziei sale, e deosebit de receptivă: «Îmi pare bine dealtfel cînd citesc aprecierile D[umnea]voastră la marginile paginilor (le-am tăiat și le păstrez), căci D[umnea]voastră vedeți mai bine ca mine ceea ce se poate schimba într-o lucrare, cu care eu, care am scris-o, sînt prea obicinuită ca să-mi pot da seama...» (23 octombrie 1911).

Apărură în „Viața Românească” (1910) poeziile *Din fuga pîrului* și *Buruieni* (iunie), *Cîntarea lui Narcis în crîng* (iulie), *Ritmul* (august). Celelalte scrisori privind relațiile cu „Viața Românească” sînt adresate lui G. Topîrceanu, secretarul de redacție, căruia poeta i se confesează «frățește», el fiind «încă pentru mine micul licean de la Liceul (mi se pare „Sf. Sava”)». Șaptesprezece misive — între care patru cărți poștale ilustrate și două simple — iau drumul spre Iași, din noiembrie — decembrie 1911 pînă la 9 iulie 1914. Declanșarea războiului mondial întii pune capăt acestei interesante prietenii literare. Zece din totalul mesajelor aparțin anului 1912, în care în revistă apar cele mai bune poeme de Alice Călugăru: *Cîntec de plasă* (ianuarie), *Trufie* (martie), *Ploaia* (mai—iunie). În 1913, de menționat *Șerpîi* —, ultima prezență a poetei în „Viața Românească”; poezia în cauză e, poate, creația ei cea mai caracteristică. Animată de «un fel de ambiție personală de a nu semăna cu nimeni», voindu-se «independentă de curentele literare de azi, și neinfluențată de cele vechi» — cum afirmă la 7 martie 1912 —, Alice Călugăru trăiește în fond o dramă. «Nu mai sînt în curent cu cel mai mic lucru de la noi, nu mai știu nimic», se plînge ea la 14 octombrie 1913. Speră ca, sprijinită de „Viața Românească”, să i se publice «al doilea volum»; alcătuiește chiar un sumar al acestuia, pe care-l comunică lui G. Topîrceanu, «totdeauna așa de gentil»; dar lucrurile nu se urnesc din loc. Persistă îndoieli: «Am impresia că nu mai exist acolo și că alți poeți au venit la rîndul lor [...]. Spune-mi sincer dacă scriu demodat. Aș dori mult să apară cartea mea, ca să văd ce efect face acum» (27 octombrie 1913).

G. Topîrceanu o consiliase să revină în patrie. Răspuns ambiguu: «Aș vrea întii să răușesc aici, și pe urmă am să mă întorc în țară. Cel puțin să știu că am încercat de a fi ca altele și ca alții. Deprinderea limbei noastre o voi

recăpăta-o în cîteva zile...» (20 mai 1912). Între timp, fusese remarcată de un Charles Müller, gazetar la „Le Journal” și coautor, cu Paul Reboux, al seriei de parodii *À la manière de...* (1908—1913). «Să vă spun, oare, că aveți geniu?» — afirmă Charles Müller. E încîntată de elogiile pe marginea poemelor *Les Perles*, *Fileuse* și *Prière au Soleil* (versiuni franceze la: *Cîntec de plasă*, *Cîntec de fus* și *Rugă Soarelui*); poetului de la Iași îi expediază numărul din „Le Journal” în care — sub semnătura Alice Orient — i se publică poezia *Les Chats*. Progresele, de fapt, sînt lente: «Anul ăsta (1913) n-am publicat decît trei articole și o năvelă într-o revistă „Le Miroir” [...], lucruri de comandă, bine plătite dar neliterare, căci publicului nu-i pasă de literatură» (27 octombrie 1913). Totuși, anul 1913 îi aduce o confirmare notabilă: participînd, cu poemul *Les Perles*, la concursul de poezie organizat de gruparea franceză „Femina”, i se conferă «premiul al doilea». Într-un comentariu din „Femina” la începutul anului următor (XIV, nr. 311 — 1 ian. 1914), *Les Femmes et la poésie*, Henri Duvernois, președintele juriului, schițează un profil elogios al tinerei laureate. Documente de arhivă probează că după război, la 11 august 1921, româncă Alice Călugăru se căsătorește cu gazetarul Louis Constant Edgar Müller. Trei ani mai tîrziu, semnătura Alice Orient va reapărea pe coperta romanului *La Tunique verte* (Amiens, Edgar Melfère), după care urmele autoarei se pierd cu totul.

Nu se știe ce e *legendă* și ce nu, în aserțiunile despre sfîrșitul neliniștitei Alice Călugăru. Să fi rătăcit ea prin lume — «cu lenea dureroasă a iederii pe mare»? Trecut-a ea în Belgia? Să fi plecat în America de Sud? Moartă în Elveția, de o boală de nervi, sau de flîzie? Scrisorile trimise la Iași relevau un temperament agitat. Poemele sale, la fel, Alice Călugăru cultivă, în forme diverse, aventura. E mereu sfișiată de contradicții, obosită de lupta pentru existență. Din scrisoarea de la 27 iunie 1910, rezultă că poeta era atunci *Correspondante de Presse* (19. Rue des Fossés St. Jacques — PARIS). Dintr-o altă scrisoare (7 martie 1912), aflăm că era «ocupată, într-un mod stupid, cu burocrăția și dactylografia», fapt care «vatămă scrierilor mele personale». Apelurile bănești către revista „Viața Românească”, în așteptarea onorariilor, se repetă frecvent. Rela-

«...un poet
care mă
apreciază...»

*Su-n suflet 'nvoltă-te, te-arată
În fala strălucitelor tei fulgi,
Dar strigatul izbindei, nici odată,
Din glasul tău cel sbru să nu 'l smulga*

Alice CALUGARU

Correspondente de Presse

19 Rue des Fossés St. Jacques PARIS, 27.6. [19]10

Alice Calugaru

Stimate Domnule Redactor,

Ca răspuns la cartea postală a D[umnea]voastră¹ vă trimit prin reîntoarcerea poștei, în plic recomandat separat, cinci poezii din cari veți lua pe cele ce veți binevoi.

V-aș ruga să fiți destul de bun să-mi spuneți cari nu vor fi publicate ca să pot dispune de ele.²

Voi primi retribuirea pe care veți găsi de cuviință să-mi o dați, și mulțumindu-vă dinainte vă rog Domnule Redactor să primiți asigurarea sentimentelor mele distinse.

A. CALUGARU

¹ Scrisoarea precedentă către redacția „*Vieții Românești*” nu s-a păstrat. Răspunsul în cauză venea de la G. Ibrăileanu.

² Au apărut: *Din fuga pirăului și Buruieni*, în „*Viața Românească*”, V, 1910, nr. 6 (iunie); *Cîntarea lui Narcis în crîng*, în nr. 7 (iulie); *Ritmul*, în nr. 8 (august).

tări în legătură cu dificultățile ei de acest gen adaugă (la 3 ianuarie 1944) Victor Eftimiu, la solicitarea scrisă a lui Gh. Agavriloaiei (acesta pregătind o teză de doctorat):

«De mult talentata Alice Călugăru știu că era fiica unui căpitan din vechiul regat, că avea o soră, Syomara. Am cunoscut-o prin 1907 la „*Viața literară*” a lui Chendi (poeta plecase în 1906 la Paris! — n.n.), am întilnit-o apoi prin 1909—1910 la Paris, unde ducea o viață de cea mai lamentabilă speță boemă. Aveam, uneori, impresia că e într-o ureche. De atunci, n-am mai văzut-o. Știu că a avut oarecari succese în publicistica franceză, dar în deseale mele călătorii la Paris nu i-am mai dat de urmă niciodată. Păcat. Era o scriitoare de calitate și o bună camaradă».

Amintiri similare din partea lui Ion Pillat —, comunicate printr-un intermediar, aceluiași solici-tator de la Iași:

«A plecat la Paris cu un iubit al ei.» (?)
«Nu i se mai știe de urmă: a murit, a plecat în America?» «Este cea mai bună scriitoare, cea mai personală». Ion Pillat o pune «deasupra scriitoarelor contemporane»; «a vrut să-i editeze opera, dar a renunțat...» (31 martie 1943).

Octavian Tăslăuanu, fost director al revistei „*Luceafărul*”, la care poeta a colaborat de la Paris între anii 1910 și 1914 — îi declară verbal lui M. Băcescu la 7 februarie 1941: «Toate lăzile cu fotografii, manuscrise și scrisori s-au pierdut» în 1915, cînd el, Octavian Tăslăuanu, «a trecut din Galiția». Pe Alice Călugăru «a urmărit-o chiar la Paris, aflînd doar că nu era chiar stîlp de biserică...» (*Scrisoarea lui M. Băcescu către Gh. Agavriloaiei*).

N. Cartoian a «cunoscut-o de aproape», pe cînd poeta era liceană la București:

«A fost colegă de pension cu verele mele și-mi amintesc și acum impresia plăcută pe care ne-a lăsat-o lectura primei sale poezii, în casa unei prietene comune, Nelly Petrescu, fiica unui consilier de casă de pe vremuri...» (*Scrisoare către Dan Simonescu, 4 iulie 1944*).

Toate aceste mărturii, ca și scrisorile către redacția „*Vieții Românești*” trimise de Alice Călugăru se găsesc în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „M. Eminescu” din Iași. Autoarea fremătătorului *Cîntec de plasă* a găsit în redacția revistei conduse de G. Ibrăileanu o audiență afectuoasă, exemplar-stimulative.

Constantin CIOPRAGA

Mi-ar face plăcere să primesc citeva din ultimele numere ale revistei D[umnea]-voastră.

[Data poștei:] Paris, 27 iunie 1910

[Iași,] 30 iunie 1910

II

Expéditeur : CALUGARU,

32 Rue Houdan à Sceaux

(près Paris)

Domnului Ibrăileanu,

Redactor al Revistei „Viața Românească“

(Roumanie) 52 Strada Golia Iași

Mult stimat Domnule,

M-am grăbit să fac rectificările indicate și vă reexpediez îndată poeziile, dar vă rog scuzați-mă că nu le-am dărimat de tot, ca să le reîncep din temelie; cauzele sînt mai multe: Mai întîi în momentul acesta lucrez la altă serie de versuri pentru D[umnea]-voastră și am să caut să le fac cu îngrijire; într-adevăr pe aceste le făcusem în grabă ca să am un răspuns de la D[umnea]-voastră, dar pe astelalte le voi face mai în liniște. Dacă însă găsiți în ele încă ceva de schimbat, le voi primi cu plăcere înapoi ca să mai fac rectificări, însă nu le trimiteți recomandate, nu e necesar. Altă cauză pentru care mă grăbesc citeodată prea mult să trimit lucrările mele la revistă, este că dacă încep odată să le corectez nu sfîrșesc repede, ci o poezie mi se pare cu atît mai imperfectă cu cît lucrez mai mult la ea. Afară de aceasta numărul poeziilor mele nescrise încă, ci numai schițate, este foarte mare și parcă mă tem să n-ajung niciodată să le desăvîrșesc. Viața schimbătoare, în care sînt, mă neliniștește întotdeauna și caut să scriu repede tot ce pot, cît timp stau la un loc. Vă trimit deci *Munca*³ cu unele mici schimbări; *Cîntecul de plasă*⁴ asemeni, dar pentru strofa a doua care vi se pare de prisos nu se poate șterge, căci face tranziție între cea dintîi și a treia strofă. Îmi pare bine dealtfel cînd citesc aprecierile D[umnea]-voastră la marginile paginilor (le-am tăiat și le păstrez) căci D[umnea]-v[oastră] vedeți mai bine ca mine ceea ce se poate schimba într-o lucrare, cu care eu, care am scris-o, sînt prea obicinuită ca să-mi pot da seama. Eu nu sînt Cyrano (din fericire) și dacă găsiți că trebuie schimbată o virgulă, o puteți schimba fără să mă întrebați. Pe mine nu mă înfioară decît greșeala de tipar, dar n-am găsit-o niciodată în revista D[umnea]-voastră.

Vă mulțumesc pentru bunătatea D[umnea]-voastră de a-mi da libertatea de a recurge la colaborarea mea în cazuri urgente. Voi fi însă discretă și singurul lucru ce-mi voi permite să vă spun este că cazurile sînt întotdeauna urgente și că deși nu vă voi mai scrie despre acestea, vă spun odată pentru toate că serviciul pe care mi-l faceți, trimițîndu-mi ce socotiți de cuviință, este întotdeauna mai mare decît plăcerea ce v-o pot face colaborînd cu versurile mele, care nu sînt strălucite.

Mi-ați vorbit de un poet care mă apreciază și aș vrea foarte mult să știu cum îl cheamă, dacă mi-o puteți spune.⁵

Încă ceva: v-am rugat de mai multe ori, mi se pare, să binevoiți a-mi trimite volumele D[umnea]-voastră apărute de curînd, și sper că voi avea plăcerea să le citesc peste puțin.

³ Publicată în „Viața Românească“, VI, 1911, nr. 10 (oct.).

⁴ Publicată în „Viața Românească“, VII, 1912, nr. 1 (ian.).

⁵ E vorba de G. Topîrceanu.

Primiți, vă rog, mult stimate Domnule, asigurarea sentimentelor mele cele mai distinse.

Alice CALUGARU

32 Rue Houdan, à Sceaux (Seine)

P.S. Teasta. Cuvint imposibil de înlocuit. — Cum? *scoica? scoarța?* Dacă nu-l pun, de altminteri, voi avea aerul de a crede că marea își poate arunca mărgăritarele fără scoică.

[Data poștei:] Paris, 23 octombrie 1911

III

Domnului

G. TOPÎRCEANU

Mult stimate Domnule Topirceanu,

Mi-aduc aminte foarte bine de D[umnea]voastră; eram împreună la examen, în banca cea din urmă, mi se pare pentru concursul de limba greacă,⁶ dar nu sînt sigură. D[umnea]v[oastră] mi-ați citit o poezie intitulată *Luna* «...*ciți (...???) în noaptea tristă, nu ar vrea să fii monedă să te strîngă-ntr-o batistă!*»⁷ și-ai vorbit în treacăt (în acea poezie) și de particularitatea lunei de a se vedea numai o singură față a ei. Ți-am spus numaidecît că ai un talent mare, care e în genul meu. D[umnea]voastră mi-ați răspuns că semănăm și la figură, dar eu am protestat spunînd că «o nu!» Mi-aduc aminte de figura D[umnea]voastră foarte bine și spun și acum că nu semănăm. Dar nu vă pot închipui ca un Domn, ci numai ca liceanul de atunci. Citesc scrierile D[umnea]voastră întotdeauna în „*Viața Românească*” și de mult, de anul trecut aș fi vroit să vă transmită un «bună ziua» Domnului Ibrăileanu din partea mea. — Cu mare plăcere și cu un sentiment de ușurare, vă dau toată libertatea de a face îndreptările ce voiți, dar să fie destul de neînsemnate, ca să nu mă laud cu penele de păun.

Vă spun drept că ați făcut bine să nu mi le trimiteți înapoi.

Cer mii de scuze redacției pentru nefrancarea scrisoarei și o rog să binevoiască a pune pe socoteala mea *băncuța* pierdută cu taxarea scrisorii. Aștept răspunsul D[umnea]voastră și numerile „*Vieții [Românești]*”.

Adresa mea este: *Calugaru — 32 Rue Houdan à Sceaux* (près de *Paris*).

Primiți, mult stimate Domnule, salutările mele prietenești.

Alice CALUGARU

Am primit revista din Septembrie și cărțile D-lui Ibrăileanu, pentru care îi mulțumesc foarte mult. Am citit *Scriitori și Curente*. Eu care fac versuri mă minunez de oamenii care tratează subiecte așa grele, unde trebuie să fi citit mult înainte de a scrie.

Profit de sinceritatea D[umnea]voastră ca să vă întreb în ce rînd sînt clasată, în general în literatura noastră?

P.S. Nu sințeți de părere că se poate sacrifica citeodată gramatica pentru rimă? Eu am uitat nițel românește și fac greșeli, de exemplu nu știu deloc dacă se zice

⁶ Cunoștința cu G. Topirceanu a avut loc la examenul de bacalaureat (iunie, 1906), la Liceul „Sf. Sava” din București.

⁷ Versuri apărute în „*Revista noastră*”, II, 1906, nr. 3 (15 apr.) condusă de Constanța Hodoș. Reproduse în „*România ilustrată*”, IV, 1906, nr. 10—11 (oct.—noiemb.); ulterior în „*Viața Românească*”, IX, 1914, nr. 10—12 (oct.—dec.), ca parodie. (În *Parodii originale*, Un începător de talent: *Apostrofe la lună*). Alice Călugăru memorase frînturi din două versuri: «Ciți săraci din lumea asta, cînd lucești în noaptea tristă, / N-ar voi să fii monedă, să te lege-ntr-o batistă...».

fugind sau fugind? Nu-mi dau seamă dacă scriu încă destul de corect, dar nu o să uit niciodată cum se fac versurile, mi-a rămas meșteșugul. *Cutreer* și *treer* mi se păreau bine, fiindcă cultiv rima rară — *țärm și sfärm* de asemeni — dar dacă sinteți de părere să o schimbați, nu-mi mai scrieți înapoi ca să mă întrebați, căci consimt la schimbările cerute, căci știți mai bine ca mine. Scrieți-mi fiindcă nu sint în curent deloc cu ceea ce se scrie acum în țară, dacă este vreun scriitor care scrie în genul meu sau nu. Eu nu caut să semăn cu nimeni, cu toate că sint scriitori care îmi plac, de ex. Ioan Birseanu.⁸ (Nu confundați cu Zaharia Birsan!). Scrieți-mi cum este Domnul Ibrăileanu. Nu vă mirați că vă scriu așa de frățește, dar vă spun încă o dată, că D[umnea]v[oastră] sinteți încă pentru mine micul licean de la Liceul (mi se pare „Sf. Sava“).

Încă o dată primiți salutările mele și expresia sentimentelor mele prietenești,

Multă stimă Domnule

Alice CALUGARU
[Plie netrimbrat, neștampilat]

IV

Domnului TOPÎRCEANU

la

Revista „Viața Românească“

52 Strada Golia

(Roumanie)

Iasi

M'am grăbit să fac rectificările indicate și vă reexpediez îndată poezile, dar vă rog să nu le dați înapoi, căci nu le-am datim de tot, ca să le încep din temelie; câștigul sint na multe: Mă inter

Stimate Domnule,

Am primit chipul D[umnea]voastră și n-am putut constata decit trei lucruri după schița fugitivă pe care ați făcut-o: Că fumați luleaua, că vă radeți la moda americană și că nu vă pieptănați în nici un fel, căci portretul D[umnea]v[oastră] n-are nici un fir de păr. Cînd veți avea o schiță mai exactă, fie fotografică, fie artistică, trimiteți-o. Și eu am fotografii «mai răușite», după cum mă întrebați, dar aștept să am una și mai răușită, ca să credeți că sint frumoasă. Dar în realitate nu sint frumoasă, sint numai interesantă, semăn cu Sf. Sebastian al lui Leonardo.

Scrisoarea D[umnea]voastră, da, într-adevăr e cam seacă, dar vă iert de astă dată, fiindcă sinteți sub impresia unor comentarii răuvoitoare ale cine știe cui în privința talentului meu. Nu-i așa că am ghicit? Ba da. Dar nu face nimic. Am să vă spun ceva și mai frumos. Am primit o scrisoare scurtă de la un scriitor francez destul de cunoscut — unul din cei doi care au scris o carte foarte spirituală, unde pastîșează cu exagerări — pe toți scriitorii francezi actuali. Bine, scriitorul acesta a citit⁹ o scrisoare scrisă de mine astă vară și la care nu mai așteptam răspuns — o scrisoare care acompania un manuscris franțuzesc, trimis de mine la un mare ziar unui redactor al acelu ziar. Acel manuscris n-a avut rezultat și s-a pierdut, sau, mai pe românește, s-a dus la coș. Scrisoarea însă, găsită, din întâmplare de acel autor, l-a făcut să-mi scrie imediat să-i aduc scrieri de-ale mele, căci l-ar interesa foarte mult. M-am grăbit să mă duc cu niște versuri franceze de mine și închipuie-ți că mi-a spus că am un talent mare, o bogăție și o precizie de idei cari îmi promet un mare viitor — și deși am greșeli de prozodie destul de multe, totuși versurile mele merită să fie lucrate cu îngrijire — și că dacă scriu ceva răușit, de cîte ori voi avea ceva, să-i trimit, căci le va face să intre în reviste cunoscute. Și mi-a zis că de obicei ei sint așa ocupați că nu au timp să răspundă la scrisori, dar că în scrisoarea mea a întrevăzut talentul meu. Ce bine-mi pare! Dar ce mă miră este că scriu franțuzește tot așa de prost ca românește! Și cînd l-am întrebat dacă scriu destul

⁸ Birseanu, nu Birseanu.

⁹ Charles Müller, căzut pe front în 1914. În colaborare cu Paul Reboux a scris parodii: *À la manière de...* (1908—1913).

de corect franțuzește, mi-a răspuns: « Parfaitement ! » Așadar, dacă se va întâmpla să fiu prea mult disprețuită în țara noastră, de majoritate, și dacă minoritatea chiar se lasă să fie influențată de majoritate, mai îmi rămîne o țintă. Dar pentru moment sînt încă sprijinită de bunăvoința D[umnea]voastră și vă mulțumesc pentru curajul cu care ați scris că sînt cea mai bună poetă. Într-adevăr e un curaj, pentru că la noi sînt atîția pentru cari am fost de la început nesuferită, încît au venit pînă la urechile mele crîmpeie din antipatia unora și din disprețul altora.

Am să corectez *Cîntecul de plasă*, dar nu simțiți că s-a cam acrit? Vă voi trimite deci, *Cîntecul de plasă* și voi căuta altceva pentru a înlocui *Ploaia* și poezia a treia. Vă mai mulțumesc pentru bunăvoința și mai cu seamă răbdarea cu care îmi tratați greșelile — și numai prin D[umnea]voastră voi ajunge ca să scriu corect — dar trebuie să vă spun, și să mă credeți că fac multe greșeli pe care le ignor de tot — cînd voi fi mai bogată o să iau un dicționar și o gramatică, fiindcă ce mă încurează de tot sînt *verbele* și pluralurile *neutre*. Eu sînt ca un compozitor muzical care nu a făcut studii. Dar sper că în cîteva luni mă voi perfecționa, căci sînt încă tînără și mai am vreo cîțiva ani înaintea mea ca să pot face un edificiu solid. Nu am vorbit decît de mine pe șase pagini. Bine că nu am scris strîmt. Scrieți-mi cine a scris la rubrica „Revista Revistelor” despre mine? Acel care a scris asta m-a înțeles cum însămi eu mă înțeleg.¹⁰ Da, imaginile *neprevăzute* și puterea — este ceea ce constituie bogăția mea și cel care m-a caracterizat așa, este și mai deștept decît mine.

Dar și D[umnea]ta ai imagini neprevăzute și asta îmi dă gelozie. Goga *nu* le are și de asta nu sînt geloasă. Mă înțelege bine? Cit timp... nu mai spun ce vream să spun. Acum vă las și eu. La revedere și scrieți-mi mai lung și faceți apel la sentimentele D[umnea]voastră colegiale cele mai bune ca să-mi scrieți din cînd în cînd ceva mai mult. Puteți să-mi spuneți, și chiar vă rog să-mi spuneți tot ce zic acei cărora nu plac. Eu nu mă descurajez. Acum, am intrat în hora scriitorilor, trebuie să joc — și să joc bine, cu toată zestrea mea la git, ca românele noastre.

Îndată după primirea răspunsului D[umnea]voastră, vă voi trimite versurile corectate.

Pînă atunci numai scrisoarea asta și expresia celor mai călduroase sentimente colegiale,

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, 27 decembrie 1911

[Iași,] 1 ianuarie 1912

V

Domnului TOPÎRCEANU

La Revista

„Viața Românească”

52 Strada Golici

(Roumanie)

Iași

Stimate Domnule,

Îmi cer mii de scuze, căci mi se pare că D-na Micăscu (sora D-lui Cantacuzino), care-mi promisese să vorbească pentru mine cu fratele D[umi]sale, a crezut că vă trimisese lucrările mele și că așteptam o retribuție. Eu cred că e tocmai contrariul. Vă trimet deci repede aceste versuri în așteptarea altora mai interesante, pe care le voi începe îndată, căci am primit mandatul trimis de revistă. Încă o dată cu toate mulțumirile mele, vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele stime.

Alice CĂLUGĂRU

[Data poștei:] Paris 9 ianuarie 1912

[Iași,] 13 ianuarie 1912

¹⁰ Aprecieri aparținînd lui G. Ibrăileanu — în „Viața Românească”, VI, 1911, nr. 8 (august), p. 333.

Domnului TOPÎRCEANU

la „Viața Românească“

52 Str. Golia

(Roumanie)

[Iași]

sau Comuna Nămăiești,

prin Cîmpu-Lung

Mult stimat Domnule,

Mă grăbesc tirziu de a vă scoate din idei că sînt supărată pe D[umnea]voastră și de aceea nu vă scriu. Dacă aș fi fost supărată, v-aș fi scris de mult, ca s-o știți. Dar nu sînt decît ocupată, dar ocupată într-un mod stupid, cu burocrația și dactilografia, ceea ce vatămă scrierilor mele personale. Aș vrea să pot să vă întreb dacă nu este vreun ziar românesc la care aș putea colabora pentru a cîștiga ceva? Vreau să spun, un ziar care să apară des și la care să pot scrie într-un mod mediocru, căci mi-e greu să trimit „*Vieții Românești*“ ceva care să fie bine de la început. Să nu credeți că mă plîng de o așa atenție, din contra sînt mulțumită adînc de a avea în D[umnea]v[oastră] și D-nul Ibrăileanu niște povățuitori inteligenți, dar mă gîndesc că am primit de la „*Viața Românească*“, în ianuarie, suma de 50 de lei, pe care nu am achitat-o încă de tot, căci nu v-am trimis decît *Mărgăritarele*.¹¹ Îmi mai rămîne deci să vă trimet încă ceva ca s-o achit, și încă ceva că să vă pot ruga să-mi mai trimiteți ceva. Și nimic nu mi se pare destul de bine pentru aceasta. Am să încerc totuși să trimit mline două lucrări la „*Viața Românească*“, rugîndu-vă să binevoiți a expune D-lui Ibrăileanu necesitatea în care mă găsesc de a-l ruga să-mi trimeată curînd ceva, și să nu creadă că abuzez cu graba mea, ci din contra că-mi pare rău de a o manifesta.

Scrisoarea D[umi]tale mi-a făcut o mare plăcere și-mi voi aminti bine regulile gramaticale ca să le aplic. Dar neutrele plurale nu pot să le știu, fiindcă nu cunosc genitivele nearticulate. De exemplu: Cum se spune: Doi *snopi* sau două *snopuri*? *spice* sau *spicuri*? *psalmi* sau *psalmuri*? etc. etc. etc. etc. etc.

Mă întrebi ce s-a urmat după acel succes sau mai bine, început de succes literar în Franța, — și cine este acel autor. Autorul este redactor la „*Le Journal*“ și a scris în colaborare cu Paul Reboux. Este Charles Müller. Numele ăsta poate nu vă spune nimic, căci sînt unii autori a căror celebritate este mai mult pariziană decît internațională. Totuși este un autor cunoscut aici.

Ce s-a urmat: Am trimis săptămîna trecută o poezie și anume, *aceleași mărgăritare*, transpuse în franțuzește.

Și a doua zi am primit un răspuns satisfăcător, din care vă reproduc frazele mai măgulitoare:

« Non ce n'est pas „moche“, et c'est contraire très beau. Devrais-je vous dire que vous avez du génie? C'est une déclaration que je crois n'avoir faite encore à personne. Elle offre un double danger, celui de l'erreur pour qui la fait, celui de la corruption pour qui le reçoit. Je peux me tromper en vous découvrant du génie. Et même si je ne me trompe pas, je peux vous nuire en vous incitant à une confiance prématurée en vous-même. »¹²

Și mai departe:

« Donc après avoir lu, tout haut pour mieux la connaître, votre poésie perlière, je suis resté émerveillé de sa richesse, de son charme, de sa beauté souple et harmonieuse. Il y a encore bien d'imperfections de métier, bien de détails que je

¹¹ Versiunea franceză, *Les Perles*, va apărea în „*Femina*“ (Paris), XIV, 1914, nr. 331 (1 ianuarie).

¹² « Nu, nu e „urit“, ba dimpotrivă foarte frumos. Ar trebui să vă spun că aveți geniu? Iată o declarație pe care cred că n-am făcut-o nimănui. Ea presupune un pericol dublu, cel al erorii din partea celui care o face, cel al coruperii pentru cel care o primește. Pot să mă înșel, descoperindu-vă geniu. Și chiar dacă nu mă înșel, vă pot face rău incitîndu-vă la o încredere pre timpurie în dumneavoastră înșivă. »

n'aime pas, des hérésies prosodiques, des monstruosités à la rime (dérobe — aube, épaules — paroles). Mais ce ne sont que fort peu de perles baroques dans un trésor de purs joyaux.»¹³

Sper că mă vei scuza că mă laud cu elogiile pe care le primesc, dar tinerețea e vanitoasă și pretențioasă și cred că dacă voi avea norocul să mă obișnuiesc cu succese, voi fi mult mai modestă; dar am așa de puține pentru moment, încît trebuie să mă îngîmf cu ele, ca să pot trage din ele toată plăcerea pe care ele pot să mi-o dea. D[umnea]ta mă înțelegi, cred, mai bine decît oricine. Este o mare asemănare între noi, o simt din scrisorile D[umi]tale. Același caracter, același fel de gîndire, independentă de curentele literare de azi, și neinfluențată de cele vechi. Un fel de ambiție personală de a nu semăna cu nimeni. Îți voi face chiar o mărturisire. Sint vreo doi ani de cînd, citind cronica veselă din „*Viața românească*” m-am gîndit: «Îmi pare bine că D-l Topirceanu nu scrie serios, fiindcă dacă ar scrie serios, ar scrie prea bine», căci îmi aminteam de versurile D[umi]tale citite acum cîțiva ani într-o zi de examen.

Acum mărturisesc acest sentiment urit de gelozie, și îți spun: «scrie serios». Fiind de aceeași vîrstă cu mine, vei fi pentru mine singura emulație pe care o am în Țara Românească. Nu-mi pasă de ceilalți. Înainte credeam că Maria Cunțan ar putea să scrie mai bine ca toate scriitoarele (feminine) de la noi, dar acum cred că eu scriu mai bine, și nu mă tem decît de vreun talent nou și neașteptat, căci cei de pînă acum nu m-au fermecat încă.

Îmi vei spune poate că ambiția mea nu concordă cu ceea ce îți spun la început, anume, că aș vrea să pot da o mediocră colaborare la vreun ziar românesc pentru a cîștiga ceva. Simt bine că urgența nevoilor bănești e în dauna succeselor literare și știu că dacă aș scrie mediocru, îmi va părea rău mai tîrziu că am făcut-o pentru niște chestiuni materiale. Și totuși aș prefera încă aceasta la munca stupidă de dactilografă, care ia talentului meu ceea ce are mai viu. Protecția mea, sora D-lui Cantacuzino, directorul „*Vieții Românești*”, m-a asigurat de bunăvoința lui de a-mi face serviciul să ceară să mi se trimeată ceva de cite ori vă voi expedia o scriere. Dar eu mă gîndesc că dacă scrierea mea trimeasă nu e perfectă, nu merit acel serviciu. Totuși vă voi trimite mîine achitarea primei sume, în versuri mai mult sau mai puțin răușite, și totdeauna vă voi mai trimite ceva îngrijit, ca să pot merita ceva imediat. Scuzați toate chestiunile astea materiale și primiți asigurarea sentimentelor mele de afectuoasă colegialitate.

Alice CALUGARU
[Data poștei:] Paris, 7 martie 1912
[Iași,] 10 martie 1912

VII

Domnului TOPÎRCEANU
la
„*Viața Românească*”
Str. Golia 52

Roumanie Iași

CALUGARU
21 Rue Monge
Paris

Mult stimat Domnule,

Nu mi-ai răspuns la scrisoare, dar mi-ai făcut repede serviciul cerut, și pe de altă parte am considerat ca un fel de răspuns frumoasa D[umi]tale poezie din „*Viața Românească*” (*Gramofonul*): «Eu sunt un genial amestec de poezie și de proză». ¹⁴

¹³ «Deci după ce am citit și cu glas tare poezia dumneavoastră perlieră pentru a o cunoaște mai bine, am fost uimit de bogăția sa, de farmecul său, de frumusețea sa suplă și armonioasă. Sint în ea multe imperfecțiuni de meșteșug, multe detalii care nu-mi plac, erezii prozodice, monstruo-zități la rimă: (dérobe — aube, épaules — paroles). Dar nu-s decît prea puține perle baroce într-o comoară de pure bijuterii».

¹⁴ *Romanța gramofonului*, în „*Viața Românească*”, VII, 1912, nr. 2 (febr.). Parodie după I. Minulescu.

*Liniste. Daca inca pariti in ele inca ceva de schimb
le voi primi cu placere inapoi ca sa mai fac neati fcairi;
insa nu le trimiteti recomandate, nu e necesar. Alta cauza*

E foarte răușit și-mi pare bine că nu mă dezminți în credința mea că ești un scriitor mai adevărat decît cei mai în vogă. N-am citit încă revista N-rul Februar(e) „Viața [Românească]“, pe care am primit-o chiar acum, dar am răsfoit-o și găsesc că, din toate versurile, ale D[umi]tale sînt cele mai frumoase.

Mă grăbesc să-ți trimit *Păunii* mei. Mă grăbesc, vorba vine! căci din contra am cam întîrziat. Dar mi-e întotdeauna frică să vă trimit versuri, căci sînt imperfecte. Deși «cultiv rima rară» și mă feresc de izbiri de vocale, totuși nu cred că veți găsi mai bine poezia asta decît cele trecute. Scrie-mi cit de curînd și spune-mi dacă pot să vă trimit *Cîntecul de ploaie*¹⁵ modificat în mai bine? Cit despre alăturata poezie, dacă sînt mici greșeli gramaticale, nu e nevoie de a o înapoia, căci am încredere în corectările D[umi]tale. Aștept o scrisoare prietenească și te rog să primești expresiunea sentimentelor mele cordiale.

Alice CALUGARU

P.S. Vă mulțumesc mult pentru graba ce ați pus-o în trimiterea mandatului. Scuzați-mi întîrzierea.

Adresa mea este Rue Monge, 71. Paris.

Te rog să veghezi D[umnea]ta, dacă se poate, asupra greșelilor de tipar.

Dacă *Ploaia* merită ceva, mi-ar face un mare serviciu „Viața Românească“ de și-ar aminti de mine cit de curînd și chiar de ar putea să-mi trimită ceva telegrafic, căci, să vă spun drept, în momentul ăsta trăiesc din căldura soarelui și din speranță. Dar nu exagerez. Scuză-mă că îți scriu D[umi]tale despre asta, dar D[umnea]ta mi-ai manifestat prietenia și ai intervenit deja odată pentru mine la „Viața Românească“, dacă nu de mai multe ori.

VIII *

...numaidecît să le imprime într-o revistă mare, dar redactorul „Jurnalului“ nu l-a lăsat, a zis că nu e vremea încă să mai aștepte pînă la Octombrie, că nu scriu încă cum am să scriu.

Acum lucrez mereu, sper că am să ies odată la capăt.

Știi că n-am primit nimic pînă acum? Probabil că *Păunii* contează cu vechea mea datorie literară la „Viața [Românească]“, dar îți scriu asta ca nu cumva să fie vreo eroare.

Aștept o scrisoare lungă și te rog să primești asigurarea sentimentelor mele de cordială prietenie și mulțumirile mele.

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, Rue de Pontoise, 11 aprilie 1912

[Iași,] 15 aprilie 1912

¹⁵ Publicat întîi în „Luceafărul“, XI, 1912, nr. 21 (20 mai), p. 381. Cu modificări, se retipărește sub titlul *Ploaia* în „Viața Românească“, VII, 1912, nr. 5—6 (mai—iunie).

* Scrisoare — fragment.

IX

Domnului TOPÎRCEANU
„Viața Românească”
52 Str. Golia
Roumanie Iassy
[c.p.l.]

Alice CALUGARU
71 Rue Monge
Paris

Stimate Domnule, nu am primit răspuns la ultima mea scrisoare în care vă trimiteam versuri relative la *păuni*¹⁶ și nu știu dacă le-ați găsit destul de bine; n-am primit „Viața Românească” pe martie. Sper că ați avut scrisoarea mea și că îmi veți răspunde.

Alice CALUGARU
71 Rue Monge
Paris

[Data poștei:] Paris, Rue Monge. 4—5, 1912
[Iași,] 9 mai 1912

X

Domnului TOPÎRCEANU
La „Viața Românească”
52, Str. Goliei
(Roumanie) Iași

Mult stimată Domnule. Scrisoarea D[umi]tale mi-a fost cit se poate de plăcută din toate punctele de vedere. Încep prin a-ți mulțumi sincer că te-ai îngrijit de mine și că ai intervenit în privința onorariilor (dar nu mi-ai explicat cum). Îți închipui ce serviciu mi-ai făcut prin această intervenție, căci sînt nevoită să trăiesc din literatură: dacă lucrez altceva, ar fi în detrimentul lucrării literare, căci mi-ar lua timpul și forțele degeaba, vreau să zic: în zadar. Pentru *Păuni* n-am primit încă nimic, fie că nu s-a mai gîndit administratorul, fie că a trimis la vechea adresă... Vrei D[umnea]ta să te interesezi de motivul acestui lucru? Revista am primit-o și am citit articolele D[umi]tale. Sînt de D[umnea]ta pastişurile decadente?¹⁷ Fiindcă mă gîndesc la Gramofon, repet că l-am considerat și-l consider ca o manifestare, sau mai bine-zis ca o descripție a talentului D[umi]tale. Se poate că nu te-ai gîndit la asta, scriindu-l, dar gramofonul a înregistrat-o fără voia D[umi]tale. Susțin că ai face bine să scrii din cînd în cînd lucruri poetice. Îmi pare bine de ceea ce mi-ai scris privitor la *Păunii* mei. Am văzut ce ai schimbat, e bine așa. Dar pentru ce eliziunea *l'al* (și altele) e urîtă? *La al* ar fi fost și mai urît, și nu este nici un scriitor român care să fi evitat pînă acum hiatusurile: de aceea m-am repezit asupra regulii de a exclude orice hiatus din versurile mele. Nu găsești că am dreptate? De cînd fac versuri franceze încep să aplic regulile și pe românește. Mă întrebi ce am mai făcut cu literatura franceză. Asta, pentru că știi că îmi place totuși să uzez de glasul discordant al Trufiei.¹⁸ Iată unde sînt cu literatura franceză. N-am debutat încă, pentru că, Domnul Ch. M.¹⁹ cu care am vorbit mi-a zis că este sigur că n-or să treacă șase luni fără să-mi fac un renume aici, că am unele imagini și idei pe care

¹⁶ Titlul poeziei: *Trufie*. Se publică în „Viața Românească”, VII, 1912, nr. 3 (martie).

¹⁷ *Armonii vespérale* și *Enigma cărților închise* — parodii de G. Topîrceanu, sub pseudonimul M. Piscobomba.

¹⁸ Aluzie la poezia *Trufie*.

¹⁹ Charles Müller.

nici o femeie nu le-ar fi găsit, dar că mă sfătuiește să mă perfecționez, fiind încă în umbră, ca să pot fi pusă deodată în lumină cu toată perfecțiunea ciștigată, — ca să nu mi se poată face nici o critică. Sînt două luni de atunci, deci mai am patru luni. Dar am început de atunci să lucrez. După *Cîntecul de Plasă*, i-am trimis *Fileuse* de care mi-a spus că, poate, întrece pe cea dintîi. — Pe urmă i-am trimis *Prière au Soleil*²⁰ — și mi-a răspuns: «...vos vers seront moins périssables»²¹ (decît o piesă de care era vorba și care fusese reprezentată de cineva). «Ils se font de plus en plus beaux dans leur forme, sans perdre la rareté de leur inspiration».²²

De ce mă sfătuiești să mă întorc în țară? Aș vrea întîi să răușesc aici, și pe urmă am să mă întorc în țară. Cel puțin să știu că am încercat de a fi ca altele și ca alții. Deprinderea limbii noastre o voi recăpăta-o în cîteva zile.

Fiindcă vorbim de *românii scriitori francezi*, trebuie să-ți exprim nemulțumirea mea văzînd stupiditatea publicației „*La Revue Roumaine*“. Bine zici că ne face de ris, nu numai cu literatura cuprinsă în ea, dar cu franțuzeasca în care o scrie! E așa de nesărat încît îți dă fiori. Ascultă: «*l'inclination de la tête*.» «Vous vous demandez alors où et quand *avez-vous encore* vu ces gens-là». «Dehors, la pluie *avait commencé* et frappait avec violence aux vitres». Astea le extrag dintr-o nuvelă de Garleano.²³ Poate ești prieten cu el?... Dar ce vrei, sînt imparțială. Și nici nu mai pomenesce de Quinzena literară a lui Caion! Păcat că nu avem o adevărată revistă literară, scrisă în franțuzește, cel puțin să poată reieși frumusețea literaturii noastre în ceea ce are ea de oriental, de colorat și de antic.

Dacă aș fi avut mijloace, m-aș fi ocupat de asta, căci ar fi fost interesant să ne afirmăm și în străinătate cu originalitatea țării noastre, așa de intelectuale. Dar pînă atunci grupul ăsta: Ervin, Riria, Caion²⁴ cu istoria literaturii noastre moderne etc. etc. o să strice tot efectul. E bine cel puțin că avem la noi în țară reviste bune, măcar de aș putea contribui de exemplu la „*Viața Românească*“ cu scrieri mai răușite, dar vād că mai am multe de învățat. În momentul acesta pregătesc cu îngrijire o poezie pentru „*Viața Românească*“. Cît despre vechiul *Cîntec de ploaie* am să dispun de el, căci e prea neînsemnat ca să vi-l trimit, e o poezie de revistă săptămînală, nu lunară. Pentru reviste lunare, consider că trebuie lucrări bine frămîntate și cu subiect ales. Ploaia cade destul de des ca să n-o scriu odată pe lună.

Îmi pare bine că-mi ceri fotografia, căci o fotografie răușită, rămasă în urma unui scriitor, face să creadă pe descendenți că scriitorul nu și-a plătit prin urîtenie meritul de a fi avut talent. Am să mă fotografiez în curînd și am să spun să mă fleteze ca să credeți că este adevărat. Pe urmă am să caut să realizez aievea flatarea asta, ca fotografia mea să nu fie dezmințită cînd mă veți vedea. La revedere, scrie-mi cînd vei avea un moment, cît de repede și te rog recitește începutul scrisoarei mele în care te-am rugat să te interesezi de ceva. Primește cele mai cordiale salutări.

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris. Rue Bleue 20 mai 1912

[Iași,] 24 mai 1912

²⁰ *Fileuse* — versiune franceză a poeziei *Cîntec de fus*, apărută în „*Luceafărul*“, X, 1911, nr. 1 (ianuarie). O altă poezie, *Rugă Soarelui* („*Luceafărul*“, XI, 1912, nr. 10, martie), devine *Prière au Soleil*).

²¹²² «...versurile dumneavoastră vor fi mai puțin perisabile». «Ele devin din ce în ce mai frumoase ca formă, fără a pierde raritatea inspirației lor.»

²³ Emil Gîrleanu.

²⁴ *Ervin* — pseudonimul lui Ovid Densusianu ca poet; *Riria* — pseudonimul Coraliei Biberi, căsătorită Gatowski, recăsătorită cu istoricul A. D. Xenopol; *Caion* — pseudonimul lui Const. A. Ionescu, detractorul lui Caragiale.

XI

Domnului TOPÎRCEANU
La „Viața Românească”
52 Str. Golia
Roumanie Iași

Exp. CALUGARU
80. Rue de Turenne
à
Paris

Mult stimată Domnule,

Vă cer mii de scuze că nu v-am răspuns îndată, am fost ocupată, mutându-mă în Rue de Turenne, 80, unde aștept, de-acum răspunsul D[umnea]voastră, pe care cred că-l voi primi mai repede decât pe cel de rîndul trecut. Poezia mie dedicată²⁵ mi-a plăcut foarte mult, căci este scrisă în genul D[umi]tale și nițel al meu. A plăcut și la toată lumea care a citit-o și mențin cele zise de mine mai demult, că D[umnea]ta ai un talent personal cu care singur pot intra în rivalitate.

Trimite-mi revista cit de curînd și, din cînd în cînd, fii așa de gentil ca să-mi trimiți vreo carte scoasă de sub tipar, sau vreun număr de revistă românească interesant — căci eu nu citesc *nimic* aici.

Gred că ai primit „Le Journal” în care am scris *Les chats*, sub numele Alice Orient. Spune-mi impresia D[umi]tale.

La revedere, primește multe salutări prietenești din partea mea.

Alice CALUGARU

Scrie-mi negreșit *pentru ce dată* vrei să trimit ceva la „Viața Românească”. Voi pregăti. Am primit banii pentru *Ploaia*. Mii de mulțumiri.

Alice CALUGARU
80 Rue de Turenne
Paris

[Data poștei:] Paris, Rue des Filles du

Calvaire, 11 oct[obrie] 1912

[Iași,] 15 octombrie 1912

XII

Domnului

G. TOPÎRCEANU

Revista

„Viața Românească”

Strada Golia Iași Roumanie

[c.p.l.]

Mult stimată Domnule. Scrie-mi
cît mi-e fost cit se poate de plăcut
din toate punctele de vedere. Încep
prin a-ți mulțumi sincer că te-ai

Mult stimată Domnule Topîrceanu,

Am primit cartea poștală a D[umi]tale și mi-a făcut plăcere văzînd că trebuie să vă trimit ceva gata. Am încercat să am ceva gata, dar nu am răușit. Vă mărturisesc că eu nu am niciodată nimic gata care să vegeteze printre dosare. Îndată ce am terminat o lucrare, o trimit repede, ca să nu aibă timpul să nu-mi mai placă. Deci, nu aveam și nu am nimic acum. Dar am început ceva destul de interesant, o poezie pentru revista D[umnea]voastră, și dacă peste cel puțin o săptămînă, cel mult zece zile, nu va fi prea tîrziu pentru ca să apară în numărul revistei care e în preparare, veți primi-o negreșit și fără întîrziere. Țiu ca tot ce vă trimit să fie scris de mine cu îngrijire, de aceea nu vă trimit altceva decât un subiect ales și lucrat. Mii de mulțumiri pentru cărțile trimise, îmi faceți mare plăcere. Primiți prietenești strîngerii de mîni.

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, Place Chopin. 1 noiembrie 1912

[Iași,] 4 noiembrie 1912

²⁵ Broaștele (D-rei Alice Călugăru) — în „Viața Românească”, VII, 1912, nr. 3 (martie).

XIII

Domnului TOPÎRCEANU
La Revista „*Viața Românească*“
52 Strada Golia
(Roumanie) Iași
[c.p.l.]

Mult stimate Domnule,
Vă rog foarte mult să mă scuzați că nu v-am răspuns, și mai cu seamă că nu v-am trimis nici o scriere de așa de multă vreme. Voi pregăti negreșit și cit de curind și cit de bine voi putea, o poezie pentru numărul viitor. Nu știu nimic despre societatea de care imi vorbiți, dar și mai puțin știam că făceam parte dintr-însa: eu nu m-am înscris niciodată. Vă voi scrie mai mult trimițându-vă scrierea destinată revistei. Primiți vă rog salutările mele cel mai prietenești.

Alice CALUGARU
[Data poștei:] Paris, 30 decembrie 1912
[Iași,] 3 ianuarie 1913

XIV

Domnului TOPÎRCEANU
La Revista „*Viața Românească*“
Str. Golia 52
(Roumanie) Iași
[c.p.l.]

Mult stimate Domnule Topîrceanu,
Vă mulțumesc de mii de ori pentru binevoitoarea întrebare asupra tăcerii mele și pentru grija pe care tăcerea asta v-a cauzat-o. N-am putut să scriu ceva pînă acum, dar nu uit revista și aș dori să am numărul recent, dacă a apărut. Urez ca să nu fie război în România, căci, afară de neliniștea de a ști țara turburată, aș avea și grija mai personală pentru prietenii mei de acolo, și pentru D[umnea]ta în primul rînd. Doresc să aveți liniște și pace și să-mi dați cit de multe vești bune despre D[umnea]voastră. În curind voi scrie ceva pentru revistă. Primiți, vă rog, mult stimată domnule, expresiunea celei mai cordiale prietenii.

Alice CALUGARU
[Data poștei:] Paris, 7 februarie 1913
[Iași,] 10 februarie 1913

XV

Domnului TOPÎRCEANU
La „*Viața Românească*“
52 Strada Goliei
(Roumanie) Iași

Mult stimată Domnule,
Te rog foarte mult să uiți, sau să scuzi tăcerea mea așa de lungă. N-am putut nici să vă scriu, nici să vă trimit versuri, din cauze așa de nenumărate, că n-aș avea loc să le spun. Dar sper că mi-ai rămas prieten cu toate acestea și că vei citi alăturatele versuri, pe care le trimit pentru „*Viața R[omânească]*“ dacă vă conving, Bineîn-

teles că poți corecta după ideea D[umi]tale greșelile de limbă, de sens, de expresie, de sintaxă etc., căci e așa departe de aici ca să mi le trimiți să le corectez eu însămi! Și pe urmă, te mai rog încă o dată un lucru, dacă se poate: ar fi să mi se trimeată (în cazul cînd ați publica poezia), *înainte* de apariția revistei care apare întotdeauna așa tîrziu, ceea ce mi s-ar putea trimite pentru poezie. Mi-ați făcut des acest serviciu care mi-a fost întotdeauna de mare folos și cred că de data asta încă nu vă veți supăra, nu-i așa?

Adresa mea, citește-o *cu mare atenție*, ca să nu greșești scriindu-mi. Nu-mi scrie Alice Calugaru, căci nu port numele ăsta aici și *factorul nu m-ar găsi*, ci *Alice Orient*, 37 Rue des Jeûneurs, Paris, singurul nume și singura adresă la care mi-ar parveni revista și ce te-am rugat.

Ce bine-mi pare că n-ați avut nevoie să vă luptați, căci îți spun sincer că-mi părea rău și eram foarte îngrijorată pentru D[umnea]ta, de cînd mi-ai scris că te-ai fi dus la război. Scrie-mi o scrisoare mai lungă, căci de atîta vreme nu mai știu nimic din țară. Dacă mai găsești vreo carte, vreo revistă, vreun *călindar* românesc, te rog trimite-mi orice pe aici, căci nu citesc nimic pe românește și nu văd nici un român, așa că încep să pierd uzul gramaticii române. Și dacă din întîmplare am fost citată anul ăsta, sau anul trecut, printre scriitori, în vreo revistă sau altceva (căci nu este cu neputință cu toată modestia talentului meu), fii așa de bun și trimite-mi și asta, chiar dacă, și mai cu seamă dacă, nu este ceva elogios. Am auzit odată că se scrisese ceva despre mine într-un calendar, e adevărat?

Încă o dată, scuză-mă că n-am colaborat de așa de multă vreme la o revistă așa de binevoitoare pentru mine. Scrie-mi te rog. Nu știu dacă ți-am scris că mi-a plăcut foarte mult poezia dedicată mie, și mărturisesc că ea m-a inspirat ca să scriu despre șerpi ²⁶ acum, ca să facă „pendant” cu broaștele.

Aștept o scrisoare, o revistă, o carte, două numere ale „*Vieții [Românești]*” cel mai recent și cel viitor, — și împlinirea rugării mele.

Primește, dragă prietene, expresiunea sentimentelor mele cele mai cordiale.

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, Place de la Bourse, 22 aprilie 1913

[Iași:] 25 aprilie 1913

XVI

Domnului TOPÎRCEANU

„*Viața Românească*”

52 Strada Goliei

(Roumanie) Iassy

Mult stimat Domnule Topîrceanu,

Nu știu dacă vei primi această scrisoare, căci nu știu dacă ești la Iași, de cînd n-am primit nici vești de la D[umnea]ta, nici revista. Acum nu mai sînt în curent cu cel mai mic lucru de la noi, nu mai știu nimic. Am încercat să scriu versuri pentru publicare, dar am simțit că de acum, pînă nu voi fi tipărit al doilea volum, ²⁷ n-am să mai pot scrie *nimic nou*. Producția literară a mea simte nevoia de ceva nou, sînt aproape ca cineva care ar simți absolut că trebuie să pună un veșmînt nou, și să arunce un veșmînt vechi. Unul peste altul nu se poate și nu pot scrie nimic peste tot ce am scris. Te rog mult, pînă nu mă uită publicul cu desăvîrșire, vrei să te informezi dacă „*Viața Românească*” nu mi-ar putea tipări volumul degeaba? N-am pretenții de autor, aș vrea numai să mă mișc nițel acolo. — Și aș vrea mai cu seamă

²⁶ Poezia *Șerpui* s-a tipărit în „*Viața Românească*”, VIII, 1913, nr. 4 (aprilie).

²⁷ Placheta *Vioarele* datează din 1905, cînd poeta avea nouăsprezece ani.

să fiu iarăși în curent cu literatura românească. Mi-aduc aminte că vă datoram încă: versuri. Cite?

Vestea morții lui Chendi²⁸ și Iosif m-a întristat așa de mult încît mă gindeam «La ce bun să mai scriu?» Mi se pare că s-a făcut un mare gol în urma lor și mi-e o lene tristă să mai lupt cu literatura nouă de acolo, mai cu seamă că nu-i cunosc deloc manifestațiile. Scuză această scrisoare unde nu vorbesc de altceva decît de impresiile mele personale.

Vrei să-mi scrii curînd, dar cit se poate de curînd? Mi-e grijă de D[umnea]ta că nu-mi mai scrii de atîta vreme. Ești bine? Primește, te rog, salutările mele cele mai cordiale.

Alice CALUGARU

Adresa mea: Alice Orient. 37 Rue des Jeûneurs
[Data poștei:] Paris, rue de Clignancourt, 14 octombrie 1913
[Iași,] 18 octombrie 1913

XVII

Domnului G. TOPÎRCEANU

Str. Golia 52

(Roumanie)

Iassy

Expéditeur: Orient. Jeûneurs 27

Paris

Mult stimată prietene,

Îmi pare foarte bine că scrisorile noastre s-au întîlnit pe drum și că ești bine și că-mi manifesti simpatie, tocmai cînd credeam că chiar D[umnea]ta m-ai uitat, care ai fost totdeauna așa gentil. Nu credeam că-mi vei răspunde *da* la întrebarea mea despre volum — dar văd că-mi răspunzi aproape *da*. De aceea m-am grăbit să număr poeziile mele, care sînt numai în memoria mea aici, căci n-am nici o revistă unde au apărut.

Trebuie să fie mai multe decît cele pe care ți le voi înșira:

„Convorbiri literare“: *Țigani*, 13 strofe

Iuda, 13 „

Barca, 3 „

Două mici traduceri din Lenau

„Viața literară“:

Pămînt (vreo) 20 strofe

Ploaie de stele, vreo 15 strofe

Pisicile, vreo 5 [strofe]

Nuferii, 3 [strofe]

Trenul (vreo) 10 sau 12 [strofe]

Oarba, 3 [strofe]

Banii, 13 [strofe]

Noaptea, 11 [strofe]

și încă vreo 3, 4 (sau mai multe) poezii.

„Luceafărul“:

Fundul Mării (vreo) 10 strofe

Cîntec de fus, 6 [strofe]

Cîntec de greier, 16 [strofe]

Barcarolă (cîteva perechi de rînduri)

Altă *Barcarolă*, 4 strofe mari

Strofe pentru amurg, 3 strofe de 8 rînduri

Altă *seară*, 7 strofe de 6 rînduri

Rugă Soarelui, vreo 10 strofe de 6 [rînduri]

Myritis, 32 strofe de 6 [rînduri]

Cîntec străin, 3 strofe

Cîntec de ploaie, 3 strofe

²⁸ Corespondența cu Ilarie Chendi a fost publicată în „Manuscriptum“, IV, 1973, nr. 4 (13).

Ceasuri de friguri, citeva strofe
Copacul, vreo 7 strofe de 5 rinduri
Cîntec de toamnă, 3 strofe
Pădurea, 3 [strofe]

Vreo 6 alte poezii.

„*Viața Românească*“ : *Cîntec de plasă* (lungă)

<i>Munca</i>	”
<i>Păunii</i>	”
<i>Serpii</i>	”
<i>Narcis</i>	”
<i>Urciorul</i>	”
<i>Ploaia</i>	} scurte
<i>Buruieni</i>	
<i>Pîriul</i>	

Eu cred că toate aceste poezii, în general lungi, ar fi de ajuns pentru un volum, și aş adăoga vreo două, trei, sau cite vor trebui, inedite, pe care le-aş scrie ca să apară în „*Viața Românească*“ înainte de volum.

Îți mulțumesc mult, dacă se întimplă să scrii ceva despre mine.

Nu știi câte pagini ar face volumul. Cît despre adunarea poeziilor de unde sînt, te rog să mă sfătuiești D[umnea]ta. Citisem în „*Viața R[omânească]*“ reclama Argus de la „*Presse*“, gîndind că ar putea să mi le adune, dar am fost azi să-i întreb și mi-au răspuns că este foarte greu de căutat retrospectiv și că m-ar costa mult. Atunci mai bine e să mă adresez la revistele unde au apărut. Dar „*Viața literară*“ nu mai există. Cum să fac să le strîng?

Iată tot ce văd de spus în privința volumului, și că vă mulțumesc, dacă e posibil să apară, căci parcă m-ar deștepta din toropeală. Am impresia că nu mai exist acolo și că alți poeți au venit la rîndul lor.

Cît despre aici, mă mișc nițel, destul de încet. Anul ăsta n-am publicat decît trei articole și o nuvelă într-o revistă „*Le Miroir*“, dar bineînțeles sînt lucruri de comandă, bine plătite, dar neliterare, căci publicului nu-i pasă de literatură. Chiar nuvela e toată în acțiune. Ți-o trimet, odată cu scrisoarea asta.

Te rog scrie-mi o scrisoare lungă cînd ai timp și spune-mi detalii de expediția D[umi]-tale în Bulgaria.²⁹

N-am citit amintirea lui Goga în „*Luceafărul*“, căci nici n-am dat încă pînă acum adresa mea la „*Luceafărul*“. Eu nu știu deloc de ce a fost bolnav Chendi, aş dori foarte mult să știu, boală nervoasă probabil. Nu-mi închipui altceva. Dar Iosif? Scrie-mi, te rog, despre ei. M-a întristat mult cînd am citit vestea, parcă e o epocă ce trece.

Foarte frumos scrie Hortensia P.-Bengescu, îmi place să citesc ce scrie ea. Cum este literatura la noi, în acest moment? Nu știu nimic de curenți, nici chiar de evoluția limbii. Spune-mi *sincer* dacă scriu demodat. Aș dori mult să apară cartea mea, ca să văd ce efect face acum. Crezi că s-ar vinde? Cum ți-am spus, eu sînt foarte dezinteresată în privința ciștigului, căci știu bine că dacă face cîțiva bani în afară de rambursarea cheltuielilor de ediție, cît de puțin mi-ar reveni, e tot mai mult decît nimic. Nu mă ocup deloc de asta, nici habar n-am dacă trebuie să-mi revie ceva sau nu. Te rog scrie-mi o scrisoare lungă, dar scrie-mi tot așa mult despre D[umnea]ta cum ți-am scris despre mine. N-ai să vii pe aici vreodată? Primește, te rog, de asemeni stringerile de mină cele mai amicale.

Alice CALUGARU

Orient. 37 Jeûneurs Paris.

[Data poștei:] Paris, 27 octombrie 1913

[Iași,] în 31 octombrie 1913

²⁹ Despre „expediția“ în Bulgaria, G. Topîrceanu a lăsat mărturii dramatice într-un *Jurnal de campanie*.

XVIII

„Le Journal“
100, Rue de Richelieu, 100
Paris (2-e Arrt.)

Monsieur TOPÎRCEANU ³⁰
„Viața Românească“
Str. Cuza Voda 52
Iasi

Paris, le 31 janvier, 1914

*Monsieur et Cher Confrère,
Mademoiselle Alice Orient, notre collaboratrice, est très souffrante en ce moment. Elle me prie de l'excuser auprès de vous de ne pas répondre elle-même à votre très agréable lettre.*

Voici sa nouvelle adresse :

Mademoiselle Alice ORIENT
11, place Emile Goudeau
Paris

M-lle Orient compte vous adresser pour „Viața [Românească]“ une poésie dès qu'elle sera rétablie. Elle serait très contente de recevoir votre belle revue, dont un numéro à peine lui est parvenu depuis longtemps.

Elle aimerait aussi que vous lui répondiez au sujet de l'édition d'un volume de ses poésies, dont elle vous avait parlé.

M-lle Orient me prie de vous adresser son meilleur souvenir.

Veuillez agréer, Monsieur et cher confrère, l'expression de mes sentiments très distingués.

Louis MÜLLER

P.S. *Ci-joint une coupure de „Femina“ du 15 janvier dernier.*

[Data poștei:] Paris 1 februarie 1914

[Iași:] 15 februarie 1914

XVIII

Domnului TOPÎRCEANU
„Viața Românească“
Str. Cuza-Vodă 52
Roumanie Iași

*Domnule și dragă confrate,
Domnișoara Alice Orient, colaboratoarea noastră, e foarte suferindă în momentul acesta. Ea mă roagă să o scuz față de dumneavoastră, fiindcă n-a răspuns ea însăși la foarte agreabila dumneavoastră scrisoare.*

Iată noua sa adresă:

Domnișoara Alice ORIENT
11, place Emile Goudeau
Paris

³⁰ Scrisoare trimisă de gazetarul Louis Constant Edgard Müller (cu care Alice Călugăru se va căsători la Paris, la 11 august 1921).

D-ra Orient se gindește să vă adreseze pentru „*Viața Românească*” o poezie, îndată ce se va însănătoși. Ea ar fi foarte mulțumită să primească frumoasa dumneavoastră revistă, din care de mult timp i-a parvenit de-abia un număr.

I-ar place de asemenea să-i răspundeți cu privire la editarea unui volum din poeziile sale, despre care v-a vorbit.

D-ra Orient mă roagă să vă adresez cea mai bună amintire din parte-i.

Binevoii a primi, Domnule și drag confrate, expresia foarte distinselor mele sentimente.

Louis MÜLLER

P.S. Anexez alăturat un decupaj din „*Femina*” din 15 ianuarie trecut.

XIX

Domnului

G. TOPÎRCEANU

La „*Viața Românească*”

Strada Cuza-Vodă 52

Iași

(Roumanie)

[C.p.l.]

Mult stimat Domnule Topirceanu,

Mulțumiri pentru nota din numărul³¹ de Mai 30. Scuză lunga mea tăcere. *În momentul ăsta*, scriu ceva pentru D[umnea]voastră. Îți voi scrie mai pe lung odată cu trimiterea poeziei. D[umnea]ta scrii că sînt « așa de puțin cunoscută ». Cred mai curînd că sînt uitată. Eu nu sînt în curent cu nimic de la noi, explică-mi dacă am trecut în rîndul al doilea printre femeile scriitoare de la noi. Scrie-mi, te rog, o carte poștală numai dacă nu ai timp, căci sînt nerăbdătoare să știu ce e cu mine pe acolo. Cu aceeași ocazie, te rog, răspunde-mi tot așa repede (desigur!) dacă verbul *sînt* poate rima cu ...*înt* — că în „*Luceafărul*” am scris *sunt*, și nu știu dacă-l pot aplica așa cum cred eu.

Primește, te rog, cordiala mea simpatie.

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, Place de la Bourse, 30 iunie 1914

[Iași,] 4 iulie 1914

XX

Monsieur

TOPÎRCEANU

La „*Viața Românească*”

Iași

Strada Cuza-Vodă

Roumanie

[C.p.l.]

Mult stimat Domnule,

Am primit carta poștală azi, dar tot nu-mi spui ce te-am întrebat cu *sînt*, verbul *sunt*. Aștept răspunsul D[umi]tale ca să-ți trimit poezia completă. De asemeni spune-mi dacă cuvîntul stramă *există* sau mi s-a părut. Răspunde-mi, te rog îndată ce vei primi această cale ferată. [sic!]

Primește multe salutări prietenești,

Alice CALUGARU

[Data poștei:] Paris, 9 iulie 1914

[Iași,] 12 iulie 1914

³¹ Comentariu de G. Ibrăileanu la rubrica *Revista revistelor* — în „*Viața Românească*”, IX, 1914, nr. 4—5 (apr.—mai).

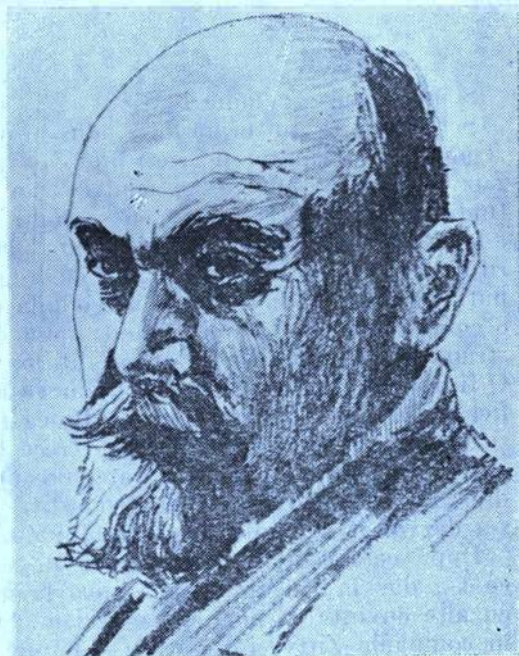
SCRIITORII ȘI ÎNȚELESURILE VIEȚII

C. DOBROGEANU - GHEREA Scrisori de familie

DUPĂ PUBLICAREA CORRESPONDENȚEI lui C. Dobrogeanu-Gherea în volum¹ nu au mai apărut alte documente care să modifice imaginea literatului și a omului politic.

Printr-o întâmplare fericită, am descoperit încă două epistole² ale lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Prima, pe care am dat-o după conținut, e de la sfârșitul secolului al nouăsprezecelea, mai precis din anul 1897, și este adresată fiicei sale, Ștefania Gherea (1876—1941). După cum bine se cunoaște, Ștefania Gherea a fost o bună pianistă. În timpul studiilor sale în Germania, a cunoscut pe criticul și eseistul Paul Zarifopol, un om de aleasă distincție, ce îi devine, din 1902, soț.

Această scrisoare arată, încă o dată, marea afecțiune pe care o avea Constantin Dobrogeanu-Gherea față de fiica sa. E o misivă ce conține sfaturi paterne. Din perspectiva prezentului aceste consilii mi se par cam exagerate și pe alocuri naive. Despre ce este vorba? Constantin Dobrogeanu-Gherea află că Ștefania Gherea, fiica sa, ar intenționa să se căsătorească cu poetul și publicistul George Ranetti (1875—1928). În acest sens primise mai multe scrisori de la unele prietene și chiar de la George Ranetti. La auzul acestor știri, Constantin Dobrogeanu-Gherea întreprinde investigațiile de rigoare și o determină pe Ștefania, atât prin scrisori, deoarece se afla la studii în München, cât și prin mama ei, care făcea permanent

legătura între Ploiești și München, să renunțe la acest proiect de mariaj cu totul dezavantajos — din perspectiva sa. După unele tergiversări, care au durat cinci ani, așa se și întâmplă.

În scrisoare, întâlnim unele expresii dure, chiar violente, la adresa unor colege și prietene ale Ștefaniei Gherea, precum și în portretul creionat lui George Ranetti. Acestea trebuie luate sub beneficiu de inventar, deoarece în astfel de situații-limită, Constantin Dobrogeanu-Gherea, care era un om urban și plin de condescendențe, dorea liniștea fiicei sale și evitarea unei căsătorii nedorite de familie. Misiva se constituie într-un veritabil microtratament de strategie familială.³

A doua scrisoare e adresată lui Paul Zarifopol (1874—1934), ginerele său, la finele anului 1912. În prima parte a epistolei, aflăm noi știri privitoare la moșia lui Paul Zarifopol de la Cîrligi din fostul județ Roman. Apoi urmează câteva precizări referitoare la un împrumut de bani de la Banca Națională din Ploiești. Deo-

¹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete, Vol./umul/ 8. (Correspondență)*. București, „Editura Politică”, 1983, 348 p. (Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

² Făcînd cercetări de istorie literară în arhive particulare, am găsit aceste două scrisori în arhiva Soniei Zarifopol, fiica lui Paul Zarifopol și nepoata lui Const. Dobrogeanu-Gherea. Originalele se păstrează acum în arhiva mea.

³ Referitor la acest episod biografic, cititorul este rugat să vadă și cele unsprezece scrisori ale lui C. Dobrogeanu-Gherea către fiica sa, publicate în volumul amintit la paginile 82—98.

«...dorința de a corespunda cu cineva...»

I

[Ploiești] Vineri, [1897]

Scumpa mea Ștefania,

Scrisoarea ta din urmă mi-a adus în adevăr vești puțin plăcute. Cînd ai plecat în străinătate eu contam pe acest fapt ca să scapi din atmosfera bucureșteană, din mediul Zuzy, Alexandrescu etc. . . . pentru cîteva luni. Știam că în cîteva luni de zile liniștindu-te ai să pricepi totul, ai să judeci și ai să simți și ai să reduci pe fiecare la adevărata lui valoare. Aveam deplină încredere în inteligența ta și mai ales în spiritul și sentimentul tău innăscut de dreptate. Dar pentru toate aceste[a] trebuia cel puțin cîteva luni. Încolo nici după o lună ai început să corespundez[i] cu Alexandrescu, o corespondență al cărei rost, îți spun drept, nu prea îl pricep. O fi uritul, dar în străinătate ți s-au deschis atîtea interese noi, o viață nou[ă] atît de largă și frumoasă. O fi dorința de a corespunda cu cineva în țară, dar pentru asta sînt fete superioare fiecare în felul ei cum e Elena Proca sau Elena Irimescu. O fi, în sfîrșit, dorința și curiozitate[a] de a ști ce se petrece și se vorbește în cercul în care din nenorocire ai trăit[și] tu? E o curiozitate, o recunosc, absolut legitimă. Dar oare era Alexandrescu persoana indicată pentru asta? O mahalagioaică al cărei talent de mahala s-a dezvoltat sub influența cercului Zuzy & C-ie.

După ce a venit la noi și a stat un ceas de vorbă cu tine în care vreme tu ai ris, ea s-a dus în București și a spus la minciuni grețoase, că tu plîngi zi și noapte, cu alte cuvinte că noi te martirizăm. Și această mincinoasă mahalagioaică trăiește în compania Zuzy și Ranetti —, împreună noapte[a] cu Ranetti, Zuzy, Sanielevici vin de mîncîncă și petrec în restaurant la Andrei; Alexandrescu aproape a strămutat domiciliul la Zuzy și tu tocmai prin ea ai vrut să afli adevărul. Apoi sînt mai mult decît convins că scrisorile tale către ea erau citite și criticate și comentate în compania întregă.

Ești prea inteligentă și prea bine cunoști pe Alexandrescu ca să vezi că scrisoarea de douăsprezece pagini a fost inspirată, în parte dictată de Ranetti. E compusă de animale inferioare cărora în virtutea însăși inferiorității lor le place să necăjească pe oameni mai [*sic!*] superiori, moralicește vorbind. Dacă știam că ai să te pui în corespondență cu Alexandrescu ți-aș fi scris și eu toate de aice, dar credeam, după cum ți-am spus, să te las cîteva luni în pace. După plecarea ta, liniștindu-mă, am vrut să-mi dau bine seamă de toate [cele] întîmplate, mai ales am vrut să-mi dau

sebit de interesantă e partea a doua a misivei, deoarece se poate vedea cu claritate atașamentul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea față de Didina Caragiale, soția lui I. L. Caragiale, în acel nefericit an 1912, anul morții neîntrecutului dramaturg, la a cărui dispariție scrisese: «Celălalt eveniment neobișnuit, profund trist pentru România noastră, este moartea lui Caragiale. El a murit subit în mai, la Berlin, de inimă. A fost cea mai luminată minte și cel mai mare talent al României. Ca talent el se înalță la nivelul lui Gogol; dar din punct de vedere al orizontului intelectual, al minții luminate și al înțelepciunii este nemăsurat

superior acestuia. Caragiale este omul cel mai mare, singurul supraom pe care am avut ocazia să-l întîlnesc în viață». ⁴ Astfel știa Constantin Dobrogeanu-Gherea să aducă elogiul unei prietenii durabile în timp! În scrisoarea prezentată aici este vorba de pensia pe care urma să o primească Didina Caragiale, pentru care luptau atît Constantin Dobrogeanu-Gherea, cît și Barbu Delavrancea și Alexandru Vlahuță.

Nicolae SCURTU

⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete, Vol[umul] 8. [Correspondență]*. București, „Editura Politică”, 1983, pp. 278—279. (Scrisoare către Vladimir Galaktionovici Korolenka, din 1912).

seamă mai clar cine e Ranetti, să-mi dau seama cu toată imparțialitate[a]. Și ce ar putea să mă facă să fiu parțial? Doar nu faptul că s-a amoretat de fata mea, astfel de lucruri măgulesc numai pe părinți. Și cînd l-am văzut și l-am judecat și l-am priceput de aproape de tot, atunci numai am înțeles de ce m-a cuprins o groază așa de mare la aflarea vestei că ai putea să-l iei pe el. Am simțit bine, adînc, mult, că acest măriș ar fi fost o mare nenorocire, știam asemenea că simțămîntul meu de iubire către tine nu putea să mă înșele, dar sigur din punctul de vedere al priceperii omului nu eram, pentru că nu știam destul, după cum tu nu-l știai. Acuma însă îl știu bine, clar ca lumina zilei știu, ce omuleț mic, ce stirpătură morală și ce caracter mic ca să nu spun nedemn este el. Cînd mi s-a[u] limpezit toate și toate, și nu din vorbe și mahalagisme, dar din fapte și cunoașterea individului în totalitatea lui, atunci am vrut să-ți scriu toate, toate, dar neștiînd că tu corespunzi cu Alexandrescu, am amînat-o pentru o vreme oarecare pînă ce ai să te liniștești, pentru că dacă acestor mizerabili nu le pasă deloc de liniștea ta și te necăjesc parcă ar fi într-un codru — mie îmi pasă mult, și cît de mult. Iată de ce nu ți-am scris, dar acuma după cîteva zile am să-ți scriu, ca să pricepi și tu clar lucrurile.

Și acuma iată o rugăminte pe care am să-ți fac. Să nu răspunzi nici un cuvînt nici Alexandreschi, nici lui Ranetti numai cîteva zile pînă la venirea mamei. Peste cîteva zile vine mama cu Ionel și Iașco la München, cel mult peste o săptămînă, atunci ai să vorbești cu mama; am să-ți scriu cu ea o scrisoare foarte lungă și deslușită și atunci ai să vezi cine îndrăznește să-ți facă morală și atunci ai să te liniștești de tot cînd ai să vezi cîtă dreptate ai tu. Și o altă rugăminte tot așa de mare și mai mare e următoarea: să fii liniștită. Eu văd și simt că scrisorile acestea te-au afectat mult, prea mult. Îmi pare grozav de rău de asta. Crede-mă că n-ai nici un rezon să fii așa de afectată, îți dau cuvîntul meu de cîinste, că n-ai nici un rezon să fii afectată. Eu nu te idealizez deloc, dar sînt absolut sigur că ești, și trebuie să fii mai presus de noroiul acesta — vorba aia: cîinii latră, caravana trece. Ai să vezi și ai să te convingi singură de toate acestea, așteaptă numai cîteva zile și în vremea aceasta te sărut cu drag și te rog mult, mult, să fii liniștită [și] să cauți de sănătatea ta, că nu merită ei cu toții un gram din sănătatea ta. Trebuie să sfîrșesc că pleacă trenul, miine mai scriu. Te sărut copilul meu iubit de nenumărate ori. Al tău tată,

30 dechembrie 1912.

C. DOBROGEANU-GHEREA

Dragă Păvălucă.

II

Azi ți-am trimis o telegramă, ca să expediezi pe adresa

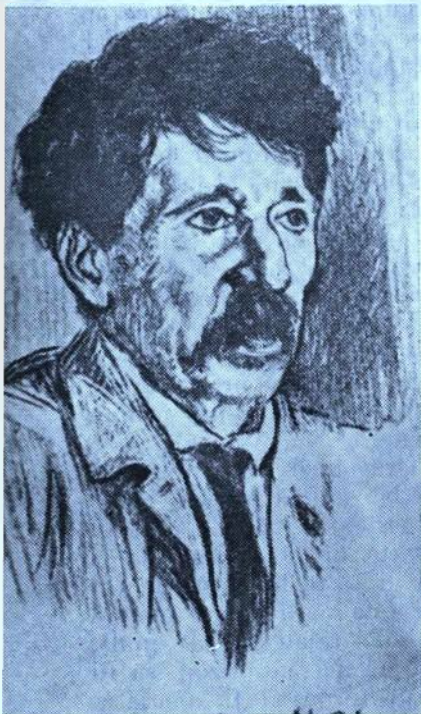
[București,] 30 dechembrie 1912

Dragă Păvălucă,

Azi ți-am trimis o telegramă, ca să expediezi pe adresa lui Rodovici o copie după actul de căsătorie. E necesară pentru facerea împrumutului la credit, și anume ca să se vadă din actul de căsătorie că n-ai cedat moșia nevestei sau copiilor. Ieri s-a primit un aviz de la banca națională din Ploiești că s-a depus 30.000 de franci pe numele tău, iar azi a primit Radovici o scrisoare prin care Floareș și Roman[1]i comuniquează că au deja toată suma pregătită, încît peste o săptămînă, zic ei, ai putea să vii să primești banii.

Radovici zice ca să te pregătești de venit în țară, dar nu peste o săptămînă, ci cam la 15 septemvrie stilul românesc. Cum vezi, n-am putut veni la Lipsca, aveam prea multe griji de acasă și grija pensiei m[ada]me Caragiale. Delavrancea și Vlahuță sînt absolut convingiți de reușită. Cît? Probabil șase sute de franci lunar. Mie însă tare mi-e frică să nu capete numai 400 fr[anci] lunar. Pînă ce n-oi vedea cu ochii pensia votată, n-am să fiu liniștit. Pe Tanișor, pe tine, pe copii vă sărutăm pe toți cu dor și cu drag, al vostru

C. Dobrogeanu-Ghera

Al. VLAHUȚĂ

în corespondență cu Paul BUJOR

Desen de
J. STERIADI

Paul Bujor, Profesor Universitar

O FRUMOASĂ ȘI TRAINICĂ PRIETENIE i-a legat pe Alexandru Vlahuță și pe Paul Bujor, așa cum acesta din urmă mărturisea: «De Vlahuță m-a legat o strînsă prietenie din copilărie; iar de la întoarcerea mea de la studii din străinătate, prin el m-a legat aceeași prietenie cu întreaga această pleiadă de scriitori pin' la moartea lor — (Caragiale, Delavrancea și Coșbuc — *n.n.*), iar amintirea acestor prietenii mi-i deajuns ca să mă țină tare în viață și fără alte prietenii». ¹

Un fericit prilej a făcut ca la Arhivele Statului, Filiala județului Harghita, să fie achiziționate o seamă de scrisori ale lui Vlahuță, adresate prietenului său Paul Bujor, scrisori trimise la Iași, sau la Agapia, unde profesorul universitar își petrecea verile. ²

Epistolele provenind din anii 1901—1918, se referă la o serie de aspecte ale colaborării dintre cei doi prieteni pe tărîm literar, precum și la

momente din viața scriitorului Al. Vlahuță. Deosebit de interesantă ni se pare scrisoarea din 1 noiembrie 1918, străbătută de o puternică amărăciune pentru nedreptatea care i-a fost făcută scriitorului, prin destituirea, de către ministrul S. Mehedinți, din funcția de referendar al „Casei Școalelor“, unde timp de 20 de ani a apărut bugetul statului «de risipă și literatura țării de toate ineptiile cari cereau să fie tipărite cu sprijinul și sub auspiciile ministerului». Aceasta a fost, așa cum arăta P. Bujor, singura însărcinare oficială pe care Vlahuță a primit-o cu plăcere. «A primit-o pentru că o astfel de însărcinare nu numai că nu-i știrbea întru nimic demnitatea de literat, dar i-o întărea deoarece, prin ea, se simțea un străjer al literaturii cinstite și demne». ³ I. G. Duca, succedîndu-i lui S. Mehedinți la Ministerul Instrucțiunii, l-a reintegrat pe Vlahuță în vechiul post. ⁴

Lungi pasaje din această scrisoare sînt publicate de Paul Bujor în amintita lucrare memorialistică. ⁵ Dăm totuși textul integral al scrisorii, pe marginea căreia Paul Bujor a notat

¹ Paul Bujor — *Amintiri de A. Vlahuță și I. L. Caragiale*, — Editura „Cartea Românească“, București (1938), p. 9.

² Documentele au fost donate de către Doroftei Ioan din M. Ciuc și fac parte din fondul „Achiziții și donații“ — doc. nr. 105. (Vezi și Liviu Boar, *Achiziții noi*, în „*Revista Arhivelor*“, anul LXII — vol. XLVII, nr. 4/1985, pp. 404—405).

³ P. Bujor, *Op. cit.*, p. 16.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁵ *Ibidem*, pp. 17—18.

«... o viață nouă stă să înceapă pentru noi și pentru lumea-ntreagă...»

I

[Ștampila poștei pe plic]

Jassy — Mercuri, 18 dec[embrie] [1] 901

[Adresa pe plic]
Domnului P. BUJOR
Profesor Universitar
Iași

Frate Bujor,

Mă dor, cum nu-ți inchipui, neorînduilele de-acolo... și din toată țara. Lucrurile sînt mult mai complicate și mai grave, decît cum s-ar părea — și nu o conferință, sau un articol le-ar putea limpezi. Ci o campanie întreagă. Și eu știu cită provizie de răbdare îți trebuie, pe lingă munițiuni, ca să poți porni o asemenea campanie —

presupunînd că n-ai alt chip de a-ți face datoria. Nu, nu te cobori, dragă Bujor, într-o luptă care nu-ți va aduce decît supărări și zbucium deșart.

Vei pierde liniștea ta scumpă și nu vei îndrepta nimic. Ceea ce faci tu în laboratorul tău e mult mai prețios pentru omenire, decît toate certurile în cari te viri, spre împuținarea libertății și puterilor tale.

Eu în nici un fel de luptă, care ar putea veni în atingere cu mizerabila noastră politică, nu voi să mă bag. Înțeleg să mă jertfesc, înțeleg să mor pentru binele neamului meu, dar să mă cobor în uliță pentru a primi injurături și alte necurătenii, de-ale știutelor noastre polemice — merci! Eu nu pot nici ocări cit știu ei să rabde, nici răbda cit știu ei să te ocărăscă.

lapidar, cu creionul: «Tare amărit bietul — P.B.».

Publicăm cele 7 scrisori în speranța că aceste noi documente literare vor contribui la mai buna cunoaștere a personalității celui despre care Nicolae Iorga spunea: «Vlahuță a fost un om de critică și de credință. De nemiloasă critică tocmai pentru că puternică și nezguduită era credința lui. De natură înalt-etică, ea a întrebuițat literatura ca un mijloc. Dar ținta nu era frumosul, întrucîtva schimbător, ci nația eternă».

În redarea textului am respectat normele moderne de transcriere.

Mariana și Liviu BOAR

revolta e îngărmădă în sine -
E adevărat, de la vechii noștri conștințieri
nă - o nădejde a îndreptare, cum zici, h. tu.
și desigur, se apropie sfârșitul lor.
Mi doresc, dragi Alacud, viață bună și furtună
ca să înghiți cât mai multe din munșii și
urât. și la rămas, sau cum ai de id. nă
Noi ne așteptăm neabator, și cu mare
bucurie. Vești direct la noi. — Aștept, și
cu mare nevoie de căldura sufletului tău.
Mimi, Jurnal, și Supra sunt bine și
ne așteaptă și eu cu dor. —
Sărutări de mări la Mrs Vlahuță.
Te îmbrățișez și eu ca aulus dor
P. Bujor

Iași 4 Noiembrie 907

Reintră în laboratorul tău, dragă prietene. Acolo-i locul tău, acolo cea mai înaltă și mai nobilă chemare a vieții tale. Și *puterea* ta acolo e. Ascultă ce-ți spune fratele tău,

VLAHUȚĂ

II

Marți, 7 oct[ombrie] 1903

Dragă Bujor,

De când cunosc mai de-aproape pe săteni nu-m-mai place să « mă produc » orașenilor. Și ce nu se face cu plăcere, nu se face bine. Ceea ce mi-ar plăcea însă, ar fi să *fiu* și eu lingă tine, într-un colțișor mai dosit și s-ascultăm, și să privim, și... și mi se pare că-n seara aceea așa are să fie. Întemeiază-te pe această părere, ca pe ceva foarte sigur, și oprește-mi un bilet lingă tine.

Te îmbrățișez,

A. VLAHUȚĂ]

Spune lui Mihai că-i aduc un palton strașnic simbătă 18 oct[ombrie]. Să nu răcească pînă atunci.

[*Sus în stînga în diagonală:*]

Ieri am fost la Sinaia la Gherea. Multe complimente și amarnice muștrări de la Coana Sofia că n-ai fost pe-acolo în vara asta.

III

6 August 1910

Frate Bujor,

Scrisoarea ta mi-a făcut bine. Ea mi-a adus ceva din răcoarea și sănătatea pădurilor de la Agapia, și foarte mult din curățenia și bunătatea sufletului tău. — Să fie liniștiți copiii: nici « revelionul » nici « incidentul cu D-na Zossima » (?) [*sic!*] n-au făcut vr-odată obiectul preocupărilor noastre. Și dacă nu-i decît asta — atunci, atîta grijă ș-atîta supărare să dea Dumnezeu s-avem cît om trăi! Ce puțin mă cunosc ai mei!...

De venit acolo, oricît am vrea, ne-e cu neputință. Trebuie să stau aici, pînă isprăvesc cu tipăritul cărții. Mort, copt — *trebuie* să stau. E cald, miroase urît — dar n-avem ce face: Am lipsit cîteva zile: ne-am dus să ne vedem părinții, și să petrecem pe Gheorghe și pe Anișoara cari-au plecat în străinătate. Și ne-am întors iar la ale noastre. Deci cînd vei veni, vino direct la noi. Și dacă vii și cu Doamna Bujor, ne faci îndoită plăcere.

Vă așteptăm cu drag. Îmbrățișări tuturor.

Fratele tău,

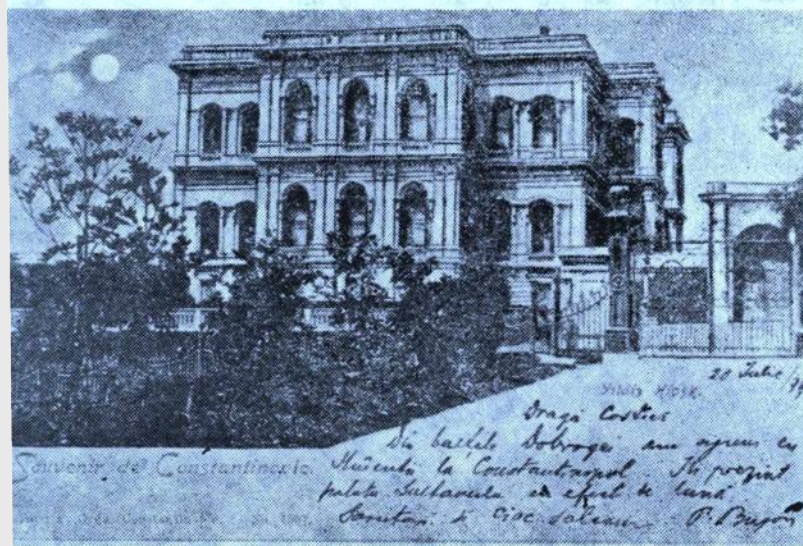
VLAHUȚĂ .

IV

8 iunie 1915

Frate Bujorică,

Ieri mi-a scris Duca — și niciodată n-am să uit cît a fost de « gentilom » — c-a transferat pe Ionel la București. Te rog, dacă vezi pe Simionescu, mulțumește-i din partea mea pentru sprijinul pe care cu atîta dragoste ni l-a dat. De tine — nu-mi zic nimic. Te sărut și schimb vorba.

Tot am așteptat o geană de lumină — un început de înseninare — ca să putem veni pentru două-trei zile la voi, cum de atita vreme visăm. De-acum rămîne pe la toamnă—cînd [vă] veți întoarce de la Agapia. Poate că ne mai vedem pîn-atunci. În orice caz ne mai scriem.

Îți alătur aci, cu privire la cartea de care vorbiam, deslușirile învățătorului Hașigan. Ce bine ar fi s-o facem! Tu — partea științifică, eu — partea literară, — aș lăsa toate la o parte și nu m-aș gîndi decît la asta — să dăm copiilor o carte pe care de-a dragul s-o citească.

Cînd te-or chema datoriile de senator la București, să vii negreșit să stai la noi. Avem acum un tren expres — al parlamentarilor. Pleci de-aci la 8 dimineața și ești în București la 11 și 40, — pleci din București la 6 și 20 seara și ești la 9 și 50 la noi. Adesea vom face drumul împreună, ca să nu ți se urască.

De la nevasta mea ție și D-nei Bujor cele mai cordiale salutări. Eu ti sărut mîna, și pe tine

te îmbrățișez cu toată dragostea

A. VLAHUȚĂ

V

[Antet tipărit]

„Scriitorii români“

Publicație săptămînală

Director AL. VLAHUȚĂ

Dragosloveni, 16 iulie 1916

(Jud. R. Sărat)

Iubite frate Bujor,

Am regulat să-ți trimeată la Agapia corecturile. Ai să vezi vr-o două mici îndreptări făcute de mine. Ți-aș fi scris pentru a-ți cere vo[ile]; dar, între noi, ce să mai umblăm cu de astea? — Rîndurile scoase insistau, cu dreaptă asprime, asupra unui rău ce nu mai dănuiește. Astăzi milităria e o școală în cel mai bun înțeles al cuvîntului. Iar frumoasa ta nuvelă, rămînînd senină, capătă o notă de rezervă și de nobleță care-o face și mai frumoasă.

Noi stăm acasă. Mimi și Ionel sunt aci. Ne plimbăm, citim, și zilele trec — zilele așteptării. Ce dor mi-e de tine — și de Agapia. Cum aș vrea să petrecem o vară-mpreună pe locurile acelea de care mă leagă atitea amintiri frumoase! Acolo, sau la Neapoli — ca atunci. De la toți ai mei cele mai cordiale salutări ție și D-nei Bujor, căreia îi sărut mîna — iar pe tine te îmbrățișez cu toată vechia și neclintita dragoste care ne leagă din școală.

A. VLAHUȚĂ

VI

[Antet tipărit]

„Scriitorii români“

Publicație săptăminală

Director AL. VLAHUȚĂ

Dragosloveni, 27 iulie 1916

(jud. R. Sărat)

Frate Bujor,

Am fost ieri la București ș-am retras manuscrisul. Rămîne să alegem împreună altceva — mai tîrziu, cînd om avea vreme și liniște pentru aceasta.

Mai am nevoie să-ți spun cită plăcere mi-au făcut amîndouă scrisorile tale? Te-am văzut și în această împrejurare, același om dintr-o bucată, hotărit și consecvent cu el însuși. Dacă ai fi acum lingă mine te-aș lua-n brațe și te-aș săruta.

Cu toată dragostea,

A. VLAHUȚĂ

VII

1 noiembrie 1918

Frate Bujor,

A fost scris, cum ziceai, să n-am « lăcuință ». Din toată așezarea de la Dragosloveni, nimic n-a mai rămas. Ș-apoi, a mai venit și altă devastare: După aproape 20 de ani de serviciu, ca referendar al Casei Școalelor, m-am pomenit îndepărtat, așa din senin, de Dl ministru Mehedinți. Felul cum mi-am împlinit datoria în toată vremea asta, apărînd bugetul statului de risipă și literatura țării de toate ineptiile cari cereau să fie tipărite cu sprijinul și sub auspiciile ministerului, mă îndeamnă să cred că nu va rămînea definitivă marea nedreptate ce mi s-a făcut. Dintr-un sentiment de mîndrie, ușor de înțeles, nu m-am plîns și nu mă plîng nimănui, oricît aș fi de strimtorat, — dar îți mărturisesc sincer că mă doare pentru cei cari vor veni după noi; mă doare gîndul amar că suferințele și jignirile noastre n-au făcut nici măcar atîta lucru, ca soarta unui scriitor cinstit și demn să nu mai fie la discreția unui Mehedinți.

N-aș vrea să închid ochii cu durerea că dacă ar mai veni un Eminescu, tot în casa de nebuni ar trebui să sfîrșească.

Aici suntem sub cloroform: de patru zile nu mai știu nimic. Nemții au plecat furioși, ridiculi, huiduiți de copii, detestați de toată lumea. Au devastat casele și, în trecerea lor prin sate, aud că au svîntat tot ce-au mai găsit.

Dar toate ne spun că suntem la sfîrșitul îndurărilor noastre și o viață nouă stă să înceapă pentru noi și pentru lumea-ntreagă.

De Mimi și Ionel nu mai știu nimic de aproape două luni.

Sărut mina D-nei Bujor,

Cu dragoste frățească te îmbrățișez

A. VLAHUȚĂ

[În stînga sus cu creionul:]

Str. Cometa 53

Tare amărit bietul! P.B.

Frate Bujor,

Am fost ieri la București ș-am retras manuscrisul.
Rămîne să alegem împreună altceva — mai tîr-
ziu, cînd om avea vreme și liniște pentru aceasta.
Mai am nevoie să-ți spun cită plăcere mi-au fă-
cut amîndouă scrisorile tale? Te-am văzut și în acea-
stă împrejurare, același om dintr-o bucată, hotărit și
consecvent cu el însuși. Dacă ai fi acum lingă mine,
te-aș lua în brațe și te-aș săruta.

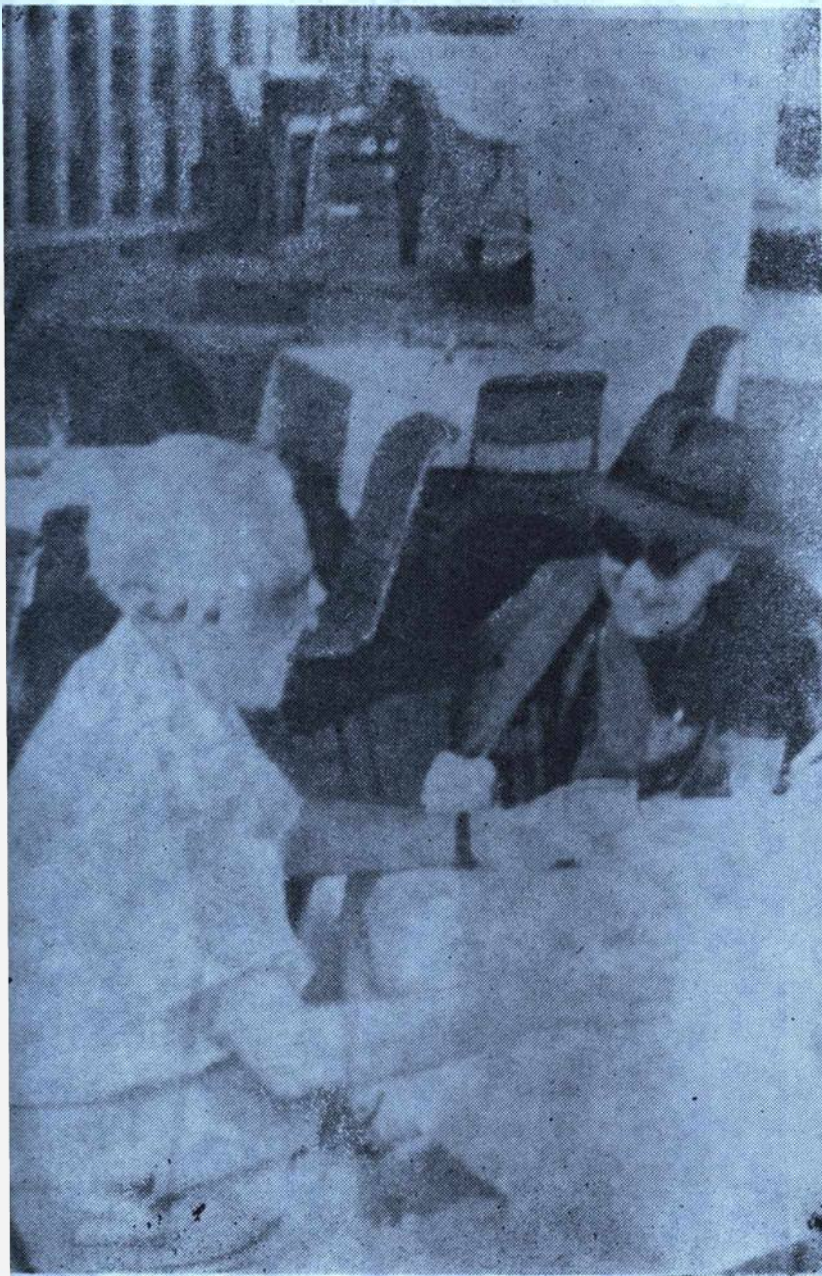
Cu toată dragostea

A. VLAHUȚĂ

PROZĂ/TEATRU

Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE

Pe terasa unei braserii din Mangalia, în compania lui Cezar Petrescu.

Cronicar al sfârșitului de veac

FRAGMENTUL PE CARE ÎL PUBLICĂM mai jos face parte din romanul, rămas în manuscris, *Pavilionul de vinătoare*, al scriitorului și gazetarului Tudor Teodorescu-Braniște (1899—1969). Romanul se înscrie într-un ciclu de patru scrieri epice pe care Braniște le-a conceput și, parțial, le-a dus la capăt între anii 1947—1958, ca o cronică a societății românești de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru.

Pavilionul de vinătoare este povestea — mai bine spus drama — unei vechi familii boierești din speța marilor latifundiați care mai dăinuia în societatea românească înaintea primului război mondial, dar care avea să părăsească definitiv scena istoriei curînd după aceea. Acțiunea romanului începe în 1915, în perioada neutralității țării, și se încheie în 1920. *Neamul Măgurenilor* — cum își intitulase inițial romanul Braniște — trăiește ultima filă a unei existențe ce caută și se hrănește cu iluzia de a opri în loc mersul inexorabil al timpului. Destrămarea Măgurenilor o provoacă anchiloza vieții de familie supusă rigorilor de tot soiul pe care le impune bătrînul boier Hristache Măgureanu, atotputernicul stăpîn al moșiei și castelului de la Măgura, om dealtfel cultivat, dar anacronic în întreaga lui comportare. Un conflict puternic, depășind cu mult esența unor certuri de familie, îl separă ireconciliabil pe fiul cel mare al boierului, cînicul Toma Măgureanu, omul de mină forte al domeniului, avid de putere și veleitar spre înalte funcții politice, de fratele său Radu Măgureanu, tînărul gazetar care dorește să-și clădească viitorul pe baza generoaselor idei umanitariste, progresiste, pacifiste. Alături de

PAVILIONUL DE VÎNĂTOARE

[fragment de roman]

În seara din urmă, înainte de a pleca la Măgura, Toma avusese o nouă întrevvedere cu primul ministru. Acesta era vestit în lumea politică prin însușirile sale de *charmeur*, pentru care fusese poreclit Sirena. În convorbirea cu Toma își desfășurase întreaga gamă de abilități și de amabilități, cucerindu-l cu totul. Ce om încântător, își spunea Toma în drum spre hotel. E o adevărată plăcere să lucrezi cu el...

Era o seară de noiembrie, neguroasă, umedă, rece. O ceață deasă se lăsase asupra orașului, încât abia puteai vedea la doi pași înainte. Felinarele se zăreau ca niște globuri albicioase, iar trecătorii ca niște fantome. Tramvaiele mergeau încet și vatămanii băteau mereu din clopot. Mașinile mergeau de asemenea încet, claxonind întruna și în lumina farurilor negura se destrăma o clipă, pentru ca apoi să se adune iarăși mai deasă, mai compactă. Toma își aminti ceața de la Londra și anii de studenție. Ei, de-atunci și pînă acum a străbătut un drum frumos. A muncit, dar a avut și succese, ba chiar numai succese. Căsătoria cu Sanda i-a creat oarecari complicații, dar acum se vor rezolva și acestea. Tată-său și tante Sophie se vor îmblinzi; s-ar putea chiar ca tante Sophie să-l lase moștenitor. Bătrîna va fi măgulită că nepotul ei, — nepotul ei favorit, — va intra în guvern. Și nu ca un ministru oarecare, ci ca o personalitate de seamă, cu sprijinul amînduror partidelor și cu o

La Bucov, lângă Ploiești, în vizită la Constantin Stere.

Radu, sora lor, Odette, și soția lui Toma, Sanda Măgureanu, duc și ele la Măgura calvarul unei existențe din care caută să scape. În lupta, cînd surdă, cînd zgomotoasă, cu ecouri în viața publică, dintre cele două mentalități — în fond simboluri a două lumi — se urzesc sau se năruie planuri, se macină sau se doboară suflete, se dezvăluie sau se modelează caractere, pe care scriitorul reușește să le contureze cu talentul unui fin observator. Radu Măgureanu, personajul principal al romanului, devine, în viziunea lui Brăniște, prototipul intelectualului pe care anii primei conflagrații mondiale l-au deșteptat la o nouă înțelegere a sensurilor majore ale vieții.

C. DARIE

mare misiune... Toma îi va vorbi de lupta, pe care este chemat să o ducă, nu pentru el, ci pentru cauza pe care o reprezintă. Îi va explica apoi că în această luptă, el are nevoie de o situație materială solidă, de bani mulți. Iar bătrina va înțelege. Dacă ea îi va lăsa partea ei din Măgura și banii, pe care i-a adunat în atîția ani, va fi unul din oamenii cei mai bogați și cei mai puternici. Va putea face și politică și plugărie în stil mare. Cîți bani o fi strîns tante Sophie în atîția ani? Nu știe nimeni, cum nimeni nu știe nici unde i-o fi depus. La doi-trei ani odată pleacă singură la București pentru două sau trei zile și își face singură depunerile și regularea conturilor. Și, mergînd prin ceață, Toma începu să facă o socoteală aproximativă, cit i-a revenit în fiecare an bătrinei, numai de cînd conducea el moșia. Suma totală se ridica la aproape un milion. Dar aceasta a fost numai în ultimii ani. Cît o fi primit înainte, cînd se ocupa de moșie boier Hristache? Toma socoti în gînd recoltele și prețurile de atunci, ajungînd, împreună cu milionul din urmă, la vreo trei milioane jumătate. Cu banii aceștia, ar putea întemeia orezăria, la care se gîndește de atîta vreme, și o fabrică de conserve în stil occidental, cum a văzut în străinătate. După aceea o tipografie și o revistă, în jurul căreia să adune un grup de prieteni, cum a făcut Constantin Stere cu „*Viața Românească*“. Prin revistă și ajutat de grupul său de prieteni, Stere a ajuns să aibă o puternică înrîurire asupra întregului partid liberal, izbutind să impună cele două reforme constituționale, exproprierea și votul universal. Acum, șeful guvernului și al partidului pare puțin îngrijorat că a mers prea departe și caută o retragere discretă pe o linie mai moderată. Toma și-a dat seama de lucrul acesta din conversația pe care a avut-o adineauri cu el. Acesta este rostul chemării lui în guvern.

— În chestia reformelor, trebuie să exerciți o influență moderatoare, — i-a spus primul ministru, grăseind, ceea ce adăuga un farmec în plus puterii lui de seducție. Și a continuat, zimbînd: — Aud că ziarele te arată ca un reprezentant al negrei reacțiuni. Aceasta te va ajuta mult. . . — Și Toma, cu revista și cu grupul său, se vedea reprezentînd aripa dreaptă a partidului liberal, cum Stere reprezenta aripa stîngă, tot așa de puternic, tot așa de respectat ca și acesta.

În clipa aceea, un trecător, care venea grăbit prin ceață, îl izbi dintr-o parte, mormăi un pardon aruncat peste umăr și își văzu de drum. Toma rămase mirat și indignat, că omul nu s-a oprit să-și ceară scuze. Ce nesimțire! În țara asta totul trebuie luat de la început, de la primele elemente de educație a individului. Și, pornind de la acest mic incident și de la această reflecție, Toma începu să se gîndească la un întreg program de reformă a țării. Dar acum nu mai avea în vedere doar agricultura, ca un viitor ministru al resortului respectiv, ci cugeta la toate problemele, ca un șef de grupare, ca un diriguitor de revistă. Din tot ce văzuse în străinătate, din tot ce citise, din tot ce discutase cu prietenii și cunoscuții, îi reveneau în minte căpețele de idei și formule rostite odată, dar la care, după aceea nu se mai gîndise. « Abecedarul, Domnilor, trebuie să pornim de la abecedar, de la o bună școală primară! », « Școli practice, de meserii și de agricultură pentru băieți, de croitorie și gospodărie pentru fete, iată ce ne trebuie! » « O vastă rețea de ateliere sătești de olărie, de timplărie etc. după specificul fiecărei regiuni, care să-l ocupe pe țaran în timpul iernii și în același timp să-i aducă și un venit. . . Aici este soluția chestiei țărănești, iar nu exproprierea marilor moșii, care ar duce la fărîmîțarea producției, la ruina acestei importante ramuri de avuție națională. . . Ceva pămînt trebuie dat, desigur, țăranilor. Dar nu din pămînturile moșierilor, care își muncesc singuri și cu vrednicie moșiile, ci din moșiile statului, care astăzi se arendează pe nimica toată, din cele ale mănăstirilor, ale Academiei, ale Eforiei spitatelor etc., care sînt prost muncite și slujesc mai degrabă la chivernisirea slujbașilor respectivi și, bineînțeles, din moșiile arendate. În privința asta, nimeni nu poate susține contrariul. Proprietarul, care își arendează pămîntul, arendîndu-l, în loc să-l muncească singur, nu-și împlinește funcția socială

și trebuie expropriat.» (Teoria funcției sociale a proprietății, în locul principiului clasic că proprietatea este «sacră și inviolabilă» fusese introdusă de curind și abia începuse să circule prin publicațiile românești. Toma și-o însușise, dornic să pară un om cu idei «progresiste», fără ca prin aceasta să piardă ceva, fiindcă el își plugărea singur pământul. «Școala nu trebuie să distribuie numai diplome, ci să creeze caractere, mai ales caractere.» «Toate elementele meritorii din școală, indiferent de avere sau de apartenență de clasă, trebuie să aibă acces în învățământul superior și, în măsura posibilului, printr-un sistem de burse, să poată studia chiar în străinătate. Din aceste elemente, trebuie să se recruteze elita intelectuală, de care are nevoie țara.» «Sănătatea și igiena publică trebuie să se întemeieze pe o largă rețea de spitale, dispensare și băi populare, până în cele mai depărtate sate din țară.» Cam acestea erau ideile care îi veneau în minte lui Toma, în vreme ce mergea prin ceață către hotel. Până

Brauște văzut de
Ion ANESTIN.

acum două luni, el nu le atribuia decît importanța minoră cuvenită unor banale subiecte de conversație. Acum însă, cînd fusese prins în vîltoarea politicii, aceleași banalități îi apăreau ca idei noi, chiar îndrăznețe, din care avea să alcătuiască programul lui, programul grupului și revistei ce avea să scoată.

Nu-i mai rămînea decît un singur lucru: să obțină banii bătrînei. Tante Sophie va înțelege situația. E adevărat că o urăște pe Sanda, dar în ura ei este ceva copilăresc. Toma are să o ia ca pe un copil, dîndu-i impresia că îi acceptă capriciile. Își are planul lui și tocmai de aceea l-a chemat pe Isidor Heim astă seară, la hotel. Amintindu-și de această întîlnire, Toma grăbi pasul. Era mulțumit de discuția cu primul ministru, de ideile care-i veniseră în minte pe drum, de planul ce alcătuisese pentru a dobîndi moștenirea bătrînei, de tot ce făcuse și de tot ce avea de gînd să facă. Se opri la un chioșc, cumpără, ca de obicei, toate ziarele de seară și apoi intră în hotel. Heim aștepta în hol, cufundat într-un fotoliu și răsfoia un magazin ilustrat. Era îmbrăcat ca totdeauna cu o sobră corectitudine, cu bărbuța neagră bine potrivită din foarfec, cu părul bine pieptănat. Cînd îl văzu pe Toma, se ridică, punînd revista pe masă.

— Te rog să mă ierți, îi spuse acesta, dîndu-i mina, că te-am scos din casă pe vremea asta mizerabilă... Aș fi venit eu la dumneata, la birou, dar n-am avut nici un sfert de oră liber, iar mîine trebuie să plec la Măgura...

— Nu era nevoie să vă deranjați, — răspunse Heim cu zîmbetul lui aproape imperceptibil. Oamenii spun că un bun misit are nevoie mai mult de picioare decît de cap. E un adevăr general care, prin însăși generalitatea lui, cuprinde o mare doză de neadevăr. Un misit paralytic poate înlocui picioarele cu o birje. Dar un misit fără cap, ce ar putea face?

— Mă bucur că te văd bine dispus, ca totdeauna. Iei o țuică, un vermut?

— O țuică, dacă vreți...

— Băiete, două țuici, te rog, și niște fileuri de *anchois*, măsline, ce aveți pe-acolo,

— comandă Toma unui piccolo, care răsărise ca din pământ lângă masa lor. Și scoțându-și blana, șosonii și căciula, le dădu băiatului să i le ducă în cameră.

Apoi, lăsându-se într-un fotoliu, se uită prin hol. La o masă, un bătrîn chel, cu ochelarii cam pe virful nasului și cu mustața albă, groasă, citea o gazetă, învîrtind cu mina stîngă lingurița într-un pahar cu ceai. La altă masă, o doamnă cu părul argintiu și creț și cu fața foarte fanată sta de vorbă cu o fată de vreo șaisprezece ani, care-i era probabil nepoată. Celelalte mese erau libere. Toma se întoarse puțin cam dezamăgit către Heim. Ar fi vrut să fie lume mai multă. De cînd începuse să-i apară fotografia prin gazete, se deprinsese să vadă oamenii privindu-l cu interes și apoi vorbind între ei, în șoaptă. Băiatul aduse țuicile și gustarea și puse pe masă cheia de la cameră și cîteva scrisori, pe care i le dăduse portarul. Toma le puse distrat în buzunar, și, după ce ciocni cu Heim, începu vorba:

— Uite de ce te-am rugat să vii... Aș vrea să cumpăr o vie de vreo zece hectare pe la Valea Călugărească sau în orice caz în regiunea Mizil-Urlați... Ai ceva în vedere?

— Deocamdată nu, dar cred că se poate găsi.

— Cît mai repede însă, dragă Domnule Heim, fiindcă țin să-i fac o surpriză nevesti-mi... Pentru ea vreau să cumpăr...

Și netezindu-și mustața groasă, tăiată pe buza de sus, adause: — Știu că-i va face plăcere să aibă un bun al ei, de care să se ocupe...

— Și cît timp îmi puteți da, ca să găsesc ceva convenabil? — întrebă Heim, luînd un file de *anchois* în virful scobitoarei și pîrînd foarte preocupat de această operație.

— Cît timp? — zise Toma. În nici un caz mai mult de două săptămîni.

Așadar, își spuse Heim, în două săptămîni va fi ministru. Și vrea ori să divorțeze de conîța Sînda, ori, ceea ce este mai probabil, să o trimită în surghiun la vie. O fostă profesoară de pian nu e o soție convenabilă pentru o excelență...

În realitate, Toma nu se gîdea să divorțeze, ca să nu dea prilej de vorbă și cancanuri pe seama vieții lui de familie, tocmai acum, cînd urma să intre în guvern. Intenția lui era să trimită pe Sînda la vie. Dar nu pentru considerentul presupus de Heim, că o fostă profesoară de pian nu e o soție «convenabilă» pentru o excelență. Erau miniștri, care aveau neveste mai puțin «convenabile» chiar decît o fostă profesoară de pian. Unul din ei se căsătorise cu o croitoreasă. Și apoi Toma, cu vanitatea lui, știa că Doamna Sînda Toma Măgureanu este Doamna Sînda Toma Măgureanu, indiferent de ce a fost înainte... Gîndul lui era altul. Trimițînd pe Sînda la vie, tante Sophie va vedea în aceasta un prim pas către divorț și se va îmbuna. În același timp, el o va ruga să vină la București, spunîndu-i că are nevoie de ea, ca să-i ducă menajul în lipsa Sandei. Bătrîna va veni fericită că a scăpat de Sînda și va fi mîndră să prezideze mesele nepotului ajuns ministru, să fie înconjurată și adulată, să meargă la Cameră, în tribuna prezidențială, cînd va lua cuvîntul Toma. El își va organiza între timp grupul de prieteni și tante Sophie va înțelege că ea, cu banii ei, este chemată să sprijine o acțiune politică, menită să ducă la salvarea marii proprietăți și, în genere, a clasei boierești, — căci așa era hotărît Toma să-i înfățișeze acțiunea inițiată de el. Bătrîna se va simți măgulită și-i va da banii. Cît despre Sînda, Toma nu avea nici o îndoială că ea, cu mentalitatea ei de mică burgheză și cu oroarea ei pentru viața mondenă, va fi fericită să scape de mesele și de recepțiile de la București și să stea liniștită la vie.

— În două săptămîni se poate găsi ceva, — răspunse Heim. Mai ceru cîteva precizări în privința prețului, își luă rămas bun și plecă.

Toma se urcă în camera lui și ceru să i se aducă o friptură, brînză, fructe, o sticlă de vin și cafea. Pînă să așeze chelnerul masa, el aprinse veioza de pe noptieră și începu să răsfoiască ziarele de seară. Nu găsi nimic despre remaniere. Subiectul, exploatat atîtea săptămîni, își pierduse interesul. Războiul și problema intrării României într-o tabără sau alta trecuseră iarăși pe primul plan. Numai „*Facla*” publica un articol de fond intitulat *Un nou Barbu Catargiu*. Toma citi începutul articolului:

« Oligarhia românească nu vrea să înțeleagă situația, nu vrea să cedeze. Nici singele, care a curs la 1907, nici flăcările, care au incendiat conacele și hambarele, luminind nopți de-a rindul bezna satelor noastre, n-au izbutit să o deștepte. Sgîrcită și timpă ca o cămătăreasă de mahala, lipsită de tradiție, de inteligență și de orizont politic, improvizată din lepădăturile Fanarului, cărora li s-a adăugat o droaie de parveniți și îmbogățiți, oligarhia românească nu știe nimic, nu pricepe nimic. Împotriva tuturor avertismentelor, ea crede că își poate păstra încă moșiile și privilegiile. Într-un lung șir de conciliabule secrete, de mese copioase din belșug stropite cu șampanie în cabinetele separate de la Capșa și de la Flora, s-a pus la cale un odios complot împotriva celor două reforme — exproprierea și votul universal — care au fost făgăduite solemn și pe care țara le așteaptă. Omul acestui complot este d. Toma Măgureanu, mare latifundiar. El este chemat să ia ministerul Agriculturii și Domeniilor, el este sortit să îngroape reformele, el este menit să salveze încă o dată abjecta clasă din care face parte. »

Articolul continua pe același ton și sfîrșea astfel:

« Dar cine este acest d. Toma Măgureanu? Ce a făcut pînă acum? Ce merite îl designează pentru portofoliul, care-i va fi încredințat? Pe cît știm, d-sa nu este nici mai prost, nici mai inteligent decît nenumărați alți miniștri. Aceștia însă, dacă nu au nici o însușire în ochii noștri, au față de patronii lor calitatea unor slugi devotate. D. Toma Măgureanu nu e nici măcar atît. Atunci cine l-a inventat? De unde, ca să zicem așa, a ieșit? Pentru ce a fost scos în ultimul moment din anonim? Numai pentru că este mare proprietar? Numai pentru că acceptă să se preteze la acest joc? Îl sfătuim, atît cît mai e vreme, să reflecteze la soarta lui Barbu Catargiu. Acesta a fost, după cum se știe, un om inteligent și cultivat, un orator strălucit, un conservator convins. Toate aceste însușiri le-a pus în slujba clasei din care făcea parte, în slujba unei cauze pierdute. De aceea, din toată activitatea lui politică nu a rămas nimic pozitiv, ci numai o colecție de discursuri parlamentare, pe care astăzi nu le mai citește nimeni. La 1862, într-un moment de mare încordare, ca și acum, cînd țaranii își cereau dreptul lor, ca și acum, Barbu Catargiu s-a ridicat să apere oligarhia românească. Dar într-o zi, pe cînd se ducea la Cameră, în trăsură, un glonț din mulțime i-a pus capăt vieții. Cine a tras acel glonț, nu s-a putut afla. A fost desigur un om hotărît, unul din acei oameni care apar totdeauna din mijlocul maselor, în ceasurile de mare luptă, ca să descotorosească o societate de cite un conducător care nu-și înțelege menirea, care se pune de-a curmezișul aspirațiilor populare și care are ambiția ne bună de a opri vremea în loc. D. Toma Măgureanu vrea să sfîrșească, așa cum a sfîrșit Barbu Catargiu, fără să aibă măcar strălucirea acestuia? »

Toma zîmbi mulțumit: « Articolul ăsta e bun pentru tata și pentru tante Sophie. » Comparația cu Barbu Catargiu îl măgulea, iar amenințarea cu moartea nu-l înfricoșa.

.....
A doua zi dimineața, la Măgura, Radu se afla în odaia lui de lucru. Încercase să scrie ceva, dar nu izbutise să-și adune gîndurile și mai ales să le aștearnă pe hîrtie, în cuvinte. Toma își anunțase sosirea și Radu era nerăbdător, nervos. Frate-său trebuia să fi aflat de răscumpărarea Humelor și, atîns în marea lui vanitate, va reacționa violent. Vor avea o explicație definitivă, cea din urmă din viața lor, căci după aceasta va urma ruptura. « Cea din urmă explicație » își spunea Radu îngîndurat, conștient de faptul că se află în preajma unei întîmplări mari. Va fi o ciocnire de citeva minute, poate un sfert, poate o jumătate de oră, în care își vor spune tot ce au de spus. În acest scurt răstimp, faptul se va fi consumat, va cădea în trecut, în acel trecut ireversibil, în acel trecut din care nimic nu se mai întoarce, Radu se va instala la Humele și va fi pentru boier Hristache, pentru tante Sophie, pentru Toma un pro-seris, mai rău chiar, un om mort, ca oncle Pierre. « Nu există nici un oncle Pierre, fi striga alaltăieri boier Hristache. Pentru mine e mort, și, dacă e mort pentru mine, e mort pentru toată lumea. » Tot așa va spune și despre Radu: « Nu există nici un Radu Măgureanu! E mort, s-a sfîrșit... ». Vor trece ani și ani și el nu va mai vedea

Acasă, în ultimul an
de viață.

niciodată pe Toma, pe tată-său, pe mătușă-sa. Acum îi detestă, pe tante Sophie o urăște chiar, dar el știe că vremea va estompa aceste simțăminte, că într-o zi va dori, nu să se întoarcă între ei, nu să reia viața alături de ei, dar să-i vadă din cînd în cînd, fiindcă îi va fi milă de ei, de lipsa lor de înțelegere, de lipsa lor de suflet, de prejudecățile lor. Va dori să-i vadă, desigur, dar nu va putea. Ruptura dintre el și ei, ruptură care se va produce peste cîteva ore, cînd va sosi Toma, va fi definitivă și el va pleca din casa aceasta urmărit de o ură care nu se va stinge niciodată. Ura Măgurenilor... Ura, care l-a înmormintat de viu pe oncle Pierre... Ca și acesta, Radu va trăi la cîtiva kilometri de castel, dar va fi ca și cînd s-ar afla la celălalt capăt al lumii. Pentru ce această ură, pentru ce atîta ură? Oamenii aceștia nu știu, nu pot să-și spună cu înțelepciune: « Bine, nu ne înțelegem, e regretabil și trebuie să ne despărțim. Ne vom vedea însă din cînd în cînd și vom vorbi despre alte lucruri... ». Pentru ei o ruptură înseamnă moartea și înmormintarea celuilalt. Și Radu își aminti că, acum vreo cinci ani, cînd se ducea pe furiș la oncle Pierre, într-o seară de iarnă bătrînul a început să-l întrebe: « Ia spune-mi, *mon petit*, se mai află în parc la noi (i-a scăpat vorba: la noi) acolo, în stînga castelului,

știi? se mai află grupul acela de doi stejari crescuți din aceeași rădăcină? Da, se mai află? Ha-ha-ha! Ce plăcere îmi face să știu că sînt încă în viață... Dar trebuie să fie foarte bătrîni, așa-i? Între ei îmi instalasem un hamac, demult, în tinerețe și acolo am lucrat cele dintîi calcule pentru inv... (voia să spună: invențiile mele, dar amintindu-și insuccesele ce avusese, s-a corectat) pentru năzdrăvăniile mele. Ha-ha-ha! ». Apoi a continuat gînditor, cu ochii în gol: « Vasăzică cei doi stejari trăiesc încă... Eh, îmi pare bine ». După aceea s-a smuls din gînduri și a întrebat cu vioiciunea pe care i-o dădeau aducerile-aminte stîrnite deodată: « Dar chioșcul cu hamei mai este? Cele cu trandafiri agățători nu-mi plăceau, aveau ceva de carte poștală ilustrată. Dar în dreptul castelului, pe o alee lateralnică, era un chioșc vechi, clădit, cred, de bunicul și învăluit în tufe groase de hamei. Mai este? Ei, bravo, îmi pare bine... Acolo am făcut eu într-o seară de vară cea dintîi declarație de dragoste din viața mea ». Și bătrînul a izbucnit în risul lui plin, puternic: ha-ha-ha, cum face și acum, cînd vrea să acopere o clipă de emoție: « Asta s-a întîmplat în 66. Țin minte, fiindcă era tocmai în vremea cînd venise vodă Carol în țară. Aveam douăzeci și unu de ani, cum o să ai tu în curînd, *mon petit*. Ha, douăzeci și unu de ani... Ce avere, ce tezaur! Eram îndrăgostit de o vară a mea, pot să-i spun numele, fiindcă a murit sărmana... Lența Vișoreanu... tu n-ai mai apucat-o în viață... O frumusețe de femeie! Era mai mare ca mine, avea douăzeci și cinci de ani și era văduvă, dar părea o fetișcană. Mică, slabă, dar ce trup admirabil! Îi spuneam statueta de Tanagra și avea niște ochi oblici de japoneză... Fusesse vreo trei-patru ani în străinătate și înnebunise Parisul... O iubeam nebunește, dar nu îndrăzneam să-i spun. Ehe, pe

vremea aceea o declarație de dragoste nu era glumă! Într-o seară de vară însă, în chioșcul cu hamei, i-am spus... Adică nu i-am spus, am prins-o în brațe, — eu eram înalt, spătos, ca și acum, dar... ha-ha-ha — aveam douăzeci și unu de ani, ce vrei? — am prins-o în brațe, cum era micuță și slabă și am sărutat-o... Pe urmă am plecat în lume, frământat de inv... de năzdrăvăniile mele. Ea și-a urmat, firește, viața ei... Mai târziu, în '77, când au venit trupele rusești în țară, am auzit că Marele Duce se îndrăgostise nebunește de dinsa și voia să o ia la Petersburg... Da, da... Însă ea n-a vrut, a rămas în țară... Și-a tocat mare parte din avere și a rămas numai un petec de pământ, pe Topolog, unde s-a și retras la urmă. Și, imaginează-ți, mon petit, femeia asta, care o viață întreagă a svirlit aurul pe fereastră, s-a transformat la bătrînețe într-o moșierică lacomă și cărpănoasă, încît în 1907 au ucis-o țărani. Eternele curiozități și contradicții ale sufletului omenesc!» Iar după un răstimp de tăcere: «Vasăzică chioșcul cu hamei mai este încă. Îmi pare bine. Dar panoplia din hol? A, să știi că acolo sint cîteva piese de valoare. Îți recomand în special stiletul venețian...». Și o seară întreagă oncle Pierre l-a întrebat pe Radu despre nenumăratele lucruri de la Castel. Iar Radu a înțeles că bătrînul, care se rupsese de atîta vreme de ai lui, lăsase aici, între zidurile acestea și în parcul acesta, amintiri și simțăminte ce nu puteau fi uitate, fiindcă alcătuiau o parte din viața, din ființa lui. În căsuța dărăpănată de la vie el trăia ca într-un exil și se gindea la castel și la parc, cum se gîndește exilatul la mica lui patrie, pe care nu o va vedea niciodată.

«Totuși trebuie să rup cu ei, — își spunea Radu, — trebuie să plec de-aici. Altfel mă înăbuș, pier... Dacă vreau să realizez ceva în viață, să scriu ceea ce gîdesc, ceea ce simt, trebuie să-mi găsesc o așezare prielnică. Între ei voi fi contrariat și sîciit la tot pasul, voi fi ca o plantă care crește strîmbă și chircită, fără soare și fără lumină.» Între timp, privea cu o duioșie de care se mira singur, pereții odăii, bucata de parc, care se vedea prin fereastra din față și rîpa, care se vedea prin fereastra din stînga. Ploaia de noiembrie cădea năpraznic. Prin trimbele de apă, copacii se zăreau ca niște umbre negre, tremurate. Cînd și cînd vîntul îi zgîlția puternic, lăsîndu-i după aceea parcă într-o jalnică istovire. Și peste tot cuprinsul se ridica mugețul neîntrerupt al Repedei. «Acum nu mai am nimic de regretat», — își spunea Radu, gîndindu-se la însemnările mamă-sei, la suferințele lui de copil, la certurile cu boier Hristache și cu Toma, la farmecele făcute de tante Sophie, la toate lucrurile urite și josnice pe care le știa. Desigur, acum nu avea nimic de regretat. Dar mai târziu?... Orice ar fi să simtă mai târziu, nu-i era totuși îngăduit ca, pentru cîteva amintiri, să-și jertfească viața, să-și ucidă personalitatea și să renunțe la convingerile lui...

Pe la ceasurile zece veni Odette, cu obișnuita ei întrebare: — Te deranjez?

Purta un jersey alb de lînă, care-i modela desăvîrșit bustul, cu sinii mici, brațele lungi și mijlocul subțire și o fustă bleu-marine. Se lăsă alene pe divan, în «colțul ei», punîndu-și unul peste altul picioarele lungi și frumos arcuite:

— De ce n-ai deschis fereastra?

— E prea umed afară, — răspunse Radu. Odette voi să stingă țigara, dar el se împotrivi, puțin enervat, cum făcea totdeauna, cînd vedea că cei din jurul lui îl socot încă bolnav: — Fumează, te rog, în toată voia... Nu mă supără fumul... Dar ce ai? Văd că nu ești în apele tale.

— Nimic... Am dormit cam prost...

În realitate, era îngrijorată de discuția, care urma să aibă loc probabil în ziua aceea, îndată ce va sosi Toma, dar nu voia să-i spună lui Radu. Venise lîngă el, ca să-l sprijine, ca să-l ajute. Amîndoi se gîndeau la același lucru, la același fapt și la consecințele lui, dar, fiindcă nu voiau să vorbească despre aceasta, nu găseau nimic altceva de spus și tăcerea se prelungea stînjenitoare și grea. Vuietul vîntului, căderea ploii și mugetul Repedei se amplificau în această tăcere, cum se amplifică

La o reuñlune, în 1945, alături de Victor Eftimiu.

toate zgomotele într-o cameră goală, devenind mai supărătoare, mai obsedante. Când bătu cineva la ușă, amindoi întoarseră capul cu aceeași grabă, bucuroși să găsească o ieșire din tăcerea care îi încercuise. Era contabilul Herșcovici, mic și chel, timid și stingaci, zimbând forțat și potrivindu-și cu o mină ochelarii cu multe dioptrii, iar cu cealaltă trăgându-și mereu haina în jos:

— Vă salut... și scuzați pentru deranj...

Deși birourile administrație se aflau la mai puțin de cincizeci de pași, în curtea din dos, despărțită numai printr-o ulucă, venirea unui funcționar la castel era totuși un eveniment rar și de mare importanță în viața lui. Boier Hristache și după dinsul, Toma păstrasera obiceiul ca, atunci când aveau de dat ordine, să se ducă ei la administrație. Tot așa procedau și la sărbători, ca să evite vizita funcționarilor pentru felicitări. De aceea, Herșcovici, timid de felul lui, era acum aproape înfricoșat. Își mai reveni puțin, când Radu, pofțindu-l să șadă, îi oferă țigări și când Odette îl încurajă cu un zîmbet. Contabilul se așeză pe jumătatea din față a scaunului, la o distanță de două palme de spătar, gata parcă să sară în sus în orice clipă, dacă s-ar ivi o primejdie:

— Știți, Domnu Radu... eu sînt abonat la „*Facla*“, începu el, cu același zîmbet forțat.

— Așadar ești socialist, — glumi Radu.

— Am fost, — răspunse Herșcovici, avînd aerul că se scuza. Am fost în tînețe... și am rămas așa... cum să spun?... cu amintiri... Dar „*Facla*“ nu este ziarul *mișcării*... Este așa, independent... Și în numărul de astăzi publică un articol despre dumneavoastră...

— Despre mine? — întrebă Radu mirat.

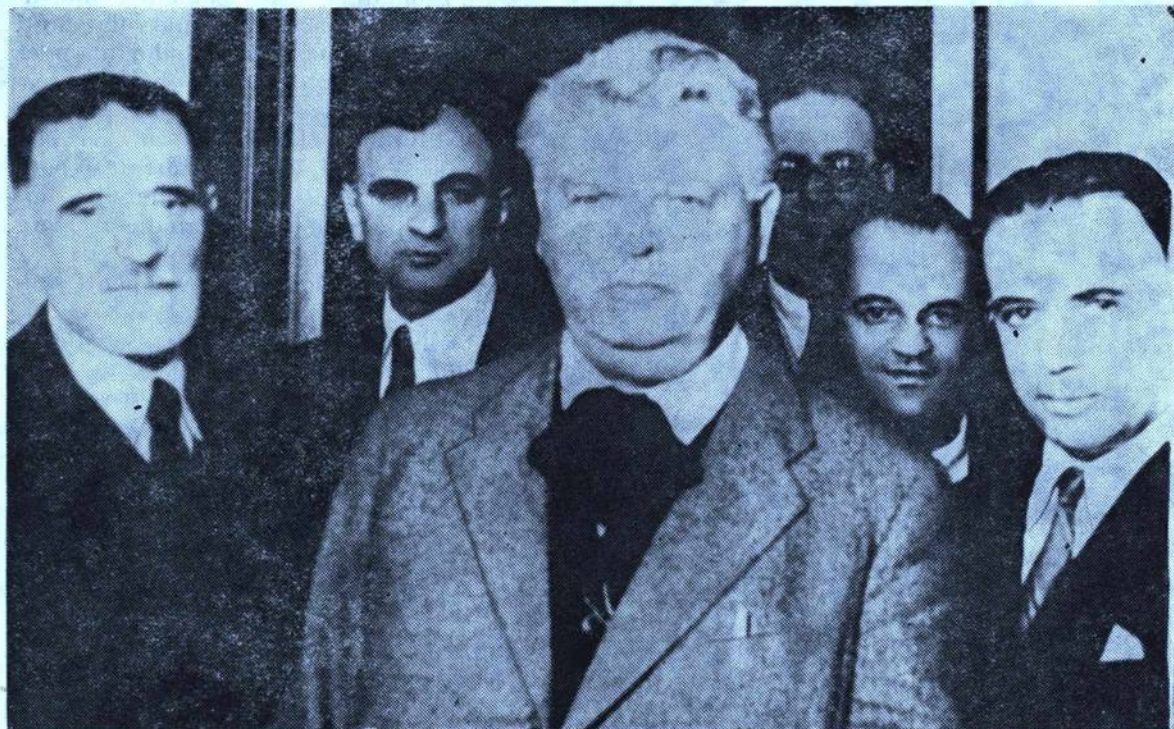
— Da... Am primit poșta chiar acum, m-am uitat prin gazetă, am văzut articolul și m-am grăbit să vi-l aduc. Poate nu știți... Și, scoțînd ziarul din buzunarul surtucului, Herșcovici i-l dădu, arătîndu-i titlul. Aici scrie de dumneavoastră... Îmi permit să vă prezint respectuoase felicitări, Domnu Radu... Am numai o rugămintă: după ce-l citiți, vă rog să mi-l dați înapoi, fiindcă țin să-l păstrez. Doriți să scriu la ziar, ca să ne trimită cîteva exemplare?

— Da, scrie te rog să ne trimită vreo două exemplare. Pe acesta ți-l voi restitui, să n-ai grijă. În orice caz, îți mulțumesc...

— Pentru nimic. Salut și scuzați pentru deranj... — zise Herșcovici, înclinîndu-se scurt, ca împins și tras înapoi de un resort și ieși, ținînd în mînă țigara, pe care nu îndrăznise s-o aprindă.

— Toma o să fie furios, — murmură Radu, după ce își aruncă ochii pe gazetă. Apoi se ridică și începu să se plimbe prin odaie îngîndurat.

Sprijinindu-se într-un cot, Odette citea articolul, bucuroasă de succesul fratelui ei. Țigara ardea uitată pe marginea scrumierei, înălțînd o șuviță de fum albăstrui.

Într-un grup de prieteni, alături de M. Sădoveanu.

O jumătate de oră mai târziu, Toma coborî din mașina acoperită toată de o crustă de noroi, ud încă și claxonă lung. Ilenuța veni în goană să ia valiza, zdupăind din tirlicii de pislă și cu pulpele roșii de frig. Toma se urcă în grabă la Sanda, o întreabă cum se simte și, fără să aștepte răspunsul, îi spuse că arată foarte bine, bătînd-o ușurel pe umăr, cu gestul lui obișnuit (« cum ar bate un cal pe grumaz », gîndi Sanda).

Apoi, fără să-și mai schimbe hainele de drum, coborî la boier Hristache unde chemă și pe tante Sophie.

— Radule, să fii calm, te rog, — zise Odette, lăsînd jurnalul pe divan, cînd auzi claxonul.

— N-ai nici o grijă, — răspunse Radu, aplecîndu-se la gura sobei, ca să pună un lemn pe foc. După aceea se așează liniștit la birou.

Odette stînsese țigara, care arsesese singură pe marginea scrumierei și aprinse alta.

Astfel trecură vreo zece minute, într-o tăcere grea și într-o așteptare încordată.

— Toma ține probabil un consiliu de familie cu tata și cu tante Sophie, — zise Odette.

— Mai degrabă un consiliu de război, răspunse Radu zîmbind.

Mulțumim, și pe această cale, colaboratorului nostru *C. DARIE* pentru amabilitatea de a dona Muzeului Literaturii Române fotografiile reproduse în paginile acestei rubrici, împreună cu alte interesante materiale care completează profilul scriitorului și gazetarului Tudor Teodorescu-Braniște.

TEATRU/PROZĂ

Mircea ȘTEFĂNESCU

Între muzică și dramaturgie

PRIMUL MUZICIAN CLASIC ROMÂN RE-considerat pe plan național, în anii de după cel de-al doilea război mondial, a fost Ciprian Porumbescu. Apropierea centenarului nașterii compozitorului (1953) a declanșat o multitudine de acțiuni culturale — pe calea tiparului, radio-ului, discului, filmului etc. — spre a valorifica moștenirea artistică a creatorului operetei clasice românești. Deși încă tânăr spre a putea răspunde pe deplin exigențelor unei asemenea acțiuni de anvergură națională (abia împlinisem 30 de ani), totuși mi s-au comandat o monografie, o suită de volume selective cu muzica lui Ciprian Porumbescu (*Opere alese*), o operetă în colaborare cu Gherase Dendrino (*Lăsați-mă să cânt*) și mi s-a propus să intru în legătură cu marii noștri compozitori, scriitori și artiști plastici, în vederea realizării unor articole, studii, portrete, scenarii radiofonice și cinematografice etc., menite să marcheze aniversarea acestui centenar. Desigur că adunarea materialului documentar (partituri, fotografii, scrisori, acte, afișe, programe de spectacole și concerte, manuscrise autografe, tipărituri muzicale princeps etc.) a necesitat numeroase investigații pe teren (Stupca, Brașov, Ilișești, Iași, Chizătău), cercetările depășind termenul fixat pentru sărbătorirea din 1953. Totuși, evenimentul aniversar din octombrie 1953 a cunoscut o neobișnuită amploare, pictorul Corneliu Baba realizând un portret al compozitorului, care a apărut în volumul omagial *Ciprian Porumbescu — Opere alese*, compozitorul Sabin Drăgoi a scris articolul *100 de ani de la nașterea lui Ciprian Porumbescu* („Contemporanul”, nr. 41 din 9.X.1953), scriitorul

Cezar Petrescu, articolele: *Momente din viața lui Ciprian Porumbescu* („Scinteia”, nr. 2792 din 14.X.1953) și *Un grande artiste rendu à son peuple* („La Roumanie nouvelle”, nr. 123 din 1.XI.1953). În acest context, redacția muzicală pentru copii a Radiodifuziunii Române mi-a propus să iau legătura cu dramaturgul Mircea Ștefănescu, spre a realiza împreună un scenariu *Ciprian Porumbescu*.

Din prima clipă cînd l-am cunoscut pe acest admirabil om, l-am îndrăgit. Avea o modestie și un calm cuceritor în relațiile cu mine, fapt care m-a apropiat definitiv, timpul conducînd la o sinceră prețuire reciprocă pînă în clipa

morții scriitorului. Am petrecut chiar o vară împreună la Sinaia, soțiile noastre contribuind hotărâtor la o trainică prietenie.

După ce i-am prezentat toate documentele pe care le adunasem, am întocmit împreună un *Punctaj tematic pentru scenariul literar-muzical „Ciprian Porumbescu”*, text înaintat redacției pentru copii spre avizare. Mircea Ștefănescu scria direct la mașină. Nu știu dacă a existat o cioră în manuscris. L-am convins că este bine să ne concentrăm doar asupra a trei momente semnificative din viața compozitorului: *Stupca*, *Procesul „Arboroasei”* și *Premiera Crai-Nou*. Lucram numai după-amiaza, la scriitor acasă. După ce a studiat materialul documentar, a luat hirtie, a introdus-o în mașina de scris și a realizat următoarea introducere explicativă pentru redacția Radio București: «Din personalitatea lui Ciprian Porumbescu se desprind două trăsături caracteristice: dragostea lui pentru cîntecul popular românesc și iubirea lui de patrie. Pentru redarea acestor trăsături, alegem trei momente din viața lui Ciprian, care sînt, în același timp, semnificative pentru formarea și pentru afirmarea lui muzicală».

Textul original al punctajului scenariului se pare că a fost trimis spre consultare și în afara radiodifuziunii. Pe o copie aflată în posesia noastră, sînt incluse (cu creionul) încă trei momente: «4. Dragostea. 5. Viena. 6. La Nervi». Propunerile nu au fost însă respectate, din motive de spațiu radiofonic, montajul integral (text și muzică) neputînd depăși o jumătate de oră. În final, s-a ajuns totuși la circa trei sferturi de ceas.

Scenariul părea însă prea sobru, lipsit de umor. I-am adus manuscrisul unei scenete comice, *Candidatul Linte* de Ciprian Porumbescu, pe care mi-l încredinșase spre consultare bătrînul cercetător bucovinean, Ioan Vicoveanu. Mircea Ștefănescu s-a amuzat copios de libretul lui Ciprian Porumbescu, realizînd un moment comic în scenariul radiofonic, pe care l-a intercalat în secvența *Procesul „Arboroasei”*. De remarcat faptul că Mircea Ștefănescu a extras două cîntece de dragoste în stil popular, subliniind în acest fel legătura cu folclorul a compozitorului.

Textul dactilografiat al scenariului cuprinde 12 pagini, iar momentul comic însumează încă 3 pagini. Exemplarul original, păstrat în colecția noastră, este datat la sfîrșit: «25 mai 1952, București». Deși s-a realizat o înregistrare radiofonică, totuși astăzi nu mai există în

cardexurile postului nostru de radio nici o urmă a scenariului *Ciprian Porumbescu*.

Pornindu-se de la acest text, Mircea Ștefănescu a fost solicitat să realizeze un punctaj tematic pentru film. Mi-a cerut din nou colaborarea, alături cu material documentar (mai ales iconografic, de data aceasta), cit și cu unele idei ce ar putea fi ilustrate cu muzică. Am căzut împreună de acord ca lucrările lui Ciprian Porumbescu să formeze banda sonoră fundamentală a filmului, autorul muzicii urmînd să integreze paginile originale în creația nouă. I-am propus lui Gherase Dendrino să scrie coloana sonoră, dar a refuzat. Experiența operetei *Lăsați-mă să cînt* îl obosise peste măsură. Am decis atunci să renunțăm la alegerea compozitorului pînă la încheierea scenariului și aprobarea lui de către Oficiul cinematografiei.

Punctajul tematic al scenariului de film face cîteva referiri la transpunerea pe peliculă. «De altfel, trebuie să spunem că filmul va arăta o serie de elemente documentare, care ne stau la dispoziție.» (p. 6) «Vom întîrzia cu mai multe imagini la *Stupca*, pentru rolul pe care l-a jucat în viața lui Ciprian.» (p. 7) «Una din atracțiile principale ale filmului trebuie să fie această măreață serbare de la Chizătău.» (p. 10) «Și filmul se încheie cu seara acestei premiere.» (p. 11) Pe prima pagină a textului dactilografiat, în colțul din stînga sus (îngă titlu), se află scris cu cerneală: «Tov. Novicov». Deci, scenariul a fost trimis spre avizare scriitorului Mihai Novicov, la Ministerul Artelor, Direcția Cinematografiei. Nu cunoaștem nici pînă azi răspunsul oficial asupra scenariului *Ciprian Porumbescu*, dar știm că proiectul nu s-a finalizat. Totuși, valoarea textului propus de Mircea Ștefănescu se menține și azi, în ciuda trecerii celor treizeci de ani de la prima redactare.

Socotim că redacția de teatru pentru copii a Radiodifuziunii Române ar trebui să valorifice acest scenariu dedicat compozitorului Ciprian Porumbescu.

Ar fi și un act de dreptate pentru memoria remarcabilului dramaturg Mircea Ștefănescu, a cărui moștenire creatoare merită să fie valorificată, spre a lumina pasiunea scriitorului față de muzică și reprezentanții ei. Fiindcă nu putem uita că scriitorul Mircea Ștefănescu a semnat și cronici muzicale și librete de operetă.

Viorel COSMA

Ciprian Porumbescu

de Mircea ȘTEFĂNESCU

Distribuția

CIPRIAN PORUMBESCU, la 12 ani...

CIPRIAN PORUMBESCU, de la 24 ani în sus...

PĂRINTELE IRACLIE PORUMBESCU...

MOȘ PICU, lăutar...

ZAHARIE VORONCA...

PROCURORUL MEHOFFER...

PREȘEDINTELE BENDELLA...

PROF. NĂSTASI, prietenul lui Ciprian...

MARTON, critic muzical sas...

CULĂIȚĂ...

MĂRIOARA PORUMBESCU, la 15 ani...

MĂRIOARA PORUMBESCU, la 28 ani...

EMILIA PORUMBESCU...

BERTA GORGON...

ILINCA ȚIGANCA, lăutăreasă...

CRAINICUL...

CRAINICUL (Pe fond Balada pentru vioară): Ne aflăm în satul copilăriei lui Ciprian Porumbescu — Stupea, din apropierea Sucevei — sat în care tatăl lui Ciprian, Iracție Porumbescu, era preot. Stupea, mărginită de păduri seculare, era vestită prin lăutarii ei: Moș Picu, Bibul, Bidirel, Ilincea Țigancă și alții. Aici, în mijlocul lor, a prins dragoste Ciprian, de la vîrsta cea mai fragedă, de muzica noastră populară, din care — ea și în această Baladă pentru vioară —

[2]

s-a inspirat mereu de-a lungul scurtei lui vieți, al cărei fir s-a rupt la 29 de ani. (Fondul crește — și apoi, pe cînd se pierde): Suntem în anul 1865. Ciprian, în vîrstă de 12 ani, elev al gimnaziului din Suceava, se află acum în Stupea, în vacanța de vară. Dar nu dă toată ziua pe-acasă. Tatăl său Iracție, mama sa Emilia și sora sa Mărioara, îl așteaptă la cină...

IRACȚIE: Ia du-te fuguța, Mărioară, și vezi pe unde-o fi Ciprian!

EMILIA: Hai, Mărioară, că-i gata masa!

(Se aud glasuri de copii).

IRACȚIE: Uite, toți copiii satului se-ntorc pe la case!

MĂRIOARA (strigă): Măi Culăiță! nu l-ai văzut cumva pe Ciprian?

O fi la Bibul, la Bidirel?

CULĂIȚĂ: Nu, d-ducă Mărioară! Îi la moș Picu, unde o chemat pe tăți lăutarii satului și stă de-i ascultă. Îi și Ilincea Țigancă acolo.

IRACȚIE: Auzi, Mărioară? Dă-i drumul la piciorușe și adu-mi-l îndată mare acasă!

(Alergatul Mărioarei).

EMILIA (strigă): Spune-i că se răcește borșul de urechiiși! (Acompagniată de taraf, Ilincea Țigancă cîntă « cu vocea ei de alto profund », « Am un leu și vreau să-l beau ». Cîntecul crește și se termină într-o veselie generală).

MOȘ PICU: Dîtai pălălaie mai arde și-n inima ta, Ilinco! (Glumeț):

De aia ai tu vină-neoace și lichiei! (Rîsete).

ILINCA (rîzînd): Suflet de țigancă, dadă Picule!

MOȘ PICU: Uite la domnișoru' Țiprian! Nu s-ar mai deslîpi de noi.

CIPRIAN (rîzînd): Pareă mă deslîpesc?

ILINCA: Știi, zău, domnișorule... la început, cînd v-ați așezat în Stupea noastră, tare s-o minunat satul că d[umnea]ta, ficiorul d-lui părinte, în loc să te ții trufaș, îți petreceai toată ziua la scripcarii și cîntăreții noștri.

MOȘ PICU: S-o minunat poate cine nu cunoștea încă pe d-l părinte! Dar de la dumnealui a luat domnișorul Țiprian dragostea asta de popor... că d-l părinte, cînd o fost atunci cu patrușoptul...

CIPRIAN (mîndru): Da! tăticu a ajutat atunci pe mai mulți luptători din Moldova să treacă granița, scăpîndu-i din ghearele domnitorului Sturza.

MOȘ PICU: D-apoi văd eu că nici surcica n-o să sară departe de trunchi!

CIPRIAN: Atunci, știi ceva, moș Picule? Te-am prins cu vorba! Așa că să-mi mai zici un cîntec de-al d-tale... pentru că eu și-n asta m-aseamăn cu tăticu, pe care-l știi cum bate munții și văile în căutarea cîntecelor pe care nu le cunosc decît țărani și ciobanii.

MOȘ PICU: Apoi, de isteț, te știi eu că ești! Și-amu, dacă m-ai prins... hai să-ți zic o horă bătrînească, pe care poate n-ai auzit-o încă... nu de alta, da-i tocmă de pe vremea cînd se prindea-n ea bunică-mea, fată mare! (Risete).

(Moș Picu începe să cînte hora și în curînd se aude vocea Mărioarei, care-și strigă fratele).

MĂRIOARA: Ciprian!... Ciprian!...

ILINCA: Duducuța Mărioara!

(Cîntecul încetează).

CIPRIAN: Zi-i, zi-i, moș Picule!... Ce vrei, Mărioară?

MĂRIOARA: Vreau că a spus tăticu să vii fuguța la masă!

CIPRIAN: Numai să sfîrșească moș Picu... și viu!

MĂRIOARA: Nu se mai poate! Că a spus mama că se răcește borșul de urechiuși.

IPRIAN (supărat): Nu mai pot de urechiuși, cînd îmi cîntă moș Picu la ureche! (Risete).

MOȘ PICU (rizind): Uite, d'ducuța Mărioară, de-aia-l îndrăgim noi.

MĂRIOARA (rizind și ea): Da, moș Picule, știi... Numai că, dacă nu vine acum la masă, mi-i teamă că o să rămile cu lingurile legate de gît.

IPRIAN: Ba mai repede o să-mi leg vioara de gît... și, cît îți minca voi, eu am să cînt și o să-mi treacă foamea! (Risete).

MOȘ PICU: Lasă, domnișorule Țiprian... amu mai bine du-te, să nu supărăm pe d-l părinte... și ți-oi cînta eu hora mîine, cînd vrei!

CIPRIAN: Așa?... Bine, moș Picule... Atunci, mîine, cum s-or trezi cocoșii, să știi că la d-ta sunt!... Hai, Mărioară!

TOȚI: Bună seara... bună seara...

(Pași).

MĂRIOARA: Hai mai repede, Ciprian!

(Încep să alerge și Ciprian vorbește răsuflînd).

CIPRIAN: Hora asta bătrînească... Mărioară... cît a apucat să-mi cînte... să știi... e foarte frumoasă... mi-a rămas în urechi...

MĂRIOARA: Acum, spală-te repede pe mîini și vino la masă... că spun mamei să aducă borșul. (Ușă. Mărioara strigă): Mamă, putem minca!

(Altă ușă).

IRACLIE: Ei, l-ai găsit, Mărioară?

MĂRIOARA: Da, tăticule. Vine acum. S-a dus doar să se spele pe mîini.

(Ușă).

EMILIA: Atunci, hai noi să ne așezăm, că se răcește borșul.

IRACLIE: Chiar că mi-i foame, Emilio... Hai, Mărioară, ajută mamei să pună în farfurii. (Zgomot de tacimuri, apoi): Buun... bun!

EMILIA: E destul fierbînte?

IRACLIE (sorbînd): Este... (Apoi): Dar mult se mai spală pe mîini și Ciprian ăsta al nostru! (Încă un moment și se aude pianul, pe care Ciprian încearcă hora). Ce e asta?

EMILIA: Să știi că s-a așezat la pian!

IRACLIE: Ei, de data asta chiar mă supăr! (Zgomot, își trage scaunul). Stați liniștite la masă, că-l aduc eu îndată! De urechi îl aduc!

(Ușă — și pianul se aude mai tare).

IRACLIE: Ce-i asta, Ciprian?

CIPRIAN: E o horă bătrînească, pe care mi-a cîntat-o moș Picu și...

IRACLIE: Nu te întreb ce cînti! Te întreb ce-i asta, că nu vii la masă, după ce te-am așteptat atît? (Ciprian rîde). Găsești că e de ris?

CIPRIAN: Dar bine, tăticule, d[umnea]ta, cînd bați satele și văile

În casă la Victor Ion Popa (str. Maria Rosetti, nr. 28), alături de Irina Nădejde Cazaban, Geta Wanda Kernbach (soția lui Victor Ion Popa) și de Sorin Popa. (M.L.R., F 1/33)

*Paste simple foisor
Să scii mântre poezii
Să le năsi ca tăciuni
La un buchet de fărnci vii.*

*Si năirând tot înainte
Cu surisul tău pre' blând
Să-ți aduci de noi aminte
Și să nu ne uiti nici când!*

Ciprian și Maria Pombura

Brasov 21/5 1872

să culegi cintece pentru d-l Vasile Alecsandri... și spui că te-ntorci peste trei zile și mai stai trei pe deasupra... se supără cineva?

IRACLIE (incremenit și îmbunat): Ei, bată-te meroacele, dar isteț mai mi-ești d[umnea ta la răspunsuri! Păi tot una e?

CIPRIAN: De ce nu, tăticule? Eu nu culeg, ca și d[umnea]ta?

IRACLIE (rizind): Ce faci tu, țincule? Culegi?

CIPRIAN: Culeg!... Ia ascultă ici! (Începe să cinte).

IRACLIE (ascultînd, spune în șoaptă, sedus de ce aude): Ei, bată-te să te...

CIPRIAN (pe cînd cîntă): Nu-i frumoasă?

IRACLIE: Frumoasă, mă!

CIPRIAN (șiret): Să mă opresc?

IRACLIE (repede): Zi-i, zi-i mai departe!
(Pianul continuă).

MĂRIOARA (ușă): Tăticule, întrebă mama ce faceți aici, de nu...

IRACLIE: Sssssst!... (și în șoaptă): Stai colo pe scaun și ascultă.
(Pianul continuă).

EMILIA (ușă): Dar bine, frate, vreți să se răcească de tot hor...

IRACLIE (cu o izbucnire fericită): Lasă-l, Emilio, să se răcească!
Nu vezi că băiatul nostru compune? (Și „Bătrîneasca“ lui Ciprian este executată pînă la sfîrșit).

CRAINICUL: În Octombrie 1877, pe cînd la Iași se pregătea comemorarea centenarului decapitării lui Grigore Ghica, domnul Moldovei care se opusese înțelegerii dintre imperiul austriac și cel otoman pentru smulgerea de către habsburgi a unei părți din nordul țării — la Cernăuți, comitetul societății studențești române „Arboroasa“, trimitea primăriei din Iași următoarea telegramă: « „Arboroasa“, societatea junimii române din partea detrunchiată a vechiei Moldove, aduce condoleanțe membrilor săi pentru tutorul decapitat». În urma acestei telegramă, cinci membri ai comitetului, în frunte cu Ciprian și Zaharia Voronca, au fost arestați de autoritățile austriace și trimiși în judecată pentru « crimă de înaltă trădare ». — Suntem acum în Februarie 1878, în ajunul procesului. În cele trei luni de temniță, Ciprian — nădejde abia înflorită a muzicii românești — s-a îmbolnăvit de plămîni și a scuiat singe. Nu s-a despărțit însă de vioara lui, pe care, în nopți de foame și nesomn, a compus Suspinul prizonierului. Prin gratiile celulei, el trimite acest cîntec tuturor românilor asupriți ai imperiului, care așteaptă cu emoție începerea procesului, pentru a umple cu sutele sala tribunalului.

(Suspinul prizonierului — vioară și pian). (Apoi, rumoare în rezonanța unei săli — și se aude clopoțelul președintelui).

PREȘEDINTELE: Atrag atenția publicului, că dacă nu încetează cu manifestațiile, evacuez sala tribunalului. (Se face tăcere). Inculpat Zaharia Voronca! D-l procuror ți-a cerut să precizezi ce ai înțeles, în telegrama trimisă la Iași, prin cuvîntul « detrunchiat », din fraza « „Arboroasa“, din partea detrunchiată a vechiei Moldove ».

VORONCA: Am mai răspuns odată, d-le președinte, că « detrunchiat » înseamnă « despărțit ».

PROCURORUL: Cu forța? Cer ca inculpatul să precizeze dacă « detrunchiat » înseamnă despărțit cu forța!

VORONCA: Nu înseamnă totdeauna cu forța. Dacă pe un arbore, de pildă, cade multă zăpadă, atunci crengile i se frîng fără folosirea forței.

PROCURORUL: Rog pe d-nii jurați să observe cum inculpatul Voronca încearcă să răspundă în marginea întrebării mele.

VORONCA: Eu nu ocolesc nici un răspuns, d-le procuror. În schimb, d-ta ții să tălmăcești astfel cuvîntul « detrunchiat », încît să faci

din el un cap de acuză împotriva unor studenți români cari își manifestă curajul împotriva asupritorilor.

PROCURORUL: Aceste așa-zise sentimente patriotice n-au alt scop decât să întărite pe românii de-aici împotriva statului austriac!

VORONCA (puternic): Iar scopul acuzei d-tale, d-le procuror, nu e altul decât a-ți face din pielea noastră material pentru decorația cu care să fii răsplătit fiindcă ai nimicuit cinci existențe tinere! Dar te înșeli, d-le procuror! Cariera d-tale altfel se va sfârși! (Rumoare. Citeva risete. Voci: «Așa e! Așa e!»).

PREȘEDINTELE (agitînd clopoțelul): Atrag încă odată atenția publicului că voi evacua sala. (Tăcere). Inculpatul Ciprian Porumbescu!

VOCI (în șoaptă): Ciprian... Ciprian...

PROCURORUL: Să răspundă inculpatul Porumbescu, dacă telegrama trimisă la Iași a fost sau nu un act politic?

CIPRIAN: Dacă telegrama a fost îndreptată contra Austriei, atunci a fost un act politic.

PROCURORUL (satisfăcut): Prin urmare e limpede, d-lor jurați, că...

CIPRIAN: N-am terminat, d-le procuror!... Pentru că noi, expediind telegrama, am vrut să onorăm în persoana lui Grigore Ghica Vodă numai pe omul care-și câștigase multe merite pentru popor și care singur spunea că menirea lui de domnitor e «să păzească pe cei săraci și să-i fie milă de dinșii».

VOCI: Bravo! Bravo!

(Aplauze. Clopoțelul enervat al președintelui).

PREȘEDINTELE: Atrag pentru ultima oară atenția publicului... (Dar se face brusc tăcere). Inculpat Porumbescu, ce ai înțeles prin cuvîntul «detrunchiat» din telegramă?

CIPRIAN: «Detrunchiat» nu înseamnă altceva decât «despărțit».

PROCURORUL: Cu forța?

CIPRIAN: Despărțirea nu se face totdeauna cu forța, așa cum ar dori d-l procuror să răspundă. (Risete). Un trunchi poate putrezi din cauza umezelii și, dacă arborele putrezește, părțile care se desprind de el se numesc «detrunchiate».

PROCURORUL: Dar Moldova încă n-a putrezit, așa încît intenția limpede a cuvîntului este că despărțirea s-a făcut cu forța!

CIPRIAN (puternic): D-le procuror, dacă am lua alt exemplu... de pildă decapitarea lui Grigore Ghica Vodă, care a fost făcută cu toporul... atunci desigur că despărțirea capului de trup a fost făcută cu forța!

VOCI: Bravo! (Clopoțelul).

PROCURORUL: Atrag atenția d-lor jurați asupra aluziei directe pe care o cuprinde acest răspuns al inculpatului!

CIPRIAN: D-l procuror, neavînd nici o probă de vinovăție împotriva noastră, caută să răstălmăcească un cuvînt, care...

(Dar e acoperit de strigătele de «Bravo, Ciprian!» și de clopoțelul președintelui, care strigă).

PREȘEDINTELE: Evacuați sala!... Aprod!... Evacuați sala! (Rumoare, Mișcare. Și voci care strigă: «Să fie achitați! Achitați! Achitați!» — Apoi, totul se pierde).

CRAINICUL: Glasul maselor a fost mai puternic decât tirania oligarhică, reprezentată prin vrăjmășia procurorului — și juriul a trebuit să achite pe cei cinci acuzați, care acum s-au întrunit în mijlocul arborosenilor pentru a-și sărbători biruința.

VORONCA: Da, fraților, i-am învins; dar tot și-au ajuns o țintă, desființîndu-se societatea.

CIPRIAN: Nu și-o vor ajunge, frate Voronca, pentru că, în locul „Arboroaselor“ vom înființa altă societate, sub alt nume, dar cu aceleași scopuri.

VOCI: Ura! Ura, Ciprian!

Colecțiune

de

cantecă sociale pentru studenții români

compuse și dedicate

Junimei academice române

de

Ciprian Golembiovski-Porumbescu,

CIPRIAN: Și cît mă privește, nu numai că m-am înscris în societatea internațională studențească Akademische Lesehalle, dar vă mai dau o veste... Poate vă amintiți, fraților Voronca, Morariu, Popescu și Sireteanu, cum din timpul procesului v-am spus că de ne-or achita ori nu, tot pregătesc o ripostă puternică pentru cei

U societate de diletanți

22 februarie

Sâmbătă în 27 Februarie n. v. (11 Martie n. n.)

În sala cea mare a Gimnaziului român de aici

OPERA

CRAIU-NOU

de Vasile Alecsandri; muzică de Ciprian Porumbescu.

PERSOANELE:

Max Corbu, compozitor bolnav. Anica, orfană.
Bujor, căpitan de jandarmi. Berchița, tânăra țărăncă.
Leanaș, țânăr. Fete, măști de masca.
Jandarmul. Jandarmul.

PREȚURILE:

Fanteuil I II: loc numerisat parterre 70 cucerii
pe galerie 80 c., entree parterre 40 c.

Biletul de intrare de vânzare la libreria K. I. Dragos și la casa A.

Începutul în 7 ore sferă.

Dragos, 22 Februarie st. v. 1892

Changatorii.

cari au vrut să ne prindă în hora suferințelor... Și am compus
Hora detrunchiaților.

CRAINICUL: Una din urmările procesului a fost respingerea bursei
care trebuia să fie acordată lui Ciprian pentru continuarea studiilor
la Viena. Bolnav și rămas pe drumuri, Ciprian s-a întors între stup-
canii lui. Dar Stupca nu e departe de Ilieșești, satul în care Ciprian
a învățat clasele primare și în care a copilărit cu Berta Gorgon,
fata pastorului evanghelic. Revăzându-se, între cei doi tineri s-a
înfrapat o dragoste puternică și curată.

MĂRIOARA: Sunt fericită că vă iubiți și vreți să vă căsătoriți, Ciprian.

CIPRIAN: Ne iubim mult, Mărioară. Și, la capătul tuturor necazurilor
mele din ultima vreme, Berta e pentru mine ca un liman pe care
îmi înfloresc toate nădejdlile de viitor. Cu gîndul la ea, lucrez cu
și mai multă ardoare... Uite, serenada asta, pentru ea am compus-o.
(Serenada — Pe ultimele măsuri, se aude o ușă).

CIPRIAN (înlăcărat): Berta!

MĂRIOARA Gînd la gînd cu bucurie! Pentru tine cînta, Berta!

BERTA (izbucnește în plîns).

MĂRIOARA: Berta!

BERTA: Ah, Ciprian, dragul meu... sunt cea mai nenorocită dintre
ființe, Ciprian, nici n-am curaj să-ți spun... Tata... tata se opune
căsătoriei noastre!

TEATRU ROMÂN IN LUGOS.

Astăzi Marti în 2. Juni. st. n. 1891

SOCIETATEA DE DILETANTI

a inteligenței române din Lugos reprezenta sub conducerea Dnui diriginte Wilhelm Schwaib

CRAIU NOU

(LUNA NOUA.)

Opera originală română în 2 acte: libret de V. Alecsandri și muzica de Ciprian Porumbescu.

PERSOANELE:

CIPRIAN: Cum, Berta! Și pentru asta... pentru atîta lucru... tatăl
tău poate să ne sfărîme fericirea?

BERTA (cu vorbele înecate în plîns): Pe furie am venit aici, la voi...
și în fuga mare... Tata vrea să pună imediat capăt dragostei noastre.
Mă trimite în Anglia... Ah, Ciprian, de ce să te mai chinuiesc?
Sărută-mă, pentru ultima oară și... și adio, Ciprian! (Ușă, și un
strigăt sfișiat): N-am să te uit niciodată, Ciprian!

CIPRIAN: Berta! (Tăcere).

MĂRIOARA: Și cînd mă gîndesc că mama noastră era catolică...
Și totuși s-a măritat cu preotul ortodox Iraclie Porumbescu...
Și asta nu i-a împiedicat să fie fericiti în căsătoria lor.

CIPRIAN: Abia înfloriseră nădejdlile peste durerile mele... Și, iată-le,
s-au și vestejit.

MĂRIOARA: Frățior drag, știu că te doare... dar gîndește-te, că
Berta suferă poate mai mult decît tine. Ea nu mai are nimic...
Ție îți rămîne muzica... și asta trebuie să fie prima și cea mai
mare iubită a ta.

CIPRIAN: Poate că pastorului i-o fi fost teamă și de boala mea...

MĂRIOARA (dîndu-i curaj): Boala ta e trecătoare, Ciprian!

CIPRIAN: Trecătoare sau nu... dar nu vreau să mă dau învins,
Mărioară! Ai dreptate, îmi rămîne muzica! Oricît de bolnav, oricît

[10]

CIPRIAN (încrăcînit): Dar
ce am făcut? Cu ce i-am
greșit? Nu se poate, Ber-
ta!... Mi-a spus-o de atî-
tea ori și știu că ține la
mine, mă prețuiește...
Berta, spune-mi că nu-i
adevărat!

BERTA: Ciprian, dragul
meu... tata spune că el
fiind pastor evanghelist,
nu-și poate da fata după
fiul unui preot ortodox.

MĂRIOARA (revoltată): Ce
prejudecăță îngrozitoare!

de nefericit, voi cînta și voi compune pînă la urmă!... Hai să ne întoarcem la Stupea, Mărioară... să-mi termin acolo Rapsodia mea românească, în care vor cînta soarele și înserările Stupcii... păsările și codrii ei... și dragii mei lăutari, cărora le datorese atît de mult!

(Rapsodia românească — orchestră).

CRAINICUL: Au trecut patru ani de la sfîrșitul dragostei nefericite a lui Ciprian, care în acest timp, susținut de Iraclie, și-a terminat studiile la Viena. Dar mizeria materială i-a agravat boala izbucnită în temniță. Acum — suntem în anul 1882 — Ciprian se află ca profesor de muzică la Brașov, unde violența sașilor localnici caută să-l atragă la muzica de salon, pentru a nimici în el dragostea pentru muzica populară națională. Dar el, credincios acestei muzici îndrăgite din copilărie, își consacra nopțile pentru compunerea unei opere românești, Crai Nou, pe libretul lui Vasile Alecsandri.

(Ciprian compune la pian *Crai Nou*: «Tupilul prin năgăruș».
— Apoi se aude, ca fond, rumoare publică în rezonanța unei săli și zgomotul unei orchestre care-și acordează instrumentele).

CRAINICUL: A sosit și seara premierei. Ne aflăm în sala Teatrului român din Brașov. Orchestra — în așteptarea dirijorului, care nu este altul decît Ciprian Porumbescu — își acordează instrumentele. (Pe același fond).

MARTON (vorbește stricat românește, accent săsesc): Dacă nu supărați, d-le, după ce citiți program, sunteți bun mi-l treceți și mie?

NĂSTASI: Dacă doriți, vă pot povesti eu subiectul... Mă recomand profesor Năstasi, un prieten al autorului.

MARTON: A... pare bine... Eu critic muzical Marton... Dacă nu înșel, în limba dv. popular, «crai nou» înseamnă «lună nou»?

NĂSTASI: Întocmai... Subiectul e simplu, d-le Marton. Într-un sat, fetele și flăcăii se roagă lui «crai nou» să le împlinească dorințele. Și «crai nou» face două perechi fericite, unind pe Dochîța cu iubitul ei Bujor — și pe Anica, nepoata unui tiran de ispravnic, cu iubitul ei Leonaș. Firește, ispravnicul nu se învoiește cu fericirea nepoatei sale decît după ce este prins cu o faptă care l-ar putea compromite... După cum vedeți, subiectul este inspirat dintr-o legendă populară.

MARTON: Hm... hm...

Merci 27/15 Dumnu Dle.

Fratt Bănsone !

*Am min daca ne am spirit
adanta la timpul potrivit in
maine. Fata zore a... si a-
duce felicitariile mele cele mai
sincere. De arda data calce chine
cu 20.2 Chica, parfurnate cu
mirorat natura' al portuca.
lelor si a alăunailor.*

*Sa trăsi si si n'ai lipsa a
te cara la Halia din acele cause
din cari m'am carat eu: —*

*Me aflu, birisor... de si
e curientul acesta mai mult*

[10]

(Orchestra încetează cu acordarea instrumentelor).

NĂSTASI: Vi se pare prea simplu?

MARTON: Vedeți, herr profesor... gen operette are tradiții ale ei... și personal nu vedem cum, pe asemenea element popular, putem compune un adevărat operette. Noi, care suntem obișnuiți cu operette Strauss, Offenbach, Suppé, Lecocq...

NĂSTASI (întrerupându-l): N-ar fi mai bine, d-le critic, întâi să ascultați, și apoi să vă pronunțați? (Încetează rumoarea sălii). Mai ales că începe. (Gong. — Apoi, aplauze. — Năstasi, în șoaptă) E emoționat Ciprian...

(Crai Nou — orchestră).
(Aplauze furtunoase și strigăte de «Ciprian! Ciprian!»).

NĂSTASI (entuziast, aplaudind): Ciprian! Bravo, Ciprian!... Ei, acum ce mai ziceți, d-le critic? Mergem în culise, să-l felicităm?

MARTON: Mergem, mergem...

(Aplauzele și uralele se aud din ce în ce mai departe. Apoi, aplauzele mai tari ale unui grup restrâns și voci în plan apropiat: «Minunat, Ciprian!... Ai biruit, dragule!... Bravo muzică națională!»)

MĂRIOARA: Triumf, frățiorule drag, triumf!

CIPRIAN: Mărioară!

NĂSTASI: Să ne trăiești, dragule!

CIPRIAN: Mulțumesc, Năstasi! Să trăiești!

NĂSTASI: Uite, și criticul muzical, d-l Marton, ține să te gratuleze...

MARTON (pe cînd toți ceilalți tac): Sunteți, d-le Porumbescu... un talent mult promițător... da... Trecînd peste... cum se zice... rezerve... noi vedem totuși ați studiat cu mult diligență... stăruim vrem să spunem... compozitori moderni... asta Strauss, Offenbach, Souppé, Lecocq etc.

CIPRIAN: N-ați nimerit-o, d-le critic Marton!... Adică ați nimerit-o exact pe dos! (Rîsete și imediat tăcere). Pentru că eu, din toată literatura muzicii moderne, chiar pe compoziții aceștia îi cunosc mai puțin și nicicînd nu mi i-am făcut ca obiect de studiu, neocupîndu-mă mai deloc cu dinșii.

MARTON: Totuși, d-le Porumbescu...

CIPRIAN: Și dacă este vorba de vreun compozist, d-le critic, pe care l-am studiat și-l studiez încă și acum cu multă diligență, atunci aflați vă rog că acest compozitor este însuși poporul nostru român... care stă și peste Offenbach... și peste Lecocq, și peste Souppé... și peste etc. etc.!

MARTON: Ooo!

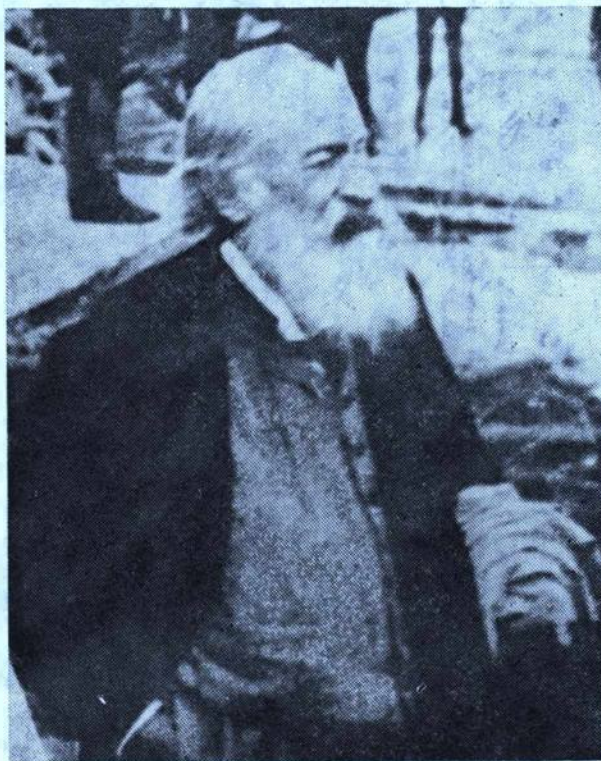
VOCI: Bravo, Ciprian, Bravo!

(Urale, aplauze — și muzică de încheiere).

MEMORIA DOCUMENTELOR

B. P. HASDEU

Un studiu pentru un concurs

STUDIUL *COLONIILE ROMANE DIN Dacia*, găsit de curind în Arhiva lui B. P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei Române, a fost scris de el pentru concursul organizat pe această temă de Epitropia Așezămintelor Brincovenesti. Anunțul fusese publicat în gazeta politică și literară bisăptăminală „*Naționalul*“ din 6 august 1859. Din acest anunț B. P. Hasdeu a putut afla că *Tratatul despre coloniile romane din Dacia* trebuia prezentat pînă la 31 august 1860 și că premiul se ridica la 300 de galbeni. Așadar, B. P. Hasdeu a putut lucra la acest tratat în a doua jumătate a anului 1859 și în prima jumătate a anului 1860.

Studiul lui B. P. Hasdeu, scris pentru concurs, era împărțit în 6 paragrafe. Din păcate însă s-au găsit pînă acum numai 20 de pagini (Mapa V, mss. 8): § 1 în întregime (6 pagini), o bună parte din § 2 (6 pagini), fragmente din §§ 4 și 5 (cite 4 pagini) și numai un rind din § 6.

Cel mai mare interes prezintă § 2 intitulat *Literatura obiectului*. B. P. Hasdeu ține să precizeze că există trei teze principale referitoare la coloniile romane din Dacia și, respectiv, la originea etnică a poporului român. Exponenții principali ai acestor teze sînt: preotul transilvănean Petru Maior, profesorul bohem Josef Šafáryk și boierul rus Alexandru Certcov. Maior consideră: «Coloniile romane din Dacia au fost și au rămas curat romane». Šafáryk însă afirmă că «ele s-au alcătuit din romani cuceritori și din daci asupriți». Certcov este de aceeași părere, dar presupune că dacii erau de origine slavonă și deci «coloniile romane din Dacia sînt romano-slavone».

La începutul § 2, B. P. Hasdeu enumeră pe autorii principalelor lucrări pe care le-a consultat înainte de a se apuca de tratatul în cauză. În total sînt pomeniți 31 de autori, printre care 10 români, 3 ruși și 18 autori din celelalte țări europene. Nu sînt pomeniți însă istoricii greci și romani, precum și zeci de alți autori europeni, pe care B. P. Hasdeu îi citează la tot pasul în studiul său *Perit-au Dacii?*

De la bun început, B. P. Hasdeu ține să precizeze operele lui Maior, Šafáryk și Certcov în care ei și-au expus tezele lor privind coloniile romane din Dacia. Ce e drept, el indică numai anul apariției lor, dar și aceasta e suficient pentru a le identifica, și anume:

1. Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*. Buda, 1812 (în limba română).

2. Josef Šafáryk, *Slowanské starozitnosti* Praha, 1837 (în limba cehă).

3. Alexandru Certcov, *Despre migrația tracilor peste Dunăre, apoi mai spre nord pînă la Marea Baltică și la noi în Rusia*. Moscova, 1851 (în limba rusă).

În continuare, B. P. Hasdeu precizează ce limbi străine stăpânea fiecare din cei trei savanți și enumeră pe autorii izvoarelor literare, la care se referă ei în operele lor mai sus-citate. Astfel, în lucrarea lui Petru Maior sînt pomeniți 46 de autori de « izvoare bătrîne » și 18 autori de « izvoare mijlocii ». Izvoarele literare cercetate de Șafaryk sînt împărțite de B. P. Hasdeu « în două ramuri: străin și slavon ». Din « ramul străin » sînt enumerați mai mult de 80 de învățați. Izvoarele în limbile slave cuprind, de asemenea, în afară de studii științifice, « toate cronicile, geografiile, legendele, uricele, legiurile, inscripțiunile, cîntecele, poveștile, rămășițele mute ».

Enumerarea autorilor de izvoare literare folosite de Certcov în lucrarea sa se întrerupe brusc, lipsind pagina următoare și poate chiar ultima din § 2. Lipsește în întregime § 3 dedicat analizei operei lui Petru Maior despre « începutul românilor în Dacia ».

Din § 4, în care este analizată lucrarea lui Șafaryk, s-au păstrat numai 4 pagini de mijloc. Îl preocupă mai ales problema controversată a identificării dacilor cu slavii. « Cele mai multe împrejurări — citează B. P. Hasdeu din Șafaryk — ne mărturisesc vederat cum că în vremile cele străvechi popoarele slavone erau așezați [*sic*!] în Ungaria și în țările dunărene, dovedindu-se aceasta, între altele, și prin denumirile munților, apelor, locurilor și ale țărmurilor cele în limba slavonă țesute ». În această ordine de idei, Șafaryk face trimiteri, după cum subliniază Hasdeu, la *Tabula Peutingeriană*, la Ptolomeu, Ulpian și Priscian, referindu-se mai ales la denumirile de colonii romane, ca « *Cernesium* » (Cerna), « *Bersobis* » (Berzava) ș. a.

Ultimele 4 pagini ale manuscrisului reprezintă partea a 2-a a § 5, dedicat lucrării lui Certcov. B. P. Hasdeu reproduce mai multe pasagii din Certcov despre fuga dacilor în munți pentru a scăpa de năvălitorii romani. Dar el se pronunță de acum hotărît împotriva tezei lui Certcov, care identifica pe daci cu slavii.

În § 6, intitulat *Tutti quanti*, B. P. Hasdeu și-a expus probabil propria sa teză privind coloniile romane din Dacia, după ce analizase în paragrafele precedente lucrările lui Petru Maior, Șafaryk și Certcov. Dar din § 6 dispunem numai de un singur rînd: « Schlözer, anume Cristof Schlözer, spre... ».

Continuarea putea să fie: « spre deosebire de August Ludovic Schlözer... ». Activitatea

de istoriograf a acestuia din urmă și principală lui operă despre *Cronica lui Nestor* erau cunoscute tînărului B. P. Hasdeu, după cum rezultă din manuscrisele lui, încă din anii petrecuți la Chișinău (1852—1853), pe cînd era elev de liceu. De la Schlözer (1735—1809), tînărul B. P. Hasdeu a însușit metoda critică de cercetare a documentelor istorice și folosirea datelor lingvistice ca izvoare de documentare istorică.

Faptul că manuscrisul tratatului *Coloniile romane din Dacia* a fost găsit în arhiva lui B. P. Hasdeu dă de bănuir că el nu l-a mai prezentat la concursul organizat de Epitropia Așezămintelor Brincovenesti. În lunile aprilie—iulie 1860, adică cu mult înainte de expirarea termenului de concurs (31 august 1860), B. P. Hasdeu a publicat în revista sa „*Foiță de istorie și literatură*“ (Nr. 2—5) primele 4 capitole din studiul *Perit-au Dacii*? După cum se știe, această publicație a avut pentru B. P. Hasdeu urmări foarte grave. El a pierdut posturile de profesor și bibliotecar și n-a mai putut continua editarea revistei sale. În astfel de împrejurări, B. P. Hasdeu a renunțat probabil să prezinte la concursul Epitropiei tratatul său, sau poate acest concurs nici nu s-a mai ținut.

În capitolul al doilea din *Perit-au Dacii*? se pomenesc despre concursul Epitropiei și despre unul din eventualii lui participanți — istoricul ardelean August Treboniu Laurian, în felul următor: « Cu toate acestea, a scrie simplicemintre o istorie dacică n-ar fi fost încă de vreo deosebită vajnicie: un doctor Frunza-de-Dafin, ardelean, de n-a făcut, apoi încalte s-a pus la cale nu numai de a face una asemenea, ci și de a o vedea încununată prin o cunună de trei sute de galbeni: cunună galbenă și, prin urmare, veștejită ».

Se prea poate ca B. P. Hasdeu, în timp ce lucra la tratatul despre coloniile romane din Dacia (sfîrșitul anului 1859 și începutul anului 1860), să fi discutat această problemă cu reprezentanții Școlii ardeleni, aflați la Iași. Discuțiile s-au purtat desigur în contradictoriu și nu este exclus că, anume aceste discuții l-au îndemnat pe B. P. Hasdeu să scrie și să publice articolul *Perit-au Dacii*? În § 2 al tratatului *Coloniile romane din Dacia*, scris ceva mai înainte, se vorbește de Petru Maior în termeni foarte reverențioși.

N. ROMANENKO

COLONIILE ROMANE DIN DACIA

METODU

§ 1

Analisu Programului

« Conform cu măsurile luate de epitropia aşezămintelor brincovenеşti, cu consimţimentul eforiei scoalelor, se publică următoarea propunere de premiu carea să se lucre pona 31 august 1860.

Un tratat despre coloniile romane în Dacia carele va cuprinde: Geografia Daciei dupe documente, organisarea coloniilor romane din Dacia, adeche: modul administraciunei civili, militare, sacre etc., basat pe monumente, şi o culepciune de toate familiile şi persoanele care figure în monumentele discoperite în Dacia.

Cercetarea va fi liberă asupra tuturor detaliilor relative la acest objept, cu îndatorirea de a documenta asercionile prin date positive din istoricii vechi, din inscripciunile carele s-au discoperit pone în ziua de astăzi, din urmele şi remăşiţele edificiilor, cităţilor, drumurilor, podurilor etc., însoţite de critica necesarie.

Stilul va fi cit se poate mai curept, limba curată şi demnă de objeptul ce trată.

Întinderea testului va fi cel puţin de cincisprezece coale tipărite în optav ordinaru ».¹

¹ „*Naţionalul*“,
1859, 6 august.

Analisul cel mai îndemănat ec al acestui program se poate face doară numai din jos în sus, asemine acelor bani barbaru-greceşti numiţi βοραιοῦξυηδόν, cari se disleg numai pe dos.

Ce feliu de înţelegere avea-ar vorba: « cel puţin de cincisprezece coale tipărite în optav ordinaru »?

Am citit mai multe programe de premiu franceze, nemţeşti, rusesci şi englese: nu-mi aduc bine aminte ca pone şi-ntinderea testului să fi fost undeva înadins legiuită.

Guizot scrise o mare carte asupra epoei cei mai sterpe din istoria Franţei: *Essais sur l'histoire de la France*.

Montesquieu a restrins în o cărtice vieaţa cea mai disvoltată a Romei: *Grandeur et décadence des Romains*.

Hegel făcu din filosofie o bibliotecă: *Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften*.

Lessing o a încăput în o broşură: *Über die Erziehung des Menschengeschlechts*.

Pilde nu-mi vin a minte.

Mai departe:

« ...stilul cit se poate mai corept, limba curată şi demnă de objeptul ce trată ».

În care anume program de premiu afla-veţi povăţuiri asupra stilului, — nu zic şi a limbei, nevoind oblici toată neghiobia de a face din un singur lucru două deosebite?

Ţelul cel mişcătoriu unor asemenea povăţuiri pare-mi-se prea vederat.

Sub cuvîntul « stil corept, limba curată şi demnă », — se pricepe nu limba română, ci tocma graiul în carele este scris însuşi programul, şi cel cărui cheia se poate afla la capetul tomului al treilea de *Istoria Romanilor*, fără carea eu n-aşi fi putut niciodată să-mi răstălmăcesc zicerile: « conform », adecă potrivit, « consimţimentului », adeche îngăduirei, « a publica », adeche a obsai, « a basa », adeche a întemeia, « detaliile », adeche aminunţimi, « edificiile », adeche zidiri, etc., etc., etc.

Mă închipuiesc ce feliu de întipărire ar fi făcut în comiţiile Romei, din partea unui Gracch, un cuvînt în carele acest mare demagog în loc de « panis » ar fi întrebuiţat

« becus », aperîndu-se cu mărturisirea lui Herodot, că Frigii, străbunii Romanilor, astfeliu anumeau pinea! ²

Fi-ar un așa grai, pentru poporul roman, « stil curept, limba curată și demnă »? Mai aflu:

« ...îndatorirea de a documenta aserciunile prin date positive din istorici vechi, din inscripciunile carele s-au descoperit pone în ziua de astăzi, din urmele și rămășițele edificiilor, cităților, drumurilor, podurilor etc., însoțite de critica necesarie. »

Iară sum în nedumerire, fără ca să pot pildui prin programele de premii din cele europene un așa aer de dăscălire.

Niebuhr renăscu istoria Romei prin cercetarea vieței a tuturor popoarelor: *Römische Geschichte*.

Vico a pus legile istoriei obscesci prin încheiarile judecăței cei dreptți: *Scienza Nuova*.

Grimm distăinuiesce istoria Germanilor, aretînd închipuitura limbei nemțesci: [*Geschichte der deutschen Sprache*].

* Herod. II, 2.

Care viața lui Homer este adevărată: acea atrebuită lui Herodot sau ceea altă divoltată de Wolff?

În sferșit, programul legiuiesce:

« Un tratat despre coloniile romane în Dacia, carele va cuprinde: Geografia Daciei dupe documente, organisarea coloniilor romane din Dacia, adeche: modul administraciunei civile, militare, sacre etc., basat pe monumente, și o culepciune de toate familiile și persoanele care figure în monumentele discoperite în Dacia ».

Vai de soțietatea sciințifică carea ar propune a se scrie « un tratat despre omul, carele va cuprinde picioarele, minile și capul »!

Un așa tratat nu este unul, nu este despre omul, ci trei tratate distincte, cel întii despre picioarele, cel al doile despre minile, cel de pe urmă despre capul.

Un tratat despre omul va să cuprindză neaperat cercetări asupra picioarelor, minilor, capului; dar fără a se însemna aceste anume, — căci altfeliu se vor putea trage urmare cum che omul se alcătuesce numai din ele.

Programul întreg vede-mi-se țesut în un astfeliu chip che, pentru a eși o carte bună, trebuiesc urmate tocma apucăturile cele oprite.

Între trei sute de galbeni, — prețul premiului, — și între o carte bună, alegerea este ușoară, cel puțin pentru mine.

Ponciș programului, « întinderea testului » meu va fi oricît va place mie.

Ponciș programului, limba mea va fi română.

Ponciș programului, isvoarele mele nu se vor înmărgini între rămășițe mute și acele amuțite.

Ponciș programului, nu voi face trei tratate, ci un singur, despre *Coloniile romane în Dacia*.

§ 2

Literatura objeptului

Stau pe gînduri și încotro să apuc, nu știu. Sute de cărări mai vechi sau mai proaspete, taie locul, tăindu-se imprumutat. Mulți s-au fost retăcit prin ele, mulți s-au fost lunecat, mulți n-au putut să ajunghe la capetul, oprindu-se în nedumerire pe jumătate drum.

A nu păți soarta lor pot eu oare fără de a cerceta cărările lor?

N-am citit toate cărțile atingătoare de « coloniele romane în Dacia », citii însă destule spre a cunoaște de toate.

Dache ași vra să fac aci un izvodel, începe-ași astfel: Schlözer, Cantemir, Mannert, Venelin, Gatterer, Vaillant, Thunmann, Köppen, Murgu, Adelung, Katantsich, Gherubini, Niegebaur, Grimm, Engel, Certcov, Cogălniceanu, Asachi, Franck, Heine, Maior, Anton, Caramzin, Laurian, Diez, Pfister, Șincai, Diefenbach, Săulescu, Wilkinson, Surowiecki, Bolliac etc. etc.

Atite cărți și, citind toate, însemnai numai două disbinări și o sub-disbinare.

Disbinarea înțea prepune che coloniile romane din Dacia au fost și au rămas curat romane, ștergindu-se sau isgonindu-se Dacii, cucerți de către Romani.

Disbinarea a doua prepune che ele s-au alcătuit din Romani cuceritori și din Daci asupriți.

Sub-disbinarea prepune che, sub numele de Daci înțelegându-se Slavonii, coloniile romane din Dacia sunt romanu-slavoane.

Disbinarea întâia cuprinde pe Maior, Laurian, Săulescu, Asachi, Murgu etc.

Disbinarea a două înfățășă înșiruindu-se pe Pfister, Engel, Șafaryk, Mannert, Naruszewicz etc.

Sub-disbinarea ei are apărători în Anton, Heine, Katantsich, Venelin, Certcov etc.

După ce restrinsei toate cărțile în trei dispărături, am socotit che voi mai putea restringe fieșticare din aceste în un singur nume.

Am și scos din dată la ivială numenile: Petru Maior, Josef Șafaryk, Alesandru Certcov.

Sub toate privințele, afară de una singură, acesci bărbați se deosebesc în cea mai mare treaptă.

Maior era preot; Șafaryk — profesor; Certcov — boeriu mare.

Maior fu învățat român, mezizilnic; Șafaryk — bohem, apusean; Certcov — rus, crivețelnic.

Maior scriea în 1812; Șafaryk cu 14 ani în urmă, în 1837; Certcov 25 ani dupe aceia, în 1851.

Maior subține rumanismul curat; Șafaryk — romano-dacismul; Certcov — romano-dacoslavismul.

În o singură privință, Maior, Șafaryk și Certcov se pot asemena. Toți trei disvălesc cea mai întinsă cetitură la carea e în stare să ajungă un procopsit.

Cu cât mai jos este Maior de Certcov și de Șafaryk, cu atit și mai sus de Laurian, de Murgu, de Săulescu, de Asachi, de Vaillant etc.

El cunoascea limbele: latină, elină, italiană, francesă, nemțească, ungară, serbească și română: nouă limbi.

Cele mai multe isvoare bătrine și mijlocie, atingătoare de coloniile romane din Dacia, îi erau cunoscute. În cărțile sale sunt citați: Suetoniu, Appian, Dione Cassiu, Eutropiu, Paul Orosiu, Strabone, Iulian, istoricii Augustani, Ptolomeu, Ruf, Zosim, Socrate, Constantine Profirogenita, Iornande, Codicele Iustinianean, Procopiu, Paul Diacon, Cronicele francese, Prisc, Teofan, Marcellin, Cinam, Anna Comnena, Calcondila, Annuarii unguresci, Coniate, Suida, T. Liviu, Acropolita, Eusebiu, Pamfil, Guitielm Tiren, Aulu-Gelliu, Augustin, Cintillian, Varrone, Cicerone, Pliniu cel bătrîn, Priscian, Fest, Serviu, Plaut, Terentiu, Ovidiu, Noniu, Apuleu, Horatiu, Enniu.

Din scriitori noi: Engel, Toppeltin, Eder, Aenea Silviu, Sulzer, Voss, Lewenclau, Otrocots, Timon, Katantsich, Kornides, Petanzi, Kanzan, Salagy, Schrewell, Del Chiaro, Muratori, Pray și mulți alți sunt sprijiniți sau respinși.

În scurt, nimica lipsia lui Maior pentru a fi procopsit deseversit.

Șafaryk cunoaște toate limbele și graiurile slavoane, fără deosebire; limbele elină și latină, francesă, nemțească și englesă.

Isvoarele lui se împart în două ramuri: străin și slavon.

Ramul străin se împarte în două distimpuri.

Distimpul întei:

Herodot, Polibiu, Diodor, Appian, Polien, Dione Cassiu, Eusebiu, Cesare, Liviu, Paterculus, Tacit, Flor, Iustin, istoricii Augustani, Eutropiu, Ruf, Marcellin, Scitasse, Efor, Pitea, Timeu, Artemidor, Scimnu, Strabone, Ptolomeu, Periegete, Agatemer, Marcian, Ștefan Bisantinean, Mela, Pliniu, Solin, Etic, itinerariile, numismele, inscripțiunile.

Distimpul al duoile:

Prisc, Procopiu, Agatia, Menandru, Mauriciu, Simocatta, Pisid, Sincell, Matela, Teofan, Nicifor, Gennesiu, Leone cel înțelept, Teofilapt, Leone Gramatic, Cameniata, Porfirogenita, Leone Diacon, Scilița, Cedrin, Metafraste, Hamartola, Psella, Palama etc. Hierock, Codin, Eustatiu, Blemmida, legende sf. Ion, bulele, Iornande, Biclăreanu, Fredegariu, Beda, Warnefrid, Anastasiu bibliotecariu, poet Sas, Reginone, Frodocedr, Witichind, Aimoin, Ditmar, Adelbold etc. Edda, Sturleson, Wutfstan etc., Mose Corenean, Ibn-fossan, Massudi etc. etc.

Isoarele slavoane îmbrățișează toate cronicile, geografiile, legindele, uricele, legiurile, inscripțiunile, cînticele, povestile, rămășițele mute.

A da numărul ajutorințelor lui Șafaryk, — ar fi a scrie o carte.

Certcov cunoaște toate limbele slavoane, limba elină, latină, italiană, nemțească și francesă.

Isoarele citate de el sunt: Tucidide, Dione Cassiu, Herodot, Teofan, Scimn, Strabone, Arrian, Curtiu, Pausania, Diodor, Ptolomeu, Eustatiu, Ștefan Bisantinean, Iornande, Procopiu, Mela, Iustin, Appian, T. Liviu, Leu Diacon, Menandru, Plutar, Suida, Hesichiu, Diogen, Ovidiu, Suetoniu, Dione Crisostom, Tacit, Pliniu cel tener, Licofroniu, Marcellin, Iulian, Ibn-Fossan, Codicele Iustinianean, Priscian, geograf... *

Nu voi să amintesc che a înrudi pe Cimerii, pe Taurii și pe Epirotii cu popoarele trace este un felu de obrasnicie istorică.

Nu este de lipsă a aminti și multe alte, deoarece însuși Șafaryk se contrazice în chipul cel mai pipăit:

« Sciții veniră din Asia, așezindu-se în pustietățile de lingă Marea Neagră și întinzându-și puterea cel mult pone la Carpați... ».³

« Sarmatii fură venitici în Europa: leagănilor lor a fi fost în Media, cuiul — între Caucasul și Donul, de unde acești resboinici șatrari, respingind pe Sciți, petruseră în Europa, după ce au cuprins dintii țermurile dintre Donul și Niprul, iar pe urmă acele dintre Niprul și Nistrul... ».⁴

« Moșia Celților fu în Galia, în Helveția și în Germania cea meazinopturnă... ».⁵

« Numai pe Tracii nici o isteaciune omenească nu este în stare (nižadnau lidskau ostrowtipnosti nelze) a-i deosebi lămurit de către Slavoni... ».⁶

« Cele mai multe împregiurări ni mărturisesc vederat (patrně naswědengi) cum che în vremile cele străvechi (w prastaré dobi) popoarele slavone (lide tahoto kmene) erau așezați în Ungaria, și în țerile dunărene (w kraginách podunagských), dovedindu-se această, între alte, și prin anumirile munților, apelor, lacurilor și ale tirgurilor cele în limba slavoană țesute... ».⁷

« Tsierna, orașul de pe apa Cerna, serbește numită Trna, vârsătorie în Dunărea, pe hotarul ungar-românesc, și unde s-a descoperit o inscripțiune marmur rostitoare: „Valerius Felix miles coh. IV stationis Tsiernen“, carea s-a fost pus sub consuli Bărbat și Regul, în anul 157 dupe Crist, și pone acum la Mehadia se află (Katantsich, Georg, Epigr. II, 233, 294, 312. — Id. Orbis ant. I. 373. — Caryoph. Th. H. I. p. 26. — Murat CCCXXXII. 3.). Ceva mai ciuntit acest nume se vede scris la alți scriitori: la Ptolomeu, pe Tabulele Peutingerene Tierna, la Ulpian Zernensium colonia; căci ce e dreptul, cu greu era a se scrie grecesce sau latinesce cuventul slavoan Черна, adeche Neagra. Zăriscele orașului păstratu-s-au pone astăzi, precum și numele seu... »

Bersebis, precum scrie acel nume Priscian de pe ziarul manuscris al imperatului

* Aici se întrerupe § 2, paginile următoare lipsesc. Lipsesc § 3 și începutul § 4.

³ f. 387

⁴ Ib.

⁵ f. 388

⁶ ff. 378—9

⁷ f. 205

五、

- TELEGRAPH

Heliada en fi. Heliada en fi. Heliada en fi.
 Heliada en fi. Heliada en fi. Heliada en fi.
 Heliada en fi. Heliada en fi. Heliada en fi.

La lingua è bianca e si sente profusa
- In un'ora dopo posta nella boccia in op.
tante addormentati (1).

Analizanti alla mai îndrumată
 către acestui programăm a pila for
 dea curat din jurul în curtea, au
 mii oulăși lui lăbășă pînă m
 mîl lăbășă, curat se vîrte în
 mîl p' dăru.

Ca folie de subtipul marcat mai sus
• celule polare se divid prin celule la
• parte in optime circumferinta?

Amici, tutti miei amici programmati
per me, fammi, amico, per me, e
glori: ma all'indietro bene e mielo per
passi e intanto tentato di più forte
non mi sento, e questo

Several species of mosses and lichens
grow on some stages in certain places

⁸ ff. 206 – 7

Deosebind foarte lămurit pe Sciții, pe Sarmatii și pe Celtii de către slavoni, Șafaryk o recunoaște a fi cu neputință numai în privirea Tracilor, pune și pentru cea mai mare isteciune omenească.

Deci dear, Tracii si Slavonii sunt *geometricesce* una.

În Cerna și-n Bersobi Șafaryk vede nisce așezări slavoane, citind spre adevărire pe Ulpian și pe Priscian.

Iată-s testurile:

Si:

« In Dacia quoque Cernensium colonia, a divo Trajano deducta juris italici est ».

« Inde Bersabim, deinde Aixi processimus ».

Adeche:

« Iar în Dacia, de dreptul italic se bucură colonia Zernensium, adusă de imperatul Traian ».

Și:

« Dincolo o purcesem spre Bersobi, după aceia spre Aixi ».

Deci dear, Dacii erau Slavoni.

Însuși Șafaryk pricepe încurcătura în carea cade.

Cu ce aminuntate povestesc el toate faptele din istoria Sciților, Sarmatilor, Celților! Cu ce neindemină atinge-se el de Tracii, scutindu-se cu totul de orișice cercetare mai adencă a acestui obiect (upaușt): « me zde naschwal od zewrubnëgšjho wyłożenj... » *

« ...fără numai Slavini lui Iornande. Pune și astăzi toată această uriașă țeară este cuprinsă în cea mai mare parte de noroade slavoane. Moravia, Bohemia, o bucată a Austriei, Silesia, Polonia, Ungaria cu Banatul și Ardealul, România, Moldova, Galiția și Bucovina, Besarabia și partea meazizilnică a Rosiei, pînă la Niprul, alcătuiau odinioare imperiul cel strașnic al Geților sau Dacilor. În un cuvînt, două secole dupe Strabone, Iornande poreclesce pe Geți cu numele de Slavoni, precum se și numeau ei însiși... ».

Nu voi să amintesc che Dunărea dislipindu-se totdeauna la cei bătrîni în două fluvii deosebite: *Ister* și *Danubius*, cuvintele lui Strabone asupra obîrșiei ei se pot apleca numai către *Ister*, carele se începea, ce e dreptul, în Dacia, și anume dincoace de Carpați, la Demid-Cap sau Piatra de fer, — iar de fel lîngă Svița.

Nu voi să amintesc cum che Polonia, sau Silesia, nu se vād de nicăeri a fi făcut vreodată parte a Daciei.

Se vedeți pe însuși Certcov încurcîndu-se:

« Columna lui Traian arată prea limpede (очень ясно) pribegirea, sau mai bine dîșterarea Dacilor, după năvălirea Romanilor. Pe tabulele 21, 92 și 112, Dacii, aprinzîndu-și casele și fugind din patrie, o parte din ei se îneacă în un fluviu, poate Tisa. Tabula 28 înfețișea pe Daci părăsîndu-și locașele, bărbați, muieri, betrîni, prunci, — părinții și mumele purtîndu-și copii în umere. Pe tabula 40, Dacii pribegesc din țeara, cu arme, cu steaguri, peste munți, pesemne Carpați, căci mai gios domniau Romanii. Pe tabulele 94, 102, 113 și 114, Dacii, lăsîndu-și casele, cu copii în umere, plec spre o altă țeară, ducînd cu sine vitele, turmele și alte bunuri. Pe tabula 57 ni se înfețișase foarte limpede legiunarii romani gonind pe Daci din sălașele lor, cu muieri, cu prunci, cu turme, lepădînd armele, acești își părăsesc moșia... ».

Etc.

Potriveasche-se această bucată cu cea dinainte.

De vreme ce Dacii domneau în sutele 1-a, a 2-a, a 3-a pe toată întinderea țerii, între Elba, Svița și Niprul, — încotro putut-au să fugă din țeara lor, la priliul năvălirii lui Traian, adevche în anul 105 dupe Crist, — ba încă să fugă peste munți?

Trecut-au oare munții Sviței spre a se adăposti în Galia?

Doară che așa, pentru che altmîntre hotarele Daciei cele descrise de Certcov sunt lipsite de munți.

Fugit-au Dacii peste Elba? — Atunci ar fi trebuit să mearghe bună bucată pone a se fi întelnit cu munții Caucasului sau Uralului.

În un cuvînt, din dată ce, potrivit mărturiile lui Strabone, lui Ptolomeu, lui Iornande, etc., Certcov recunoasce hotarele Daciei în Svița, în Elba și în Niprul; din dată ce, adencînd Columna lui Traian, el arată che Dacii au fugit din țara lor peste munți, — este vederat che Dacii s-ar fi putut preface mai dehai în Gali, în Tătari, sau în pesci de ai Mării Nentești, — decît în Slavoni!

Cu ce cuvent zice dar Certcov che « limba română este daco-romană, adevche slavono-latină »?

Tutti quanti

§ 6

**Foile următoare lipsesc.

Schlözer, — anume Cristof Schlözer, spre... **

* Aici se întrerupe § 4, urmează fragmentul din § 5.

ARHIVĂ ISTORICĂ

N. BĂLCESCU

și corespondența anonimă de la Constantinopol în ziarul francez

ABIA AJUNSESE LA CONSTANTINOPOL, venind de la Atena, încercînd să stabilească o unitate de acțiune, chiar de la început, a întregii emigrații românești pașoptiste, prin apelul către toți românii din exil (*Către emigrația moldo-română din Paris*, Constantinopol, 8 martie 1849), și N. Bălcescu, în dorința de a-l informa pe prietenul său A. G. Golescu, aflat la Paris, — și prin el pe toți aceia pe care conta în acel moment — îi recomandă în finalul unei scrisori: « Despre novelile d-aci și din țeară vezi articolul viitor al „Presii“, unde le dăm pe toate în corespondința din Constantinopol »¹.

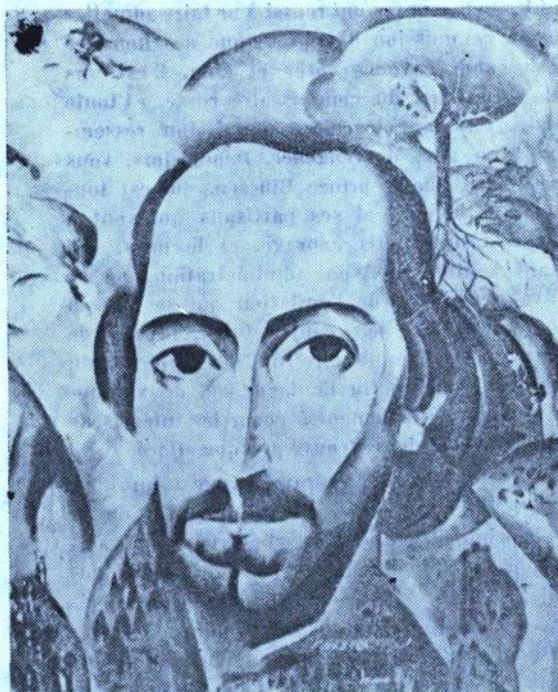
E drept, scrisoarea respectivă era o mărturie personală despre oameni și evenimente din țară, cu opiniile sale necenzurate, și chiar subiective, dictate de imediatul vieții. N. Bălcescu, cu un spirit critic lucid, simțea nevoia să recomande prietenului său, o sursă complementară de informații atât în privința situației interne, cît și a celei externe. Ziarul francez îi era cunoscut și apropiat, ca o tribună a spiritului revoluționar european și ca un aliat al revoluției românești de la 1848. Colaborau Lamartine, Eugène Pelletan, Mazzini, Emile de Girardin, A. de Tocqueville, Ivan Golovin, dar

și Chateaubriant, Théophile Gautier, Al. Dumas etc.

N. Bălcescu, însă, nu făcea o referință oarecare, de conjunctură. Răspunderea sa era prea mare ca să se complacă într-o vorbă aruncată în vînt. Dintre toate ziarele pariziene, de ce tocmai „La Presse“ era citat de el? Istoricul revoluționar avea clar o anume titulatură și rubrică specială în care se aflau date, informații și comentarii de presă despre Țările Române. Din punctul său de vedere, „La Presse“ era acum un fel de oglindă și de bun comunicant informațional, de ordin politic. El și cu ceilalți exilați de la Constantinopol « dedeau » toate « novelile » în corespondența externă a ziarului „La Presse“, la rubrica *Turquie*. Era, deci, corespondența lor.

Preponderența, în ansamblul geopolitic al imperiului turcesc, a problemei românești, în corespondența trimisă de la Constantinopol pentru ziarul francez „La Presse“, cu un vădit spirit partizan și cointerestat de mersul evenimentelor și de perspectivele soluționării crizei produse de ocuparea țării de către armatele celor două imperii, era o adevărată constantă în economia faptelor selectate pentru a reprezenta panorama vieții politice din perspectiva Porții. Corespondența pro-românească, sub titulatura *Turquie*, denotă o organizare matur dirijată și promovată de inteligența revoluțio-

¹ Scrisoare către A. G. Golescu, Constantinopol, 12/24 martie 1849. În N. Bălcescu, *Opere*, IV, Ed. G. Zane, „Editura Academiei“, p. 145.

Constantin NICOLAE (n. 1936) — Nicolae Bălcescu

nară românească la începutul exilului pașoptist. Problema românească era prezentată ca o prioritate în dosarul diplomației europene. Încă din corespondența datată *Constantinople, 16 décembre 1848*, se scria cu o simpatie nedisimulată, ca despre evenimentul-cheie al situației politice în lumea orientului european.

« Les affaires de la principauté de Valachie n'ont rien perdu de leur gravité: elles sont toujours dans un tel état, qu'il pourra fort bien en résulter une rupture entre la Turquie et le cabinet de Saint-Petersbourg, peut-être lorsqu'on y pensera le moins. La Porte, qui persiste à vouloir que les troupes russes quittent la principauté, a remis, ces jours derniers, à M. Titow, une nouvelle note très nette, et basée sur les droits en vertu desquels elle demande l'évacuation, se faisant forte, d'ailleurs, d'y maintenir l'ordre rétabli. »² Cronica dădea amănunte din culisele vieții politice bucureștene care nu puteau fi accesibile decît dintr-o sursă românească de informare:

« Le commissaire russe, M. le général Duhamel, a cherché dans ces derniers temps à amener

le commissaire turc, Fuad-effendi, à s'entendre avec lui pour nommer une commission dont le mandat serait de faire une enquête relativement à la dernière révolution et à la conduite de ceux qui l'ont faite ou favorisée.

Le commissaire turc, se fondant sur les instructions de son gouvernement, a dû refuser d'adhérer à ce projet d'enquête. Le commissaire a passé outre; la commission a été nommée par lui, et l'on craint fort que cette enquête n'ait de fâcheux résultats. On croit ici que le général Duhamel cède trop facilement aux exigences du parti de vieux boyards, qui, sous prétexte de prendre de précautions pour l'avenir, jettent sans doute la semence d'une nouvelle révolution »³.

În economia corespondenței de la Constantinopol pentru ziarul „La Presse“, acest pasaj avea ponderea sa prețioasă, ținînd seama de întregul evantai al evenimentelor politice ale imperiului. În următoarea *corespondență*,⁴ comentatorul politic din capitala otomană, reamintind de cele spuse mai sus (« Je vous ai dit dans ma dernière lettre, qu'il était fâcheux que le général Duhamel, commissaire russe dans les principautés, se montrât si complaisant pour l'esprit réactionnaire de vieux boyards de Valachie »), mergea în profunzimea lucrurilor, transformînd cronica într-o analiză exclusivă a situației din țară. Categorie, după cele ce vor urma, nu era vorba de un comentator străin arvunit pentru a vorbi despre noi. Autorul « scrisorii » vorbea dinlăuntrul evenimentelor cu acea familiaritate și siguranță pe care le au martorii intimi. În centrul comentariului, tot revoluția de la București, numai că limbajul era ponderat, pliat noii situații. Exilații se aflau doar la Constantinopol, unde cuvîntului revoluție trebuia să i se dea un înțeles care să nu le complice și mai mult statutul de tolerați. « Il est très possible que les hommes de la révolution du 23 juin voulussent aller trop avant: mais à coup sûr ceux qu'ils avaient vaincus et qui ont repris le dessus au moyen de l'intervention de la Russie, veulent aller trop en arrière. Une révolution est toujours un événement très graves et, qu'elle réussisse ou ne réussisse pas, elle doit servir d'enseignement à ses ennemis aussi bien qu'à ses amis: à ceux-ci plus

² Ibidem.

⁴ Turquie. Constantinople, 25 décembre 1848. Ibidem, no. 4585, 15 janvier, p. 3.

² În „La Presse“, 1849, nr. 4576, 6 janvier, p. 3.

qu'ils soient plus justes. Au train dont vont les choses en Valachie, je doute que la conciliation des esprits s'y fasse de longtemps. D'abord, l'entente est loin d'exister entre la cour suzeraine et la cour protectrice. Comment existerait-elle entre les vieux boyards et les jeunes? La Porte pense qu'il faut faire des concessions aux temps nouveaux: la Russie est d'avis contre. Aussi, par intérêt autant que pour plaire au cabinet de Saint-Petersbourg, les vieux boyards viennent d'adresser une supplique au sultan pour lui demander qu'il ne soit accordé aucun changement à l'ancien statut organique.

Il n'est pas de formule adulatrice qu'ils n'emploient pour que le sultan fasse droit à leur demande: et en même temps qu'ils protestent de leur entier dévouement à sa personne et à son gouvernement, ils affirment que le meilleur moyen de raffermir l'ordre de la principauté, c'est de rétablir les choses dans l'état où elles étaient avant la révolution de 23 juin. Il est impossible que le calme et le bien-être reviennent dans la principauté d'une manière durable, par cette voie, et nous sommes très portés à croire que la Porte, tant que cela dépendra d'elle, ne l'adoptera pas. Après avoir tant dit qu'il fallait faire des concessions, et la Russie le disait comme elle dans la circulaire de M. Nesselrode, du 19 juin, la Porte peut-elle maintenant considérer le statut organique comme chose parfaite et sacrée, à laquelle il ne soit plus permis de toucher? Evidemment, non; et le mieux serait que les deux cours adoptassent un terme moyen, que les vieux boyards finiraient bien par adopter eux-mêmes.

Je vous ai déjà annoncé que le général Duhamel avait formé une commission d'enquête sans la participation du commissaire de la Porte, et que cette commission avait pour but de faire toutes les investigations nécessaires pour connaître ceux qui, de près ou de loin ont trompé dans la dernière révolution. Je dois ajouter que cette enquête se fera également à l'égard des hommes qui sont en état d'arrestation: on dit même que le général Duhamel croit utile de les faire juger par un tribunal spécial. Maintenant que la révolution est complètement étouffée, la Porte est d'avis qu'il serait mieux de jeter un voile sur le passé, tout en prenant des précautions pour l'avenir: elle pense surtout qu'il eût été plus conforme à la sainte justice et plus digne du général Duhamel de résister aux obsessions du parti de l'ex-hospodar Bibesco,

dont les manœuvres ont réussi à ne faire admettre dans la commission d'enquête que des hommes qui lui sont dévoués corps et âme. C'est une faute de la part du commissaire russe, et toute décision émanant de cette commission ressemblera à un acte de vengeance. Depuis lors, vous pensez bien que le prince Bibesco, qui est toujours à Fokchani, et ses partisans qui sont à Bucharest ont repris courage, et le pays, qui a tant souffert de son administration, ne se trouve pas mieux de l'agitation qui se fait en son nom. En de tels conjonctures, le rôle de Fuad-effendi, commissaire de la Porte et du caïmacam, Constantin Cantacuzène, deux hommes qui ont actuellement à cœur les intérêts de la pauvre Valachie, se trouve presque effacé.⁵

Aceasta a fost (cu excepția paragrafului final, în care comenta incidentul diplomatic de la Constantinopol, cu ocazia sărbătoririi zilei Constituției Republicii franceze) cronică trimisă ziarului „*Le Presse*”! Nu este evident pentru oricine că ea a fost o cronică a evenimentelor de la București? Autorul corespondenței nu consemna un eveniment, sau reținea un nume, ci analiza stadiul confruntării dintre forțele politice ale țării, precum și dintre marile puteri europene în disputa pricinuită de ocuparea armată a Țărilor Române.

Rubrica *Turquie* era, pentru un timp, o firmă a intereselor românești. Comentatorul ține lanț aceeași chestiune. Deci era unul singur, cu o atitudine constantă, interesându-l din primele rînduri doar problema românească. Iată următoarea corespondență, — din 25 ianuarie —, prefăcută de o notă a redacției, scrisă și ea cu simpatie deschisă pentru noi:

« Nous n'avons pu annoncer hier que sommairement la nouvelle tournure que vient de prendre l'affaire des principautés danubiennes. Nous insérons aujourd'hui une lettre que nous avons reçue par le dernier courrier, et qui renferme des détails pleins d'intérêt ».⁶

Dar ce cuprindea scrisoarea? Aceași cronică a disensiunilor și a presiunilor dintr-o parte și dintr-alta pentru a prinde în sfera de influență a fiecărei puteri Țările Române! Alianțele se schimbau de la o săptămână la alta, incidentele diplomatice nu mai conteneau, amenințările păreau a prefigura un război:

⁵ Turquie. Constantinople, 25 décembre 1848. Ibidem,

⁶ Turquie. Constantinople, 25 janvier. Ibidem, no. 4616, 15 février, p. 3.

« Par ma dernière lettre, je vous ai annoncé l'intervention de l'Angleterre en faveur de la Turquie, dans les affaires des provinces danubiennes. Vous savez que la Porte, qui n'a pu empêcher l'occupation de ce pays par les troupes russes, n'a cessé, à propos de ce fait, de réclamer auprès de M. Titow contre la violation de ses droits de puissance suzeraine, et en cette dernière qualité, elle a demandé vingt fois, mais inutilement l'évacuation des deux Principautés de la Valachie et de la Moldavie. »⁷

După o divagație salonardă și de culise din lumea diplomatică privind disputa dintre reprezentanții marilor puteri în legătură cu Țările Române (Brunow, lord Palmerston), se conchidea în aceiași termeni:

« Je vous ai également annoncé que M. Canning avait reçu de son gouvernement les instructions les plus formelles pour soutenir la Turquie dans tous ses droits en tout ce qui concerne les Principautés. »⁸

În corespondența din 5 februarie, comentatorul relua cronică evenimentelor, de la momentul Canning, cu noi detalii:

« ...l'Angleterre ne veut aucunement reconnaître les traités particuliers de la Russie avec la Turquie. Ces traités, vous le savez, sont ceux d'Akerman, de Bucharest et d'Andrianople. Quelle que soit l'attention avec laquelle on les lise, on n'y trouvera point de disposition qui autorise la Russie à se conduire dans les Principautés comme si ces provinces étaient des possessions dépendantes de la couronne moscovite. »⁹ Ambasadorul englez Canning fusese imputernicit de guvernul său să se folosească de « toute son énergie à pousser le cabinet ottoman dans les voies de la résistance la plus opiniâtre vis-à-vis des prétentions non justifiées du cabinet de Saint-Petersbourg ». ¹⁰

Nu se cunoștea care va fi opțiunea diplomatică a guvernului francez, dar se conta pe o afiliere a Franței la poziția Porții. Deja, printr-o notă adresată lui Nesselrode, guvernul francez ceruse ca nimeni să nu se opună « aux améliorations que les Moldo-Valaques, d'accord avec la puissance suzeraine, veulent introduire dans la constitution de leurs pays... ». ¹¹

⁷ Ibidem.

⁸ Turquie, Constantinople, 5 février. Ibidem, no. 4622, 21 février, p. 3.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

Cronica următoare, datată 15 februarie,¹² era mai săracă în date privitoare la starea politică a Țărilor Române, repetindu-le pe cele știute. Poate că nici nu era ceva nou în decurs de zece zile! În aceeași zi, N. Bălcescu scria de la Atena lui A. G. Golescu că peste două zile se imbarca pentru Constantinopol, « unde voi ajunge peste opt zile, adică la 23 ale lunii acesteia ». ¹³ Deci, sosirea sa în capitala otomană s-a petrecut spre sfârșitul lui februarie 1849. La 8 martie, el adresa un apel către întreaga emigrație românească, cerindu-i unire, și propunând ca unic conducător al exilului, pe C. Negri. E, deci, de presupus că, odată cu corespondența datată 15 martie,¹⁴ partea privitoare la Țările Române să fi fost furnizată prin note și corespondențe văzute, știute și avizate într-un fel și de Bălcescu. În scrisoarea sa către A. G. Golescu, din 12/24 martie, îi recomandă și îi garantează calitatea obiectivă a informațiilor date în corespondența de la Constantinopol! Dar ce anume informații comunica acum „La Presse“, pe care Bălcescu le socotea ca provenind din sursa emigrației românești? Întii vorbea de neînțelegerea dintre Reșid-pașa și Riza-pașa, doi oficiali influenți ai Porții în legătură cu modalitatea de soluționare a crizei românești în politica europeană a momentului. Anglia și Franța, deși declaraseră, solemn, sprijinul lor material Porții, nu luaseră nici un angajament precis. « Dans ce cas, on ne saurait blâmer la prudence du grand-vizir. Riza-pacha était d'avis de brusquer les choses, et de soutenir par tous les moyens les droits de la Porte. » ¹⁵

Perspectiva era sumbră.

« Cette voie conduisait à la guerre, et la guerre, sans le concours matériel de la France et de l'Angleterre, aurait pu amener un jour pour la Turquie des périls trop graves. Si, au moyen de l'intervention diplomatique de ces deux puissances, on peut dénouer les difficultés pacifiquement, ne sera-ce pas mieux? Cela vaut la peine d'être tenté jusqu'à ce que l'on soit bien convaincu que les droits de la Porte ne peuvent être sauvegardés que par la guerre. Quoi qu'il

¹² Turquie. Constantinople, 15 février. Ibidem, no. 4632, 3 mars, p. 3.

¹³ N. Bălcescu, Opere IV, Ed. G. Zane, „Editura Academiei“, 1964, p. 133.

¹⁴ Turquie. Constantinople, 15 mars. „La Presse“, 1849, no. 4665, 5 avril, p. 3.

¹⁵ Ibidem.

en soit, la dissidence dont je viens de parler avait brisé l'homogénéité du ministère ottoman, et, par cela même, l'action du divan se trouvait affaiblie... ».¹⁶

Fricțiunile interne din sinul guvernului otoman, firește, interesau îndeaproape pe exilații români, întrucât ele influențau, în bine sau în rău, rezolvarea, pe cale diplomatică sau armată, a crizei din țară. Corespondentul ziarului „*La Presse*” comenta, de asemenea, un articol publicat de Divan în „*Gazette d'Etat*” cu privire la eventualitatea unei confruntări armate cu Rusia, în care se menținea speranța « *de terminer bientôt les affaires des Principautés, et qu'on est très bien avec toutes les puissances, tant voisines qu'éloignées, et que si la Turquie arme ses flottes et lève des armées, c'est uniquement pour faire respecter sa neutralité.* »¹⁷

Comentariul politic vizează continuu, oricâte divagații s-ar face, ca un *memento*, numai Țările Române. În paragraful următor, discuția se învîrtea în jurul aceluiași punct nodal. Totul era judecat și evaluat în raport de atitudinea față de criza politică românească ce provocase, la rîndu-i, o adevărată criză europeană.

« *Quoique l'attitude de la France et de l'Angleterre ne sont toujours que fort diplomatique dans les affaires des Principautés, la Turquie a déjà obtenu que la Russie se montrât moins exigeante envers elle. Vous savez que la Porte a refusé nettement, il y a quelque temps, de signer le traité que lui avait proposé le cabinet de Saint-Petersbourg en des termes assez impérieux et pressants. On pensait que ce refus serait suivi d'une note fulminante; mais point. La Russie a retiré ce projet de traité, et les marchés qu'elle vient de passer dans les Principautés pour l'entretien de ses troupes, sont seulement pour deux mois.* »¹⁸

Corespondentul constantinopolitan avea și el un corespondent — sau mai mulți — la București, citind, pentru exactitudinea informației, sursa: « *Voici ce qu'on m'écrit de Bucharest, en date du 2 mars: „On annonce que 15.000 hommes de troupes autrichiennes, dont 10.000 serviens, commandés par le général Théodorowich, ainsi que toutes les troupes disponibles du Banat allaient à marches forcées au secours de Hermanstadt, et qu'elles ont pris la ville d'Oradia-Mare, après un combat acharné contre*

les troupes hongroises et les habitants auxquels s'étaient jointes même les femmes... ».¹⁹

E indiscutabil că un corespondent turc sau grec al ziarului „*La Presse*” nu avea de ce să se refere la informațiile primite direct de la București, el avînd suficiente subiecte de comunicat din capitala imperiului. Și-apoi, amănunte care, pentru o corespondență de la *Constantinopol*, nu priveau opinia publică turcească! Nume, localități, evenimente din țară care interesează numai un public, un cerc românesc, iar pledoaria pro-românească nu putea fi un act de generozitate din partea unui ziarist străin! S-ar fi știut de el pînă acum! Apoi, un paradox! Corespondentul de la *Constantinopol* al ziarului „*La Presse*” de la Paris vorbește de o scrisoare primită de la București, dar în loc să comenteze fapte și întîmplări petrecute în capitală, — cum era logic — el consemnează evenimente petrecute în Transilvania. Pe de altă parte, N. Bălcescu scria în acele zile, tot lui A. G. Goleșcu: « Am primit scrisori de prin Transilvania ».²⁰

În aceeași scrisoare, mai înainte, și Bălcescu vorbea despre Ali-pașa, Reis-effendi și Fuad-effendi, cu care era în bune contacte. E, deci, probabil ca această corespondență să fie chiar aceea la care N. Bălcescu trimitea pe prietenul său și pe toți exilații parizieni să se informeze « despre novelile d-aci și din țară ».²¹ Alt « articol » despre români nu mai există în acest număr! Datarea corespondenței 15 martie este pe stil vechi, căci apariția în ziar este abia la 5 aprilie. O scrisoare între *Constantinopol* și *Paris* dura în general cam o săptămînă. În plus, numai aici existau referințe la Țările Române. În 13 aprilie, „*La Presse*” va titra o simplă notă, pe baza depeșelor primite de la București, *Principautés Danubiennes*,²² ceea ce era prea puțin și nu corespundea precizărilor clare din scrisoarea lui N. Bălcescu. Următoarea corespondență *Turquie* era din 9 aprilie.²³ Sursa românească comunica acum drept noutate, ridicolă pe fundalul dramatic al situației politice, balul din carnaval, al înaltei societăți bucureștene. Nu însă aceasta era noutatea majoră a zilei din tot ce se întîmpla la București.

¹⁶ *Ibidem.*

²⁰ Scrisoare din 14 martie 1849. N. Bălcescu, *Opere IV*, ed. cit., p. 142.

²¹ Scrisoarea din 12/24 martie, *idem*, p. 145.

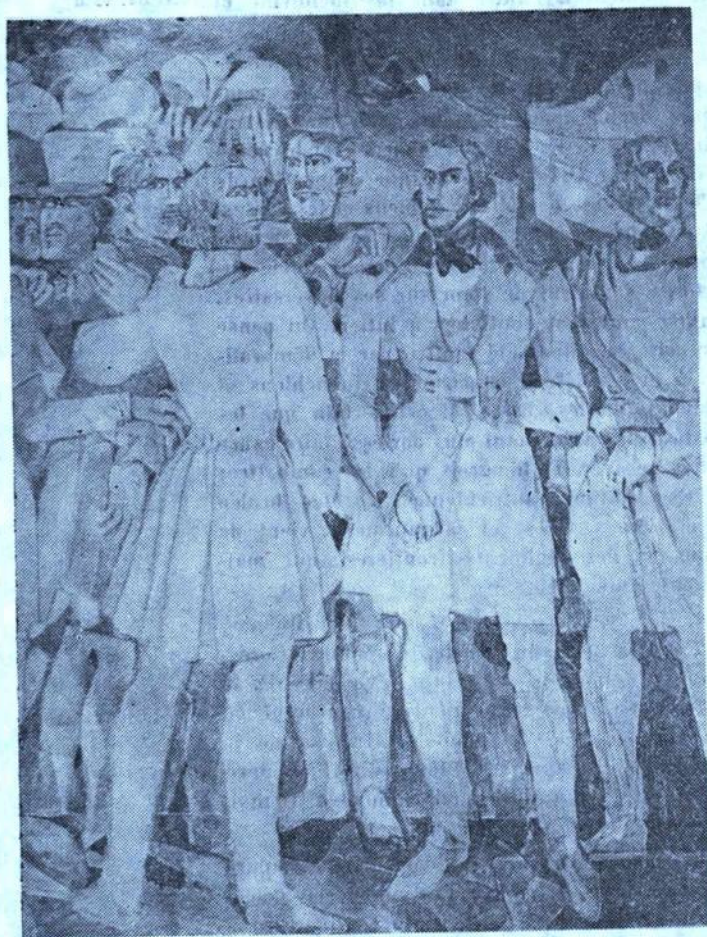
²² În „*La Presse*”, no. 4672, 13 april, p. 3.

²³ *Ibidem*, no. 4682, 23 april, p. 3.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

Virgil ALMĂȘANU (n. 1926) — Revoluționarii pașoptiști.

Esența informației se afla în raportările despre demersurile diplomaților Canning și Aupick în favorarea cauzei românești. Într-adevăr, și această corespondență era în acord cu opinia lui N. Bălcescu:

« Aici Titow cu Stürmer silesc mult pe Divan d-a se uni cu dinșii, dar Aupick și Canning se împotrivesc și zic turcilor să păzească neutralitatea ».²⁴

În ziarul „*La Presse*“, mai apare o corespondență *Turquie. Constantinople, le 15 avril*,²⁵ pe același circuit informațional și de atitudine, atît în sfera politicii externe, cît și a celei interne:

« Si les gens qui font de la politique et de la diplomatie avaient l'habitude comme vous

d'aller droit au but, il y a longtemps que l'on saurait à quoi s'en tenir sur la solution attendue entre la Porte et la Russie dans les affaires des Principautés moldo-valaques. Depuis huit à neuf mois des négociations sont ouvertes pour obtenir l'évacuation des troupes russes; la France et l'Angleterre se sont mêlées aux négociations, afin d'en activer le dénouement. Où en est-on? Cependant, malgré cette double intervention, qui ne s'est montrée ni avare de paroles, ni de promesses, envers la Porte. On en est encore au point de départ, et ce n'est pas, certes, la déclaration de lord Palmerston à la Chambre des communes, séance du 23 mars, qui fera faire un pas aux questions dont il s'agit. Si l'Angleterre ne s'est mêlée de ces affaires que pour en venir à cette triste déclaration, ce n'est pas le divan qui lui doit de la reconnaissance, mais bien la Russie. Le cabinet de Saint-James ne se moquerait-il pas, par hasard, en ces circonstances, de la France, de la Porte, et même de M. Canning, son représentant, qui ne cesse de dire que la Russie a tort sur tous les points? Ce qui fait la principale force du cabinet de Saint-Petersbourg, c'est qu'il est convaincu que l'Angleterre se bornera à faire du verbiage diplomatique.

Aussi, à l'heure qu'il est, comme il y a huit mois, la Russie continue à poursuivre un arrangement qui lui donnerait raison sur tout. Ainsi, le provisoire ne cesserait pas, et l'on ajournerait tous les changements dont est susceptible le règlement organique, qui serait considéré pour longtemps comme n'existant pas. On nommerait un prince pendant l'occupation, qui serait indéfinie: et, à coup sûr, le prince choisi serait encore le trop fameux Bibesco, qui a fait plus de mal à son pays que tous ses prédécesseurs ensemble. La Porte, au contraire, persiste à demander l'évacuation, parce que l'occupation est sans droit et sans motif; elle ajoute que le provisoire ruine les Principautés, et quoi-qu'elle sente l'impérieuse nécessité de régler définitivement et d'améliorer la situation de ces pays, elle pense qu'il n'y pourra être procédé avantageusement tant que durera l'occupation des russes.

Vous voyez, monsieur le rédacteur, vous qui aimez les situations nettes, que les choses ne sont pas plus claires qu'au commencement, et que l'action commune de la France et de l'Angleterre, tant qu'elle restera dans les voies où elle est, n'aboutira à rien. Ces deux puissances

²⁴ Scrisoare către A. G. Golescu. Constantinopol, 28 martie. În *Opere*, p. 148.

²⁵ *Ibidem*, no. 4694, 5 mai, p. 3.

doivent agir plus efficacement ou se retirer. Croient-elles que tout s'arrangera à l'amiable entre la Porte et la Russie, parce que le cabinet de Saint-Petersbourg fait pleuvoir les décorations sur les commissaires de la Porte et ses secrétaires? Parce que le 29 mars et le 1-er avril, les sous-officiers russes de Bucharest ont offert des banquets aux officiers et sous-officiers ottomans? Ce sont là des intermèdes pour reposer l'attention et peut-être l'endormir; mais cela ne diminue en rien les prétentions du cabinet de Saint-Petersbourg, lequel, après les énergiques protestations de M. Canning, ne croyait pas, à coup sûr, trouver un appui inattendu dans lord Palmerston.

Il y a quelques jours, une rencontre a eu lieu à Bucharest entre Rustem-bey, secrétaire de Fuad-effendi, et le neveu de général Colmar; il y a eu échange de deux balles, mais pas de blessures: Amour et politique, tels étaient les motifs du duel, dans lequel Rustem-bey a payé, dit-on, un peu mieux de courage que son adversaire. Il se trouve en ce moment à Constantinople, où ne restera que quelques jours. On prétend que Fuad-effendi l'y a envoyé pour exposer aux ministres dirigeants l'état des choses dans les Principautés, et l'urgente nécessité d'en finir avec les exigences continuelles de la Russie.

La Porte a plus que jamais l'intention de destituer le prince de Stourdza dès qu'elle sera libre d'agir; la Russie s'en préoccupe et cherche à l'en détourner. Elle ne réussira pas, attendu que l'administration de ce prince a été désastreuse que celle du prince Bibesco.

Nouveau désastre en Transylvanie pour les russes: les troupes qui étaient sorties d'Hermanstadt sous les ordres du colonel Skariatine, n'ayant pas voulu s'éloigner de la frontière, où elles occupaient une forte position, ont été enveloppées par le général Bem et anéanties. Il ne s'est échappé du carnage qu'environ 150 hommes qui ont été vigoureusement poursuivis sur le territoire valaque.

Un parent du général Lüders est au nombre de ceux qui sont restés sur le champ de bataille. Un service funèbre a été célébré en son honneur à Bucharest, le 5 avril. Fuad-effendi n'ayant pas voulu consentir à faire garder les frontières valaques par les troupes ottomanes, conjointement avec les troupes russes, il a été convenu que celles-ci quitteraient la Petite-Valachie pour aller garder les frontières de Moldavie et observer le général Bem, qui, se trouvant actuellement maître de toute la Transylvanie, peut se rendre

d'un moment à l'autre dans la Buchovine et la Gallicie.

L'armée autrichienne, forte en Transylvanie de 15.000 hommes et de 2000 chevaux, a commencé depuis quelques jours, son mouvement à travers la Petite-Valachie pour se rendre dans le Banat par Orsova. La brusque évacuation de la Transylvanie par les autrichiens et les russes, est presque une énigme dont on cache soigneusement le sens; car, malgré l'incontestable supériorité de talent de Bem sur ses adversaires, ceux-ci pouvaient continuer à lutter. On pense que cette retraite a été motivée par la démoralisation et les défections parmi les autrichiens et même parmi les russes. Il est certain que les croates sont maintenant plus portés à faire cause commune avec les hongrois qu'à les combattre; la Constitution autrichienne a été brûlée en plusieurs villes, et la mutinerie vient de s'emparer des régiments frontières, qui maltraitaient leurs chefs». ²⁶

N. Bălcescu se afla plecat spre Transilvania; la 2 aprilie părăsise Constantinopolul.²⁷ Corespondența apăruse, deci, la câteva zile de la plecarea sa! Apoi, va menține contactul cu Ion Ghica, prin corespondența trimisă de la Negotin (17/29 aprilie), Milanovač (18/30 aprilie), Belgrad (26 aprilie/8 mai), Panciova (10 mai/24 mai), Debrețin (17/29 mai) etc.

În ziarul „La Presse“ continuă să apară corespondența de la Constantinopol, cu considerații defavorabile politicii de tergiversare a Angliei și Franței. Adevăratul victorios era Titow, cu armata sa. Indirect, Turcia era cea învinsă, acceptînd inițiativele curții de la Petersburg. Comisia instituită la București, pentru a cerceta pe participanții la revoluție, cu acordul celor două puteri ocupante, nu era altceva decît legiferarea persecuțiilor și întemnițărilor persoanelor *non-gratae* ale noii administrații. «La Porte, qui avait consenti, à son corps défendant, à la création de cette commission d'enquête, a dû également consentir à la constitution d'une haute cour de justice. Le décret est du 15 avril, et je vous laisse à penser quel sort sera fait aux détenus.»²⁸

²⁶ Ibidem.

²⁷ Scrisoare către A. G. Golescu, 1/13 aprilie 1849. *Opere*, ed. cit., p. 153.

²⁸ *Turquie. Constantinople, 15 avril 1849. Ibidem*, no. 4694, 5 mai, p. 3.

De acest compromis al Turciei, erau găsite vinovate Anglia și Franța: « Si elles eussent prêté l'assistance nécessaire à la Turquie, il est certain que la haute cour de justice, n'aurait pas été créée, et elles n'auraient point eu à blâmer les condamnations qui vont être portées ».²⁹

Firește, scuza pentru o mare putere ca Turcia, era o simplă genuflexiune diplomatică, căci « la confirmation des sentences judiciaires sur les coupables les moins incriminés est abandonnée au calimacem, qui n'est à la tête de l'administration que parce qu'il y a eu révolution, et la confirmation des jugements portés contre les plus coupables est laissée au sultan, qui a toujours voulu l'oubli du passé et la conciliation des esprits ».³⁰

În fine, aceeași mărturie de pactizare cu politica Porții, mai mult ca un avans făcut de un dibaci diplomat român care știa că nu poți lupta deodată cu toți dușmanii, iar Poarta era, deocamdată, un dușman mai puțin periculos decât celălalt.

« Chercher à compromettre la Porte et le prince Cantacuzène, qui font tout ce qu'ils peuvent pour cicatriser les plaies de la malheureuse Valachie; se venger en même temps de la répulsion qu'elle a soulevée dans le cœur des jeunes valaques »,³¹ acesta ar fi fost scopul cabinetului țarist de la Petersburg...

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

În acest fel, *correspondența* turcească a ziarului „La Presse” asigura o adevărată arhivă documentară a istoriei românești, făcând un serviciu autentic cauzei noastre. Că datele au fost validate și chiar însușite de N. Bălcescu, pentru perioada în care el se afla la Constantinopol, este foarte important. Se raliase punctului de vedere al celorlalți exilați pașoptiști sosiți deja la Constantinopol? Era propriul său program, pentru acel moment, calculind conjunctura geopolitică a Țărilor Române? Corespondentul, atât de afectiv interesat de destinul politic al acestei părți a Europei, — și atât de versat în discutarea fenomenului politic — care se bucura și de un prestigiu în lumea oficială a capitalei otomane, putea fi chiar Ion Ghica, adică tocmai acela cu care N. Bălcescu colaborase în acele luni, cel mai bine, se înțelegea, și cu el plănuise agenda imediată a propagandei pro-românești. Numai o autoritate putea să-și asume o asemenea răspundere și, în plus, să fie agreată de Poartă și de guvernul turcesc. N. Bălcescu folosește în scrisoarea sa pronumele *noi* (« novelile pe cari le dăm... », ceea ce înseamnă și colaborare, și adevăr, și recunoaștere, și însușirea întocmai a opiniilor exprimate în *correspondențe*.

Va fi făcut Ion Ghica, de la Constantinopol, acest serviciu scump cauzei propagandei pașoptiste românești?*

Marin BUCUR

* Datele au fost obținute în cadrul programului D.A.A.D.

Medalie comemorativă emisă cu ocazia înființării muzeului „N. Bălcescu” din Bălcești. (Bronz în colecția Nicolae CÎRDOV și Corneliu POPA).

ARHIVĂ ISTORICA

Onisifor GHIBU

Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu

CONTRIBUȚIA LUI ONISIFOR GHIBU — marele pedagog și istoric al culturii românești — la mai buna înțelegere a Revoluției din 1821 a fost, în sfârșit, publicată aproape integral.¹

Cultura enciclopedică în domeniul științelor umaniste, îndeosebi cunoașterea adâncă a istoriei și culturii naționale i-au servit lui Onisifor Ghibu pentru a ajunge la o înțelegere superioară a facturii psihice a poporului român — și pe această bază și-a clădit pedagogia sa militantă. Și tot aceasta l-a ajutat să înțeleagă bine Revoluția din 1821, să dea prima interpretare unui document fundamental al ei — «steagul cel mare» al «Adunării norodului».

De cercetarea Revoluției din 1821, în chip special, l-a apropiat efortul de o viață pentru a înțelege și a face să fie mai bine înțeleasă personalitatea lui Gheorghe Lazăr, cu care, peste timp, își descoperea elemente comune.

¹ Prima dată, Onisifor Ghibu și-a rezumat rezultatul cercetărilor într-un interviu acordat lui S. Săveanu și publicat de acesta în 1973 (S. Săveanu, *Enigmele Bucureștilor*, „Editura Sport-Turism”, București, 1973, pp. 90 și urm.). Apoi, prin efortul pilduitor al fiului, dr. Octavian Ghibu, textul studiului, așa cum a rămas după moartea autorului (1972), a fost pregătit pentru tipar și publicat, întâi într-o formă mai scurtă, în vol. *Repere sibiene*, II, Sibiu, 1980, sub titlul: *Contribuții la istoria revoluției din 1821. Legăturile dintre Gheorghe Lazăr și Tudor Vladimirescu*. Apoi, într-o redacție mai largă, studiul propriu-zis — fără istoriografia problemei, fără câteva pagini de concluzii și fără o parte finală intitulată *Epilog* — a apărut în „B.O.R.” sub același titlu (an C, 1982, nr. 3—4). Prin amabilitatea dr. Octavian Ghibu — căruia îi mulțumim și pe această cale — am avut privilegiul de a studia textul, integral.

Printr-o concluzie trasă cu prea multă grabă și ușurință, în 1927, de Emil Virtosu — dealtfel, într-o lucrare de specialitate foarte importantă, care-l anunța pe autor ca pe un mare specialist în cunoașterea Revoluției din 1821 și în editarea documentelor ei² —, implicarea lui Gheorghe Lazăr în revoluție fusese contestată³. Și, deși părerea lui Em. Virtosu fusese infirmată între timp⁴, acesta nu și-a reconsiderat pînă la sfârșitul vieții punctul de vedere, iar atunci cînd, ulterior, el însuși a descoperit și a publicat un izvor care îi infirma părerea,⁵

² Emil Virtosu, *Tudor Vladimirescu — glose, fapte și documente noi* (1821), „Editura Casei Școalelor”, București, 1927.

³ *Ibidem*, pp. 21—27.

⁴ În recenzia făcută cărții în „*Revista istorică*”, N. Iorga pune la îndoială părerea lui Em. Virtosu, iar în 1938, în vol. VIII al sintezei sale (*Istoria românilor*), i-a infirmat-o documentat.

⁵ Em. Virtosu, *Un călugăr admirator al lui Tudor Vladimirescu, arhimandritul Ghenadie Pirvulescu*, 1805—1873, în „*Revista arhivelor*”, nr. 2/1945.

din nou s-a grăbit să conteste valoarea izvo-
rului.

Onisifor Ghibu, în partea acum deja publi-
cată a studiului său, invocând izvoare cunoscute,
dar venind și cu alte importante documente
și cu unele interpretări originale, a demonstrat,
din nou, implicarea firească a lui Gheorghe
Lazăr în Revoluția din 1821, legăturile sale
cu Tudor Vladimirescu și, cum am spus, a
dat prima interpretare steagului revoluției.

Contribuția lui Onisifor Ghibu a intrat ime-
diat în circuitul științific. Personal, i-am acor-
dat toată atenția în lucrările publicate.⁶

Din studiul lui Onisifor Ghibu au mai rămas,
așadar, de publicat: partea introductivă, ceea
ce numim «istoriografia problemei», în care auto-
rul analizează critic multe din lucrările de spe-
cialitate⁷, citeva pagini de concluzii din stu-
diul propriu-zis și o parte finală, intitulată
de autor: *Epilog*.

Considerînd că aceste părți prezintă un inter-
es aparte, cum se va vedea, ne mărginim,
aici, să cităm în extras, să rezumăm și să comen-
tăm opiniile autorului.

La începutul părții I — care are, pe alo-
curi, aspectul unei documentări —, Onisifor
Ghibu prezintă cîteva izvoare cunoscute, dar
gnorate deliberat de unii autori, privind legă-
turile lui Gheorghe Lazăr cu Tudor Vladimi-
rescu. Apoi începe să comenteze, critic, lucrările
de specialitate, începînd cu prima *Istorie* consa-
crată Revoluției din 1821,⁸ reținînd din ele
felul în care se reflectă problema care îl preo-
cupa.

C. D. Aricescu este considerat de Onisifor
Ghibu drept «primul cercetător serios al Revo-
luției de la 1821» (p. 7). În opoziție însă cu
acesta, care îl considera pe episcopul Ilarion
ideologul Revoluției, Onisifor Ghibu mențio-
nează aici concluzia studiului său, după care
Gh. Lazăr a avut acest rol.

După opinia noastră — bazată pe cercetări mai
vechi și mai recente, pe studierea documentelor

rămase de la Tudor sau în care recunoaștem
gîndirea și stilul lui, pe multe izvoare care
se referă la el —, rolul principal în elaborarea
strategiei Revoluției din 1821 l-a avut Tudor
Vladimirescu; aceasta zicînd, nu contestăm
contribuția lui Gh. Lazăr sau a episcopului Ilarion
și atragem, totodată, atenția că va trebui să
regîndim rolul lui Gh. Lazăr în revoluție, în
sensul în care a propus Onisifor Ghibu în stu-
diul său.

Mai multe pagini sînt consacrate contribu-
ției lui Nicolae Iorga, sub un titlu corect, care
putea să fie și mai dur: *Caracterizări, precizări,
oscilări și contradicții în scrisul istoricului
N. Iorga* (pp. 8—15). Cercetînd, în timp, și
rememorînd, acum, toate referirile la «subiect»
ale istoricului analizat, Onisifor Ghibu rămă-
sesse, desigur, dezamăgit de faptul că N. Iorga
pur și simplu n-a înțeles aceste două mari
personalități — Tudor și Lazăr — ale «renaș-
terii» naționale românești. Pe Gh. Lazăr,
N. Iorga l-a subapreciat — și, evident, a greșit.
Legăturile lui cu Tudor Vladimirescu le-a rezu-
mat, în treacăt, după I. Heliade-Rădulescu.
La Revoluție și la Tudor Vladimirescu, N. Iorga
s-a referit mai mult, aducînd o importanță și
bogată contribuție documentară. Dar nu i-a
înțeles nici lui Tudor personalitatea, după cum
n-a înțeles nici locul și rolul Revoluției din 1821.

«Desigur — apreciază Onisifor Ghibu —, unele
caracterizări și precizări ale lui N. Iorga despre
cei doi eroi ai renașterii noastre își vor păstra
pentru totdeauna valoarea, dar, vai, multe dintre
ele, produse ale unui subiectivism determinat de
considerații de moment, vor fi definitiv eliminate
din istorie» (p. 15). Pe linia acestui subiectivism,
Onisifor Ghibu aduce o explicație: «Entuzi-
asmul destul de frecvent dar și inegal și capricios,
al lui N. Iorga pentru Gh. Lazăr a scăzut tot
mai mult, nu atât pentru faptul că nu i s-a acor-
dat rolul ce-l revine în comemorarea din 1923 a
„mocanului” (centenarul morții lui Gh. Lazăr
— n.n.), cît pentru tribulațiile în legătură cu
oamenii politici ai Transilvaniei noi, cu care
nu se putea înțelege totdeauna cum ar fi voit el.»
(p. 13)⁹.

În continuare, Onisifor Ghibu apreciază
sumar lucrarea omagială a lui G. Bogdan-Duică
și G. Popa-Lisseanu¹⁰, ca și monografia publi-
cată tot atunci de G. Bogdan-Duică.¹¹

⁶ În arhiva Ghibu se află un material foarte întins
referitor la această poziție a lui Iorga.

¹⁰ G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *Viața și
opera lui Gheorghe Lazăr*, București, 1924.

¹¹ G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, București, 1924.

⁸ G. D. Iscriu, *Steagul revoluției din 1821*, în „*Revista
arhivelor*”, nr. 2/1981; *idem*, *Revoluția din 1821 con-
dusă de Tudor Vladimirescu*, Ed. „Albatros”, București,
1982, pp. 100—109.

⁷ Autorul intitulează această parte: *Ce se știa pînă
acum despre aceasta și ce au stabilit cercetările făcute
pe baza noilor materialuri istorice descoperite în ultimul
sfert de veac și are 45 de pagini dactilo.*

⁹ C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române de la
1821*, Craiova, 1874.

Pe mai multe pagini este valorificată critic — tot din punctul de vedere al legăturilor Tudor — Lazăr, al locului atribuit lui Lazăr în Revoluție — contribuția lui Emil Virtosu. Onisifor Ghibu a fost șocat de ușurința cu care Em. Virtosu atribuisese lui Gh. Lazăr o scrisoare a unui anonim, din 28 aprilie 1821, scrisoare zeflemitoare la adresa lui Tudor și a taberei sale de la Cotroceni, apoi se grăbise să tragă concluzia că acest document «spulberă afirmațiile celor ce cred că Gheorghe Lazăr a fost cu trup și suflet pentru Revoluție și pentru Tudor Vladimirescu»¹². Onisifor Ghibu cunoștea că N. Iorga, primul, a infirmat concluzia lui Em. Virtosu. Personal însă, așa cum procedase și N. Iorga — și cum putea să procedeze și Em. Virtosu, dacă nu se grăbea —, a comparat scrisul lui Lazăr, cu care era atît de obișnuit, cu acela al scrisorii anonime. Și, pe drept, Onisifor Ghibu a scris: «Nu mă pot mira îndeajuns cum un istoric serios a putut să atribuie lui Gh. Lazăr o asemenea ineptie» (p. 20). În continuare, Onisifor Ghibu s-a referit la lucrarea destinată de Em. Virtosu marelui public, *Pagini de revoltă*. Aci, autorul relua, într-o formă mai literară, opiniile științifice exprimate în 1927 asupra ideologiei politice a lui Tudor Vladimirescu. În opoziție cu Em. Virtosu, Onisifor Ghibu repeta și aici părerea despre rolul lui Gh. Lazăr ca ideolog al Revoluției (p. 23). Firește, a continuat să-l aprecieze mult pe Em. Virtosu. Printr-o scrisoare, din 20 octombrie 1952, i-a comunicat rezultatele cercetărilor sale.

Probabil, între timp, Onisifor Ghibu va fi revăzut și reanalizat istoriografia anterioară. Căci ține să consemneze spiritul «lazarian» al «Universității Daciei superioare» înființate la Cluj la un an după Marea Unire și accentuarea acestui spirit național militant în refugiul de la Sibiu al prestigioasei instituții, după dictatul fascist de la Viena.¹³

Atît în partea I, cit și în *Epilog*, Onisifor Ghibu se ocupă de valorificarea critică a studiilor profesorului Andrei Oțetea, începînd cu cartea din 1945.¹⁴ Titlul subcapitolului refe-

ritor la această carte este dur și sugestiv: *Un detractor al revoluționarilor Tudor Vladimirescu și Gheorghe Lazăr: Andrei Oțetea* (p. 30). În cartea respectivă nu se vorbea absolut nimic despre Gheorghe Lazăr, ceea ce era cu totul de neînțeles, iar personalitatea lui Tudor Vladimirescu era ponegrită într-un mod inadmisibil. Încercăm să înțelegem acum indignarea de atunci a lui Onisifor Ghibu, în primul rînd ca om de știință și, pe un plan superior, dar pornind de aici, ca român. La masa lui de lucru, omul de știință Onisifor Ghibu l-a judecat aspru pe semenul și pe tînărul său colaborator din anii Marii Uniri. Sînt criticate «impietățile» — cum le numește el — formulate de A. Oțetea la adresa lui Tudor Vladimirescu: ignorarea unor izvoare, răstălmăcirea altora, anacronismele și inconsecvențele, carențele metodologice inadmisibile, condamnarea lui Tudor Vladimirescu de către istoricul român din 1945. Spre final, Onisifor Ghibu — care considera implicarea lui Gheorghe Lazăr în revoluție, legăturile Tudor — Lazăr drept o «chestiune cheie» a celui «moment» istoric — îl întreba încă o dată pe «ardeleanul Andrei Oțetea» de ce «nu suflă nici un cuvînt despre legăturile lui Tudor Vladimirescu cu Gheorghe Lazăr» și, legat de această întrebare, la care ar fi urmat să primească un răspuns, face o interesantă mărturisire. În august 1956, la Sibiu, Onisifor Ghibu i-a adresat lui A. Oțetea întrebarea de mai sus. «A. Oțetea a răspuns că el tratează în cartea sa această chestiune și Lazăr se găsește și-n indicele ei». Iar Ghibu precizează: «Controlînd, am constatat că detractorul lui Lazăr și al lui Tudor s-a scuzat de s-a acuzat: în carte nu se găsește nici urmă din ceea ce afirmase el spre a scăpa prin tangență de o situație dezagreabilă pe care și-o crease prin lucrarea sa» (p. 36).

În continuare, Onisifor Ghibu trage concluzii corecte dintr-un document publicat în 1946 de C. Grecescu¹⁵, document «racordat» ulterior de A. Oțetea, în mod incorect, la teza sa. Concluzia, corectă, a lui Ghibu era aceasta: «Tudor [Vladimirescu] a pornit la marea sa acțiune — pe care unii au privit-o ca fiind

¹² Em. Virtosu, *Op. cit.*, p. 27.

¹³ Seminarului pedagogic «Gh. Lazăr», înființat de el în cadrul Universității, la Cluj, i-a imprimat, la Sibiu, o orientare de totală angajare pe direcția educației națiunii. Este un experiment pedagogic care ar trebui studiat și valorificat.

¹⁴ Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea ȣteristă în țările românești*, București, 1945.

¹⁵ Era vorba despre înscrisul dat lui Tudor de cei trei mari boieri ai țării — Gh. Brîncoveanu, Gh. Ghica și Barbu Văcărescu — pentru a ridica «norodul cu arme». (C. Grecescu, *Încă un act în legătură cu mișcarea de la 1821*, în „*Revista istorică română*“, an. XVI, 1946).

15. Per 100 de ani de moarte la 9. decim

E. Lortie.
sculpture in

F. in me
multas
se ui de
complexe.

Era, aceasta, și o continuare a criticii la adresa cărții lui A. Oțetea. Concluzia se completează cu o alta, formulată ceva mai departe, la adresa studiului din 1956 al aceluiași autor, care publicase în anexă un pretins «legământ» al lui Tudor față de Eterie.¹⁶ Acest act a fost amplu comentat de istoriografia noastră recentă și a fost scos din rîndul documentelor pe care se pot întemeia concluzii științifice. Înainte de

¹⁶ Acad. A. Oțetea, *Legământul lui Tudor Vladimirescu față de Eterie*, în „*Studii*”, revistă de istorie, an. IX, 1956, nr. 2—3.

să-și justifice teza sa din 1945, că Tudor a fost un simplu instrument al Eteriei» (pp. 41—42). Ca și în cazul lucrării din 1945, Onisifor Ghibu semnalează și acum contrazicerile și consecvențele din studiul lui A. Oțetea, a cărui teză o consideră «complet naufragiată» (p. 42).

Încheindu-și critica la adresa studiului și tezei lui A. Oțetea, Onisifor Ghibu formulează următoarea concluzie despre Tudor Vladimirescu, cel atât de nedreptățit de autorul analizat: «*Înlăturată rătăcirea Oțetea, Tudor își păstrează mai departe în istorie și în conștiința poporului său locul plătit cu scump singele său și aureola de erou și mucenic al neamului, așa cum i-a fost conferită pe de o parte de tradiție și legendă, pe de alta de documente istorice autentice, unele cunoscute și pînă acum, altele ieșite de curînd la iveală*» (p. 43).

Semnificativ pentru stăruința cu care Onisifor Ghibu își verifica informațiile este și cazul unei afirmații făcute de George Macovescu într-o carte de popularizare despre Gheorghe Lazăr.¹⁷ Anume, că marele dascăl, cu puțin înainte de izbucnirea Revoluției, ar fi fost ridicat de la „Sf. Sava“ de oameni ai consulatului austriac din București și pus în fiare, dar, cînd să-l pornească spre Sibiu, elevii lui Lazăr și-au eliberat profesorul. Întrucît ținuta lucrării nu-l obliga pe autor la indicarea sursei, înțelegînd importanța afirmației, Onisifor Ghibu ruga pe G. Macovescu «să indice neapărat izvorul ei autentic» (pp. 39—40).

În finalul primei părți a studiului său, Onisifor Ghibu se referă pe scurt și la filmul *Tudor*. Îl apreciază ca «foarte bogat și spectaculos», dar consideră că «adevărul istoric a fost prea adesea sacrificat unor criterii străine». Nu intră în exemplificări. Obiectează, doar, pe drept, că «Gh. Lazăr nu apare, personal, în acest film, despre el se vorbește în treacăt de două ori, în forme care sînt cu totul departe de a reda ceva din ceea ce a fost marele dascăl pentru mișcarea lui Tudor» (p. 44). Își exprimă — orgolios — speranța că «după apariția lucrării noastre, și filmul, intitulat simplu, *Tudor*, va trebui supus unei revizuii atente, pentru ca el să reoglindească în chip cît mai fidel adevărul istoric, care nu este permis să fie jertfit de dragul nici unei considerațiuni laterale secundare» (pp. 44—45).

*

Peste greutățile vieții, în 1960, aflînd că este în curs de apariție tratatul de *Istoria României*, Onisifor Ghibu a început o serie de încercări pentru a aduce la cunoștința unor instituții științifice rezultatul cercetărilor sale în ce-l privește pe Gheorghe Lazăr și legăturile lui cu Tudor în Revoluția din 1821, fie oferindu-și colaborarea, fie oferind materialul descoperit — spre a fi valorificat în viitoarele opere științifice —, fie atrăgînd atenția că unele probleme științifice în acest domeniu nu sînt rezolvate în spiritul respectului pentru adevăr.

A început prin a se adresa președintelui de atunci al Academiei, căruia îi aducea la cunoștință existența «unui material documentar de cea mai mare importanță privitor la Gheorghe Lazăr», fiind gata să-l pună «la dispoziția colectivului chemat să elaboreze noul tratat.»¹⁸ (*Epilog*, p. 3). N-a primit însă nici un răspuns și nici în audiența pe care a solicitat-o, între timp — venind special de la Cluj, unde era internat în spital — n-a fost primit.

N-a dezarmat însă. Cînd s-a ivit alt prilej, a făcut o a doua încercare — o «experiență la fel de minunată» — de data aceasta, la Institutul de științe pedagogice, al cărui director era profesorul Stanciu Stoian. Acesta — precizează Ghibu — participase «cu vreo doi ani în urmă» la o Conferință internațională organizată la Praga în memoria marelui pedagog J. A. Comenius. Cu acel prilej, Institutul de științe pedagogice din București tipărise o lucrare omagială, «...lucrarea interesantă — notează Ghibu —, pe care o cetisem cu toată atențiunea și pe marginea căreia am brodat o anumită problemă paralelă românească, ajungînd la concluzia că ceea ce s-a făcut la Praga pentru Comenius ar trebui să se facă, pe o scară corespunzătoare, cu Gheorghe Lazăr al nostru, care are surprinzătoare analogii cu didacticianul înfățișat acum, în baza unor noi documente descoperite de curînd, nu atât ca om de școală, cît mai mult ca un strălucit reprezentant al umanismului și ca un dumnezeesc luptător pentru pace între oameni și între popoare.» (*Epilog*, p. 4). În acest sens, Onisifor Ghibu a prezentat directorului Institutului pedagogic «un cuprinzător memoriu asupra lui Gheorghe Lazăr, în paralelă cu Comenius, arătîndu-i că așa cum noile documente în legătură cu acesta

¹⁷ George Macovescu, *Gheorghe Lazăr, 1779—1823*, „Ed. tineretului“, București, 1954; ediția a doua, Ed. „Albatros“, București, 1973, pp. 111—112.

¹⁸ O. Ghibu intenționa să citeze cîteva rînduri din memoriul trimis, dar locul în pagină a rămas alb.

din urmă au pus în lumină un nou Comenius, plin de o strălucire și de o actualitate de-a dreptul uimitoare, și Lazăr al nostru apare, în lumina noilor documente descoperite de mine, într-o strălucire superbă, putând interesa în chip bine-făcător nu numai poporul român, ci întreaga umanitate» (Ibidem).

Onisifor Ghibu dădea ideea, oferea materialul, precum și propria sa colaborare la o lucrare colectivă asupra lui Gheorghe Lazăr. După câteva zile însă, directorul institutului i-a înapoiat memoriul, cu aprecierea că este «interesant» și formulând rugămintea de a i se permite să-și rețină o copie după el. «Atta!» — notează O. Ghibu și subliniază. Apoi adaugă că era convins dinainte de atitudinea profesorului Stanciu Stoian și relatează despre felul deformat în care acesta îl prezentase pe Gh. Lazăr în volumul *Din istoria pedagogiei românești*, I, apărut în 1957. Pentru Ghibu fusese o încercare, de bună credință, de a se realiza ceva în spiritul național în acest domeniu, dar și un test, pentru a se convinge o dată în plus și pentru a rămâne o urmă pentru posteritate. Era necesar. «Făcînd această constatare — notează el, cu tristețe și revoltă nereșitate —, trebuie să recunosc totodată că atitudinea d-lui St. Stoian nu mă miră din cale afară de mult și că nici nu am dreptul să-i pretind ca dînsul să manifeste alte sentimente față de Gheorghe Lazăr decît acelea pe care le-am semnalat mai sus». După ce mai citează și alte nume, profesori titulari la catedre de pedagogie sau filosofie, pe atunci, continuă: «*Lor nu le poate conveni un Gheorghe Lazăr apostol și erou al românismului și al latinității. Ei nu pot admite un Lazăr-naționalist (cu sensul de patriot autentic — n.n.). Și, cu atît mai puțin, un Lazăr care ar putea interesa și istoria universală, ca luptător pentru pacea eternă între popoare și ca un mare umanist, comparabil, în unele privințe, cu J. A. Comenius*» (Epilog, p. 5).

Într-adevăr, referitor la această din urmă caracterizare a lui Gh. Lazăr (căci cealaltă, de patriot autentic și militant este acceptată), dacă s-ar putea dovedi, mai elocvent însă decît a putut-o dovedi Ghibu însuși, că Gh. Lazăr — cu întinsele sale cunoștințe și ca un mare umanist totodată — a fost autorul «ideologic» al «steagului celui mare» în Revoluția din 1821, — steag pe care Onisifor Ghibu l-a interpretat, corect, ca pe o chemare la pace și armonie între oameni și între popoare —, atunci

personalitatea lui Gh. Lazăr ar fi definitiv îmbogățită pentru viitorime și cu această valență de interes general-uman, universal. Dar, chiar dacă nu se va dovedi pînă la capăt această ipoteză a lui Ghibu¹⁹, totuși, cum implicarea lui Gh. Lazăr în revoluție este definitiv restabilă; cum Gh. Lazăr a fost o mare personalitate a acelui moment istoric — nu numai om al epocii, dar creator el însuși de epocă în direcția pe care a acționat — și un adevărat revoluționar, cu un aport — direct sau indirect — la ideologia Revoluției din 1821; cum «mesajul» steagului, cu document fundamental al Revoluției, nu mai poate fi contestat în stadiul actual al cercetărilor, rezultă că această chemare la pace și înțelegere între oameni și între popoare a fost lansată atunci, prin steagul Revoluției și prin alte documente importante ale ei. Chemarea aceasta se înscrie pe o tradițională și esențială direcție politică urmată de români în cursul zbuciumatei lor istorii. Gh. Lazăr, astfel, ca personalitate a epocii de la 1821, în sensul precizat mai sus, apare, oricum, în postura de «coautor» al unei asemenea chemări. Iar o asemenea chemare — avea dreptate Ghibu — este de valoare universală și, prin aceasta, ideile românești de la 1821, în care se cuprind și ideile lui Gh. Lazăr, pot interesa nu numai pe români. A-l considera însă pe Gh. Lazăr ca singurul ideolog al revoluției nu are șanse de a convinge, după părerea noastră.

În acei ani, în care sentimentul național era «cenzurat» de împrejurări și de oameni cărora istoria obiectivă a început să le spună pe nume și să-i tragă la răspundere, Onisifor Ghibu — care nu era un oarecare, ci o mare figură a culturii și a luptei naționale românești — nu dorea altceva decît ca personalitatea lui Gh. Lazăr să fie înfățișată așa cum a fost, în lucrările de specialitate.

În 1960, apărrea lucrarea *Din istoria Transilvaniei*²⁰, vol. I, în care Gh. Lazăr era menționat doar într-o paranteză, printre reprezentanții „Școlii Ardelene” în Principate. Onisifor

¹⁹ Steagul a fost lucrat de pictorul David, la mînăstirea „Antim”. Aceasta era «metoh» al episcopiei Curtea de Argeș, la care păstora Ilarion, cunoscut sfetnic și colaborator al lui Tudor. G. Lazăr era apropiat de mitropolitul Dionisie Lupu, care nu era în raporturi bune cu Ilarion. Este de admis că în acest moment crucial G. Lazăr a putut depăși micile disensiuni omești.

²⁰ Ed. Acad. R.P.R., București.

Ghibu, corectînd și o confuzie a autorului, nota reflecții triste în legătură cu un asemenea fapt. Cum Societatea de Științe Istorice și Filologice convocase, îndată, la Sibiu, în sala festivă a „Astrei“, o reuniune științifică pentru discutarea volumului respectiv, Onisifor Ghibu — membru al Societății — s-a prezentat la acea reuniune. Nu intenționa să ia, neapărat, cuvîntul. Prezida acad. A. Oțetea, avînd în dreapta — aflăm din *Epilog* — pe Miron Constantinescu.²¹ Ghibu s-a înscris totuși, al treilea, pe lista vorbitorilor, după Ioan Lupaș, cu care și venise la reuniune. Intenționa — notează el — să releve «două momente, unul în legătură cu Inochentie Micu și al doilea în legătură cu G. Lazăr și să ofer autorilor, pentru ediția a doua a cărții, documente noi, necunoscute pînă aci de alții, cu privire la acești doi mari fii ai Ardealului» (p. 7). Președintele reuniunii nu i-a dat însă cuvîntul, rugîndu-l să formuleze în scris observațiile și să le comunice autorilor, (care nu erau de față, deși pe afiș era menționată prezența lor). Onisifor Ghibu notează că și-a exprimat «în modul cel mai civilizat» mirarea că nu este lăsat să vorbească. Președintele și-a repetat «pe același ton» declarația. O. Ghibu, atunci, s-a ridicat să părăsească sala. Miron Constantinescu, venind în ajutorul lui A. Oțetea — notează Ghibu mai departe —, a făcut «apel stărnitor» să nu părăsească sala, «căci aceasta ar însemna o jignire a adunării». «*Am trecut, bineînțeles, peste intervențiile cu totul insolite și inoportune ale celor doi ucenici ai mei de odinioară — încheia Ghibu și această întimplare tristă —, ieșind, în modul cel mai civilizat, și de astă dată, din sală, lăsînd lumii prezente să judece întimplarea curioasă, provocată de trimișii de la București față de omul care se hotărîse să ofere istoricilor ardeleni de lege nouă (în sensul de reprezentanți ai noului regim — n.n.) posibilități de a îndrepta unele lucruri insuficient cunoscute pînă aci.*» (*Epilog*, p. 7).

Se apropia centenarul Universității din București. Optimist și perseverent, Onisifor Ghibu începea să-și pună mari speranțe, cu acest prilej, în ieșirea la «lumină deplină» a personalității lui Gh. Lazăr. La vîrsta sa de peste

80 de ani, încheiase (și dactilografiase el însuși — notează mai departe —, «capitolul cel mai însemnat» din monografia dedicată lui Gh. Lazăr). Era vorba despre capitolul privind legăturile lui Lazăr cu Tudor Vladimirescu, considerat de autor ca «mai însemnat decît toate celelalte» (p. 8). Era — «în mare măsură», notează el — satisfăcut, dar «mă durea inima că nu mai pot spera să termin, singur, vreodată» opera dedicată lui Gh. Lazăr, pentru care începuse documentarea «cu aproape o jumătate de secol în urmă». Intenționa, acum, să cointerezeze Universitatea din București — continuatoare, într-un fel, a „Școlii academicești“ înființată în 1818 de Gh. Lazăr — în ducerea la bun sfîrșit a acestei opere.²² În consecință, pe la mijlocul lunii martie a anului 1964 a trimis rectorului de atunci al Universității din București, «printr-o terță persoană», «un memoriu amănunțit asupra acestei probleme», rugînd conducerea Universității să ia asupra sa încheierea și tipărirea monografiei, cu prilejul centenarului, cu atît mai mult cu cît, în fața Universității bucureștene, veghează statuia lui Gh. Lazăr. Manifestările centenarului erau planuite pentru luna octombrie. Ghibu știa sigur că memoriul său a ajuns la timp în mina rectorului. Dar — notează el în *Epilog* (p. 8) — «abia la începutul lunii octombrie, cu cîteva zile înainte de serbarea centenară, fui învrednicit, în fine, de un răspuns, care nu mai era cîtuși de puțin operant».

*

În același an, în toamnă, apăruse, în sfîrșit, în librării vol. III al tratatului academic de *Istoria României*, avîndu-l ca redactor responsabil pe acad. Andrei Oțetea. În *Epilog*, Onisifor Ghibu face scurte aprecieri asupra volumului în ansamblu. Îl interesează îndeosebi reflectarea subiectului pe care el îl urmărea de atîta vreme. Reținea, în extras, toate alineatele în care se vorbea despre Gh. Lazăr și ținea să observe «spațiul cu totul redus ce i s-a rezervat în comparație cu alte figuri din trecut, precum și — după părerea lui — felul difuz, superficial și cu totul necomplet în care el (Lazăr — n.n.) este tratat de la un cap la altul...». De asemenea, preciza, corect, că

²¹ «De amîndoi acești factori atît de influenți mă legau amintiri dintre cele mai interesante, asupra cărora nu este locul să mă opresc aici» — notează Onisifor Ghibu (p. 7).

²² O. Ghibu plănuia o monografie în 10 volume, dar nu doar o monografie despre Gh. Lazăr, cum se mai făcuse, ci o lucrare de proporții asupra «epocii Lazăr» în cultura românească, cu toate implicațiile, urmările și, deopotrivă, cu actualitatea ei.

«nicăieri, în această prezentare, nu se face nici cea mai ușoară amintire despre punctul culminant al vieții și activității lui G. Lazăr, în legătură cu mișcarea din 1821, cu privire la care toți cei „competenți“ aveau cunoștință că există undeva noi documente revelatorii, pe care însă au evitat în mod consecvent să le cunoască mai de aproape și să le valorifice în noua *Istorie a României*» (pp. 10—11).

Onisifor Ghibu nu omite să menționeze două referiri tangențiale și vagi, făcute de A. Oțetea în volumul respectiv, privind influențarea lui Tudor de către Gh. Lazăr pentru o «reorientare» a obiectivului național al Revoluției. Iar, ca izvor, A. Oțetea cita... «tradiția». ²³

Descoperind, acum — o spune sincer — izvorul la care se referea A. Oțetea, O. Ghibu cita amplu din el, cu «o mare bucurie», fiindcă izvorul respectiv venea să confirme teza sa în această privință. Și-l acuza pe Em. Virtosu, cel care-l descoperise și-l publicase, de «neseriozitate», pentru că și de astă dată se grăbise să conteste valoarea unui asemenea izvor, fără să aducă pentru aceasta un argument în afara părerii sale. Dealtfel, Em. Virtosu se contrazicea în finalul considerațiilor sale despre valoarea izvorului — observa O. Ghibu —, iar în răspunsul la scrisoarea acestuia din 1952 (v. mai sus), spunea interlocutorului (și Ghibu reținea două alineate), între altele: «Cîndva, am scris câteva pagini, în care, pe alte baze, încercam să reconstitui, sumar, legătura dintre Tudor și Lazăr» (*Epilog*, p. 1). Îndoiala lui Em. Virtosu în propria sa concluzie se observă din acest răspuns dat lui Ghibu.

Mai departe, într-un «număr» (subcapitol) al *Epilogului*, O. Ghibu ține să explice «„schimbarea la față“ de aproape 180 de grade» — după părerea sa — a lui A. Oțetea față de Tudor Vladimirescu (comparativ cu punctul de vedere exprimat în 1945 și «întărit» în 1956), dar nu — din păcate — și față de Gh. Lazăr. De fapt, A. Oțetea nu-și schimbase punctul de vedere, ci doar lăsa această impresie, punctul de vedere anterior nemaiputînd fi reafirmat — în noul context științific și politic — în aceeași construcție verbală și «logică».

²³ A. Oțetea se referea la Em. Virtosu: *Un călugăr admirator al lui Tudor Vladimirescu — arhimandritul Ghenadie Pîrvulescu 1805—1873*, în „*Revista arhivelor*“, nr. 2/1945, în care se arată, în proză și în versuri, cum G. Lazăr l-a «reorientat» pe Tudor în ceea ce privește obiectivul național al Revoluției.

Cîteva pagini din *Epilog* sînt consacrate unui roman despre Revoluția din 1821, *Zile și nopți în furtună* de B. Jordan. ²⁴

O. Ghibu sesizează faptul că în volumul III, în care trebuiau să iasă pregnant în evidență relațiile lui Gh. Lazăr cu Tudor Vladimirescu, pe temeiul izvoarelor deja cunoscute, tocmai aci, ele au fost aproape cu totul înlăturate, autorul romanului dînd — aprecia Ghibu — doar «cîteva frînturi fără aproape nici o importanță despre atît de mult prețuitul dascăl (Lazăr — *n.n.*) din volumul II» (p. 25). Căutînd o explicație — incitat de multe detalii, unele rod al fanteziei autorului, din vol. II —, Ghibu își exprimă părerea că această eliminare a raporturilor Tudor — Lazăr din vol. III «nu este opera autorului însuși» (p. 26).

Aici, precizăm că Tudor Vladimirescu nu avea nevoie să fie «convertit» astfel, pe parcursul evenimentelor. El pornise de la început pe o linie națională, pe care a urmat-o cu consecvență. Înainte de a începe Revoluția, s-a înțeles cu unii boieri patrioți — «elementele progresiste», cum constatare și Ghibu —, apoi a înțeles să-și reglementeze raporturile politice cu «vremelnica stăpînire» constituită din boierii divaniți rămași în București, în frunte cu mitropolitul Dionisie Lupu, nu și-a asumat angajamente față de străini și a refuzat propunerea eteriștilor de a se uni cu ei împotriva turcilor, și Tudor și boierii colaboratori ai lui dîndu-și seama de aventura în care eteriștii se lansaseră. Problema aceasta a fost clarificată, după părerea noastră, de cercetări recente. Dar observația lui O. Ghibu despre amintirea palidă a lui Gh. Lazăr în romanul menționat, vol. III, este de reținut. Dacă un eventual «referent» va fi «sugerat» o asemenea deformare a adevărului — rămîne de cercetat.

*

În ziua de 9 aprilie 1965, Onisifor Ghibu, care locuia la Sibiu, a trebuit să plece la Cluj pentru a-și îngriji sănătatea, «lăsîndu-l din nou pe Gheorghe Lazăr neterminat cu totul...» — notează el. «Dacă, peste tot — scria mai departe, în aceeași zi —, mă voi mai întoarce acasă viu și cu o sănătate cît de cît mai bună decît cea de acum, voi relua lucrarea Lazăr și voi termina, în sfîrșit, capitolul ei cel mai important, iar dacă Parcele vor hotărî altfel, cei ce vor prelua lucrarea mea vor trebui să se mulțu-

²⁴ „Editura Militară“, București, vol. I, II, III, 1957, 1960, 1961.

mească și cu puținul ce am putut realiza în împrejurările grele cu cari am avut de luptat». (*Epilog*, p. 29). Mai reținem, ca fiind important pentru aprecierea capitolului care acum se află publicat aproape integral, în forma lăsată de autor, următoarele: «În orice caz, țin să se știe că, în ce privește capitolul despre relațiile dintre Tudor și Lazăr, tot ce este esențial am ajuns să determin în chip definitiv și că concluziile la cari am ajuns, după încercări de decenii, nu vor putea fi înlăturate de nimeni. Ceea ce mai avem de adăugat în încheiere nu mai constituie nimic esențial, ci vrea doar să lumineze și mai clar unele aspecte secundare ale problemei și să tragă concluziile de ordin național, cari se impun peste cele de ordin științific, și, mai ales, pseudo-științific». Și mai adăuga: «În mapa care conține cele trei părți ale capitolului se găsesc, la sfîrșit, și notițele, cari aveau să-mi servească pentru terminarea lucrării. Ele nu au, în mod evident, caracter definitiv, totuși ele pot servi, eventual, în oarecare măsură, celui ce ar relua subiectul, după ce eu îmi voi fi încheiat călătoria prin aceste meleaguri, de cari mă despart fără prea multă părere de rău» (p. 29).

*

Revenit din spital, probabil cu sănătatea oarecum refăcută, Onisifor Ghibu a avut reala bucurie — mărturisită sincer — de a studia, atent, făcînd extrase și comentarii, importanta lucrare apărută între timp: Karl Marx, *Însemnări despre români*.²⁵ (Știm că în aceste «însemnări» — luate după cartea lui Elias Regnault²⁶ — K. Marx comentează favorabil, între altele, Revoluția din 1821, personalitatea lui Tudor Vladimirescu și pe aceea a lui Gh. Lazăr.) O. Ghibu avea motive să fie satisfăcut — și în general, și în legătură cu preocuparea sa «predilectă» — intrucît — aprecia el — după atîtea minimalizări și deformări ale personalității lui Gh. Lazăr, K. Marx «vine și subliniază tocmai potențialitatea națională a dascălului ardelean, pe care o aduce în legătură cu Revoluția de la 1821» (p. 34). «Mai mult decît atîta nu putea face, la timpul său, Marx...» — precizează Ghibu —,

dar el a pus în lumină faptul principal, anume că «Lazăr a fost un luptător național de mare calibru». «Cercetările noastre — continua el — nu fac altceva decît completează icoana lui Marx despre Lazăr. La rîndul său, Marx nu face altceva decît justifică prin anticipație concluziile noastre, infirmînd în același timp alegațiunile lui Oțetea, dealtfel pline de contradicții cu ele înșile» (*ibidem*).

Onisifor Ghibu are astfel prilejul să facă, bucurîndu-se, o paralelă între aprecierile lui K. Marx despre Gh. Lazăr, despre Revoluția din 1821 și aprecierile sau omisiunile deliberate ale lui A. Oțetea — în totală defavoare a acestuia din urmă. Continuînd citările din K. Marx, face și aprecieri de ordin mai general — și îndreptățite, după părerea noastră — asupra istoriografiei românești de pînă în 1965. În această ordine de idei, O. Ghibu vorbește despre o adevărată criză a istoriografiei românești a acelor ani, față de marxismul autentic, «nealambicat de nimeni». «...Orice judecător obiectiv trebuie să recunoască — scrie Ghibu — că criza acestei istoriografii constituie un fapt mai mult decît îngrijorător, față de care nimănui nu-i este îngăduit să stea de o parte cu brațele încrucișate. Aici — continuă el — nu putem spune mai mult decît atîta... Dar nici de tăcut nu vom putea tăcea. Așa cum n-am putut tăcea în vremurile grele dinainte de primul război mondial împotriva apăsării ungurești și a falsificării ordinare a istoriei, așa cum n-am putut tăcea în cursul primului război (mondial — *n.n.*), nici împotriva ocupanților germani, nici împotriva odioasei păci de la Buftea, nici împotriva țarismului rusesc..., nici a politicianismului din epoca României Mari...» (p. 37). Comentariul lui O. Ghibu pune în evidență, o dată mai mult, gravitatea situației din domeniul istoriografiei anilor la care se referă. Și încheie astfel: «Ce-ar zice morții din morminte, care au adormit cu gîndul că jertfa lor va aduce biruința adevărului adevărat, în locul minciunii și al silniciei?...» (*ibidem*).

Legată de aprecierile pozitive — și în consens cu ele — «însemnările» lui K. Marx, reținem și explicația dată de O. Ghibu în ce privește modul în care istoriografia acelor ani vorbea despre obiectivul «antiotoman» al Revoluției din 1821. Această istoriografie — apreciază Ghibu — urmînd o evoluție nefirească a «ascuns în mod sistematic adevărul că ea (Revoluția românească din 1821 — *n.n.*) era îndreptată

²⁵ „Editura Academiei R.P.R.”, București, 1964, volum publicat de acad. A. Oțetea și S. Schwan. O. Ghibu cunoștea opera lui K. Marx, a lui Fr. Engels și a altor marxști. O studiase atent. Dar această carte era, cu adevărat, o revelație.

²⁶ Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, Paris, 1855.

Sigiliul comandirului
de panduri Tudor Vla-
dimirescu, din 1810.

împotriva fanarioților manevrați de Rusia și a boierimii corupte tot de aceasta» (p. 32). Așa explica O. Ghibu și poziția istoriografiei de până atunci față de Gh. Lazăr. Și într-un titlu de subcapitol scrie că «trebuie să fim profund recunoscători lui K. Marx pentru lumina ce o aduce...» în atâtea probleme ale istoriei românilor (*ibidem*).

Concluziile lui O. Ghibu sînt frământate îndelung și formulate în termeni de neînlocuit.

Străduindu-se să ne prezinte pe adevăratul Gheorghe Lazăr — față de modul necorespunzător în care era prezentat în lucrările apărute în acei ani —, Onisifor Ghibu, el însuși un mare revoluționar, care, în vremuri grele, dar hotărâte, s-a contopit cu idealul major al neamului său, apoi a fost continuu «sub arme» pentru binele acestuia, face, de fapt, propria sa profesiune de credință. Pledoaria pentru adevăratul profil al «dascălului ardelean» rămîne antologică și de mare preț din acest punct de vedere.

Așa cum a procedat în tot cursul vieții, stăruind acum asupra lui Gh. Lazăr ca simbol al spiritului național, Onisifor Ghibu căuta soluții de viață pentru prezentul și viitorul națiunii. De aici, observațiile asupra actualității lui Gh. Lazăr, care putea fi un bun exemplu pentru depășirea unor manifestări îngrijorătoare, în domeniul filosofiei și istoriografiei, dar și în alte domenii ale vieții. După evenimentele care au avut loc în acei ani de referință, 1964—1965, manifestările cu adevărat îngrijorătoare, la care se referea O. Ghibu, treptat au început să fie depășite, cercetarea de specialitate în domeniul științelor umaniste reintrînd pe un făgaș normal. Aceasta este marea importanță a Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român pentru științele umaniste.

Însemnările lui Onisifor Ghibu au rămas inedite, dar autorul lor nu s-a mărginit la atît.

Prin memorii și scrisori, el și-a exprimat clar punctul de vedere în fața forurilor superioare științifice și politice de atunci. Unele din aceste memorii și scrisori se păstrează în copie la fondul O. Ghibu de la Arhivele Statului.

A îndurat greutăți. Dar constituția psihică, precum și profunda cunoaștere a istoriei neamului, a nevoilor și aspirațiilor majore ale acestuia, pentru împlinirea cărora se atașase total, din tinerețe, l-au ajutat să rămînă optimist. Un eșec nu l-a dezarmat niciodată. A reluat lupta de la capăt întotdeauna și dacă ar fi avut mai multe vieți tot astfel ar fi procedat. S-a considerat continuu «pe baricadele vieții», conștient și responsabil.

Este încă de reținut că într-o vreme în care întreaga istoriografie românească vorbea despre *răscoala din 1821* — și acesta era un mare pas înapoi față de nivelul la care ajunsese istoriografia anterioară —, O. Ghibu vorbește cu consecvență și convins despre *Revoluția din 1821* despre *Gheorghe Lazăr ca revoluționar* și desprinde, din «momentul» 1821, «o minunată, concepție românească despre revoluție». Să mai notăm că istoriografia românească a revenit la caracterizarea «momentului» 1821 ca *revoluție*, practic după un deceniu de la data la care O. Ghibu își încheia aceste însemnări.

Onisifor Ghibu, el însuși, gîndea și simțea în chip revoluționar, pe direcții specifice naționale însă, revoltîndu-l și îngrijorîndu-l sincer și adînc receptarea și mai ales aplicarea dogmatică a marxismului la realitățile românești. Convins că se situează, de cînd și-a început activitatea și lupta, pe direcția firească și majoră de dezvoltare a națiunii sale, n-a ezitat niciodată să-și formuleze convingerile, să le trimită celor pe care îi considera răspunzători pentru soarta acesteia, fiind gata, ca om, să-și asume toate riscurile.

Acesta a fost Onisifor Ghibu. Și a cîștigat.

*

Trecînd peste o pagină și jumătate de concluzii trase, se vede, la studiul propriu-zis, parte publicate, parte reluate în alte concluzii mai generale, pe puncte, le transcriem pe acestea din urmă, aflate atît într-o redactare provizorie — cum o consemnează autorul —, cît și într-o redactare, probabil, finală. La sfîrșitul *Epilogului*, O. Ghibu a adăugat o pagină de *Scurte observații pe marginea actualității lui G. Lazăr* pe care, de asemenea, o transcriem integral.

G. D. ISCRU

«...trezind la conștiința națională

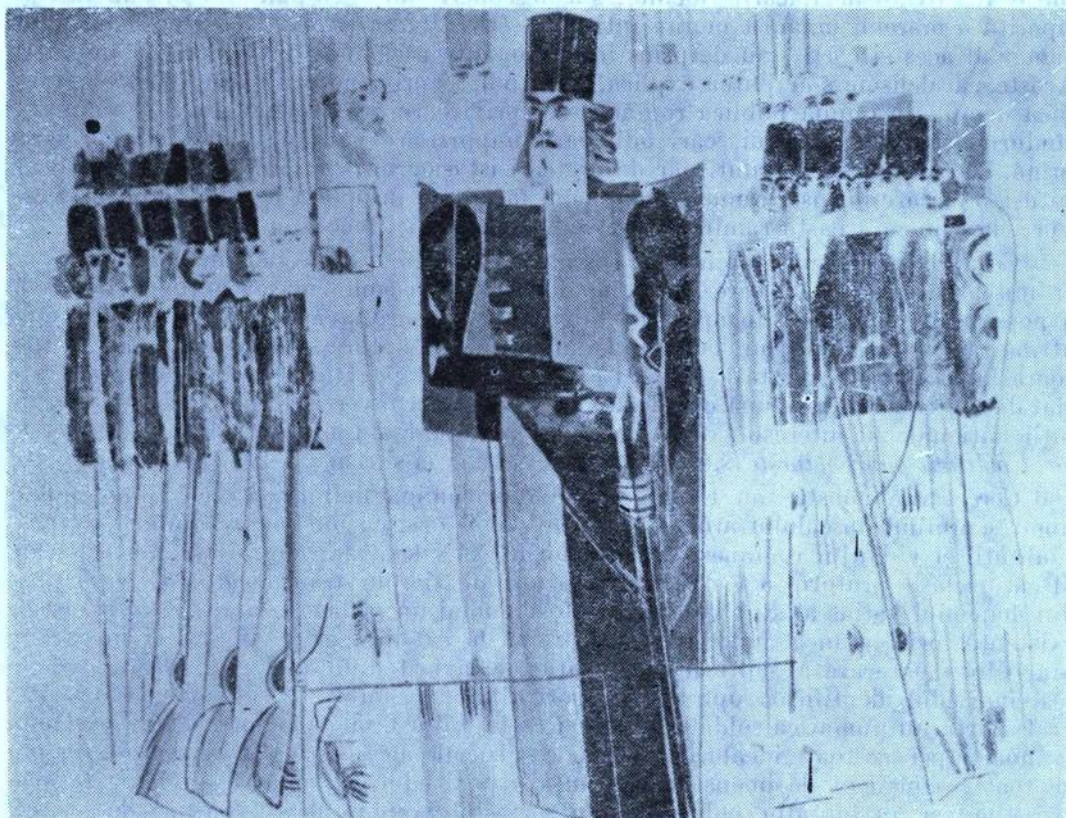
Gh. Lazăr. Fotografie păstrată în colecțiile B.C.S. (St. 5437), comunicată de Maria POLOJINTEV.

CONCLUZIUNI GENERALE²⁸

1 Capitolul prezent este cel mai important din întreaga monografie asupra lui Gheorghe Lazăr, dat fiind că el stabilește, pe baza unor documente noi și pe baza studierii complete a întregului material de care s-a servit istoriografia românească, de pe acum, profilul adevărat și complet al celui ce, pînă acum, a fost apreciat doar ca un factor cultural de mare importanță, dar care, în baza cercetărilor noastre de o jumătate de veac, se dovedește de a fi fost în același timp, și mai presus de toate, un gînditor politic solid și, mai mult decît atîta, și un factor de inițiativă de o uimitoare claritate, energie și dirzenie în transformarea ideilor sale în acțiuni concrete, în vederea emancipării neamului său de sub apăsarea ignoranței milenare și a stăpînirilor străine sub care diferite împrejurări nepriincioase l-au făcut să cadă. El ne apare, în același timp, ca un revoluționar înțelept și prevăzător, de un stil original, *sui generis*, care poate fi luat ca exemplu și pentru vremurile de acum (s.a.). De asemenea, el ni se înfățișează ca luptător și pentru cauzele mari ale umanității și pentru «pacea eternă» între state și popoare, interesînd astfel nu numai poporul

²⁸ Paginile 40—43 din textul dactilo cu mențiunea: «Redactare provizorie».

întreg poporul român...»

Constantin BLEN-
DEA — Tudor Vladi-
mirescu.

căruia i-a aparținut prin naștere și prin activitatea sa de o impresionantă jertfelnicie, ci și întreaga umanitate.

2 Istoriografia românească de astăzi, spre deosebire de așa-zisa burgheză de ieri, — pentru motive cari urmează să fie cercetate cu toată seriozitatea și obiectivitatea —, a evitat de a-și da concursul ei la opera de lămurire și de stabilire definitivă a concepției de bază a lui G. Lazăr, a vieții, a activității și a importanței cu adevărat extraordinare a acestui veritabil meteor de pe cerul istoriei noastre naționale.²⁹

3 Cercetările noastre îndelungate, pe de o parte, pe de alta intervenția, ca un adevărat „*Deus ex machina*“, a lui K. Marx, au avut darul să poată fixa pentru totdeauna profilul energetic și multilateral al eroului legendar de pînă aci, consolidîndu-l cu tot ce a putut pune în linie de bătaie pe de o parte tradiția, pe de alta istoria obiectivă și onestă. S-a întimplat, astfel, sub ochii noștri, ceea ce s-a întimplat nu demult cu un alt mare umanist din trecut, și el cunoscut și apreciat pînă aci mai mult ca teolog și pedagog — ca și Lazăr —, anume cu marele didactician morav din secolul al XVII-lea, Jan Amos Comenius, dovedit, prin devotatele și patrioticele cercetări ale conaționalilor săi de la Praga, ca un umanist de cea mai pură specie și ca un luptător pentru «pacea eternă» dintre popoare, prin alte mijloace decît acelea ale oamenilor politici, ale diplomaților, ale militarilor, ale economiștilor etc.

²⁹ Întreg alineatul e marcat, marginal, cu o bară verticală, de autor.

4 Între G. Lazăr și J. A. Comenius s-a putut descoperi o anumită înrudită sufletească: printre resturile bogatei sale biblioteci, cari printr-o întâmplare oarbă au mai putut fi salvate de flăcările focului, s-a descoperit un exemplar din ultima lucrare tipărită a marelui umanist morav intitulată *UNUM NECESSARIUM*. Din studiul sumar al acestei cărți s-au desprins impresionante asemănări între cei doi umaniști. Aceste paralelisme s-ar putea explica, eventual, și prin ipoteza, care a și fost emisă încă demult în opinia publică românească, privitoare la coborîrea lui Comenius din rîndurile țaranilor români, cari odinioară împinziseră cîmpiile Moraviei și a căror urmă, cu timpul, s-a pierdut, dar despre cari istoriografii cehi de astăzi au publicat, totuși, o lucrare întinsă, rămasă pînă acum fără ecou în opinia noastră publică. Desigur, chestiunea aceasta rămîne să fie cercetată de aici încolo în mod temeinic.

5 Ceea ce s-a putut stabili prin cercetările noastre asidue de lungi decenii, este că mișcarea de la 1821, care a dus, apoi, treptat, la emanciparea aproape integrală a poporului român de sub apăsarea diferitelor popoare străine, mișcare care a fost atribuită în întregime lui Tudor Vladimirescu, se datorește într-o măsură hotărîtoare lui G. Lazăr. Acesta a fost cel care l-a abătut pe Tudor de la planul său inițial de a face cauză comună cu Alexandru Ipsilanti, convertindu-l la ideea unei revoluții naționale în interesul « tot norodului românesc ». Lazăr se dovedește a fi *ctitorul politicii panromânești* (s.a.), nu numai virtual, ci și real.³⁰

6 Cercetările noastre au reușit să pună în lumină definitivă ceea ce am putea numi « profilul dascălului ardelean », intrat în istorie ca un factor complet al spiritualității și vir[tu]ții românești a veacului al XIX-lea, mai ales. Dascălul ardelean, al cărui clasic prototip a fost Lazăr, n-a fost un simplu transmitător de cunoștințe din domeniul variat al științelor, el n-a fost numai un pedagog oarecare, ce-și cîștiga existența prin munca lui reglementară de la catedră, el n-a fost nici măcar un « apostol » oarecare al culturii și educației, el a fost mult mai mult decît atîta: a fost individul identificat supt toate raporturile cu neamul său, împărtășindu-i integral soarta nu numai ca soldat simplu, ci ca luptător eroic conștient și devotat pînă la moarte pentru toate idealurile naționale și sociale ale acestuia. Deși dascăl, înainte de toate, conștient de imensa importanță a unei educații sănătoase, el era în același timp și un luptător politic, nu în serviciul vreunui partid, dornic de putere, ci în slujba intereselor de viață ale neamului. El n-a acceptat să fie în slujba nimănui, nici din interes, nici de frică. Condamnîndu-se pe sine la tot felul de lipsuri, suferințe și primejdii, el a avut un singur stăpîn: conștiința sa că trebuie să împlinească, în această viață și în această lume, un mandat înalt, primit de la puterile mai presus de noi. Modest, dezinteresat, muncitor pînă aproape de istovirea puterilor sale fizice și spirituale, mereu îngrijat mai mult de soarta neamului decît de trebuirile lui, gata oricînd să se arunce în valurile furioase ale vremii pentru dobîndirea fericirii nației sale, dascălul ardelean de odinioară, obîrșit de G. Lazăr, este întruchiparea optimă a adevăratului dascăl, spre deosebire de cei ce iau în deșert această nobilă și sfîntă misiune, reducînd-o la un biet mijloc de existență plată, de azi pe mîine, fără nici un ideal mai înalt.

7 Vremurile revoluționare pe care le trăim de cîteva decenii încoace, ne obligă să ne întoarcem privirile nu numai spre întîmplările mai apropiate de noi, ci și spre cele din trecutul mai îndepărtat, căutînd să verificăm prezentul la lumina unor experiențe istorice cît mai bogate și mai variate. Încheierile cari se pot și trebuie să se desprindă din studierea obiectivă a vieții și activității unui deschizător de drumuri noi în viața neamului, cum a fost Lazăr, se impun ca obligații sfînte și pentru generațiile de astăzi, martore ale unor prefaceri cari sunt încă departe de a putea fi socotite ca cele mai bune.

8 În această ordine de idei se impune cu necesitate de fier revizuirea radicală și

³⁰ Vezi părerea noastră mai sus.

sistematică a întregului complex de situații noi, cari s-au creat mai mult prin hazard și cari trebuie verificate prin mijloacele cele mai raționale și mai solide.

9 Prima și cea mai urgentă măsură care se impune în această ordine de idei este revizuirea filosofiei și istoriei dominante la noi în ultimele două decenii.³¹ Va trebui să se constate, prin oameni conduși exclusiv de criterii obiective, lipsiți de orice interese personale sau de partid și fără nici o idee preconcepută, prin cine și sub ce influență s-a ajuns, de la 23 August 1944 încoace, la cotiturile radicale de astăzi în filosofie și în istoria românească. Corectarea se impune în mod imperios pe urma constatărilor făcute de noi în legătură cu G. Lazăr. Prezentarea falsă a acestuia se datorește falsității concepției fundamentale a istoriografiei românești de astăzi.³² Am demonstrat în repetite rânduri erorile și ereziile istoriografiei de astăzi, care se consideră « marxistă » și care, în realitate, este pseudomarxistă. Oricine o poate constata aceasta chiar din lucrarea relativ recentă, intitulată: K. MARX, *ÎNSEMÂNĂRI DESPRE ROMÂNII**, tipărită chiar de cel mai mare vinovat pentru mistificarea vulgară a marxismului în istoria românilor, Andrei Oțetea³³, sub chiar auspiciile Academiei R.P.R. *Această carte conține condamnarea cea mai categorică a pretensei istoriografii marxiste românești. Între veritabilul K. Marx și între « marxismul românesc » este o contradicție ce nu poate fi eliminată decât prin dezavuarea totală a acestuia din urmă.* În problemele de viață ale poporului român, K. Marx se găsește pe aceleași poziții cu N. Bălcescu și M. Eminescu...

10 Academia R.P.R., care poartă o enormă vină pentru această criză ideologică, inaugurată de conducătorii ei din vremurile tulburi, pe cari nu le-au știut domina, cum le-a dominat odinioară G. Lazăr³⁴, este datoare, prin conducătorii ei de astăzi, cari nu pot fi obligați să respecte greșelile antecesorilor lor, să înfrunte cu eroism moștenirea nenorocită pe care au luat-o în primire de la aceștia, întreprinzând o curajoasă operă de purificare a ideologiei³⁵ ce trebuie să stea la temelie filosofiei și istoriei vremurilor noastre, restabilind marxismul viciat de o seamă de aventurieri și carieriști vulgari. Va constitui un titlu de eternă glorie pentru conducerea de astăzi a Academiei, dacă va îmbrățișa această uriașă problemă și o va duce în mod onorabil la capăt, reactualizând, în condiții oneste și drepte, deopotrivă pe primul revoluționar român de tip superior — G. Lazăr³⁶ —, ca și pe continuatorul de la 1848—1852 al acestuia — N. Bălcescu —, ca și pe genialul ginditor politic M. Eminescu, alături de filoromânul K. Marx.³⁷

³¹ Cunoașterea profundă a istoriei naționale, analiza prefacerilor de după 23 August 1944 — prefaceri pe care le vedea și le accepta ca *revoluționare* — de pe poziția aplicării marxismului la *specificul național*, îl determinau pe O. Ghibu să nu accepte « alambicarea » filosofiei marxiste, indiferent de către cine și nici denaturări sau falsificări ale istoriei naționale. Cunoașterea lui « Marx autentic » — prin acele *Însemnări despre români* i-a fortificat convingerile în acest sens. Dacă putea, le publica de atunci. În memorii le-a adus la cunoștință conducerii țării.

³² O. Ghibu are în vedere abaterile de la spiritul național, abateri întilnite frecvent în scrieri istoriografice ale anilor la care se referă.

* Majusculele în textul lui O. Ghibu.

³³ A. Oțetea a avut un loc central în frontul istoric al acelor ani.

³⁴ Într-adevăr, vremurile trăite de Gh. Lazăr au fost foarte grele. Problema care se punea atunci era cea majoră: existența ființei neamului sau încorporarea Țărilor Române în imperii vecine. Terenul era pregătit și din interior și din afară. De aici, marea importanță a Revoluției din 1821 — la care Gh. Lazăr, într-adevăr, și-a adus o contribuție de prim ordin, direct sau indirect —, prin care s-a reimprimat o direcție politică națională în istoria românilor, direcție apreciată ca atare, imediat, de generațiile succesoare și tot astfel apreciată de istoriografia obiectivă. În acele vremuri grele, alături de alți patrioți și sprijinit de aceștia, Gh. Lazăr a știut și a putut, cu adevărat, să domine adversitățile și astfel a contribuit la reimprimarea acelei direcții politice naționale în dezvoltarea ulterioară a Țărilor Române.

³⁵ O. Ghibu vedea în Academie forul științific suprem — singurul în drept și dator deopotrivă să elaboreze concluzii științifice.

³⁶ În studiul propriu-zis, acum publicat, O. Ghibu arătase de ce îl consideră pe Gh. Lazăr un asemenea revoluționar.

³⁷ Expresia, entuziastă aproape, este folosită, desigur, la modul figurat. Cu obiectivitatea caracteristică, K. Marx constatarea situația istorică reală.

11 Va avea actuala conducere a Academiei R.P.R. eroismul să purceadă, — *sine ira et studio* — la o asemenea operă? Iată întrebarea pe care mi-o pun la sfârșitul acestor concluzii îndelung frământate și rumegate.

În tot cazul, eu îmi îndrept către ea apelul meu de om de carte și de acțiune, care [în] întreaga mea viață am căutat să bătătoresc aceleași cărări ca și marele meu înaintaș de la începutul veacului trecut.

12 Dacă acest apel se va împărtăși de aceeași indiferență, ca și altele din trecut, *se vor găsi, fără îndoială, uși deschise — aiurea.*

Cauza este mult prea mare și dreaptă, decît ³⁸ să mă sperie greutățile pe cari va trebui să le mai întîmpin, pînă la finalizarea ei justă.

CONCLUZII ³⁹

Din cele spuse la cap. 3 rezultă că:

1 Atît Academia R.P.R., cit și Universitatea din București și Institutul de pedagogie au manifestat față de problema marii monografii asupra lui G. Lazăr, care urma să se realizeze pe baza unui material documentar necunoscut de istoriografia românească de astăzi, respectiv intenționat ignorat, o atitudine care numai cu greu ar putea fi înțeleasă și scuzată.

2 Cu prea puține excepții, întreaga istoriografie a ultimelor decenii a falsificat direct fizionomia spirituală adevărată a marelui dascăl și luptător de odinioară.

3 Modul în care noul tratat de ISTORIA ROMÂNIEI, [a fost] editat de Academia R.P.R. ⁴⁰ nu face nici el excepție de la această regretabilă atitudine.

4 Analiza critică întreprinsă de noi a reușit să stabilească întreaga cascadă de greșeli, erezii, lacune și falsificări, prezentîndu-l pentru prima oară pe Lazăr nu ca pe un biet oropsit al soartei, menit să facă la Bucureștii grecizați de la începutul secolului trecut cea dintîi școală în limba românească ⁴¹, ci ca pe omul predestinat să provo[a]ce marea cotitură istorică de la 1821, împreună cu Tudor Vladimirescu, trezind la conștiința națională întreg poporul român și deschizîndu-i noi orizonturi de viață și de afirmare.

5 Cercetarea critică minuțioasă a steagului revoluției, pentru aprecierea căreia istoriografia de pînă acum n-a avut nici o înțelegere ⁴², a făcut cu puțință determinarea justă atît a caracterului adevărat al revoluției, cit și rolul ⁴³ însemnat al lui Lazăr în convertirea lui Tudor Vladimirescu de la colaborarea cu Ipsilanti la revoluția națională pentru « tot norodul românesc ».

6 G. Lazăr a fost cel ce a imprimat mișcării de la 1821 caracterul ei specific, rezultat pe de o parte din preocupările filosofice ale lui, pe de alta din tradiția revoluționară a țaranilor români din Avrig, de la 1751, porniți la lupta pentru drepturile lor chiar sub povățuirea bunicului lui. ⁴⁴

7 În tot cazul, steagul în chestiune pune în lumină o *minunată concepție românească despre revoluție*, din care s-a inspirat, mai tîrziu, și N. Bălcescu și care este menită să contribuie cu îndreptările sale și la canalizarea firească a împrejurărilor actuale de viață și de luptă a poporului român.

³⁸ Așa în text.

³⁹ Reiese clar: sint concluzii la *Epilog* — partea finală a studiului.

⁴⁰ Vol. III, București, 1964.

⁴¹ Este vorba de prima școală *superioară* în limba română.

⁴² Afirmația este exagerată. Corectă — dacă se referă la steag.

⁴³ Corect: a rolului.

⁴⁴ A se vedea O. Ghibu, *Un preludiu al revoluțiilor mari europene: Răscoala țaranilor români din Avrig, din anul 1751, și rolul lui Gh. Lazăr în faza din urmă a acesteia*, capitol publicat, postum, în „*Transilvania*”, nr. 9, 1973, pp. 42 — 44.

8 Cercetarea noastră a pus la o contribuție justă și cronica arhimandritului de la Sinaia, Ghenadie Pirvulescu, intenționat ignorată, respectiv minimalizată, de noua istoriografie, de asemenea și alegațiunile cuprinse în romanul lui B. Iordan — *Zile și nopți de furtună*. Ambele aceste lucrări confirmă teza susținută de noi și dovedită pe deplin întemeiată, că G. Lazăr, departe de a fi fost un simplu dascăl de limbă românească și « un cărturar ardelean » oarecare, la discreția voievodului fanariot Caragea sau [a] unor boieri din preajma acestuia, a fost un spirit cu orizonturi dintre cele mai largi, o fire îndrăzneată și dirză, capabilă de acte de cel mai înalt eroism și de cea mai sublimă jertfă, luind istoria pieptiș și în stare să mobilizeze, și [în] cele mai puțin favorabile împrejurări, sufletul național spre înțelegerea și realizarea idealurilor superioare, cari asigură popoarelor dreptul la viață, putându-le înălța până la cele mai luminoase gânduri.

9 În opoziție cu istoriografia marxistă română de astăzi, G. Lazăr se situează nu numai pe cel mai înalt plan de ordin național românesc, ci, prin lupta sa pentru « umanitate » și pentru « pacea eternă » dintre popoare, și pe un plan internațional onorabil, urmînd să-și ocupe locul meritat alături de cei mai meritoși eroi ai umanității.

SCURTE OBSERVAȚIUNI PE MARGINEA ACTUALITĂȚII LUI G. LAZĂR

Un fapt deosebit de caracteristic este, printre altele, *minimalizarea pînă aproape de ostracizare a lui G. Lazăr în lucrările și tratatele de istorie* apărute în ultimii 20 de ani. Cu prea puține, și destul de timide excepții, el este sau cu totul ignorat, sau prezentat greșit și direct fals. Amintesc în această ordine de idei numai cîteva fapte, și anume: publicația Institutului de studii pedagogice, apărută la 1957, sub auspiciile Ministerului Învățămîntului, sub titlul: *Din istoria pedagogiei românești*, în care crezul fundamental al întregii vieți și activități al lui Lazăr este redat într-o *formă mutilată* în mod de-a dreptul barbar.

În lucrarea patronată de Academia R.P.R., intitulată *Din istoria Transilvaniei*, Lazăr este pomenit pur și simplu cu numele, într-o paranteză. De asemenea, marele tratat de *Istoria României* îl prezintă pe Lazăr ca pe un biet dascăl pribeag, care a introdus limba română în școala de la Sf. Sava și a predat în această limbă matematica și filosofia. *În această lucrare este mai bine reliefat rolul lui Apáczai Csere Lános decît al lui Lazăr*, în istoria României! Un exemplu grăitor despre prețuirea care i se acordă în zilele noastre acestuia, ni-l oferă liceul din Sibiu, care-i poartă, ca o simplă firmă, numele. O scurtă vizită în vestibulul Liceului „G. Lazăr“ din acest oraș este suficient pentru a putea constata gradul pînă la care s-a coborît, în Sibiul lui G. Lazăr, înțelegerea adevărată a vieții, a activității, a spiritului și a valorii acestuia.⁴⁵

*

Și totuși, cu toată indiferența și chiar disprețul pentru *adevăratul Lazăr*, icoana acestuia n-a putut fi întuneată cu totul; ea a apărut de curînd — ce e drept, într-o formă încă timidă — în fața noastră, grație descoperirii recente a unor însemnări despre români ale lui K. Marx, tipărite sub auspiciile Academiei R.P.R., de A. Oțetea, directorul „Institutului de istorie“ al acesteia. De sub condeiul întemeietorului « socialismului științific », Lazăr ne apare drept ceea ce el a fost: omul care a introdus în școala de la Sf. Sava, grecească pînă atunci, « limba națională » și care « pătruns de spiritul național, explica elevilor săi originile românilor ». « În cinci ani Lazăr a format vreo 20 de discipoli entuziaști, care s-au răspîndit în Moldo-Vala-

⁴⁵ Lucrurile s-au schimbat mult în ultimii ani: Liceul „Gh. Lazăr“, prin plăcile aplicate la intrare și prin exponatele din muzeul școlii, se situează la nivelul care l-ar satisface, desigur, în bună măsură, pe Onisifor Ghibu — cel care i-a dat numele în 1919.

O. Ghjbu la masa de lucru.

hia ». « Mai mult chiar, continuă K. Marx, această mișcare culturală n-a fost străină de răscoala *națională* a lui Tudor Vladimirescu: capătă avînt după moartea acestuia și după reîntoarcerea domnilor pămînteni ».

Iată-l pe naționalistul ⁴⁶ *G. Lazăr înviat din morți de către socialistul K. Marx, care, la rîndul lui, a fost și el un autentic naționalist german ! Și aceasta într-o vreme cînd la București s-a șters chiar și numele liceului „Sf. Sava“ de pe frontispiciul școalei lui Lazăr.*

Poporul român va rămîne pururea recunoscător lui K. Marx pentru faptul de a-l fi readus în actualitate și reabilitat pe G. Lazăr. ⁴⁷

⁴⁶ Termenul este folosit în sensul de patriot autentic.

⁴⁷ Filă nepaginată. Aici se încheie *Epilogul*.

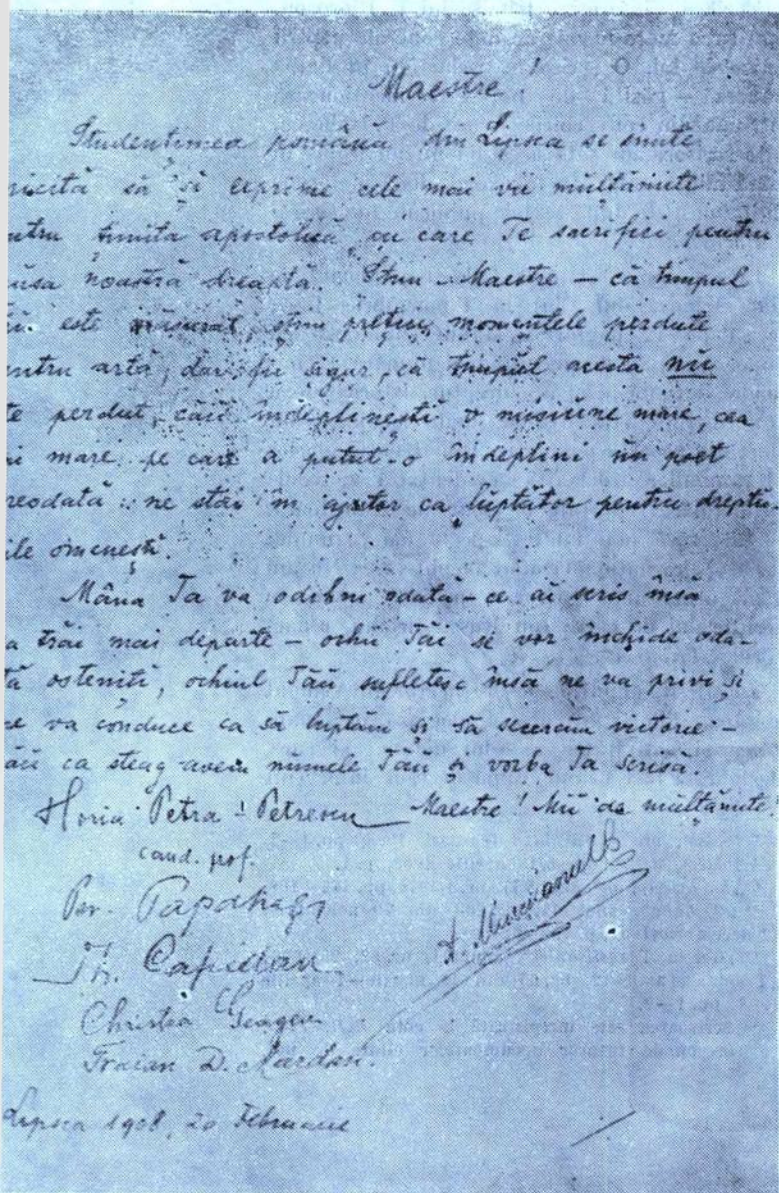

Matricea sigilară „1821“ descoperită și comentată de Dr. Nestor VORNICESCU în volumul său Descătușarea. 1821, (Craiova, 1981).

ARHIVA ISTORICĂ

Björnstjerne BJÖRNSSON

și cărturarii transilvăneni

UNUL DIN SCRIITORII DE SEAMĂ AI epocii moderne, care s-a impus nu numai în propria lui țară, ci și pe plan mondial, a fost Björnstjerne Björnson (1832—1910). Meritele lui în promovarea literaturii universale i-au fost recunoscute, în semn superlativ, prin decernarea Premiului Nobel (1903).

Pe lângă prodigioasa-i literatură, el s-a afirmat ca unul din protagoniștii luptei duse pentru independența Norvegiei, realizată în anul 1905.

Consecvent principiilor democratice, el s-a ridicat și pentru libertatea națiunilor și naționalităților asuprite ale Ungariei burghezo-moșierești. În acest context scriitorul a venit și în apărarea românilor din Transilvania.¹

Am cercetat arhiva personală a lui B. Björnson depusă la Biblioteca universitară din Oslo, biblioteca națională a Norvegiei. Cu ajutorul d-lui Sverre Flugsrud, șeful secției manuscrise, s-au găsit 14 documente, corespondență primită de B. Björnson din partea unor persoane sau grupuri românești. Desigur, nu există certitudinea că toate documentele de acest fel au fost depistate — din lipsă de timp.

Actele amintite, cu excepția unui necrolog (1910), provin din a doua jumătate a anului 1907 și prima jumătate a celui următor. Afluxul de misive către Björnson se explică prin faptul că în această perioadă — de tristă amintire — scriitorul luase o poziție răsunătoare în favoarea celor asupriți. El a refuzat să participe la Congresul de pace de la München (1907), motivat

¹ Mircea Popa: Björnstjerne Björnson — apărător a cauzei libertății și independenței poporului român. Ziri-dava, vol. 9, (Arad), 1978, pp. 271 și urm.

de prezența ministrului Albert Apponyi, inițiatorul faimoasei „legi” ce urmărea îngrădirea și apoi lichidarea învățămîntului primar al naționalităților din Ungaria, inclusiv cel românesc din Transilvania. El a declarat că nu poate participa alături de «acei domni care pozează la congres ca apostoli ai păcii», apoi «urmează acasă meseria oprimării și chinurii popoarelor...»². Această atitudine a fost confirmată de scriitor și corespondentului ziarului budapestan „Az Ujság”.³ În perioada următoare B. Björnson publică articole favorabile cauzei românești, remarcîndu-se în special cel tipărit în revista „März” din München.⁴

Publicul românesc a făcut cunoștință mai amplă cu poziția militantului norvegian în special prin cele cinci convorbiri pe care le-a avut cu Pompiliu Robescu, student medicinist la Roma și corespondent al „Tribunei”. Acest ziar ca și alte organe de presă au difuzat pe larg problemele puse în discuție.⁵

Documentele păstrate la Oslo se împart în patru categorii. În prima intră scrisoarea lui O. C. Tăslăuanu, scrisă în limba germană, datată: «Sibiu, la 10 februarie 1908». Redactorul elogiază activitatea scriitorului și cere permisiunea de a traduce în românește unele din lucrările sale.

În a doua categorie pot fi cuprinse scrisorile, cărțile poștale și telegramele expediate pe adresa scriitorului în care semnatarii apreciază poziția lui. Ele au fost expediate din România (8), Budapesta (2), Viena (1) și Lipsca (1), fiind redactate în limba română, germană sau franceză. Adresa lui Björnson, care se găsea la Roma, a fost comunicată publicului de gazeta arădeană cu mențiunea că «marele nostru amic se bucură de toate semnele de dragoste ce-i vin din partea românilor».⁶

Într-adevăr, cu ocazia convorbirilor avute cu P. Robescu, scriitorul a înregistrat cu mulțumire corespondența primită, într-una din ocazii arătîndu-i ilustrate românești.⁷

Se pare că este vorba de cea expedită de transilvănenii din Galați la 26 februarie 1908, și cea trimisă de un grup din Budapesta, via Praga. De asemenea cunoaștem din alte surse faptul că scriitorul a răspuns amabil la telegrama societății „Carpați”.⁸ La fel, a răspuns și depeșei semnate pe primul loc de Horia Petra-Petrescu.⁹ Nu am reușit să găsim telegrama redacției „Tribunei”, expedită la 8 decembrie 1907, cunoscută după textul publicat de gazetă.¹⁰

A treia categorie de documente ar putea fi scrisorile de informare trimise lui B. Björnson, care avea mare nevoie de date concrete pentru articolele lui. O scrisoare, redactată în limba franceză — găsită de noi — o menționează într-una din convorbirile avute de P. Robescu. Alte scrisori adresate acestuia nu au ajuns în mina militantului. În tot cazul, două materiale sînt cunoscute după textele publicate în „Gazeta Transilvaniei”.¹¹

În scrisoarea aflată la Oslo, nepublicată de ziar, trimisă din Cluj la 1 noiembrie 1907, scrisă pe 12 pagini, C. Maniu subliniază că poporul român de pretutindenii numără 12 milioane de oameni și are drepturi istorice de a trăi liber în Transilvania, unde locuiește un sfert din această populație. Din trecutul glorios al românilor ardeleni se evidențiază victoriile răsunătoare repurtate de Ioan de Hunedoara. Se demască mai multe aspecte ale regimului de asuprire națională aflat la putere.¹² Nu am găsit urma unor scrisori expediate pe adresa scriitorului de către Ion Russu-Șirianu, redactorul „Tribunei”.

În sfîrșit, amintim despre necrologul semnat de Ioan Filotti, în care se elogiază personalitatea și activitatea marelui defunct și care, desigur, a fost primit după decesul intervenit

² „Drapelul” (Lugo), anul 7, nr. 98 din 4/17 septembrie 1907, pp. 1—2.

³ „Tribuna” (Arad), anul 12, nr. 13 din 16/29 ianuarie 1908, pp. 1—2.

⁴ *Ibidem*, nr. 10 din 12/25 ianuarie 1907, pp. 2—3.

⁵ *Ibidem*, anul 11, nr. 215 din 14/27 decembrie 1907, p. 3; nr. 284 din 29 decembrie 1907/11 ianuarie 1908, p. 1; anul 12, nr. 1 din 1/14 ianuarie 1908, pp. 10—11; nr. 28 din 5/18 februarie 1908, pp. 1—2; nr. 65 din 19 martie — 1 aprilie 1908, pp. 1—2; nr. 107 din 14/27 mai 1908, pp. 1—2; „Drapelul”, anul 7, nr. 138 din 15/28 decembrie 1907, p. 3.

⁶ „Tribuna”, anul 12, nr. 7 din 9/22 ianuarie 1908, p. 5.

⁷ *Ibidem*, nr. 28 din 5/18 februarie 1908, pp. 1—2.

⁸ *Ibidem*, nr. 79 din 5/18 aprilie 1908, p. 1.

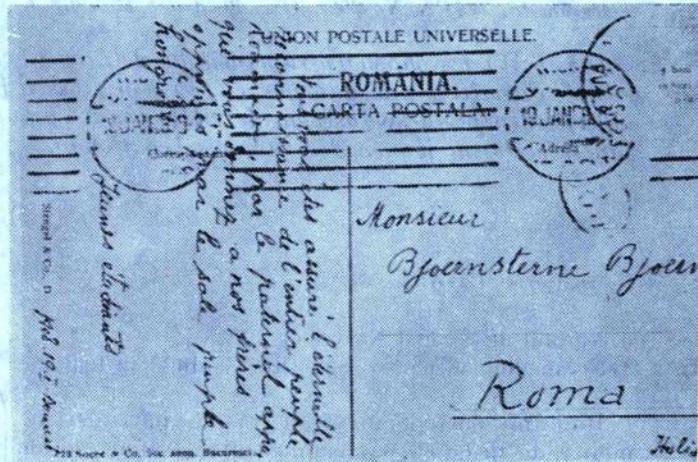
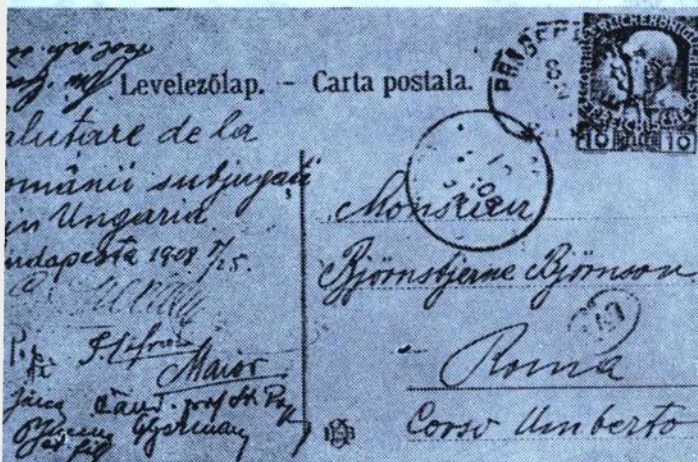
⁹ „Manuscriptum”, anul VII, nr. 1/1976, pp. 166—168.

¹⁰ „Tribuna”, anul 11, nr. 263 din 29 noiembrie/12 decembrie 1907, p. 4.

¹¹ „Gazeta Transilvaniei”, anul 71, nr. 82, 95/1908; „Tribuna”, anul 12, nr. 65 din 19 martie—1 aprilie 1908, pp. 1—2.

¹² Scrisoarea este înregistrată la cota B.B. 1143, ce corespunde tuturor documentelor citate de noi.

dragoste și recunoștință pentru marele apostol al păcii...»

I

Stimabile Domnule*,

Sint foarte fericit că vă pot mulțumi pentru marea umanitate a Dumneavoastră, deoarece ați adresat o scrisoare atât de dreaptă împotriva asupririi românilor și a celorlalte naționalități din Ungaria.

Prin aceste fapte ați câștigat pe toți prietenii românilor și simpatia întregii lumi drepte și civilizate.

Vă rog să mă scuzați dacă nu pot să scriu așa de bine în limba franceză.

Primiți, domnule, mulțumirile și salutările mele cordiale.

* Scrisoare în
traducere

Sp. NIȚĂ
casier la C.F.R.
gara Predeal
(România)

16/9-907

de la Paris (1910), fapt relatat de toate gazetele românești transilvănene, întrucât « pentru noi Björnson a fost marele prieten ». ¹³

Importanța cea mai mare pentru noi o reprezintă faptul că cel puțin o parte din misivele adresate lui B. Björnson au ajuns la destinație. Ele reflectă faptul că lupta de eliberare națională a Transilvaniei a constituit cauza românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Publicăm 12 documente dintre care, după cunoștința noastră, au fost reproduse în presa

contemporană doar telegramele coloniei române din Viena și cea a societății „Carpați”. ¹⁴

Textele au fost reproduse în general integral, exceptind unele cuvinte ilizibile. Nu s-au operat corecturi nici în cazul greșelilor evidente. La telegrame multe cuvinte au trecut prin filtrul acestui mijloc de comunicație. Tonul documentelor reflectă atmosfera încărcată a epocii și admirația față de personalitatea lui B. Björnson, care a sărit în ajutorul românilor transilvăneni cu totul dezinteresat.

Eugen GLÜCK

¹³ „Drapelul”, anul 10, nr. 44 din 17/30 aprilie 1910 p. 3.

¹⁴ „Gazeta Transilvaniei”, anul 70/1907, nr. 263, p. 3; „Tribuna”, anul 12, nr. 64 din 18/31 martie 1908, p. 4.

II

Björnstjerne BJÖRNSON

Aria

Den norske Rigstelegraf

Telegram fra WIEN No 2027, Ord. 50, den 8/12 1907 Kl. 8.5. midd.

Die in Wien wohnenden rumänen durchdrungen von den heissesten und aufrichtigsten gefühlen der liebe und dankbarkeit für den grossen friedensapostel und vertheidiger der unterjochten beglückwünschen sie zu Ihrem 75 geburtstage aus ganzen herzen und mit ganzer seele im namen der rumänischen Colonie.

Dr. CIURCU, 8 Kochgasse 29. *

II

Björnstjerne BJÖRNSON

Aria

Telegraful de Stat al Norvegiei

Telegramă din Viena No 2027, Ord. 50, din 8/12 1907 kl. 8. 5. midd

Românii care locuiesc în Viena, pătrunși de cele mai fierbinți și sincere sentimente de dragoste și recunoștință pentru marele apostol al păcii și apărător al celor subjugați, vă felicită cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere, din toată inima și cu tot sufletul. În numele coloniei românești.

Dr. CIURCU, 8 Kochgasse 29. *

III

Union Postale Universelle

România

Carta postala

Monsieur

Björnsterne BJÖRNSON

Roma

Italia

Vous vous êtes assuré l'éternelle reconnaissance de l'entier peuple Roumain, par le paternel appui que vous donnez à nos frères opprimés par le sale peuple hongrois.

Jeunes étudiants

1908. 19. I. Bucarest

III

Uniunea poștală universală

România

Carte poștală

Domnului

Björnstjerne BJÖRNSON

Roma

Italia

Vă asigurăm de veșnica recunoștință a întregului popor român pentru ajutorul părintesc pe care îl dați fraților noștri oprimați de către poporul maghiar.

Tinerii studenți

1908.19.I. București

* Un text aproape identic a apărut în „Gazeta Transilvaniei“, anul 70, nr. 263 din 28.XI/12 XII.1907, p. 3

IV

Levelezölöp. Carta postala.

Monsieur

Björnstejrne BJÖRNSON

Roma

*Corso Umberto**

Salutare de la Românii subjugăți din Ungaria.

Budapesta 1908 I/25

[*Indescifrabil*] prof. V. POP,* I. CIFREA Maior JARCA cand. prof. St. POP [*indescifrabil*] st. fil.
[*indescifrabil*] G. GERMANU Sim. GOCAN teol. abs. st. fil.

V

Levelezölöp. — Carta postala.

Monsieur

Björnstjerne BJÖRNSON

Roma

Corso Uberto

Veillez agréer nos remerciements pour la bienveillante défense des nationalités oppres-
sées de Hongrie.

Au nom des Roumains

prof. V. POP [*indescifrabil*] I. CIFREA Maior JARCA cand. prof. Etienne POP [*indescifrabil*]
st. fil. G. GERMANU Sim. GOCAN st. fil. teol. abs.

[*Pe verso*]

Fille roumaine de Transilvanie (Hongrie) en costume national

*Budapeste 25/I/908**

V

Levelezölöp — Carte poștală

Domnului

Björnstjerne BJÖRNSON

Roma

Corso Umberto

Vă rugăm să primiți mulțumirile noastre pentru binevoitoarea apărare a națio-
nalităților asuprite din Ungaria.

În numele românilor

prof. V. POP [*indescifrabil*] I. CIFREA Maior JARCA cand. prof. Ștefan POP [*indescifrabil*]
st. fil. G. GERMANU Sim. GOCAN st. fil. teol. abs.

[*Pe verso*]

Fată româneă din Transilvania în costum național

Budapesta 25.I.908

* Cartea poștală
a fost expeditată
din Praga.

* Cartea poștală
a fost expeditată
din Praga.

Arad

Cluj

VI

Redacția revistei
„Luceafărul“
Sibiu [Nagyszeben]

Sibiu, 10 Februarie 1908

Itinerar transilvănean
la început de secol.
(Reconstituire docu-
mentară de Maria PO-
LOJINTEV, pe baza
colecției de cărți poș-
tale păstrate în arhiva
B.C.S.)

Verehrter Meister,

Ihre hochherzige Anteilnahme an dem Schicksal der unterdrückten Nationalitäten in Ungarn eine warme Begeisterung und ein reges Interesse für Ihre Werke und Ihre ganze Persönlichkeit wachgerufen.

Es dürfte Ihnen vielleicht nicht gleichgültig sein, zu erfahren, dass Ihre Beziehungen zu unserem Volke viel älter sind, da schon im Jahre 1870 unser grösster Dichter, der verstorbene Michail Eminescu, Sie als ein Vorbild für eine gesunde Entwicklung unserer dramatischen Literatur hingestellt hat. *

Wir möchten nun die prophetischen Worte unseres grossen Dichters und Denkers beherzigen und zugleich einem allgemeinen Verlangen und Bedürfnisse unseres Publicums nachkommen, ihm einige von Ihren Werken in rumänischer Übersetzung zugänglich zu machen, und zwar zunächst diejenigen, welche am meisten unserem eigenen Volkstimme und dessen sozialen Problemen Verwandtes enthalten: Die Bauernnovellen, die Neuvermählten und der Redacteur.

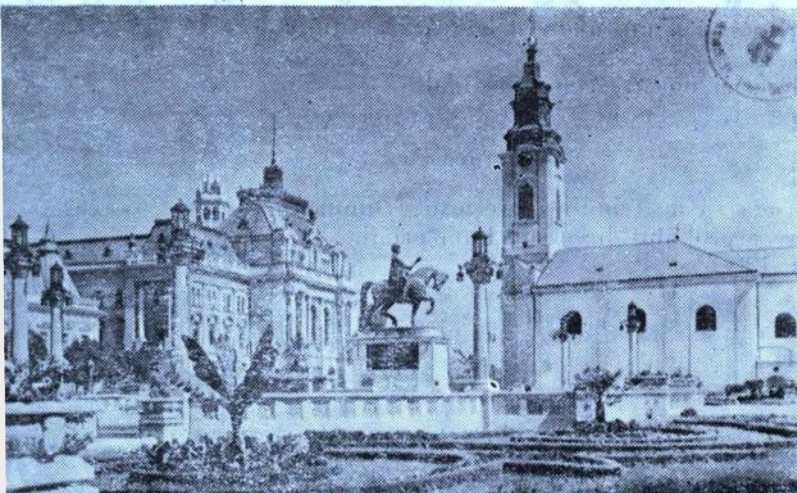
Wir wenden uns daher an Sie, Verehrter Meister, mit der Bitte, uns zu gestatten, diese Werke aus der deutschen Ausgabe von A. Langen in München ins Rumänische zu übersetzen.

Die Übersetzungen werden in der in Hermanstadt (rumänisch: Sibiu, ungarisch: Nagyszeben) in Siebenbürgen [rum: Transilvania] erscheinenden Zeitschrift „Luceafărul“ (Morgenstern) veröffentlicht werden, von der wir uns erlauben, das Heft Ihnen, Verehrter Meister, aus Dankbarkeit gewidmet, beizulegen. Später gedenken wir sie auch in Buchform herauszugeben.

Bald werden wir uns erlauben auch das Heft zu senden, worin die Vorlesung eines unserer Lehrer Dr. Johann Borgia, über Ihr Werk « Ueber unsere Kraft » erscheinen wird.

Wir versichern, Verehrter Meister, das wir, mit diesen Übersetzungen keine kommerziellen Interessen im Auge haben, was bei unserer Kulturellen Lage und unseren buchhändlerischen Verhältnissen auch unmöglich wäre. Wir verfolgen lediglich den rein literarischen und kulturellen Zweck, unser Publicum durch gute Übersetzungen von Meis-

* Aluzia se re-
feră la articolul
semnat de M. Emi-
nescu în „Familia“,
anul 6, nr. 3 din
18/30 ianuarie 1870
p. 27.

Oradea

terwerken echten, tiefen, insbesondere auch ethischen Gehalts zu höherer Kultur zu erziehen, soweit dies in unseren Kräften steht.

Empfangen Sie, Verehrter Meister, den Ausdruck unserer grössten Hochachtung.

Oct. C. TÄSLÄUANU

Redacteur

N.B. Wir erlauben uns, Geehrter Meister, zu bitten, uns die werthe Antwort anfolgen der Adresse zu senden, da wir Sie direct wahrscheinlich nicht erhalten wänden.

Dr. L. Popovici, Wien, XV. Mariahilferstr. 136.

O.C.T.

VI

Redacția revistei
„Luceafărul“
Sibiu [Nagyszeben]
Transilvania, Ungaria]

Sibiu, 10 februarie 1908

Onorate Maestre,

Profunda simpatie pe care o purtați față de soarta naționalităților asuprite din Ungaria a trezit o caldă însuflețire și un viu interes față de operele și întreaga Dumneavoastră personalitate.

Probabil nu vă este indiferent să aflați că legăturile Dumneavoastră cu poporul nostru sint mult mai vechi, intrucit încă din anul 1870, cel mai mare poet al nostru, decedatul Mihai Eminescu, v-a prezentat drept pildă pentru o dezvoltare sănătoasă a literaturii noastre dramatice.

Noi am dori acum să ne însușim cuvintele profetice ale marelui nostru poet și ginditor și totodată să dăm curs unei cerințe și necesități generale ale publicului nostru, făcându-i accesibile în traducere românească unele dintre operele Dumneavoastră și anume în primul rind acelea ce cuprind asemănări cu spiritul poporului nostru și problemele sociale ale acestuia: *Nuvelele țărănești, Cei nesfătuiți și Redactorul.*

Ne adresăm deci Dumneavoastră, Onorate Maestre, cu rugămintea de a ne permite să traducem în românește aceste opere din ediția în limba germană a lui A. Langen din München.

Traducerile vor fi publicate în revista „Luceafărul“ [urmează traducerea titlului revistei în limba germană] ce apare la Hermanstadt (românește Sibiu, ungurește Nagyszeben) în Hiebenbürgen [românește Transilvania] din care ne permitem, Onorate Maestre, să vă trimitem exemplarul dedicat cu recunoștință Dumneavoastră. Ne gindim ca mai tirziu să le edităm și sub formă de carte.

În curind ne vom permite să vă trimitem și exemplarul [în orig. caietul] în care va apărea conferința unuia dintre dascălii noștri dr. Ioan Borcea, despre opera Dumneavoastră *peste puterile noastre.*

Vă asigurăm, Onorate Maestre, că prin aceste traduceri nu urmărim interese comerciale, ceea ce nici n-ar fi posibil, ținind seama de situația noastră culturală și condițiile de comerț cu cartea. Noi urmărim doar un scop strict literar și cultural, de a educa publicul nostru, în măsura în care ne stă în putere spre o cultură mai

înaltă prin traduceri bune ale unor capodopere, cu o profundă și adevărată ținută etică.

Primiți, Onorate Maestre, Expresia considerației noastre celei mai înalte.

Oct. C. TĂSLĂUANU
redactor

N.B. Ne permitem Onorate Maestre, a vă ruga să ne trimiteți prețiosul Dumneavoastră răspuns pe următoarea adresă, deoarece probabil direct nu l-am primi.

Dr. L. Popovici, Viena, XV, Mariahilferstr. 136.

O.C.T.

VII

LIGA
PENTRU UNITATEA CULTURALĂ
A

TUTUROR ROMÂNILOR

Secția Constanța

No. 2

Constanța 30 I/12 II 1908

Monsieur, Cher et grand Citoyen et Ecrivain,

Je suis heureux d'avoir été désigné par mes Collègues de la „Ligue Cultural“ du département de Constantza pour être auprès de vous aujourd'hui l'interprète de leurs sentiments de respect, admiration et reconnaissance, pour l'intérêt et la bienveillance que vous avez eu pour la juste cause du peuple roumain et nos frères de Transylvanie.

Nous sommes sûrs que, dans l'avenir aussi, vous travaillerez toujours pour le bien du peuple roumain ainsi que pour les roumains de Transylvanie opprimés par le jug Hongrois.

Nous vous prions de recevoir l'assurance de nostre dévouement.

Votre dévoué Serviteur

Dr. Georges DANU

22 Rue Marcu Aurel

VII

LIGA
PENTRU UNITATEA CULTURALĂ
A

TUTUROR ROMÂNILOR

Secția Constanța

No. 2

Constanța 30 I/12 II 1908

Domnule dragă și mare cetățean și scriitor,

Sînt fericit de a fi desemnat de colegii mei din „Liga culturală“ a județului Constanța ca să fiu pe lingă Dumneavoastră interpretul sentimentelor lor de respect, admirație și recunoștință, pentru interesul și bunăvoința pe care o aveți față de cauza justă a poporului român și a fraților noștri din Transilvania.

Sîntem siguri că și în viitor veți lucra totdeauna pentru binele poporului român ca și pentru românii asupriți din Transilvania.

Noi vă rugăm să primiți asigurarea devotamentului nostru.

Servitorul Dumneavoastră devotat

Dr. Gheorghe DANU

Strada Marcu Aurel 22

Maestre!

Studentimea română din Lipsca se simte fericită să-și exprime cele mai vii mulțămite pentru ținuta apostolică, cu care Te sacrifici pentru cauza noastră dreaptă. Știm — Maestre — că timpul Tău este măsurat, știm prețui momentele pierdute pentru artă, dar fii sigur că timpul acesta *nu* este pierdut, căci îndeplinești o misiune mare, cea mai mare pe care a putut-o îndeplini un poet vreodată: ne stai în ajutor ca luptător pentru drepturile omenești.

Mina Ta va odihni odată — ce ai scris însă va trăi mai departe — ochii Tăi se vor închide odată osteniți, ochiul Tău sufletește însă ne va privi și ne va conduce ca să luptăm și să secărăm victorie — căci ca steag avem numele Tău și vorba Ta scrisă.

Maestre! Mii de mulțămite!

Horia PETRA-PETRESCU

cand. prof.

Per. PAPAHAĞI

Th. CAPIDAN

Christea GEAGEA

A. MUREȘIANUL

Traian D. MARDAN

Lipsca 1908, 20 Februarie *

* Textului românesc i s-a anexat și o traducere germană, fără semnături.

IX

Union Postale Universelle

România

Carta postala

Mult onoratului Domn

Björnstejrne BJÖRNSON

celebru literat

în Roma

Corso 397

Italia

Galatz, Romania

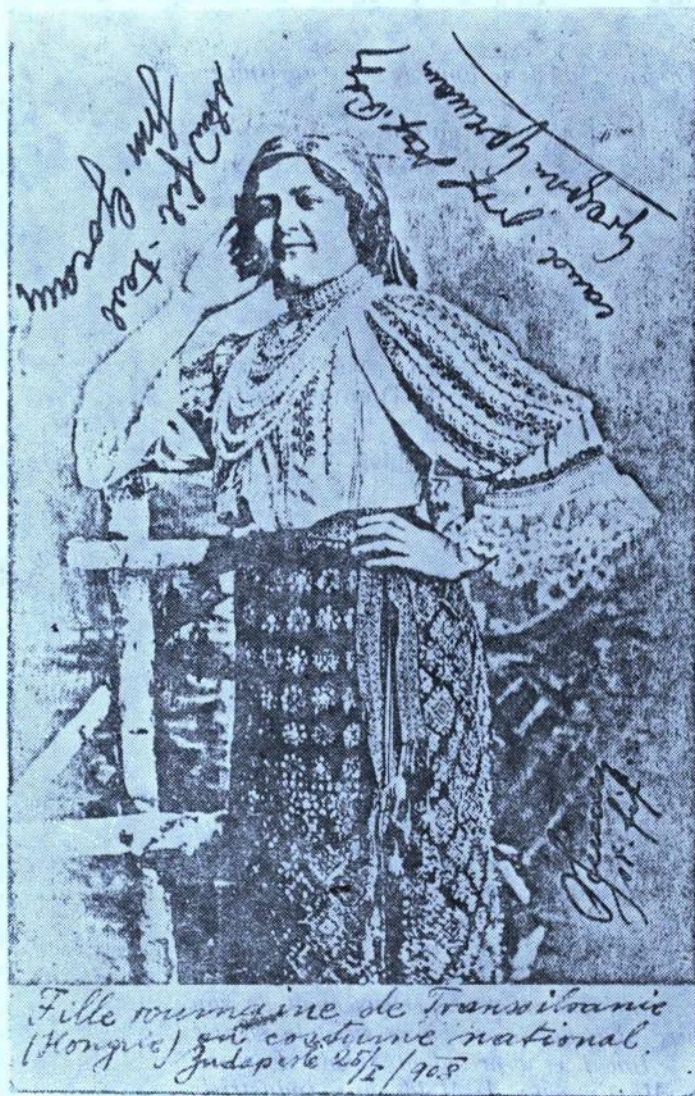
în 26 Februarie 1908

Mult onorate Maestre,

Colonia româna emigrata aici din Ungaria în urma sălbaticelor persecuțiuni Ve mulțumesc D-Voastre Maestre din profundul inimei lor pentru viguroasa apărare ce ați binevoit a le lua în presa străină și a Ve saluta respectuosamente, urîndu-Ve sa trăiți mulți ani! —

Colonia romana ungara. —

[Pe verso:] O Silișteancă.

Union Postale Universelle
România
Carta postala
D-sale Domnului
Björnstjerne BJÖRNSON
mare literat
in Roma (Italia)
Corso Umberto 397 Domber.

Rugăm primiți maestre cele mai respectuoase salutări și mulțumiri, pentru apărarea românilor din Ungaria.

Mai multe Doamne din colonia română.*

* Potrivit ștampei poștale, a fost expediată din Galați.

XI

[c.p.]

Les Roumains, pour toujours garderont le souvenir, de leur ami, le grand Björnstjerne Björnson.

Sachez que chacun de nous prie Dieu, pour votre roi, pour votre nation, et pour vous.

Liviu TREBONIU

Avocat

Bucarest le 17.III.1908

XI

[c.p.]

Românii totdeauna vor păstra amintirea amicului lor, marele Björnstjerne Björnson.

Să știți că fiecare din noi se roagă lui Dumnezeu pentru regele Dumneavoastră, pentru națiunea Dumneavoastră și pentru Dumneavoastră.

Liviu TREBONIU

avocat

București, 17.III.1908

XII

Telegrafi dello stato

Ufficio di Roma

Rome de Bucarest 6281 239 25 12 20 S. R.

La société culturelle roumaine — Carpatzi — a l'honneur par son comité central et au nom de tous ses membres d'origine de la — Roumanie hongroise — répandus dans le Royaume libre de la Roumanie indépendante de vous exprimer sa profonde gratitude pour votre noble et éloquente défense de la cause roumaine qui est en même temps celle de la justice, aussi l'écho de votre retentissantes paroles est repercuté dans tous les plis et replis de Carpathes. Illustre et vénéré maître vous comprenez d'ailleurs parfaitement les justes doléances de nos frères ainsi la société — Carpatzi — n'insiste et même elle ne peut insister par voie télégraphique sur tous les détails des tristes [sic!] et graves événements qui se passent en Hongroie polyglotte. Moins encore elle n'entre ici dans leurs commentaires mais seulement vous assure sincèrement et respectueusement de son bon souvenir si vous agréerez un court mémoire bien documenté à ce sujet la société — Carpatzi — serait heureuse de vous le dédier — Ion Tzetzcu président Strada Fortuna No. 3, docteur Neagoe Baboceanu — avocats; Martinescu; I. Moldovan; industriels

* Întreaga telegramă este scrisă cu majuscule.

*Lazureanu ingénieur : Nicolas, Victor et Ignat Mircea, Ilie Beju, Filip Babeș, N. Lupan, N. Tzaranu ; G. Comsa ; G. Ion et Nicolas Beditzeano, D. Etz. Furnica Commercants ; G. Popescu („Universul“) Corneliu Scurtu, G. Ocasanu, publicistes, Ion Scurtu professeur **

XII

Telegraful de Stat

Oficiul din Roma

Roma din București 6281 239 25 12 20 S.R.

Societatea culturală română „Carpați“ are onoarea prin comitetul său central precum și în numele tuturor membrilor săi de origine din statul ungar, răspinși în regatul liber al României independente, a vă exprima adinca sa recunoștință pentru apărarea nobilă și elocventă a cauzei române, ce este în același timp și aceea a justiției. Ecoul cuvîntului vostru detunător a răsunat în toate văile și peste toate plaiurile Carpaților.

Frații noștri vor rămîne perpetuu recunoscători pentru că ați demascât în fața lumii civilizate pretinsul liberalism al stăpînirii oligarhice din Ungaria.

Ilustre și venerate Maestre! Dumneavoastră cunoașteți de altmîntrelea foarte bine dreptele plîngerî ale fraților noștri, așa încît societatea „Carpați“ nu insistă și nici nu poate insista, mai ales pe cale telegrafică, asupra tuturor detaliilor, evenimentelor grave și dureroase ce se petrec în Ungaria poliglotă, precum nici asupra comentariilor necesare, ci numai vă asigură sincer și respectuos de buna sa amintire.

Dacă veți agreea un scurt și documentat memoriu, societatea „Carpați“ s-ar simți fericită a vi-l dedica.

Ioan Tzetzcu, președinte, str. Fortuna 3; Dr. Neagoe, Baboianu-Droc, Birseanu, I. Scurtu, profesori; G. Pechir, Vasile Rusu, avocați; Martinescu, I. Moldovan, industriali; G. Căciulescu, rentier; Lăzureanu, inginer; Nic. Victor și Ignat Mircea, Ilie Beju, Filip Babeșiu, N. Lupan, N. Peran, G. Comșia, Gheorghe Ioan și Nicolae Beditzeanu, Zaharia și Dumitru Furnică, comercianți; I. Popescu („Universul“), Cornel Scurtu, G. Ocasanu, publiciști. *

* Traducerea după „Tribuna“, anul 12, nr. 64, 18/31 martie 1908, p. 4. Semnăturile nu sînt complet identice cu telegrama.

<i>Björnsterne Björnström</i> <i>Erie</i>		Tjenstlige Bemærkninger
Optaget fra den 8 Kl. 12 midt	Den norske Rigs--telegraf.	
Telegram fra	No. 2024, Ord. 50, den 8/12 1907 Kl. 8.58	
<i>Die in Wien wohnenden rumänen, durchdrungen von den herzlichsten und aufrichtigsten gefühlen der liebe und dankbarkeit für den grossen friedensposten und wertschätzung der rumänen begeben wünschen sie zu ihrem 75. geburtsstage aus gemeinsamer hand mit grosser freude im namen</i>		

RESTITUIRI

G. Ibrăileanu

Pagini de critică

UN AUTOMATISM AL ISTORIEI LITERARE este și acela că Ibrăileanu, preocupat să explice raportul între *opera de artă/societate* și formula *artă cu tendință*, s-ar fi ocupat exclusiv de aspecte exterioare operei literare sau, cum se exprima, fără nici o distincțiune, E. Lovinescu, se afla « totdeauna alături de singura problemă esențială: problema estetică » (*Istoria literaturii române contemporane*, II, Ed. „Ancora“, 1926, p. 101). În realitate, pornind de la unele considerații ale lui Gherea și avînd în vedere rezultatele mai mult incerte decît clarificatoare ale polemicii de la sfîrșitul secolului trecut, la noi, între partizanii « *artei pentru artă* » și ai « *artei cu tendință* », Ibrăileanu reia discuția și încearcă o explicare a problemelor într-o viziune teoretică mult mai largă, în care atenția față de social nu exclude esteticul ci, dimpotrivă, îl accentuează și-i conferă o perspectivă îmbogățită prin interesul pentru vibrația lui umană și sociabilitatea emoției artistice.

Primul element ce trebuie reținut, pentru a delimita exact poziția lui Ibrăileanu, privește respingerea în termeni foarte clari a *artei pentru artă*, cit și a *artei « teziste »* sau « *utilitare* », a prezenței discursive a ideilor morale în opera literară, adică a preocupării « conștiente de a moraliza », de a urmări în chip explicit un « scop », dincolo de finalitatea estetică, scriitorul transformîndu-se în acest fel într-un « propagandist ».

Criticul este de părere că teoria « *artei pentru artă* » este un « subterfugiu », că ea nu există, iar « *tezismul* » înseamnă o abatere grosolană a literaturii de la menirea ei creatoare. Ibrăileanu se plasează pe o poziție estetică fără

Portret de Șt. DIMITRESCU

echivoc atunci cînd scrie că « ceea ce nu trebuie să cerem unui scriitor este ca să nu se pună anume, conștient, să illustreze în opera sa o temă oarecare, nu numai morală, dar nici psihologică. Scriitorul să nu fie orator, — asta e toată chestia », fiindcă, altminteri, « ori de cîte ori un scriitor vrea să propage teorii prin opere de artă, nu face artă », ci « propagandă » (*Probleme literare*, I, în „*Viața Românească*“, I, nr. 7, septembrie 1906, p. 58). În concluzie, artistul adevărat nu-i un « propagandist de idei », un « clubist » care « ține discursuri » cu scopul de a « rezolva problemele grave sociale prin opere literare ». Ibrăileanu afirmă, reluînd o idee a lui John Stuart Mill (citată, în alt context, în studiul *Curentul eminescian*, 1901), că « orice artist e soliloc, creează pentru a crea, fără nici o preocupare de public » (*Artiștii „luptători“*, în „*V.r.*“, I, nr. 6, august 1906, p. 484).

« *Tendința* » nu este altceva decît « *atitudinea* » scriitorului față de viață și față de propria sa operă, altfel spus, *filosofia* sa (« orice operă de artă e o filosofie asupra vieții, ori, cum s-a spus, „o critică a vieții“ » — în „*V.R.*“, nr. 7, septembrie 1906, p. 55), și aceasta « transpiră, fără voie, din opera » creatorului. Ca urmare, « artistul, cu sau fără voința lui, își exprimă în opera de artă și concepția sa asupra vieții », dar aceasta nu vrea să însemne, în viziunea teoretică a lui Ibrăileanu, că autorul

Iși pune întâi o anumită problemă și apoi o rezolvă, fiind preocupat deci « de urmărirea conștientă a unui scop ». Orice artist, dacă are « talent și suflet înalt », nu poate, în timpul creării operei, să nu-și exprime sufletul lui, nu poate să nu-și « pună în opera sa toată puterica sa personalitate ». Cum orice « artă e tendențioasă », adică are o tendință implicită, atunci și în « impersonalitatea » lui Flaubert se ascunde o « atitudine ».

De precizat că Ibrăileanu constată că în operă (în *Artiștii „luptători“* se referă la Ibsen) există o anumită tendință, dar aceasta nu presupune însă ca autorul să fie *tezist* (« tezist e acel scriitor care, fără să fie inspirat de un sentiment, de o idee, de o credință, de un ideal, se apucă să scrie o operă spre a ilustra și propaga acel sentiment, acea credință, acel ideal »). În fine, o precizare tot din acest articol este în totul edificatoare pentru atitudinea criticului favorabilă mereu esteticului: « să nu se înțeleagă că așa vorbi de tendințe declarate ale artiștilor, așa cum se găsește adesea la Balzac ori la Dickens, care, prin considerații teoretice, se amestecă direct în opera lor, ceea ce este o slăbiciune ca procedeu literar ».

Preocupat să ajungă, pe cât este cu putință, la comprehensiunea pe care o cerea el însuși criticului, Ibrăileanu este mereu atent la nuanțe, revine cu clarificări suplimentare și ajunge (ne referim la activitatea de început a revistei „*Viața Românească*“) să-și fixeze, în articole polemice cu E. Lovinescu, Ov. Densusianu, Mihail Dragomirescu, Marin Simionescu-Rîmniceanu, o poziție teoretică singulară în epocă, nu atât prin originalitatea ideilor, cât prin flexibilitatea ei, fără să creadă însă că are la îndemână o soluție categorică, în stare să lămurească definitiv controversa.

Între cele două atitudini — « artă pentru artă » și « artă cu tendință » — văzute de mulți teoreticieni drept ireconciliabile, Ibrăileanu înclina spre o soluție de mijloc, spre o a *treia concepție*, punctul de plecare fiind, desigur, Guyau care afirmase că « teoria artei pentru artă bine interpretată, ca și teoria care atribuie o funcție socială și morală artei sint deopotrivă de adevărate și nu se exclud deloc ». (*L'Art au point de vue sociologique*, Paris, 1889, p. 161). Această nouă concepție, « concepție adevărată, concepția modernă a artei », este « concepția energetică » ce se găsește, în germene, spune Ibrăileanu, la Goethe, când acesta recomandă

artiștilor, în *convorbirile* cu Eckermann, să-și desăvârșească prin operă personalitatea, « să facă din ei înșiși o făptură mai nobilă și apoi să facă ce vor voi » (acest text, citat de Ibrăileanu în articolul *Probleme literare: O nouă concepție asupra artei*, în „*V.r.*“, II, nr. 11, noiembrie 1907, este folosit de esteticianul și filosoful Paul Stapfer pentru a marca aceeași posibilă « conciliere » între cele două tendințe teoretice despre artă).

Concluzia lui Ibrăileanu merge în direcția unei nuanțări vădite, dovadă obiecțiile aduse concepției lui Faguet privitoare la *arta pentru adevăr și arta pentru bine*, și a unui accent evident pe ideea de *frumos* care formează « diferența specifică » a artei: « arta urmărește frumosul, știința adevărul, etica binele; și poate fi artă — inferioară, desigur — fără adevăr și fără bine, dar nu poate fi fără frumos ». Cît privește *tendința*, atitudinea existentă în operă, « criticul, dacă e complet, e dator să reveleze această concepție încorporată în opera de artă și s-o evalueze. Și spuneam că criticii să nu impună nimic, să constate și atita tot ». (*Ibidem*, p. 265).

Foarte bine informat asupra controverselor, pe tema în discuție, de la sfârșitul secolului al XIX-lea din critica și estetica franceză, Ibrăileanu a citat în câteva rânduri poziția de largă comprehensiune a lui Paul Stapfer. Ideea acestuia că esențial este ca artistul să fie *inspirat* în ceea ce scrie, deoarece tendința va reieși de la sine din opera creată, revine în mai multe rânduri în intervențiile polemice ale lui Ibrăileanu care încearcă, în acest fel, să-și sincronizeze opțiunile cu pozițiile teoretice existente atunci în plan european. Așa trebuie înțeles și articolul *inedit*, *Paul Stapfer asupra « artei pentru artă »*, semnalat în treacăt în cartea noastră *G. Ibrăileanu* (Ed. „Albatros“, 1971, p. 133).

Textul, pe care îl datăm 1906—1907, și-l publicăm acum, este o cronică literară la cartea lui Paul Stapfer, *Questions esthétiques et religieuses*, apărută la Editura „Félix Alcan“, în anul 1906. Articolul, scris pe opt coli mari, cu cerneală neagră, foarte clar, aproape fără ștersături, este, probabil, o transcriere a manuscrisului original și urma, desigur, să meargă imediat la tipar. Cauza nefinalizării în revistă este greu de explicat (manuscrisul se află acum în *Arhiva „G. Ibrăileanu“* de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu“ din Iași);

CRONICA LITERARĂ

Paul Stapfer asupra « artei pentru artă »

Acum de curind a apărut, în editura „Félix Alcan“, colecția „Bibliotecei de filosofie contemporană“, o carte interesantă datorită cunoscutului filosof și estetician Paul Stapfer, decan onorar al Facultății de Litere din Bordeaux, — *Questions Esthétiques et Religieuses*; trei articole din care unul, *La Question de l'Art pour l'Art*, ni s-a părut că ar interesa și pe cetitorii noștri și pe care deci îl vom rezuma, amestecînd și propriile noastre considerații.

În acest articol, de 90 de pagini, autorul face istoricul discuției și, în concluzie, își exprimă propriile sale opinii.

E interesant că adversarii « artei pentru artă » au fost aproape toți *teziști*, partizani ai « artei utilitare », — ceea ce ar fi o scuză și pentru adversarii noștri, căci sistematica lor neînțelegere a punctului nostru de vedere și-ar găsi explicația în faptul că ei sînt deprinși ca să considere *teziști*, pe cine nu sînt partizani ai « artei pentru artă ».

D. Paul Stapfer vorbește de scriitorii care au exprimat idealuri înalte, care au fost învățători ai contemporanilor lor (tragicii greci ca Eschyl și ceilalți, Corneille, Molière, Voltaire, Hugo, Alexandre Dumas fils etc.), lucru care nu ne interesează pe noi. Noi am spus că *toți* scriitorii au o influență morală *oarecare*; nu ne interesează istoricul acelor care au avut o mare influență moralizatoare.

Apoi autorul ne arată care dintre scriitori au profesat teoria *artei utilitare* (nu tendenționiste) și care teoria « artei pentru artă ». Aceasta ne interesează și vom expune, în cîteva cuvinte, chestia.

Tragicii greci au *profesat* teoria artei utilitare. Scriitorii francezi din veacul al XVI-lea, de asemenea; d. Stapfer citează declarații ale lui Ronsard, Du Belay etc. În veacul următor Corneille, a cărui operă e o operă de moralizare și de eroism, profesează teoria « artei pentru artă », dar spune că scriitorul poate întrebuița, spre moralizare, patru feluri de utilități: 1. Sentimente morale puse în gura personajelor; 2. *Zugrăvirea naivă a viciilor și a virtuților, așa ca să nu se confunde între ele*; 3. Pedepsa celor răi; 4. Curățirea pasiunilor prin milă și frică. Racine nu face teorii; mai tirziu,

deși s-ar putea bănuî că Ibrăileanu considera că felul în care dezbătuse el problemele (în articolul *O nouă concepție asupra artei* citase chiar această carte a lui Paul Stapfer) nu mai reclama o prezentare rezumativă și critică, și încă la *cronica literară*, a concepției esteticianului francez. Articolul ar fi venit ca un fel de concluzie la toate aceste discuții controversate, mai ales că autorul declară că o seamă de opinii asemănătoare cu acelea ale lui Paul Stapfer a susținut și el în „*Viața Românească*“ în polemicile cu adversarii « artei cu tendință ». De fapt, Ibrăileanu, « *rezumă, amestecînd și propriile noastre considerații* » doar un singur studiu al lui Paul Stapfer, *La Question de l'art*

pour l'art, în care acesta făcea și un istoric al controversei dintre partizanii « artei pentru artă » și ai « artei cu tendință », ajungînd, în cele din urmă, la o *conciliere* a pozițiilor.

Cîteva lucruri sînt, fără îndoială, esențiale în această « cronică literară ». Ceea ce îl încintă pe Ibrăileanu în discuțiile și demonstrațiile lui Paul Stapfer se rezumă, mai întii, la ideea, în jurul căreia el însuși glosează interesant, că « *esențial este [ca artistul] să fie inspirat* » (vezi *Questions...*, p. 90), altfel spus, « opera de artă să nu fie întii *concepută* și apoi executată ». A doua idee *forte*, pe care Ibrăileanu o rezumă și o îmbrățișează total, dîndu-i o coloratură personală, este aceea că *arta*, dincolo de cele două poziții teoretice în dispută, trebuie consi-

convertindu-se, face, în prefața la *Phèdre*, teoria artei *utilitare*; apoi renunță să mai scrie, ca Tolstoi, pentru că arta ar fi o școală de imoralitate; în sfârșit scrie *Esther*, care e o operă de propagandă, scrisă pentru o societate de propagandă morală. Molière nu face teorii, afară de cit atunci cînd, spre a-și apăra *Tartuffe* în contra cenzurei, e *silit* să facă teoria artei *utilitare*. La Fontaine nu face teorii. Boileau e partizan al artei *utilitare*.

Din atitudinea însă a scriitorilor acestui veac, d. Stapfer scoate concluzia, sprijinit și pe constatările lui Guizot și Brunetière, că acei scriitori n-au fost, în artă, *utilitariști*.

Scriitorii din Franța ai veacului al XVIII-lea, reprezentați mai ales de Voltaire, fac artă *utilitară* și profesează și teoria acestei arte. În realitate, cum constată și Faguet, ei se întorc la tradiția veacului al XVI-lea.

În veacul al XIX-lea, Hugo profesează teoria artei *utilitare*, pe cînd elevul său, Théophile Gautier, profesează teoria artei pentru artă. Alexandre Dumas fils profesează teoria artei *utilitare*, iar Flaubert a artei pentru artă etc. În această parte a studiului său, d. Stapfer face greșeala, ni se pare, de a amesteca *teoriile* scriitorilor și cu felul lor de a scrie. Așa, ați văzut, pentru că La Fontaine, de pildă, nu e un luptător pentru ideal, d. Stapfer îl pune printre partizanii « artei pentru artă ». Dar ați văzut că Corneille, a cărui operă e *școală* de eroism, e partizan al « artei pentru artă », — ceea ce ne obligă să nu inducem de la operă la concepția teoretică a scriitorilor.

Toți acei care profesează teoria contrară « artei pentru artă » sînt, nu « tendenționiști », ci teziști, pentru că toți declară că scriitorul trebuie să *predice*, să facă nu artă... pentru artă, ci artă pentru progres. Mai ales Hugo și Alexandre Dumas fils sînt categorici.

Vorbînd de *cugetători*, d. Stapfer arată că, în genere, filosofi, *în deosebire de scriitori*, au fost partizanii artei pentru artă, dar nu în mod dogmatic, ci cu mare băgare de samă. Chiar acel care a lansat cuvîntul acesta, Cousin, spune că trebuie de « *distins* », nu de separat, « arta » și « morala ». Hegel, însuși, admite influența morală, dar zice că artistul nu trebuie s-o caute. Goethe, partizan absolut al [1] libertății artistului, admite și el influența morală. Tot așa Scherer și Littré, Jouffroy, Schopenhauer etc. sînt partizani puri ai « artei pentru artă »... Guyau și Raymond sînt în contra artei pentru artă.

În această parte a studiului său, d. Stapfer vede, dar nu revelează îndeajuns, deosebirea între concepții. După noi, acești *cugetători* se pot clasifica în trei categorii, se pot reduce la trei tipuri: 1. tipul Melchior de Voguë, care cere artistului să fie

derată « ca un produs aparte, independent, al spiritului omenesc, condiționat numai de scopul creațiunii frumoase, dar considerînd-o, după ce a fost creată, ca depozitara unui suflet întreg de om și ca o forță socială, — aceasta este o a *treia* concepție, o *altă* concepție, în care se împacă ambele ». Această « a *treia* concepție » a artei « *în care se împacă ambele* » poziții teoretice este *concepția energetică*, cu puncte de plecare în ideile lui Goethe, dar și ale lui Jean-Marie Guyau.

Esențial este, în cele din urmă, faptul că Ibrăileanu se dovedește încă o dată un teoretician ce susține că nu conținutul interesează în artă (în literatură), ci măsura în care artistul,

pornind de la realitate, se dovedește inspirat și creează un univers fictiv pe care cititorul îl acceptă pentru că « *diferența lui specifică* » e *frumosul*. Această idee o afirmase Ibrăileanu și mai înainte (*Doi critici și mai mulți scriitori*, în „*Curentul nou*“, nr. 2, 1905, p. 81), apărîndu-l pe Sadoveanu de acuzele de « *bestialitate* » ale lui H. Sanielevici: idealul oricărui scriitor adevărat « trebuie să fie *creațiunea* și nu *propagarea* unor concepții asupra vieții ». Iată încă o dovadă că teoreticianul și criticul Ibrăileanu n-a pus niciodată între paranteze *esteticul*, ocupîndu-se numai de atitudinea socială a scriitorului.

Mihai DRĂGAN

om, nu gimnast (arta tezistă); 2. tipul Schopenhauer (arta pentru artă); 3. tipul Goethe, arta tendenționistă.

În adevăr, teziștii spun că scriitorul trebuie să scrie pentru a educa societatea, pentru a «mări plus-valoarea omenească», cum zice Alexandre Dumas fils; partizanii artei pentru artă zic că arta nu poate fi apreciată și judecată, decât din punct de vedere al frumosului; tendenționiștii susțin că artistul, în crearea operei sale, urmărește numai... crearea, frumosul, dar că, opera odată produsă și aruncată în lume, are o valoare moralizatoare ori nu, că ea poate și trebuie să fie judecată din acest punct de vedere.

În istoria discuțiilor asupra artei, *tezismul* a avut mulți partizani, ca și teoria artei pentru artă. «Tendenționismul» a avut foarte puțini. El poate fi găsit, ca aurul în nisipul riurilor, în Hegel, Goethe, Scherer, Guyau și alți cițiva.

Studiul acesta, pe lângă că ne dă un scurt istoric al discuției, mai e important și prin faptul că autorul, în concluzie, căutînd să împacă ambele concepții, căutînd să dovedească cum că contradicția între ele rezultă mai ales din neînțelegerea termenilor, ajunge la concepția «tendenționistă». D. Stapfer spune că e imposibil ca doi oameni ca Flaubert și Voguë, care vorbesc cu așa dispreț, unul despre arta utilitară și altul despre «arta pentru artă», să vorbească despre *același* lucru; desigur că în mintea lor cuvintele au înțelesuri deosebite.

În adevăr, Flaubert se înfurie împotriva acelor care vreau să facă din artă o școală, o catedră de propagandă. Voguë se înfurie împotriva acelor care socot arta ca un pur joc de forme, fără nici o influență socială. *Așa cum văd ei pe adversar, ambii au dreptate.*

Considerînd însă arta ca un produs aparte, independent, al spiritului omenesc, condiționat numai de scopul creațiunii frumoase, dar considerînd-o, *după ce a fost creată*, ca depozitara unui suflet întreg de om și ca o forță socială, — aceasta este o a treia concepție, o altă concepție, în care se împacă ambele.

Dar să rezumăm, mai bine, părerile d-lui Paul Stapfer.

Arta e liberă, zice d. Stapfer, dar artistul trebuie să-și ia de undeva, în afară de el, ideile, faptele, lucrurile, sentimentele de *[sic!]* care se inspiră. Așadar, el poate să ia și un sentiment religios, ori moral, ori patriotic, dar acest sentiment *să-l inspire*. Toată chestia e să fie *inspirat*. Poate *să predice*, dar credința pe care o predică îl inspiră puternic și sincer. O operă de artă să nu fie *întîi* concepută și *apoi* executată, scriitorul să nu procedeze *în două timpuri*. În acest caz opera sa n-ar fi *inspirată*, ar fi *à thèse*, n-ar fi «artă»... Aici e aceeași problemă ca și în privința *imaginii poetice*: o imagine nu e o *traducere*, ci o *senzație* (vezi această chestie și în Faguet, în studiul despre Hugo). Un poet care-și traduce, conștient, impresiile în metafore, fără ca acele metafore să fie senzații izvorite spontan, e și el *tezist*. El e tezist față cu imaginile, după cum celălalt, care-și calculează sentimentele, vrea să facă patriotism de pildă, e *tezist*, față cu sentimentele.

Dacă arta are nevoie de o materie, urmează, zice d. Stapfer, că «materia» aceasta nu e indiferentă, pentru că valoarea ei estetică atîrnă de interesul ei moral. *Parnasiienii*, care pretindeau că materia n-are importanță, că ei fac *numai* formă, confundau *minimul* de materie cu *absența* ei. *Decadenții* au mers și mai departe. Fără materie nu se poate: formă fără fond nu există. Cele mai bune subiecte, *din punct de vedere estetic*, sînt acele care prezintă un interes moral, pentru că numai așa poți rezista schimbării gustului și trece la posteritate. *Toți scriitorii consacrați au îmbogățit cu ceva comoara morală a omenirii.* «Pentru a sta în veșnicie, zice Guyau, nu e bine a te pune în imoralitate». «Orice scriere imorală e necesarmente faptul unui spirit inferior», zice Raymond. Dar asta nu înseamnă că nu trebuie să *zugrăvești* imoralitatea, căci și ea are utilitatea ei morală.

Domeniul artei trebuie să fie *ilimitat*. Să nu se confunde imoralitatea cu *cinismul*. *Cinismul* e moral, în acel înțeles că *zugrăvește* (cum spune Corneille) vițiul cu *naivi-*

- Paul Stapfer asupra „artei pentru artă”

Acum de curând a apărut, în editura lui Félix Alcan, colecția „Bibliothèque de philosophie contemporaine”, o carte interesantă, datorită cunoscutului filozof și estetician Paul Stapfer, decan onorar al Facultății de Litere din Bordeaux, — „Questions Esthétiques et Religieuses”, trei articole, din care ~~un~~ unul, *La Question de l'Art pour l'Art*, mi s-a părut că ar interesa și pe cititorii noștri și pe care deci l-am regăsit, amestecând și propriile noastre considerații.

« Din nenorocire », zice d. Stapfer, *realitatea* nu se află în opera de artă. Conștiința spiritului nostru e așa că nimene nu poate reda realitatea. *Artistul alterează inconștient realitatea...* « Fiecare din noi, zice Bourget, vede nu lumea, ci lumea sa; nu realitatea goală, ci din această realitate, ceea ce temperamentul său îi permite să-și însușească, și, într-un sens, orice operă de imaginație este o autobiografie... ».

Falimentul teoriilor realiste și naturaliste, zice d. Stapfer, este cea mai bună dovadă a celor de mai sus. Școala engleză cade când în caricatură, când în predică; cea rusă abuzează de venerație pentru cei umili; cea franceză înlocuiește mila pentru cei mici prin sarcasm și ironie. « Pretutindene văd, zice d. Stapfer, intelectualități care interpretează natura, pretutindene traducători care urîesc ori înfrumusețează textul; nicăieri, adevărate oglinzi ».

Și, dacă această oglindă internă transfigurează, « cu ce grijă trebuie să supraveghem această oglindă launtrică care, așezată în fața naturii, va reflecta propria noastră imagine ».

Aceste lucruri le-am spus și noi și simtem fericiți când le găsim spuse de un om ca autorul nostru, care și-a plimbat curiozitatea-i prin toată filosofia și prin tot felul de literaturi. Durere, numai că... am tradus și noi urîșind frumoasele pagini ale autorului!...

Cele mai înalte frumuseți poetice, zice autorul, sînt acele de ordin moral și, *pentru a le vedea*, trebuie să ai un suflet înalt. Numai un Corneille putea *vedea* eroismul. Poetii mari, fără să facă profesioni de credință, au avut un suflet mare, — așa că are dreptate, zicem noi, d. Gherea în articolul său *Artiștii cetățeni!*

Cînd admiri, a observat Platon, tinzi să imitezi. Și e de mare însemnătate *ce* mă solicită artistul să admir! Admirația corespunde întotdeauna cu o judecată morală, « lucru serios prin excelență »... Și, cînd am spus eu că Maupassant mă face să admir pe un seducător, criticii imoraliști și imorali s-au scandalizat!...

Autorul încheie prin cîteva sfaturi, pe care le-ar da, dacă i-ar fi cerute, — ceea ce ne amintește și cuvintele d-lui Gherea.

Cetitorului i-ar spune: « Caută-ți plăcerea și folosul oriunde le găsești... E treaba ta ».

Artistului i-ar spune: « Nu urma decît inspirația ta. Dacă simți în tine un suflet de profet și de apostol, nu te sfii a pune arta în slujba adevărului și binelui... Esențialul e să fii inspirat... Lucrează — acest sfat cu totul personal ți-e de-ajuns — la propria-ți perfecțiune. Ocupă-te, fără odihnă, după cuvîntul lui Goethe, de „a face din tine o ființă mai nobilă”, un om mai desăvîrșit; și apoi, cum adaogă tot Goethe, *fă tot ceea ce vei voi*: se va putea scoate întotdeauna din operele tale destulă învățătură morală și ea va avea cu atîta mai multă *savoare* și preț cu cît ea va ignora propria-i prezență și cu cît se va ascunde, cu mai multă discreție, sub o formă pur artistică »...

Aceasta e toată teoria tendențioasă și tot ce putem cere artistului!...

tate. Imoralitatea e altă ceva, sînt *tendințele secrete* (cuvîntul aci e al d-lui Stapfer) ori *doctrinile mărturisite* pe care autorul le pune în reprezentarea obiectivă a faptelor.

Asta am spus-o și noi întotdeauna!

Dacă, zice d. Stapfer, arta ar reda, ca o oglindă, *realitatea*, atunci arta, după adîncile cuvinte ale lui Corneille, ar fi *moralizatoare*, pentru că dacă ar zugrăvi cele mai grozave vîrți, zugrăvindule *naiv*, cum sînt, aceste vîrți nu s-ar confunda cu virtutea, opera deci ar fi morală.

RESTITUIRI

T. Maiorescu

Traducător al lui Maeterlinck

CEL DE-AL TREILEA VOLUM AL EDIȚIEI de *Opere* ale lui Maiorescu, în curs de apariție la Editura „Minerva“ (col. „Scriitori români“), urma să cuprindă traducerea din literatura universală datorată lui Maiorescu, un capitol asupra căruia criticii și cercetătorii operei lui s-au oprit doar în treacăt, considerându-l, probabil, minor și nesemnificativ în comparație cu creația originală a criticului. Adunând însă piesele componente, destul de numeroase, ale volumului în cauză, ne-am dat seama că această îndeletnicire a lui Maiorescu a fost pe nedrept disprețuită, ea prezentând în limba română pagini notabile, alese nu numai din literatura europeană, ci și din cea americană, de pildă, ba chiar și din literatura chineză.

Asupra uneia dintre aceste piese vrem să ne oprim în rândurile care urmează, pentru că despre ea nu se știa decât că a existat, ba chiar că a fost și publicată, dar nimeni nu a arătat pînă acum *cînd și în ce împrejurări* s-a întîmplat acest lucru, și nici textul de care e vorba.

Prima știre despre această traducere o furniza, cu peste un deceniu în urmă, Domnica Filimon (cf. *Tabel cronologic* în Titu Maiorescu, *Critice*, I, „Biblioteca pentru toți“, 1973, Editura „Minerva“, București, p. LXXV), citind din jurnalul criticului: « *Marți 30 mai 1917, București*. De la 5 3/4—6 3/4 cu nepoatele (fără Georgeta) citit traducerea mea *La moartea unui cățeluș* de Maeterlinck din „*Epoca*“. Literele prea mici, obosirea ochilor mi-a pricinuit poate la cetire, aproape pe tot timpul, dureri ostentative de mă treceau nădușelile. Pentru prima oară mi se întîmplă așa ceva la cetire. Rea toată ziua de astăzi ». Cercetînd *Jurnalul*

nr. 42, aflat în manuscris la Biblioteca Centrală de Stat (nr. 11402), în speranța că vom mai afla și alte amănunte cu privire la această traducere maioresciană, am găsit, la f. 16r, însemnarea de mai sus, care a fost reprodusă însă cu unele erori, pe care socotim de datoria noastră să le îndreptăm aici. Însemnarea din caiet este deci următoarea: « *Joi 1/14 iunie [1917]* [...] De la 5 3/4—6 3/4 cu nepoatele (fără Georgeta) citit traducerea mea *La moartea unui cățeluș* de Maeterlinck din „*Epoca*“. Literele prea mici, obosirea ochilor mi-a pricinuit

Această fotografie, înfățișîndu-l pe Titu Maiorescu, alături de Ana T. Maiorescu și Maria Iacob Negruzzi se păstrează în colecțiile B.C.S. (nr. inv. F 88.799). După cum este menționat pe verso, ea a fost făcută la Salsburg, în 1897. Fotografia este imprimată pe placă metalică, și ulterior montată într-un passe-partout cu chenar floral.

(Maria POLOJINȚEV)

poate la cetire, aproape tot timpul, dureri stenocardice de mă treceau nădușelile. Pentru prima oară mi se întâmplă așa ceva la o cetire. Rea toată ziua de astăzi».

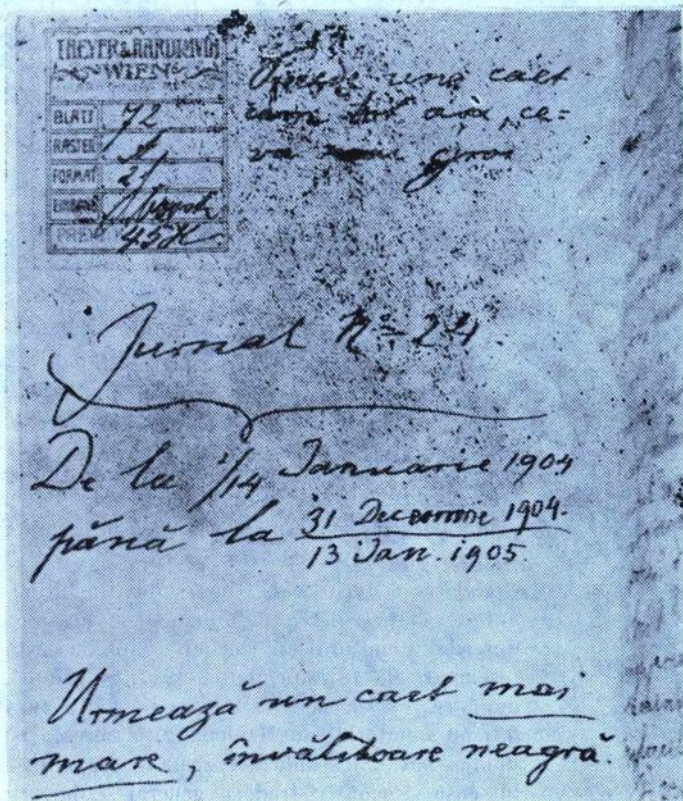
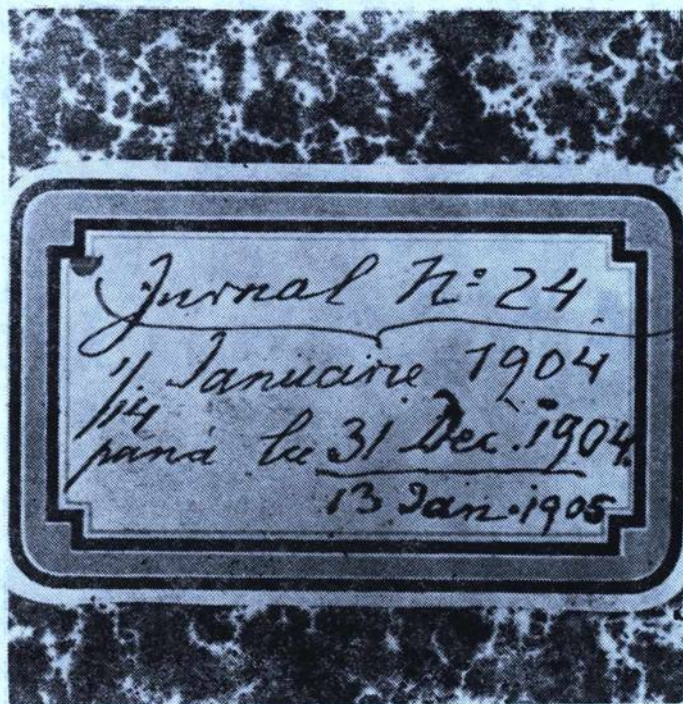
Maiorescu avea să se stingă subit (în ultimii ani de viață suferea de inimă — de aceea și durerile stenocardice) curînd după această însemnare, la 18 iunie/1 iulie 1917. Se știe că, după ce «soția sa Ana murise încă din 1914 într-un sanatoriu din Heidelberg, Maiorescu își vînduse casa din strada Mercur nr. 1 și se mutase în casa Racotă (stradela general Lahovary

nr. 7), la una din nepoatele sale, născută Bengescu, măritată cu dl. N. Racotă» (cf. E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, II, p. 371). Ana, a doua sa soție, care a avut un frate și mai multe surori, avea numeroase nepoate. Două dintre acestea erau surorile Georgeta (care lipsea) și, Marioara Berindei. După vechiul său obicei, Maiorescu făcea mereu lecturi cu voce tare în fața cîtorva ascultători, care, în ultima vreme, erau mai ales aceste nepoate. Nicolae Manolescu a publicat cu cîțiva ani în urmă (v. *Titu Maiorescu. Caietele moralistului*, în „*Manuscriptum*“, VII (1976), nr. 4 (25), pp. 28—42) însemnările făcute de Maiorescu pe «două foi izolate rupte dintr-un caiet de format mare», care sînt «de asemenea un jurnal, telegrafic, conținînd, după toate semnele, lecturi „cu nepoatele“ (și alte mici informații) din anii 1914—1917». Din aceste foi se vede că citea atît din propriile sale scrieri sau traduceri (*Poezia română*, *Progresul adevărului*, *Din experiență*, *Despre Eminescu*, *Neologismele*, *Discursurile parlamentare*, *N'est pas ami qui veut*, *Norocul*, *O bună pescuire*, *Copilul Eyolf* ș.a.) cit și din autori preferați (Aug. Comte, Thouvenel, Hübner, Descartes), biografii ale unor scriitori sau filosofi (Fichte, Schelling, Schopenhauer, Goethe), propria sa traducere din literatura scandinavă, romanul *Inspektor aus Siltala* (din februarie pînă în martie 1916), iar din 12 ianuarie pînă în 22 mai 1917, *Faust*, partea I și a II-a.

În *Jurnalul nr. 42*, în afară de însemnarea amintită, care părea să se refere la o apariție recentă, nu mai există alte informații cu privire la traducerea din Maeterlinck, iar „*Epoca*“ din acea perioadă (cînd țara se afla în război, autoritățile evacuate la Iași) nu mai e de găsit. Aproape pierdusem speranța de a mai găsi vreodată această traducere — pe care o credeam ultima — a lui Maiorescu. Ceva însă nu se potrivea cu modul în care recepta el de obicei o proaspătă apariție literară. Atunci cînd citise prima dată drama lui Ibsen, *Copilul Eyolf*, de pildă, la puține zile după apariția ei în limba germană, Maiorescu se apuca imediat s-o traducă. De ce să fi procedat altfel cu eseuul lui Maeterlinck? Acesta îl publicase pentru prima dată în 1904; volumul *Le double jardin*, care conține 16 eseuri, avîndu-l în frunte pe cel despre care e vorba (intitulat în franceză *Sur la mort d'un petit chien*), apăruse la Paris, în editura „Eugène Fasquelle“ (Bibliothèque Char-

pentier), în 1904 și în același an se publica și în traducere germană (Maurice Maeterlinck, *Der doppelte Garten*. Ins Deutsche übertragen von Friedrich v. Oppeln — Bronikowski, Jena und Leipzig, Eugen Diederichs). Maiorescu, europeanul Maiorescu, care petrecea cel puțin două vacanțe pe an — iarna și vara — în țările Occidentului, nu se putea să nu fi cunoscut prima apariție a acestui volum, iar dacă a cunoscut-o, care putea fi motivul pentru care pusese o distanță atât de mare între acest moment și cel presupus al traducerii? Pentru dezlegarea acestei enigme tot jurnalul maiorescian din acest interval, încă nepublicat, dar din fericire, păstrat în manuscris (*Jurnal 24*, la Biblioteca Centrală de Stat, nr. 11373), ne putea furniza, eventual, unele date. Și jurnalul chiar a dezlegat enigma. În aprilie 1904, aflându-se la Sinaia, Maiorescu are prilejul să citească scrierea lui Maeterlinck nu în volum, ci în ziarul „*Figaro*” (unde textul prezintă unele mici deosebiri față de cel din volum). Acest fin și pătrunzător studiu de psihologie îl impresionează în mod deosebit și, cum el însuși se ocupase mult de psihologie, se hotărăște îndată să-l traducă: « Traduc din foiletonul lui „*Figaro*” — notează criticul la 1/14 aprilie 1904 — un bun articol al lui Maurice Maeterlinck *Sur la mort d'un petit chien*. » (f. 28, r.). Deși copleșit de multe alte treburi, nu neglija nici traducerea. Peste zece zile (11/24 aprilie) se afla tot la Sinaia și nota iarăși în jurnal: « Am scris ce aveam de scris. Mai am un articol de făcut pentru revista librarilor (Socec) și traducerea *Ciinelui* de Maeterlinck. Pentru jubileul „*Familiiei*” i-am înșirat lui Iosif Vulcan (Oradia-Mare) câteva fraze pe două-trei pagini » (f. 28, v.). Cu puțin mai înainte avusese ghinionul să cadă și se lovise la cot și la șold; aceasta îi crea dificultăți la scris, dar traducerea continua: « am reinceput exercițiile de scris și traducerea *Ciinelui* lui Maeterlinck » (f. 28, v.), consemna în ziua următoare (12/25 aprilie), când se întorsese la București.

Urmările căzăturii, care îl vor supăra o vreme, precum și multele sale ocupații nu-i mai dau răgaz să se întoarcă la traducere decât peste o lună și jumătate, când găsim iarăși notat în jurnal: « *Duminică 6/19 iunie [1904]*. Sculat la 5 1/4, îmbrăcat, exerciții de scris pe terasă, apoi traducere la ultima cincime din *Ciinele* lui Maeterlinck și 5 teze de la Universitate pentru mercuri » (f. 42, v.).

Joi 1/4 Aprilie. Sinaia. De Duminecă tot timp frumos, și noi câte 2 1/2 ore plimbare pe zi, jumătate înainte de dejunul, jumătate după. Răzvrata mi-a trecut, dar brațul tot de 2 ori pe zi masat de Anisoara cu iod varogen. Dea-
pot ridica brațul stâng pentru a m-
peria creștetul. — Traduc din
foiletonul lui Figaro un bun arti-
col al lui Maurice Maeterlinck
sur la mort d'un petit chien.

Peste mai puțin de o săptămână, deși era mereu foarte ocupat, ba cu proiectul noii ortografii care se dezbătea tot atunci în cadrul Academiei, ba cu scoaterea ziarului „Epoca” (ziarul partidului din care făcea parte) din impasul financiar în care se zbătea, ba cu lecțiile la Universitate, Maiorescu terminase traducerea. În ziua de « Vineri 11/24 iunie [1904] » consemna acest lucru, neuitind să adauge că făcuse obișnuita lectură în fața unui auditoriu restrins, după care o trimisese la tipar: « De luni după-amiază — scria el — tot timp frumos și cald. Ieri la noi la masă 2 Sevești și Coralie

Duminică 6/9 iunie. Pulsat la 5/6, îmbrăcat, exerciții de scris pe perabă, și de-a doua mână la ultima ediție din „tăinele” lui Maeterlinck, și 5 teze de la Universitate

Vineri 11/24 Iunie De Luni după amiază tot timp frumos și cald. — Ieri la noi la masă 2 Sevești și Coralie cu Anisoara. După masă citit traducerea mea din Maeterlinck și dată azi la tipar pentru „Epoca”. La 1 la Academia

cu Anisoara. După masă cetit traducerea mea din Maeterlinck și dată azi la tipar pentru „Epoca”. La 1 la Academia cu glosarul ortografic [scris deasupra: « Ovid Densușanu »] și regulile ortografice [scris deasupra: « Ioan Bianu »], apoi tot acolo 2—4 1/2 cu D. Sturdza, Kalinderu, Quintescu și Bianu ascultat divagațiunile lui Philippide asupra dicționarului său » (f. 43, r.).

Și astfel am ajuns, să aflăm, în fine, data când traducerea vedea lumina tiparului: în ziarul „Epoca”, X (1904), nr. 161—162, 13—14 iunie, la rubrica *Litere. Art. Științe*, cu titlul: *La moartea unui câțeluș*, de Maurițiu Maeterlinck. Dacă jurnalul maiorescian, cu amănuntele despre care am vorbit mai sus, nu s-ar fi păstrat, poate că nimeni nu s-ar fi gândit vreodată, cum nu s-a gândit nici până acum — vreme de opt decenii — să atribuie această traducere, publicată fără indicarea traducătorului, însoțită doar de o notă a redacției, tocmai lui Maiorescu. Până și românizarea numelui autorului: « Maurițiu » Maeterlinck, atât de puțin « maioresciană », putea determina pe oricine să se gindească la oricare altul. Și, totuși, traducătorul este, cum am văzut, fără puțință de tăgadă, Maiorescu. Iar mica « notă a redacției » care însoțește traducerea, un fel de scurtă « expunere a motivelor » care l-au determinat să întreprindă acest travaliu, este și ea, probabil, tot a sa.

S-ar putea ca aceasta să fie prima traducere în românește din creația lui Maeterlinck. În 1906 va apărea la București *Viața albinelor*, iar începând din 1910, tălmăcirile în românește din opera poetului, filosofului și naturalistului belgian (care va primi în 1911 Premiul Nobel) vor fi din ce în ce mai dese, mijlocind cititorului român cunoașterea îndeosebi a creației sale dramatice. Printre traducătorii lui Maeterlinck se numără Elena Farago, Al. T. Stamatiad, M. Negru, Ion Minulescu, Haralamb C. Lecca și alții.

În orice caz, după opt decenii, traducerea lui Maiorescu ne pare uimitor de apropiată vremii noastre, redând textului lui Maeterlinck, cu deplină siguranță, nu numai toată expresivitatea pe care o are în limba franceză, dar și admirabilul suflu de poezie ce străbate aceste rinduri închinat prieteniei și încrederii ce leagă pe om de cea mai devotată lui dintre viețuitoarele pământului.

Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU

LA MOARTEA UNUI CĂȚELUȘ¹

de

Maurițiu Maeterlinck

Mi-a murit acum câteva zile un biet cățeluș, bulldog de felul lui.

De-abia împlinise luna a șasea a scurtei sale existențe, în decursul căreia nu i s-a întâmplat nimic mai de seamă. Ochii isteți i s-au deschis pentru a privi lumea și a iubi oamenii, apoi s-au închis asupra tainelor nedrepte ale morții.

Prietenul care mi-l dăduse îi dăduse, poate prin antifrază, numele ciudat de *Pelleas*. De ce să-l fi botezat eu altfel?

Nu cumva un cline iubitor, statornic și credincios necinstește numele unui om sau al unui erou închipuit?

Pelleas avea o frunte puternică, mare și boltită ca a lui Socrat și a lui Verlaine, și, sub un nas mic, negru și ghemuit, atirnau de amindouă părțile niște buze lăbărțate, care făceau din capul său o amenințare în trei colțuri, țeapănă, îndărădnică, precugetată. Era frumos ca un frumos monstru firesc în care sînt bine întipărite legile speței sale. Și în suris, ce bunăvoință, ce încredere oarbă, ce dragoste curată, ce recunoștință fără margini și ce supunere desăvîrșită strălucea la cea mai mică desmierdare din această mutră încântătoare în urîtenia ei! Și la adică: de unde-i venea surisul? Din ochii cei nevinovați și mingioși? Din urechile ațintite spre cuvintele omului? Din fruntea care se netezea spre a pricepe și a iubi? Sau din crimpeul de coadă care se zvîrcolea la celălalt capăt ca să arate bucuria pătimașă ce-i umplea mica ființă, fericită de a fi întîlnit o dată mai mult mîna sau privirea Zeului căruia i se predase?

Pelleas era născut la Paris, și eu îl luasem cu mine la țară. Labele lui mari și pline de bunătațe, dar încă moi și neisprăvite, purtau tiptil pe cărările necunoscute ale noiei locuințe capul său cel enorm și greoi, cîrn și încărcat de gînduri.

Vezi bine: capul se și apucase de munca prea grea, care istovește creierii la începutul vieții; se făcuse dîrz și trist, ca al unui copil obosit fără de vreme.

Trebuia, în mai puțin de cinci sau șase săptămîni, să primească și să-și alcătuiască o icoană a lumii cu tot rostul ei. Omul, ajutat de știința părinților și fraților săi, are nevoie de vreo 40 de ani pentru a-și întocmi această icoană: dar sărmanul cline trebuie să se dezmeticească singur în câteva zile, și totuși în ochii unui Dumnezeu atotștiutor isprava lui va cîntări poate cît și a noastră și va avea acelaș preț.

Era vorba să învețe a cunoaște pămîntul, care se poate rici și scormoni și care ascunde uneori lucruri așa de neașteptate; să ridice o singură privire spre cer și apoi să-l lase în pace fiindcă nu are nimic de mîncare; să recunoască iarba, minunata iarbă verde, moale și proaspătă, loc de alergare și de jucat, culcuș primitiv și fără hotar unde se găsește pirul cel folositor sănătății cînelui. Era vorba să mai afle o sumedenie de lucruri, ciudate în învălmășeala lor, dar toate trebuincioase. Avea, spre pildă, să învețe, fără altă călăuză decît durerea, cum să socotească înălțimile de unde să poată sări jos; să se încredințeze că în zadar urmărește păsările

¹ În foiletonul lui „*Figaro*“ din primele zile ale lui aprilie a.c., Maeterlinck publică asupra caracterului, priceperii și adaptării cînelui un mic studiu așa de interesant, încît nu ne putem sustrage de la datoria de a-l împărtăși prin traducere și cetitorilor noștri. Poate ultima tristă experiență ce a făcut-o Maeterlinck cu fidelitatea oamenilor (soția sa l-a părăsit), i-a îndreptat privirile cu atîta intensitate asupra celui mai credincios animal. (Nota Red. „*Epoca*“.)

tele în care nu se mai găsește nimic pînă ajung la el? despre lampa care alungă întunericul? Cite porunci, cite primejdii, cite opriri, cite probleme, cite enigme pe care trebuie să le orinduiască în memoria prea încărcată!... Și cum să împace toate acestea cu alte legi, cu alte enigme mai mari și mai poruncitoare, pe care le poartă în sine, în instinctul său, care se ivesc și se dezvoltă ceas cu ceas, vin din fundul vremurilor și al neamului, năvălesc în sină, în mușchi și în nervi, și se arată deodată mai puternice și mai ascultate decît durerea, chiar decît porunca stăpînului și decît teama de moarte? Spre pildă — și este de ajuns această pildă — cînd a sunat ceasul odihnei pentru oameni, ciinele se retrage în cușca sa, înconjurat de întunecimi, de tăcerea și de singurătatea groaznică a nopții. Toate dorm în casa stăpînului, te simți foarte mic și foarte slab în fața tainelor necunoscutului. Știi numai că întunericul este împoporat de dușmani, cari se pitulesc și așteaptă. Bănuiești copacii, vîntul care trece, razele lunii. Ai vrea să te ascunzi și să te faci uitat, oprindu-ți răsufllarea. Dar totuși trebuie să veghezi, să ieși din culcușul tău la cel mai mic zgomot, să dai piept cu nevăzutul și să turburi fără de veste tăcerea măreață a pămîntului, cu primejdia de a îndrepta singur asupra ta nefericirea sau crima care stă la pîndă. Orcine ar fi dușmanul, fie chiar omul, fratele zeului pe care e vorba să-l aperi, trebuie să-l ataci orbește, să-i sari în git, să-ți înfigi colții, poate nelegiuîți, în carnea lui, să uiți farmecul unei minii și unui glas ca ale stăpînului, să nu taci niciodată, să nu fugi niciodată, să nu te lași niciodată ademenit sau mituit, ci — perdut în întunericul nopții, fără ajutor — să prelungești alarma eroică pînă la cea din urmă răsufllare. Iacă datoria cea mare, moștenită de la strămoși, datoria de căpetenie, mai tare decît moartea, pe care nici chiar voința și minia omului nu o pot împiedeca.

Este toată umila noastră istorie, care la început a fost legată de a ciinelui în luptele împotriva celorlalte viețuitoare și care acum stă întipărită în mintea lui așa încît n-o mai poate uita. Și cînd astăzi, în locuințele mai sigure, ni se întîmplă să-l pedepsim pentru zelul arătat la vreme nepotrivită, ciinele ne privește cu mirare, parcă ne-ar mostra și ne-ar da să înțelegem că suntem greșiți și dacă noi lăsăm la o parte condiția de frunte a legăturii de prietenie ce am încheiat-o împreună pe vremea cînd locuiam prin peșteri, păduri și bălți, el rămîne credincios și fără voia noastră, fiind mai aproape de veșnicul adevăr al vieții plină de ispitiri și de dușmăanii.

Dar cită grije și ce bătaie de cap pînă cînd să poată îndeplini această datorie cu chibzuința cerută! Și cum s-au încurcat lucrurile de cînd a pierit vremea peșterilor tăcute și a lacurilor pustii!

Pe atunci datoria era așa de lămurită, așa de simplă și ușoară! Peștera singuratică se deschidea pe coasta muntelui, și tot ce înainta și tot ce se mișca în zarea cîmpiilor și a pădurilor era dușmanul neîndoișor. Dar astăzi, nu mai știi... Trebuie să înveți să cunoști o civilizație pe care n-o găsești bună, să-ți dai aerul că pricepi o mie de lucruri care nu sunt de priceput. Așa se vede netăgăduit că de acum înainte lumea întreagă nu mai este a stăpînului, că el s-a învoit să-și strîmteze hotarele stăpînirii. Cîinele trebuie dar mai întîi să știe bine unde începe și unde se sfîrșește locul cel sfînt.

Ce să îngăduie și ce să oprească?

Iacă drumul cel mare, pe unde toată lumea, chiar și săracul, are dreptul să treacă!

Pentru ce? Nu înțelege deloc, e un fapt pe care-l deplînge, dar pe care trebuie să-l primească.

Din norocire, iacă pe de altă parte cărarea cea frumoasă, pe care nimeni nu poate călca. Această cărare a rămas credincioasă tradițiilor celor bune; la ea trebuie să te uiți fără preget; pe ea sosesc problemele cele grele, care încurcă viața de toate zilele.

Voiți un exemplu? Doarme ciinele liniștit într-o dungă de soare ce împetritează pragul bucătăriei. Oalele de porțelan își dau din coate și se împing pe marginea lavițelor împodobite cu horbotă de hirtie. Tingirile de aramă se joacă aruncînd pete

de lumină pe zidurile lustruite cu alb. Cuptorul cîntă încet, legănînd trei căldărușe care saltă de bucurie și scoțînd mereu prin gura mică ce-i luminează pîntecele o limbă de foc pentru a necăji pe bietul ciine, care nu se poate apropia. Ceasornicul în dulapul de stejar așteaptă să bată ceasul măreț al prinzului și de urît își mișcă buricul cel gros de aur în dreapta și în stînga, iar muștile biziei și supără urechile.

Pe masa strălucitoare sunt așezate un pui, trei potîrnichi, alături de alte lucruri numite fructe: struguri, pepeni, piersici, care nu sunt bune de nimic.

Bucătăreasa curăță un pește mare argintiu și aruncă măruntaiele (în loc să i le dea) în cutia de gunoi. — Ah! cutia de gunoi! Comoară nesecată de chilipiruri, giuvaerul casei! Va avea el, ciinele, partea lui din ea, parte gustoasă, dar pe furis, căci nu se cuvine să aibă aerul că știe unde e pusă cutia. E cu desăvîrșire oprit să scotocească prin ea. Omul oprește multe lucruri plăcute, și viața ar fi posomorită cu zilele ei goale, dacă ar trebui să asculte cineva de toate poruncile din bucătărie, din pivniță și din sufragerie. Noroc că omul este cu gîndul aiurea și nu-și aduce aminte de multe din poruncile ce le-a dat. E ușor să-l înșeli. Îți ajungi scopul și faci ce vrei, numai răbdare să ai și să știi să aștepți ceasul. Nu e vorbă, ești supus omului și el ți-e singurul Dumnezeu; dar ai și morala ta, hotărită și lămurită, care spune ritos că lucrurile oprite se schimbă în lucruri îngăduite îndată ce le faci fără știrea stăpînului. De aceea să închidem ochii după ce am văzut destul, și să ne dăm aerul că am adormit visînd la lună.

Dar stai! bate încet la geamul dinspre grădină. Ce-o fi? — Nimic; o cracă de măceși care vrea să vadă ce se petrece în cuhnia spoită. Copăceii aștia sunt curioși și uneori neastîmpărați, dar nu trebuiesc băgați în seamă, cu ei nu se stă la vorbă, ei nu știu ce fac, ascultă de vînt, și vîntul n-are principii.

Dar ce-o mai fi? Se aud pași! Sus! urechile la pîndă și nasul în mișcare! — Nu-i nimic! E brutarul care vine la gard și poștașul deschide porțița ascunsă printre tei.

Sunt oameni cunoscuți, e bine, aduc cite ceva, îi poți primi prieteneste. Și coada cumpătată se mișcă de două, trei ori cu un suris de protecție. — Altă spaimă! Ce-o mai fi? O trăsură se oprește la scară. Ei, asta-i primejdios! Problema e încurcată. Mai întîi de toate trebuie să înjuri caii de-a buna, niște dobitoace mari și închipuie, care nu răspund. Dar cu coada ochiului să cați și la oamenii ce se cobor din trăsură. Sunt bine îmbrăcați și umblă fără sfială, se vede că au să se așeze la masa zeilor; se cuvine să latri mai domol, cu ceva respect, ca să arăți că-ți faci datoria, dar că ți-o faci cu pricepere. Dacă îți rămîne ceva îndoială, te iai pe la spatele mosafirilor și le miroși urma pe furis, pentru a le ghici gîndurile ascunse.

Dar se aud pași șchiopătînd în apropierea bucătăriei. De astă dată e cerșetorul cu desagii în spinare — dușmanul cel mare, dușmanul moștenit, coboritorul drept de la cel ce da tircoale în jurul peșterei pline cu oase, care se ivește deodată în aducerea-aminte a rasei. Beat de furie, cu lătratul întrerupt, cu dinții înmulțiți de ură și de turbare, vrea tocmai să înhațe dușmanul de nădragi, cînd bucătăreasa, înarmată cu o mătură, sceptru servil și sperjur, vine să apere pe trădător, și tu trebuie să te retragi în cușca ta, cu ochii aprinși de flacări neputincioase, mirînd blesteme îngrozitoare, dar zadarnice, și gîndind că asta e culmea și că în neamul omenesc s-a pierdut ideea dreptății...

Și atîta tot? Ba încă nu; orice viață, fie cea mai de rînd, se alcătuieste din o mulțime de datorii, și numai cu muncă îndelungată se poate întocmi traiul pe linia de hotar între două lumi așa de deosebite precum sunt lumea dobitoacelor și lumea omului.

Și cum am scoate-o la capăt noi înșine, dacă am trebui să slujim, rămîind de altminteri în sfera noastră, o dumnezeire — nu închipuită și asemenea nouă, ca una ce e născută din ideile noastre, ci un zeu în carne și oase, pururea de față, pururea lucrînd și așa de străin, așa de superior ființei noastre precum suntem noi față de ciine?

Acum, în sfârșit, pentru a ne întoarce la *Pelleas*, a învățat intrucitva ce trebuie să facă și cum trebuie să se poarte în curtea și în casa stăpînului. Însă lumea nu se sfîrșește la poarta caselor, ci dincolo de ziduri și de garduri se deschide o altă lume, care nu e dată în paza noastră, unde nu suntem acasă, unde relațiile sunt schimbate. Cum să te porți pe uliță, la cîmp, în piață, în prăvălii? la urma unor observații gingașe și grele, pricepe că nu se cuvine să se ocupe de trecători, nici să se ia după chemările străine, dar să fie politicos, deși nepăsător, cu necunoscuții care-l desmiardă.

Mai trebuie să îndeplinească cu îngrijire oarecare datorii de curtenie tainică față de confrății săi din neamul ciinesc, să respecte găinile și rațele, să-și dea aerul că nu vede plăcintele simigiului întinse fără obraz în apropierea limbei lui, să arate pisicilor, care de pe pragul ușii vor să-l necăjască cu mutrele lor uricioase, un dispreț tăcut, însă cu gînd de răzbunare, și să nu uite că este îngăduit și chiar de laudă să gonească și să sugrume șoarecii, șobolanii și indeobște toate dobitoacele (se vede că le simte după niscaiva semne ascunse) care n-au încheiat pace cu omul.

Toate aceste și cîte altele!... Nu e de mirare că *Pelleas* părea adeseori dus pe gînduri în fața nenumăratelor probleme și că privirea lui blindă și supusă era uneori așa de adîncă și de serioasă, încărcată de grijă și de întrebări tănuite.

Și e trist că n-a avut vreme să ducă pînă la capăt greaua și lunga sarcină ce o impune natura oricărui instinct care vrea să se înalțe spre o regiune mai luminată... O boală misterioasă, care se vede că pedepsește anume pe singurul animal ce a izbutit să iasă mai presus de cercul nașterii sale, o boală nehotărită care de la început secără cu sutele ciinii inteligenți, a curmat soarta și buna creștere a lui *Pelleas*. Și acum atîtea opintiri spre ceva mai multă lumină, atîta dor de a iubi, atîta curaj de a pricepe, atîta bucurie drăgălașe și desmierdare nevinovată, atîtea priviri dulci și supuse, care se îndreptau spre om pentru a-i cere ajutor în contra morței nedrepte, atîtea licăriri slabe care veneau din adîncul unei lumi străine de noi, atîtea mici obiceiuri aproape omenești se odihnesc jalnic sub un soc înflorit, în pămîntul cel rece din colțul grădinei.

Omul iubește ciinii, dar cu cît ar trebui să-i iubească mai mult dacă și-ar da seama ce unică excepție, în totalitatea legilor nestrămutate ale naturei, este această iubire a unei ființe care, pentru a se apropia de noi, a ajuns să străbată pereții de altminteri nepătrunși ce despart spețele. Noi suntem singuri, absolut singuri pe această întimplătoare planetă, și, dintre toate formele de viață care ne înconjoară, nici una, afară de ciine, n-a legat tovărășie cu noi. Unora din viețuitoare le este frică de noi, cele mai multe nu ne știu, și nici una nu ne iubește. În lumea plantelor avem robi muți și nemișcați, dar ei ne slujesc fără voie, se supun numai legilor și jugului nostru, sunt prinși fără putință de împotrivire, jertfe care nu sunt în stare să fugă, dar se răzvrătesc pe tăcute, și îndată ce le pierdem din ochi, se grăbesc să ne trădeze și se întorc la sălbăticia lor de mai nainte. Dacă ar avea aripi, trandafirul și griul ar fugi de noi, precum fug păsările.

Printre dobitoace numărăm cîteva slugi, care s-au supus din nepăsare, din frică sau din prostie: calul cel nesigur și fricos, care nu ascultă decît cînd îl doare și nu se lipește de nimic; măgarul cel plecat și posac, care nu rămîne lingă noi decît fiindcă nu știe ce să facă și unde să meargă, dar păstrează sub șea și sub loviturile bitei gîndurile sale încăpăținate, vaca și boul mulțumiți numai să aibă ce rumega, și ascultători, fiindcă de veacuri nu mai au nici un gînd al lor; oaia zăpăcită, care nu cunoaște nici un stăpîn decît spaima, găina mulțumită în coteț fiindcă găsește porumb și mei mai mult decît în pădurea vecină. Nu mai vorbesc de pisică, pentru care nu suntem decît o pradă prea groasă și prea grea de mincat, pisica cea crudă al cărei dispreț pieziș nu ne suferă în propria noastră casă decît ca pe niște musafiri supărători. Ea cel puțin ne blestemă în inima ei nepătrunsă; dar toate celelalte trăiesc alături de noi, precum ar trăi alături de o stîncă sau de un copac. Nu ne

iubesc, nu ne cunosc, de abia ne știu. N-au habar de viața noastră, de moarlea noastră, nici de plecarea, nici de întoarcerea noastră, de durerea, de bucuria, de surisul nostru. Nici nu aud măcar glasul nostru, îndată ce nu amenință; și cînd se uită la noi, ne privesc cu neîncrederea sperioasă a gazelei, sau a calului, din ochiul căruia străbate ca un fulger avîntul de goană, sau cu nepăsarea posomorită a rumegătoarelor, care ne socotesc ca un accident vremelnice și nefolositor al pășunii.

De mii de ani aceste dobitoace trăiesc alături de noi, dar au rămas tot așa străine de gîndurile, de simțirile, de moravurile noastre ca și cînd cea mai îndepărtată stea le-ar fi aruncat de-abia ieri pe pămînt. În distanța fără margini care desparte pe om de toate celelalte ființe, n-am izbutit, cu toată răbdarea noastră, să le apropiem decît foarte puțin de noi. Și dacă miine natura le-ar da mintea și armele trebuincioase pentru a ne birui fără a le schimba simțimintele față de noi, mărturisesc că m-aș teme de răzbunarea furioasă a calului, de dușmănia încăpățînată a măgarului, și de blîndețea incudată a oaiei. De pisică aș fugi ca de tigr, și chiar în vaca cea bună, tacticoasă și adormită n-aș avea încredere deplină. Cît pentru găină, cu ochiul ei rotund și scăpărător ca la descoperirea unui vierme, sunt sigur că m-ar sfîșia fără să-și dea seama ce face.

Și în această nepăsare și nepricepere desăvîrșită, din care nu pot scăpa viețuitoarele ce ne înconjură, în această lume lipsită de legături, unde toate au scopul lor închis în sine însuși, unde fiecă soartă e mărginită în strîmtoarea ei, unde nu există între ființe altă apropiere decît aceea dintre călău și jertfă, dintre mîncător și mîncat, unde nimic nu poate ieși din sfera sa nemîscată, unde numai moartea stabilește niște relații crude, de cauză și efect, între vietățile învecinate, unde nici cea mai mică simpatie n-a scăpărat vreodată de la o speță la alta; un singur animal în toate cite respiră pe acest pămînt a ajuns să sfarme cercul ursitei, și iese din sine pentru a se repezi pînă la noi, a trece peste marele pustiu de întuneric, de gheață și de tăcere care desparte fiecare soi de ființe în croiala neînțeleasă a naturii.

Acest dobitoc, simplul nostru cîine de casă, deși apropierea și intimitatea lui într-o lume în care n-a fost născut și pentru care n-a fost destinat nu ne pare astăzi lucru de mirare, a săvîrșit totuși unul din actele cele mai neobișnuite și mai de necrezut din cite le putem găsi în istoria obștească a vieții.

Cînd s-a întîmplat această trecere minunată de la umbră la lumină, cînd a recunoscut animalul pe om?

Suntem noi aceia care am căutat zăvodul, ogarul și copoiul printre lupi sau printre șacali, sau a venit el de bunăvoie la noi? Habar n-avem. De cînd cunoaștem istoria omenirii, îl găsim alături de noi ca și astăzi, dar ce însemnează istoria omenirii față de vremurile pierdute în întuneric? Sigur e că-l avem pe lingă noi așa de demult și că e așa de potrivit cu deprinderile noastre, ca și cînd s-ar fi ivit pe pămînt o dată cu noi. N-avem nevoie să-i mai insuflăm încrederea și prieteșugul, ne e prieten din naștere. Pînă a nu deschide ochii, are încredere în noi; înainte de naștere ni s-a devotat. Dar vorba prieten nu arată îndestul dragostea lui pentru noi. Cîinele ne iubește și ne slăvește parcă noi l-am fi scos din noian.

E mai întîi de toate făptura noastră plină de recunoștință și mai supusă decît lumina ochiului, el e robul nostru din patimă; nimic nu-l respinge, nimic nu-l înstrăinează, nimic nu-i slăbește credința adîncă și iubirea; el a dezlegat într-un chip minunat și mișcător grozava problemă ce ar avea să o dezlege înțelepciunea omului, dacă o dumnezeire s-ar cobori pe pămînt. Cîinele a recunoscut superioritatea noastră cu bună credință, cu religie și o dată pentru totdeauna; ni s-a pre-dat cu trup și suflet fără nici un gînd ascuns, fără vreo dorință de schimbare, nepăsîrînd din neatîrnarea lui, din instinctul și din caracterul lui decît mica parte neapărat trebuincioasă pentru a-și urma viața speței după orînduiala firei. Cu o siguranță, cu o ușurință și cu o simplitate care ne miră uneori, crede că suntem mai buni și mai puternici decît tot ce e pe lume, și în folosul nostru trădează chiar neamul

dobitoacelor de care se ține, și se leapădă cu nepăsare de cei de aproape ai săi, de neam, de mamă și de copii.

*

Însă ciinele nu ne iubește numai cu pricepere și conștiință, ci tot instinctul rasei, partea inconștientă a speței, pare pornită spre noi și nu caută decît să ne fie de folos. Pentru a ne sluji mai bine, pentru a se potrivi mai mult cu trebuințele noastre și-a însușit toate formele și a știut să-și schimbe în nenumărate feluri darurile firei și destoinicia pentru a ni le pune la îndemînă.

Dacă i-am cerut să ne ajute în urmărirea vinatului de pe cîmpie, i s-au lungit picioarele peste măsură, botul i s-a subțiat, plămînii i s-au lărgit și el a ajuns să alerge mai repede decît cerbul. Dacă prada noastră se ascunde prin tufiș, duhul supus al speței împlinindu-ne dorința ne-a ieșit înainte cu coteiul, un fel de șarpe aproape lipsit de picioare, care se furișează prin desigurile cele mai stufoase. Dacă am avut nevoie să ne păzească turmele, acelaș duh binevoitor l-a înzestrat cu mărimea, cu deșteptăciunea, cu puterea, cu neadormirea trebuincioase. Dacă am voit să ne păzească și să ne apere casa, și-a rotunjit capul, și l-a făcut groaznic de mare pentru a-și face și fâlcile mai tari și mai strașnice. Dacă l-am luat cu noi spre miazăzi, părul i s-a scuturat și s-a subțiat spre a ne putea însoți sub razele mai fierbinți ale soarelui. Dacă ne-am urcat spre miazănoapte, labele i s-au lătit pentru a călca mai bine zăpada, blana i-a crescut mai deasă pentru ca să nu fie silit să ne părăsească din pricina gerului. Dacă a fost vorba să ne fie numai spre jucărie, să petrecem cu el sau să ne împodobim odaia, a dobîndit nuri, și-a însușit mișcări grațioase, s-a făcut mai mic decît o păpușă, ne adoarme în poală la gura sobei, s-a luat după toanele noastre pînă a se face chiar de ris.

Nu vom găsi în întreaga fire o altă ființă care să fi arătat atîta mlădiere, așa belșug de schimbări, o astfel de potrivire la dorințele noastre, ceea ce dovedește că dintre toate vietuitoarele de pe pămînt ciinele este singurul care și-a dat seamă de ființa omului.

Dar se va zice poate că omul a fost în stare să prefacă și alte dobitoace casnice, spre pildă găinile, porumbeii, rațele, pisicile, iepurii de casă. Da, se poate; cu toate că aceste prefaceri nu sunt de asemăuit cu acele ale ciinelui, și toate celelalte animale domesticate nu ne slujesc decît fiecare într-un singur fel. Orcum ar fi, prefacerile lor sunt foarte departe de a ne arăta aceeași bunăvoință nesfîrșită, aceeași iubire unică și ageră, pe care ne-o închipuim la cîine sau care e în adevăr la el. De altminteri se prea poate ca însuș ciinelui, adecă duhului nepătruns al speței sale, să nu-i pese de noi, și că, dimpotrivă, să ne fi folosit numai de niște însușiri ce le-am găsit pregătite în marele belșug al vieții.

Ei și? miezul lucrurilor tot nu-l putem pătrunde și atunci nu ne rămîne decît să le luăm așa cum se arată și, cel puțin după arătare, ne place să constatăm că pe planeta pe care trăim singuratici ca niște regi nerecunoscuți există și o ființă care ne iubește.

*

Vor fi întemeiate sau nu aceste păreri, un lucru e sigur: între toate făpturile însuflețite cari au drepturi, au îndatoriri, au o menire și un scop, ciinelui i se cuvine în adevăr precăderea; el se află în starea cea mai aleasă de pe lume și cea mai de dorit. Este singura ființă care a găsit și a recunoscut un Dumnezeu netăgăduit, văzut și pipăit.

El știe cui să închine partea cea mai bună a firei sale, știe cui să se supuie și cui să i se dea trup și suflet. N-are trebuință să mai caute prin întuneric, prin născociri și visuri, vreo ființă atotputernică, covîrșitoare și nesfîrșită; a găsit-o, o vede în față, se mișcă în lumina ei, își cunoaște datoritiile către ea, pe cînd noi n-am ajuns încă a le cunoaște. El are o morală mai presus de firea lui și o poate îndeplini fără teamă și fără sfială, umblă singur pe calea adevărului, are un ideal înaintea ochilor, hotărîi și lămurit.

Și astfel, mai deunăzi, înainte de a se îmbolnăvi, priveam la cățelul meu cel mic cum ședea lângă piciorul mesei de scris, cu coada strinsă între labe, cu capul cam plecat spre a se uita mai bine la mine, parcă ar fi vrut să mă întrebe ceva, liniștit și cu luare-aminte, cum trebuie să stea un slint înaintea lui Dumnezeu.

Era fericit, de o fericire pe care noi n-o s-o cunoaștem poate niciodată, fiindcă izvorea din surisul și din îngăduirea unei vieți mai presus de a sa. Ședea acolo pîndind, sorbind privirile mele și trimițându-mi pe ale sale în schimb, ca între semeni, pentru a-mi spune că se simțea în stare să-mi împărtășească tot ce dragostea are de împărtășit, de vreme ce întrebuița și el un organ așa de puțin material precum sunt ochii cari prefac lumina cea îmbucurătoare în iubire insufletită.

Și văzîndu-l astfel tînăr, înflăcărat și plin de dragoste, cum îmi aducea parcă din noianul firei vecinic lucrătoare știrile cele mai proaspete despre viață, cum se încredea în mine, minunîndu-se, ca și cînd ar fi fost cel dintîi din neamul său care venea pe pămînt, și ca și cînd ne-am fi aflînd la începutul lumii; îl pizmuiam pentru seninătatea credinței sale și-mi ziceam că un ciine care dă peste un stăpîn bun e mai fericit decît însuși stăpînul, a cărui soartă e înconjurată din toate părțile de întuneric.

La Conferința de pace de la București, 28 Iunie 1913. (Fotografie păstrată în arhiva B.C.S. — nr. inv. F 89.189 — comunicată de Maria POLOJINTEV).

TRICOLORUL ROMÂNESC

TRADIȚIE ȘI PERMANENȚĂ

A FOST O VREME CÎND CULORILE MĂRTURIILOR NOASTRE ISTORICE TRECEAU APROAPE neobservate. Cercetătorii erau bucuroși, atunci cînd descopereau un nou document, să-l transcrie, să-l traducă, să-i dea dimensiunile, să specifice natura « suportului », să precizeze dacă era sigilat sau cosigilat etc., etc., și foarte rar cite o precizare cu privire la ornamente, sau, mai precis, la ornamentele care le-au reținut atenția. Dar nimic, sau aproape nimic — excepția o făcea numai ornamentația în aur — element care vorbea de o anumită ținută sau abundență —, despre paleta coloristică a acestor ornamentații sau a altor componente, cum sînt șnururile, de pildă.

De un tratament asemănător s-au bucurat și vechile țesături și broderii, singura excepție notabilă pe care o întîlnim aici este cea a colonelului C. A. Năsturel care, în 1905, a publicat, folosind tehnica cromolitografiei, colecția de steaguri românești pe care le deținea Arsenalul armatei.

Din păcate, la acea dată, în colecția Arsenalului armatei nu se găsea decît flamura steagului cel mare al oastei lui Tudor Vladimirescu, aflată și ea într-o fază avansată de distrugere, astfel încît nu e de mirare că fondul flamurei, mătasea, ar fi fost, după unii, un albastru, după alții un galben și, mai rar, un alb, cum a fost de fapt inițial.

Dar ceea ce i-a lipsit în mod deosebit, zicem noi, a fost ciucurele cu trei canafuri, din vârful hampei, pe care slugerul Tudor, la sfatul sfetnicilor săi, printre care întîlnim pe Gheorghe Lazăr, l-a pus acolo ca să poată fi văzut din toate părțile (flamura era pictată numai pe o singură parte) și care, în orice poziție s-ar fi aflat cele trei canafuri, făcea să se vadă de departe cele trei culori: ROȘU, GALBEN și ALBASTRU.

Că acestea erau culorile și nu altele, ne-o spune C. D. Aricescu în a sa cercetare istorică cu privire la revoluția din 1821, care specifică în mod expres că erau « culorile naționale » și o dovedește fără nici o urmă de îndoială însuși ciucurele donat de urmașii celui care a salvat steagul pe care Tudor Vladimirescu, în grelele clipe de cumpănă, l-a smuls de pe hampă și i l-a încredințat spre păstrare.

Faptul însă că foarte multă vreme nu s-a știut de existența reală a ciucurelui, iar cînd s-a aflat nu i s-a acordat importanța cuvenită, a făcut ca lectura însemnelor de pe steag să fie incompletă și, de cele mai multe ori, tributară unor interpretări greșite. În toate cazurile însă, zorii deșteptării noastre naționale au fost văduviți de cele mai frumoase culori ale curcubeului: roșu-galben-albastru.

Dar la aceste concluzii am ajuns noi înșine mult mai tîrziu și mult mai greu, după îndelungați ani de muncă și cercetări. La început nu a fost decît intenția de a reconstitui, folosind tehnica faesimilării manuale, steagul cel mare al Revoluției de la 1821, pentru a-l putea descifra mai ușor, — originalul fiind în prezent foarte distrus și descompus. Am pornit deci de la flamura steagului care se află în colecția Muzeului de Istorie al RSR (pe atunci era expusă în sala Revoluției de la 1821!). Următoarea etapă a fost faesimilarea ciucurelui aflat în colecția Muzeului Militar Central. Privind azi retrospectiv, ne dăm seama că am fi fost cu mult mai ciștigați, rezultatele muncii noastre ar fi fost scutite de multe căutări și experimentări, dacă ordinea ar fi fost inversă, ca să nu mai vorbim de acel ideal care înseamnă să le ai pe toate în fața ochilor, de la bun început.

Oricum, numai punerea corectă în pagină, cum se spune, a celor trei componente ale steagului — hampă, ciucure și flamură — ne-a oferit posibilitatea să constatăm că primele două versuri de închinăciune « TOT NORODUL ROMÂNESC / PRE TINE TE PROSLĂVESC » au o acoperire heraldică în ciucurele cu tricolor din vârful hampei, și că cele trei « icoane » — cum le spunea N. Iorga —, din cîmpul de sus al flamurei, reprezintă de fapt « troița de o ființă », — respectiv cele trei țări românești: Muntenia, Transilvania și Moldova.

Posibilitatea de a da o nouă lectură însemnelor de pe steagul cel mare al oștirii lui Tudor Vladimirescu și mai ales prezența celor trei culori naționale au eucerit și pe unii istorici și cercetători, pri-

mul fiind lectorul universitar dr. G. D. Iseru, care au argumentat-o cu multă fervoare și competență. Reconstituirea steagului cel mare al Revoluției de la 1821 a fost pentru noi o experiență deosebit de valoroasă care ne-a incitat la alte căutări și descoperiri.

Am pornit, de astă dată, de la constatarea că pe acest steag principalele « însemne » se repetă, potrivit unei anumite tehnici, de câte trei ori. Așa, de pildă, « tot poporul românesc » este prezent o dată în ciucure, a doua oară în cele trei « icoane » de pe flamură și a treia oară în cuvint: versurile « de închinăciune ». În mod deosebit, ne-a reținut atenția faptul că însuși tricolorul, ca simbol de neam, este prezent pe steag în trei variante: o dată pe flamură și de două ori în ciucurii care, la rindul lor, au canafurii formați, alternativ, din fire lungi și scurte, colorate diferit, în sensul că dacă la un ciucure varianta lungă este roșie, varianta scurtă este galbenă etc.

Toate acestea ne-au făcut să ne reamintim că nu de puține ori ne-au trecut prin mână numeroase documente, țesături și broderii care pot atesta documentar că opțiunea românilor pentru tricolorul pe care în secolul al 19-lea l-au ridicat la titlul de steag național este cu mult mai veche, că, în paleta culorilor folosite de poporul român pentru a-și crea și manifesta universul său spiritual, el ocupă un loc aparte, cu o anumită încălecătură simbolică.

Așa se face că nu ne-a fost prea greu ca, încă în 1982, să vernisăm la Pitești o expoziție de faclsimile manuale, realizate pe cont propriu, pe care am intitulat-o TRICOLORUL ÎN CRONICA ȚĂRII.

În această expoziție demonstram că tricolorul a pătruns în cancelariile domnești, cu o anumită semnificație, încă de la 1511 și că de atunci încoace îl regăsim tot mai des prezent atit în componentele unor documente, cit și în unele țesături și broderii, care s-au mai păstrat.

La 1511, august 17, Vlad (Vlăduț), Voievodul Țării Românești, făgăduiește pace și prietenie regelui Ungariei, locuitorilor din Brașov și din Țara Birsei. Hrisovul este întărit atit de sigiliul domnesc, care era și sigiliul țării, cit și de sigiliile, treisprezece la număr, ale boierilor din Sfatul cel mare al țării. Toate sigiliile sint cosigilate, adică sint prinse de suportul documentului cu ajutorul unor șnururi, mai groase sau mai subțiri, după cum erau de grele sigiliile de ceară; toate șnururile sint din mătase împletită în două, un fir avind culoarea roșie și celălalt culoarea verde, cu excepția sigiliului din stînga sigiliului domnesc, care este ceva mai mare decit celelalte sigilii boierești și care are șnurul împletit din trei suvițe, fiecare suviță avind cite o culoare a sa: una roșie, alta galbenă și a treia albastră. O simplă întimplare? Greu de admis. Trebuia oare acest șnur să poarte un anumit mesaj adresat locuitorilor din Brașov și din Țara Birsei? Mai greu de dovedit.

Dar să rămînem deocamdată în sfera întimplărilor...

În 1404, părintele Nicodim, cel adus de Mircea cel Mare de la Muntele Athos, în preajma Tismanei, a scris un îndreptar religios la sfîrșitul căruia a desenat un cocoș oltenesc pe care l-a împeștrîțat folosind culorile: roșie (cărămizie, azi), galbenă și albastră.

Două decenii mai tîrziu, respectiv în anul 1429, Gavril Uric a scris la Mînăstirea Neamșului o lucrare identică din punct de vedere al conținutului cu cea a părintelui Nicodim, care are pe chenare ornamente cu cele trei culori: roșu, galben și albastru. Se întîmpla acest fapt în Moldova, pe vremea lui Alexandru cel Bun, cel pe care l-a ajutat Mircea cel Mare să urce pe scaunul acestei țări românești, în scaunul — cum spunea N. Iorga — celei « de-a doua Românie ».

Dar cite documente contemporane cu acestea sau și mai vechi nu s-au pierdut, sau sint rătăcite prin unele colecții de peste hotare?!

Tetraevangheliarul lui Gavril Uric, de pildă, se află la Biblioteca Bodleiană din Anglia.

Și pentru că tot am ajuns... în Anglia, să relatăm și o curiozitate istorică, pe care noi am cules-o din unele izvoare, ca să spunem așa, indirecte. (Este vorba de lucrarea Drapelele din întreaga lume de-a lungul anilor, semnată de cunoscutul cercetător american Whithe Smith, care a apărut în „Editura Fayard“ în 1976.)

Se știe, și istoriografia românească a dovedit-o de mai mult timp, că în timpul ocupației romane au fost recrutate din Dacia mai multe legiuni care au fost duse atit în nordul Africii, cit și în îndepărtata Britanie. Ceea ce se știa pînă acum mai puțin este faptul că aceste legiuni au avut dreptul să poarte un steag al lor, adică cel cu capul de lup și corpul de șarpe, căruia cercetătorul respectiv îl spune « dragonul dacic ».

Dar noutatea abia acum vine: cercetătorul respectiv susține că steagul pe care legendarul rege

Arthur l-a ridicat în onoarea tatălui său Uther Pen-Dragon, — devenind astfel steagul sub care și-au apărât independența cavalerii Mesei Rotunde —, a fost un dragon de tip dacic.

Și acum curiozitatea: din reproducerea colorată pe care această lucrare le redă, rezultă că acest dragon al Cavalerilor Mesei Rotunde era vopsit cu roșu pe burtă, cu galben pe părțile laterale și cu albastru pe spate!

În ce ne privește, socotim că nu putem lăsa să ne scape această informație, oricât de îndepărtată și de nesigură ni s-ar părea, fără a ne întreba dacă nu cumva steagurile dacice erau vopsite într-adevăr cu cele trei culori ale tricolorului. Dată fiind lipsa unei surse documentare directe, un răspuns afirmativ nu se poate da decât ca o supoziție, sau mai precis ca o ipoteză de lucru.

Să vedem, așadar, în ce măsură această ipoteză de lucru își poate avea unele temeiuri și de ce natură pot fi acestea.

Mărturiile sigure, de care dispunem — exemplele date mai sus sînt departe de a epuiza toată lista — atestă că încă din veacul al 14-lea tricolorul a pătruns mai întîl în scrierile bisericești, iar apoi și în hrisoavele domnești — ca o necesitate spirituală. Forma sub care s-a făcut această infuzie este fără îndoială forma pe care i-a modelat-o tricolorului creația populară de pe aceste meleaguri cu multe secole înainte.

După părerea noastră, explicația acestui fenomen spiritual nu poate fi alta decât aceea că, la acea dată, tricolorul cultivat de creația populară mai avea ceva din încălțătura simbolică inițială, sau poate că, între timp, își cîștigase alta care îi conferea atributele de simbol peren.

Înainte însă de a încerca să stabilim despre ce poate fi vorba în acele vremi, socotim necesar să luăm în discuție și un alt aspect al problemei, și anume acela că, în ciuda organizării statale vitrege (românii aveau pe atunci trei țări în loc de una!) și, mai ales, în ciuda existenței unui număr impresionant de mare de zone etnografice, care, fiecare, își avea motivele florale și culorile sale preferate, tricolorul era răspîndit, făcea parte din viața spirituală a tuturor românilor, era ceva mai presus de orice, care te trimite cu gîndul la originile acestui popor.

Căci, într-adevăr, răspîndirea tricolorului pe o zonă atît de întinsă și, în același timp, atît de precis conturată, te duce, vrînd-nevrînd, la gîndul că acest fenomen nu s-a putut desfășura decât în condițiile unei organizări sociale unitare. Ajungem, astfel, la începuturile organizării statale de pe teritoriul României de azi, iar opțiunea pentru tricolor, pentru culori, în general, vechii locuitori ai acestui teritoriu nu au putut-o face decât în vremurile cînd li se atribuiau acestora unele forțe supranaturale. Cu aceasta ajungem să atribuim tricolorului vîrsta ceramicii de Cucuteni care, după cum se știe, era tot tri-cromă.

În acele vremi pierdute ale istoriei, cînd oamenii credeau că furtuna a fost îndepărtată, de pe capul lor, de cureubeu, și că de locul unde acesta apare, respectiv, de ordinea în care se rînduiau culorile, depinde ziua lor de mîine, în acele vremi trebuie căutată și opțiunea pentru tricolor a stră-strămoșilor noștri. Nu știm nimic cu privire la motivele care i-au determinat să facă această alegere. Ceea ce știm este doar faptul că și alte popoare contemporane lor credeau în forța protectoare a culorilor și că, drept urmare, își vopseau morții cu roșu, sau cu negru, sau îi înveleau într-un giulgiu de culoare albă pentru ca să le fie bine acolo unde se duc.

Toate izvoarele documentare antice ne vorbesc despre faptul că dacii — respectiv cei mai apropiați strămoși ai noștri — se credeau nemuritori. A fi nemuritor nu înseamnă că ești și invulnerabil, iar a te crede nemuritor înseamnă că te bizui pe ceva, că cineva are grijă de tine și te ocrotește în împrejurările grele ale vieții.

Se mai spune că dacii atribuiau steagului lor cel mare, cel cu cap de lup și trup de șarpe, unele puteri protectoare supranaturale. De aceea ei preferau să moară dar nu-l lăsau să le scape din mînă. Ne întrebăm: nu cumva această credință se datora și faptului că acest steag era vopsit cu cele trei culori ale tricolorului? Răspunsul s-ar putea să fie da, s-ar putea să fie nu, pentru că tot atît de posibil este că acest însemn al nemuririi să-l fi purtat numai stegarul, ca un fel de talisman, atîrnat la gît sau prins de cîngătoare, dacă nu chiar cîngătorea însăși, care este, pînă în zilele noastre, cel mai des, tricoloră, față de alte componente ale vestimentației populare.

Atestarea documentară a existenței tricolorului, încă din perioada feudalismului timpuriu pe întreg teritoriul Daciei de odinioară, ne îndreptățește să credem că, între timp, el și-a cîștigat și alte rosturi în viața spirituală a poporului decât cele avute inițial. Cînd facem această afirmație, ne referim, în

primul rînd, la faptul că, după înfringerea lui Decebal și ocuparea unei mari părți din Dacia, statul dac s-a spulberat, iar luptătorii săi au trebuit să depună armele și, timp de aproape un mileniu, să-și apere cu mijloace pașnice credința, limba, obiceiurile și neamul, în condițiile în care alte neamuri străine le-au călcat pămîntul strămoșesc și pragul casei, cu gînduri dintre cele mai neprietenesti.

În acele vremi de grea cumpănă pentru ființa neamului românesc, foștii luptători au scos cîngătoarea cu tricolor de la briu și au pus-o într-un cui în casă, iar nevestele lor au avut înțelepciunea să păstreze culorile lui pe prosoape, pe păretare, în găitanele de la sumane și în florile de pe bon-dife, ca un fel de mîngîiere și, de ce nu, ca o anumită speranță nemărturisită.

În felul acesta, cu timpul, tricolorul și-a schimbat încercătura sa simbolică, devenind un însemn al celor de același neam și limbă, — atribute pe care practic și le-a păstrat nealterate pînă ce Tudor Vladimirescu cu pandurii săi l-au pus în partea cea mai de sus a steagului cel mare al oștirii.

Dar, pînă atunci, să ne fie îngăduit să ne oprim asupra unui moment foarte important din istoria neamului românesc, moment în care, cum era și firesc, tricolorul a fost scos din sipete și purtat la lumina zilei cu toată demnitatea unui neam care reușise, fie și pentru scurtă vreme, să-și refacă vechile hotare. Este momentul Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, care, după ce a unit hotarele țării sale cu cele ale Ardealului și ale Moldovei, s-a dus la Viena, la curtea împăratului al cărui vasal era nevoit să se socotească, într-un costum de gală care lăsa să se vadă în toată splendoarea lor cele trei culori ale tricolorului românesc.

Nu cunoaștem ce impresie a produs această costumație în ochii marilor personalități, dar știm că această apariție insolită nu le-a scăpat artiștilor plastici, prezenți la evenimentele mondene de la curtea imperială, care l-au pictat pe marele român în aceeași costumație, chiar și atunci cînd știau că a plătit cu capul « pohta ce-a pohtit ».

Dar Mihai Viteazul era român nu numai la curtea imperială de la Viena ci și acasă la el: o atestă numeroasele diplome de înnobilitare pe care le-a dat căpitanilor săi prin care îi investea, printre altele, și cu dreptul de a avea și purta în orice împrejurare un blazon ale cărui lambriuri trebuiau să fie vopsite cu roșu, galben (eventual cu aur) și cu albastru.

Avem toate motivele să credem că această întreprindere a venit în întîmpinarea unor necesități sufletești nemărturisite, pentru că, imediat după aceea, deci și după momentul Mihai Viteazul, foarte multe familii boierești au început să-și confecționeze blazoane proprii, în care, cu mai multă sau mai puțină discreție, au strecurat cîte puțin din cele trei culori ale neamului. Se crease, cum se spune, un fel de modă a timpului, căreia « i-a plătit tribut » pînă și înțeleptul domnitor Constantin Brîncoveanu care și-a confecționat un blazon, după toate regulile, cu lambriuri tricolore, pe care l-a trimis împăratului Leopold pentru a-l confirma cu semnătura sa într-o « diplomă leopoldină ».

Dar oricare ar fi fost motivele pentru care familiile boierești și-au pus pe blazoanele lor tricolorul — o chestiune de demnitate etnică sau de modă a timpului —, să nu uităm că încă de pe vremea lui Mihai Viteazul a început imixtiunea Imperiului Otoman în treburile interne ale țărilor române, sub formele cunoscute, care a culminat cu domnia fanariotă de o sută de ani, adică cea grecească.

Or, în aceste condiții, aderarea la stindardul etnie românesc — tricolorul — însemna, implicit, un act patriotic menit să asigure apărarea intereselor poporului, o adeziune sufletească la idealurile sale de libertate, unitate și dreptate.

Era, prin urmare, firesc ca Tudor Vladimirescu să pună tricolorul, încă înainte de a se declanșa mișcarea sa, în virful hampei, sau, cum ar pune marinarii, pe cel mai înalt catarg al revoluției sale, ca simbol al deșteptării naționale pe care și-o dorea și la care spera să adere « tot norodul românesc » (steagul a fost făcut în ianuarie 1821!)

Pentru a fi bine înțeleși, ținem încă o dată să precizăm că steagul cel mare al Revoluției lui Tudor Vladimirescu nu a fost un steag tricolor, ci un steag alb, la fel ca și steagul cel mare al oștirilor lui Mihai Viteazul și, poate, și al lui Mircea cel Mare. El avea însă, printre însemnele sale, tricolorul românesc. El, tricolorul, dă înțelesul adevărat tuturor celorlalte însemne existente pe steag, permite frazarea lor corectă și face din acest vestigiu un adevărat program politic al Revoluției care urma să se declanșeze. El este expresia clară a conștiinței despre unitatea etnică a poporului român și a dorinței sale de unire politică.

Primul steag al epocii moderne a românilor, care era un steag tricolor, a fost steagul obținut,

la cererea sa, de la Înalta Poartă, în 1834, de către Grigore Ghlea, domnul Țării Românești, pentru flota marină pe care și-o crea, iar primul vas care l-a purtat, peste mări, pe cel mai înalt catarg, a fost vasul românesc „Mărița”. Am făcut această precizare, pentru a respecta adevărul istoric și totodată pentru a-i apăra pe revoluționarii noștri de la 1848 de învinuirea nedreaptă că ei ar fi adus tricolorul din Franța, dar, pentru că nu voiau chiar să fie întocmai cu tricolorul franțuzesc, au optat pentru varianta belgiană etc., etc.

Tricolorul a fost un simbol al existenței și continuității noastre pe aceste meleaguri. Meritul revoluționarilor de la 1848 a fost acela de a-l fi ridicat la înălțimea de steag al Revoluției care trebuia să izbucnească din necesități istorice. Aceste necesități au făcut ca această Revoluție să se declanșeze, ca un proces cu reacție în lanț, pe întreg teritoriul românesc, iar tricolorul să devină un simbol al națiunii române care se naște.

Este interesant că în timpul Revoluției de la 1848 au apărut și s-au folosit tot felul de bransarde și cocarde tricolore, care aveau însă culorile orînduite potrivit concepției populare. Așa, de exemplu, unele bransarde aveau roșu la mijloc, apoi, de o parte și de alta, era galbenul, după care urma în aceeași așezare albastrul.

Nu ne facem decît o datorie de conștiință de a aminti, cu această ocazie, și de steagul tricolor al moșilor din Lupșa, de pe Valea Arieșului, cu care s-au dus la Blaj, la acea istorică Adunare unde avea să se audă pentru prima dată acel strigăt al istoriei: « NOI VREM SĂ NE UNIM CU ȚARA ! ». Steagul, după cît se știe, a fost confecționat de nevestele lor într-o singură noapte și tot ele i-au pus în vârful hamei un buchet de busuioc, menit să le aducă noroc bărbaților puși pe o faptă atît de măreață.

Prin unirea înfăptuită în 1859 a celor două țări române, — Moldova și Țara Românească — tricolorul a devenit steagul țării. « STEAGUL E ROMANIA ! » — avea să spună domnitorul Alexandru Ioan Cuza, la 13 septembrie 1863, cu ocazia înmînării steagurilor tricolore regimentelor sale. Și tot el avea să adauge: « STEAGUL E TOTODATĂ TRECUTUL, PREZENTUL ȘI VIITORUL ȚĂRII, ÎNTREAGA ISTORIE A ROMÂNIEI ».

Reluînd aceeași idee, patru ani mai tîrziu, Mihail Kogălniceanu avea să declare în Adunarea deputaților că « drapelul tricolor, cum este astăzi, nu este drapelul Unirii Principatelor. El este un ce mai mult; el este însuși drapelul naționalității române din toate țările locuite de români ».

Dar cît de românește este tricolorul o pot spune numai aceia care au luat parte la « Adunarea Națională a națiunii române » care s-a ținut la 1 decembrie la Alba Iulia și la care, în afara delegaților aleși din toate circumscripțiile electorale din Transilvania, Crișana și Banat au luat parte peste 100.000 de țărani, muncitori și orășeni veniți din toate părțile unde se vorbea românește. Mai multe surse orale, demne de toată încrederea, ne-au asigurat că cel puțin unul din trei a adus cu el la această mare adunare populară un însemn tricolor: o birneașă, o le, un prosop, o pănură vopsită, o straiță sau, pur și simplu, un băț cu o împletitură în trei prînsă în vîrf și care era uimitor de asemănătoare cu ael șnur tricolor de la documentul lui Vlad (Vlăduț), din 1511.

Iată cum TRICOLORUL, drapelul nostru actual, se constituie într-un mare arc peste timp, un curebeu al minții și sufletului românesc, care le-a dat oamenilor țării florii de platră de a fi ei înșiși și înțelepciunea dacă de a nu se teme de ploaie și furtună, ei de a căuta mereu să meargă înainte în întîmpinarea vremurilor bune.

Olivia și Alexandru STRACHINĂ

Steagul domnitorului Al. I. Cuza — reconstituit.

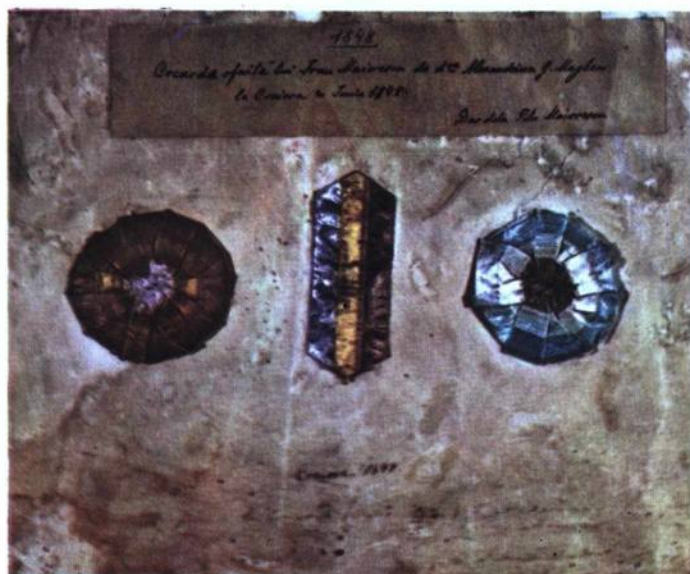
Revoluționarii români din București la 11 iunie 1848 — după o stampă de Costache PETRESCU (Muzeul de Istorie al R. S. România)

Steagul revoluționarilor de la 1848 (Reconstituire — Colecția Olivia și Alexandru STRACHINĂ)

«Cocarda tricoloră purtată de revoluționarii români în timpul Revoluției din 1848»
(Muzeul Militar Central)

«Cocarda oferită lui Ioan Maiorescu de d-na Alexandrina G. Magheru la Craiova în iunie 1848.
Dar de la Titu Maiorescu»
(Muzeul de Istorie al R. S. România)

« Adus la Roma de legiunile dacice, dragonul (s.n.) s-a răspândit rapid în tot Imperiul roman. Saxonii îl purtau în cruciade și îl foloseau încă la Bosworth, în 1485. Iată câteva exemple din nenumăratele folosiri ale dragonului. Legendarul rege Arthur (deasupra) l-a ridicat în onoarea tatălui său. » (Ilustrație din vol. *Les drapeaux à travers les âges et dans le monde entier* de Whitney SMITH — Directeur du Centre de recherches des drapeaux à Winchester, U.S.A., "Fayard" [1976], p. 61 — cap. *Les drapeaux qui ont fait l'histoire. Le dragon*, Biblioteca Ministerului Apărării Naționale).

Prosop cu motive tricolore din comuna Ciocănești — jud. Dimbovița (Colecția Olivia și Al. STRACHINA)

Draperie cu motive geometrice (romburi) tricolore din secolul al XIX-lea păstrată în satul Hăbic — jud. Mureș de familia Alexandru Micu.

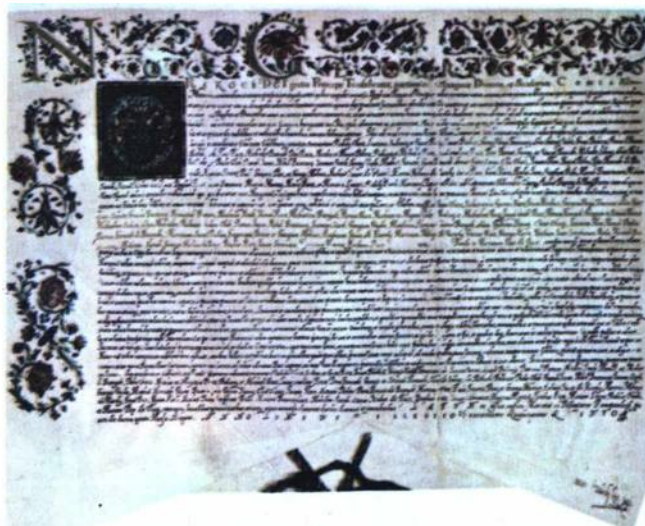

Hrisovul prin care •Viăduț, Domnul Țării Românești, făgăduiește sprijin brașovenilor împotriva turcilor. 17 august 1511. • (Muzeul de Istorie al R. S. România)

• Mihai Viteazul acordă diploma de înnoobilare fraților Gheorghe, Nicolae, Ion și Petru din Clocănești. Alba Iulia, 18 februarie 1600. • (Muzeul de Istorie al R. S. România)

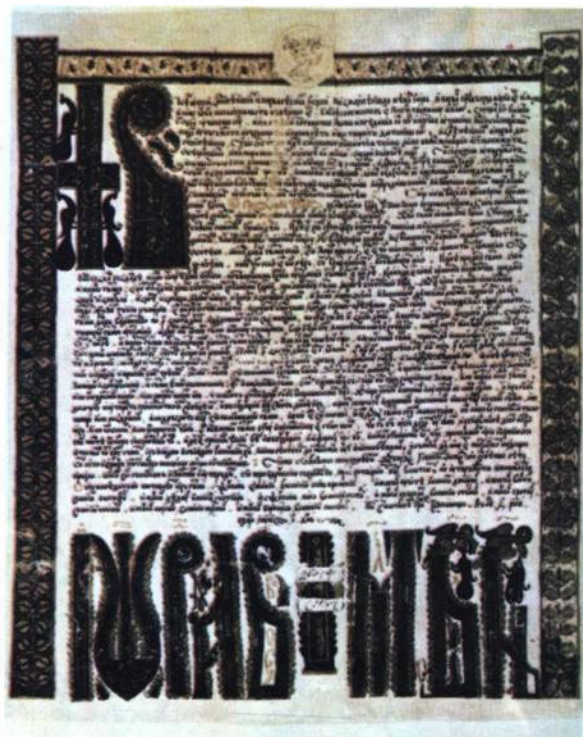

•1645, august 15. Rampersdorff. Principele Transilvaniei, Gh Rakoczi Innobilează cîteva zeci de bătăneni refugiați din pașaiicul Timișoarei și părțile Lugojului pentru meritele dovedite în timpul Războiului de 30 de ani, fixindu-le totodată și blazonul. • (Arhivele Statului Prahova, col. 1).

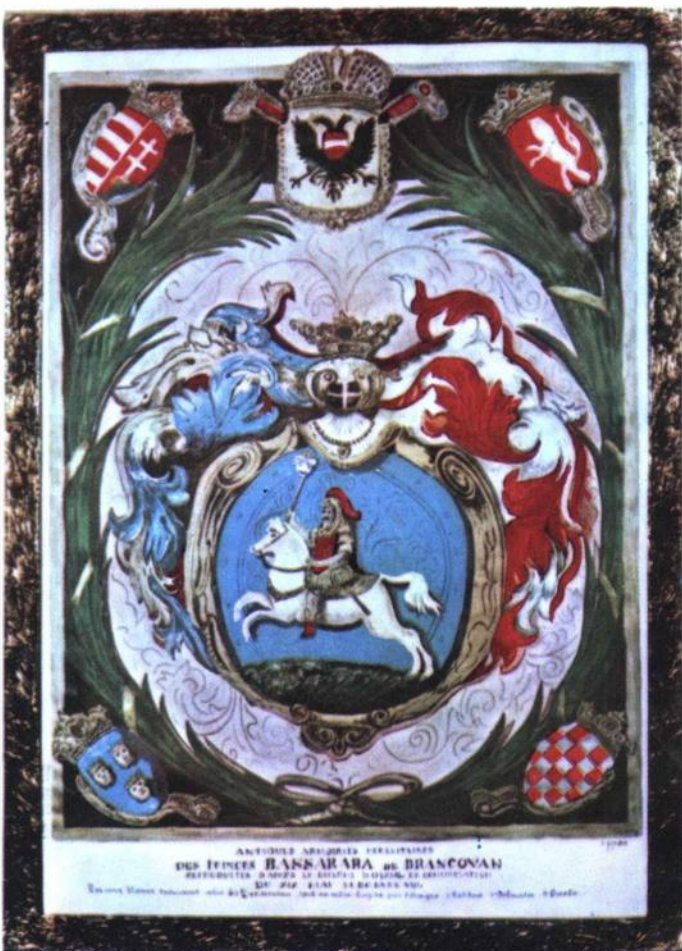
• Hrisovul lui Radu Voievod, Domnul Țării Românești, dat Minăstirii Dealul pentru stăpînirea Satului nou — 10 iulie 1614 •. (Arhivele Statului București, fond M-re Dealul, XI/3)

• 1645, martie 29. Tirgoviște. Actul de întărire dat de Matei (Basarab), Voievodul Țării Românești, Minăstirii Căldărușani pentru vama din balta satului Ciorani, județul Ialomița. • (Arhivele Statului București, fond M-re Căldărușani, XXVII/2)

• 1651, mai 21. Tirgoviște. Hrisovul lui Matei (Basarab), Voievod, Domnul Țării Românești, prin care întărește Minăstirii Dealul vinăriciul (darea de vin) de la Răzvad •. (Arhivele Statului București, fond M-re Dealul, II/1.)

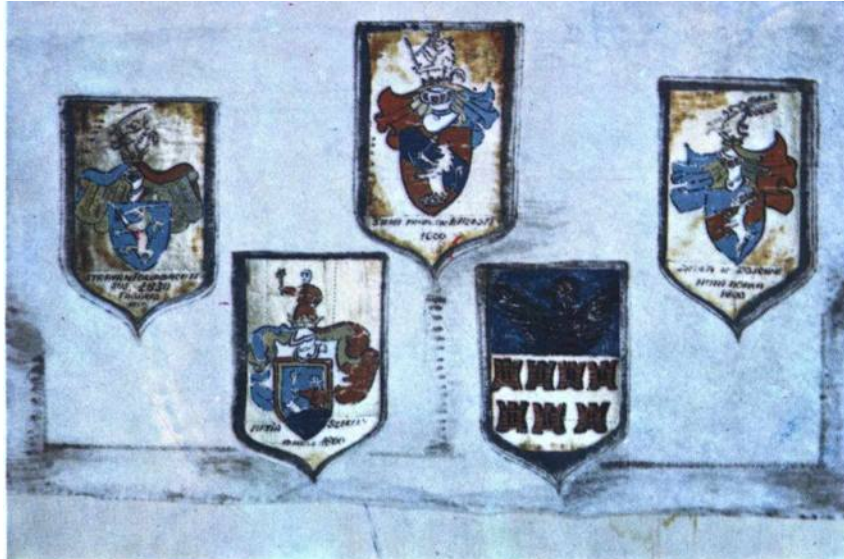
Blazonul lui Constantin Brâncoveanu, executat de ABIJU (1899), la îndemnul istoricului C. Moisil, după o diplomă găsită în străinătate. (Facsimil)

Ciucurele tricolor din virful hampel steagului lui Tudor Vladimirescu. (Originalul la Muzeul Militar Central).

«Steagul revoluționar de la 1821»
(Copie reconstituită la Muzeul Militar Central; reprodus după ediția Năsturel.)

Blazoanele date de Mihai Viteazul unor căpitani de-al său și (în dreapta jos) Stema Transilvaniei sub domnia aceluiași Voievod. (Reconstituiri)

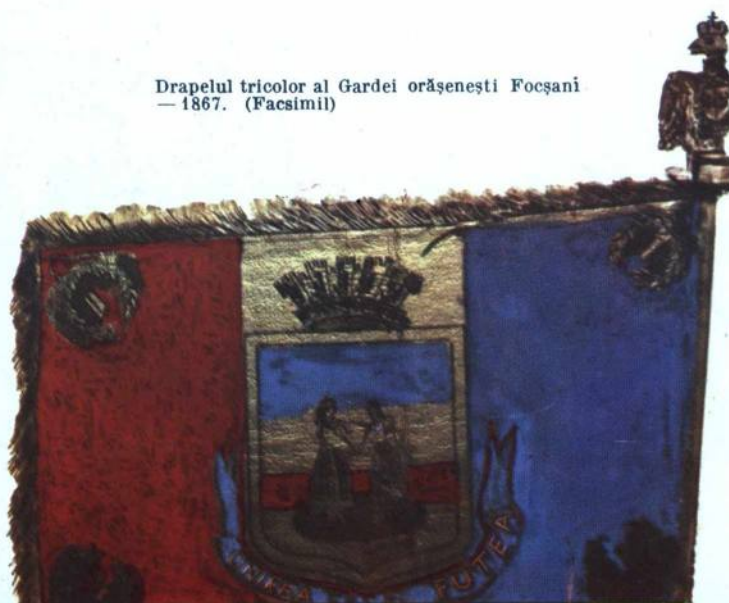
Blazoane ale unor vechi familii — inclusiv de scriitori: Bibescu, Brăiloiu, Brâncoveanu, Cantacuzino, Cantemir, Ghica, Golescu, Hurmuzachi, Kogălniceanu, Văcărescu (Reconstituiri)

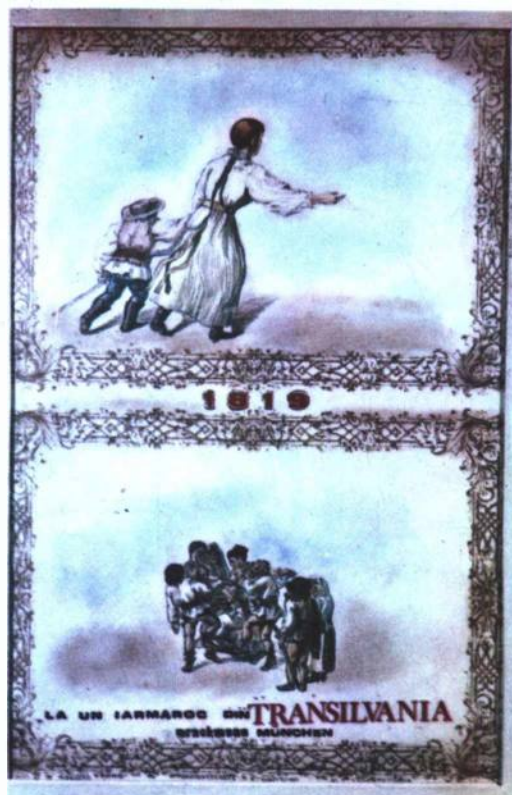

Steagul Districtului Dolj — 1860. (Facsimil după originalul aflat la Muzeul Olteniei)

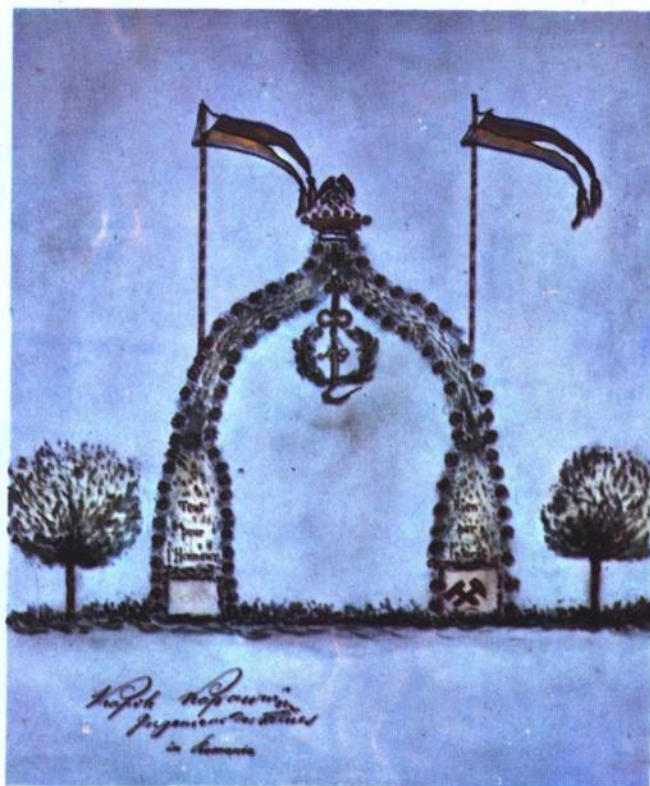

Drapelul tricolor al Gardiei orașenești Focșani — 1867. (Facsimil)

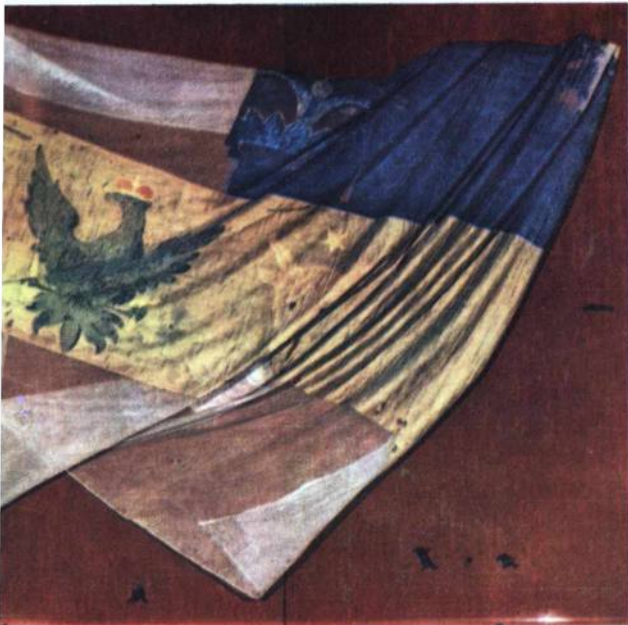
Oiteni călușari la un «iarmaroc din Transilvania» (Facsimil reconstituit de arhitect Doina Olivia STRACHINĂ, după o cromolitografie (1819) de Franz NEUHAUSER CEL TINĂR, reproducă pe supracoperta vol. *Tausent Jahre Nachbarschaft Deutsche in Südost Europa*, Ed. „Bruckmann“, München, 1981.

Arcul de triumf — proiectul ing. Carol CARACIONI-CRĂCIUN, pentru festivitatea de primire a calmacamului Al. Ghica la Slănic-Prahova — 1858. (Facsimil după originalul aflat la Arhivele Statului București)

Steagul muncitorilor cărămidari din Botoșani — 1867 (Facsimil după originalul aflat la Muzeul de Istorie a partidului și a mișcării comuniste și muncitorești din România)

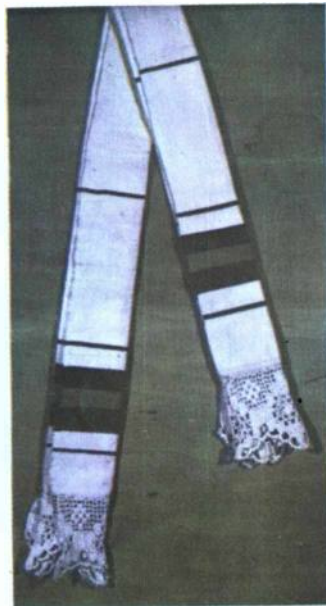

Drapelul Principatelor Unite conceput de domnitorul Alexandru Ioan Cuza — 1859. (Muzeul Militar Central)

Steagul Principatelor Unite dat armatei de Al. I. Cuza — 1863. (Muzeul Militar Central)

Steagul Regimentului 10 Călărași în timpul Războiului de Independență — 1877. (Muzeul Militar Central)

Steagul cu tricolor — păstrat de Ion RANCA — al țăranilor din comuna Pagida, participanți la actul Marii Uniri de la Alba Iulia — 1918.

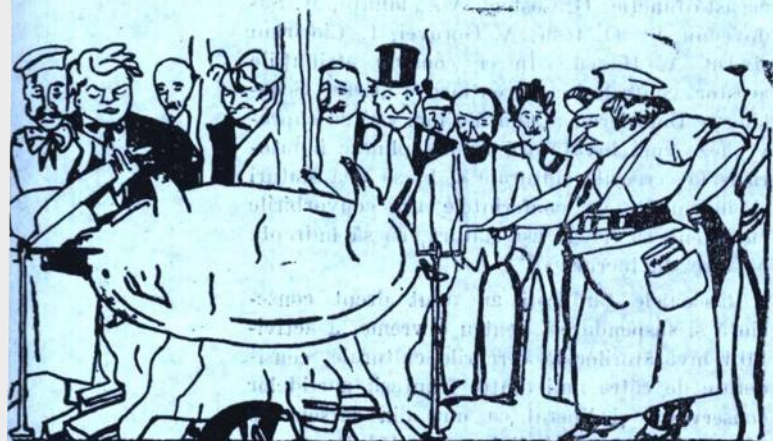
Reversibile color de Radu BRAUN și Octavian PLOSCARU (reproducerea de la Muzeul Militar Central și Biblioteca M.A.N.) și de Al. COMĂNESCU și Gabriel COSTESCU (reproducerea din Muzeul de Istorie al R. S. România, Arhivele Statului și colecția Olivia și Al. STRACHINĂ) — Studioul foto al Combinatului Poligrafic „Casa Scintei”.

Nota bene: Mulțumim și pe această cale Direcției Generale a Arhivelor Statului, Muzeului de Istorie al R. S. România, Muzeului Militar Central și Bibliotecii Ministerului Apărării Naționale, cercetătorilor Olivia și Alexandru STRACHINĂ, graficianului VICTOR MASEK, precum și Combinatului Poligrafic „Casa Scintei” (Studioul foto) și Secției offset a Întreprinderii Poligrafice „13 Decembrie 1918”, pentru solicitarea manifestată și sprijinul acordat în realizarea acestor File de album din istoria și permanența Tricolorului românesc („Manuscript”).

CURIER • CURIER • CURIER

M. SADOVEANU

la „Casa Școalelor“

CTNA
 Societății Scriitorilor Români
 în cinstea Dⁿⁱ C.C. Arion Ministrul Instr. Publice
 Supa „Cetatea Soarelui”
 Nisetru cu sos „Pentru mai târziu”
 Mazăre din „Arca lui Noe”
 Muschi „Din lughele celor care nu cuvîntă”
 Cîrcan la frigarea lui Cîncinai
 Salată verde a la Dragoslav
 Inghețată „mai tare ca iubirea”
 Brînză „cînd ochii plîng”
 Fructe din Ciresul lui Iuculus Nucul lui Odobac.. și
 „Grădina Coselor cu geamuri portocalii”
 Bonboane „Însiră-te mărgărite Cafea nocturnă Nanule
 Vinuri de Drăgășani și Nicorești din „Crișma lui Moș Precu” SAMPANIE DEȘTEPT
 BUCUREȘTI 29 Noiembrie 1941

ÎN ULTIMELE CAPITOLE ALE VOLUMULUI memorialistic *Anii de ucenicie* (scris din februarie 1942 pînă în iulie 1944), M. Sadoveanu amintește, peste ani, și de activitatea desfășurată de el în tinerețe la „Casa Școalelor”. « Prin stăruința lui Constantin Banu, scrie M. Sadoveanu, fusesem numit copist la „Casa Școalelor”¹. Scriitorul a ocupat acest post funcționînd pe baza deciziei dată de ministrul Spiru C. Haret, la 1 aprilie 1904.² După cum notează cu ironie în *Anii de ucenicie*, în calitate sa de copist la „Casa Școalelor”, și-a ocupat, în principal, timpul, cu redactarea povestirilor care vor fi incluse, mai apoi, în volumul *Povestiri din război*, apărut în 1905.

Odată cu venirea la putere a guvernului conservator, îl găsim pe M. Sadoveanu, pentru o etapă scurtă, transferat ca sub-șef de birou la „Direcția Artelor”, recent înființată în cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

În primăvara anului 1906, M. Sadoveanu evadează din capitala în care simțea că se sufocă și se stabilește, cu toată familia, la Fălticeni, unde își va ridica și o locuință după gustul său!... Vîrfosul început al anului 1907 cu răscoalele țărănești îl găsește la Fălticeni!...

La 12 martie 1907, liberalii vin din nou la conducerea treburilor guvernamentale, cu « misiunea » de a pacifica țara! (Se știe ce a însemnat

¹ M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, E.S.P.L.A., București, 1958, p. 287, Colecția „Biblioteca pentru toți”.

² „Buletinul oficial al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice”, Anul IX, Vol. XI, nr. 225, p. 4065.

această *pacificare*, pătată de singele a mii de țărani ...)

Revenirea liberalilor la putere îl readuce, în fruntea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, pe Spiru C. Haret. Acesta își reamintește, imediat, de tînărul scriitor M. Sadoveanu, care, în trecut, în timpul unor convorbiri particulare, i-a expus păreri interesante în legătură cu « chestiunea țărănească » și cu mai buna activitate a „Casei Școalelor”. Și cum în statul de funcțiuni al „Casei Școalelor” se afla un post vacant de Inspector al cercurilor culturale și al bibliotecilor populare, în aprilie 1907 Spiru C. Haret îl încadrează pe M. Sadoveanu în acest post, deși scriitorul va continua să locuiască la Fălticeni, unde i se vor trimite, de altfel, și cei 300 de lei, ce reprezentau salariul său lunar.³

Înființată la 9 martie 1896, prin lege ⁴, „Casa Școalelor”, datorită mai ales deciziilor luate de Spiru C. Haret, în calitatea sa de ministru al Instrucțiunii publice, și-a extins neîncetat activitatea și prezența în angrenajul învățămîntului timpului, prin diverse acțiuni menite să contribuie la dezvoltarea școlii (ajutoare pentru clădirea de localuri școlare în mediul rural, înzestrarea școlilor cu material didactic etc.) și îmbunătățirea muncii învățătorilor atît în școală, cît și în afara ei pentru « luminarea poporului de jos. »⁵ Printre altele, „Casei Școalelor” îi revenea și obligația de a asigura dotarea bibliotecilor rurale (înființate în 1898) și, de asemenea, a celor pentru învățămîntul secundar cu diferite cărți și reviste, fie prin cumpărarea de volume apărute, fie prin tipărirea lor în editură proprie. Totodată, „Casa Școalelor” avea și însărcinarea de a controla și îndruma activitatea cercurilor culturale ale învățătorilor, precum și celelalte acțiuni la sate, incluse în sfera așa-numitei pe atunci *activități extrașcolare* (înghebera de bănci populare, organizarea de obștii sătenești pentru cumpărarea sau arendarea unor terenuri etc.). Ce erau, în contextul social-cultural al epocii, *cercurile culturale*, organizate oficial de Spiru C. Haret în 1901? Școlile rurale erau, pe atunci, grupate « în cîte 8—10, ai căror învățători se adunau în fiecare

duminică la una din școlile ce formează grupa, și între alte discuțiuni de interes pur didactic, ei au îndatorirea să adune pe săteni și prin conferințe ori convorbiri să le dea sfaturi și îndemnuri în tot ceea ce privește viața lor economică, morală și socială. Aceste grupe de școli iau numele de „cercuri culturale”. »⁶

Spiru C. Haret, dorind să sporească eficiența activității cercurilor culturale, a înființat și un corp de controlori-conferențieri, format, la început, din scriitorii Al. Vlahuță și G. Coșbuc, iar, în aprilie 1907, așa cum am arătat, acestora li se alătură și M. Sadoveanu. Ulterior (începînd cu toamna anului 1908), au avut această funcție: G. Coșbuc, Al. Vlahuță, M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif, A. Gorovei, I. Ciocrlan și Dr. A. Hiescu.⁷ În ce constau atribuțiile acestor controlori-conferențieri ai „Casei Școalelor”? Două erau atribuțiile lor: « a) să supravegheze cum învățătorii își îndeplinesc îndatoririle la cercurile culturale și b) să dea sfaturi și îndrumări ca conferințele ori convorbirile cu sătenii să fie de așa natură, ca să îndrepte o stare de lucruri. »⁸

Rășcoalele țărănești au avut drept consecință și suspendarea, pentru o vreme, a activității învățătorilor la cercurile culturale, considerate de către unii dintre fruntașii partidelor conservator și liberal ca una din sursele de « instigare » a țărănimii la răscoală! De aceea, numirea lui M. Sadoveanu ca Inspector al cercurilor culturale nu-i putea oferi, pentru început, un obiectiv adecvat de manifestare a cerințelor postului pe care îl ocupa!

Dar M. Sadoveanu, la fel ca și Al. Vlahuță și G. Coșbuc, avea și îndatorirea să se ocupe și de dotarea bibliotecilor populare sau școlare, precum și de indicarea unor cărți corespunzătoare a fi date elevilor ca premii anuale. De aceea, în prima etapă a acestei activități la „Casa Școalelor”, M. Sadoveanu a funcționat ca lector al unor volume sau reviste despre care trebuia să avizeze dacă sînt sau nu corespunzătoare pentru bibliotecile rurale sau pentru premiile școlare. M. Popescu, directorul administrativ al „Casei Școalelor”, îi trimitea, la Fălticeni, lucrările și, după puțin timp, prin

³ Arh. Statului București. Anul 1907, Dosar „Casa Școalelor”, No. 2, p. 290.

⁴ Anuarul oficial al „Casei Școalelor”. Anul Intîi, 1899—1900, București, 1900, p. 10.

⁵ Anuar. Activitatea „Casei Școalelor” pe anul 1909—1910, București, 1914, p. IX.

⁶ *Idem*, p. 174.

⁷ Anuar. Activitatea „Casei Școalelor” pe pe anul 1910—1911, București, 1916, p. 189.

⁸ Anuar. Activitatea „Casei Școalelor” pe anul 1909—1910, București, 1914, p. 175.

poștă, M. Sadoveanu returna „Casei Școalelor“ cărțile trimise, precum și cererea autorului care solicita să i se cumpere de Minister un număr de exemplare, pe versoul căreia scriitorul își așternea, mai succint sau mai amplu, referatul său. La Arhivele Statului din București, în dosarele „Casei Școalelor“ pe anii 1907 și 1908, se găsesc 12 asemenea referate semnate de M. Sadoveanu (5 referate date în anul 1907, primul la 1 mai, iar ultimul, la 11 august, și 7 referate în 1908, primul, la 8 februarie și ultimul la 23 mai). În 7 referate M. Sadoveanu avizează favorabil cererile autorilor, iar în 5 dă răspunsuri negative.

Pe cererea lui C. Rădulescu (Codin) care solicită să i se cumpere de către „Casa Școalelor“ un număr de exemplare din cartea *Comorile poporului: literatură, obiceiuri, credințe*, M. Sadoveanu, deși face unele obiecții, dă aviz pozitiv (la 3 mai 1907): «Cunosc cartea domnului C. Rădulescu (Codin). Nu e o lucrare de originalitate; în mare parte e alcătuită din compilații; dintre care unele nu sînt totemal potrivite; iar altele nu totemal bine orinduite. Totuși, așa cum e lucrarea, se cunoaște că e scrisă de un om de inimă, care a muncit și a vrut cu tot sufletul să facă ceva. Are multe părți bune, care ar putea fi de folos, spre îndrumare, învățătorilor».⁹ Dîndu-și avizul, tot la 3 mai 1907, despre volumașul *Suflete de copii* al institutoarei Ana Codreanu, din Filiași, jud. Dolj, M. Sadoveanu semnalează, cu entuziasm, calitățile deosebite ale lucrării: «Am citit cărticea domnișoarei Ana Codreanu cu plăcere și cu surprindere. Nici nu mă așteptam să găsesc în ea lucruri atît de frumoase. La noi, literatura pentru copii e foarte săracă. Cărticea Suflete de copii este un adevărat dar, și n-am cuvinte destule de laudă pentru gingașia povestirilor, pentru simplitatea lor mișcătoare. O admirabilă carte de citire pentru băleții și mai ales pentru fetițele din școlile primare».¹⁰

Despre cartea *Cronici feminine* a institutoarei, din Tg. Ocna — jud. Bacău, Libertatea Vaian (care semna cu pseudonimul Laura Vampa), M. Sadoveanu nota (la 23 mai 1907): «Cărticea d-nei Libertatea Vaian, deși nu are deosebite

calități literare, poate fi folositoare, deci poate fi cumpărată ca premiu la școlile de fete. Cuprinde staturi cu privire la educația sufletească a femeii, cu privire la viața practică și în toate se găsește dorința de a face bine și a folosi».¹¹ Versurile lui N. Țimiraș sînt succint avizate de M. Sadoveanu, la 11 august 1907: «Cunosc volumul de versuri al d-lui N. Țimiraș. Are în el lucruri bune și socot că scriitorul ar merita să fie încurajat...».¹²

În 1908 (la 11 ianuarie), avizează favorabil *Calendarul cooperativelor române pe anul 1908*, socotindu-l bine întocmit și util pentru învățători, deși cu unele rezerve: «Țăranii nu l-ar citi cu deplină înțelegere, opinează scriitorul, din pricina limbii, plină de neologisme și de expresii curente ale noastre, dar nu ale lor».¹³

În schimb, despre cartea *Călușa stuparului* a institutorilor G. Stoinescu și N. Nicolaescu din București, M. Sadoveanu scrie un scurt referat pozitiv, laudativ: «Cartea e foarte bine scrisă. Am citit-o de multe ori, și eu singur m-am slujit de ea într-ale stupăriei. E scrisă într-o limbă bună românească și poate fi bine înțeleasă de un sătean cu carte, inteligent».¹⁴ Mărturia lui M. Sadoveanu în legătură cu această lucrare e, în totul, veridică, deoarece, la Fălticeni, scriitorul își întocmise, într-o parte a grădinii casei, o prisacă pe care o gospodărea cu pricepere!... Dealtfel, un ecou al lecturii cărții celor doi institutori bucureșteni, precum și a propriei sale experiențe de prisăcar, pare și povestirea *Prisaca de altădată*, din volumul *Cintecul amintirii*, publicat de M. Sadoveanu în 1909.

Rezoluțiile negative ale scriitorului sînt, uneori, laconice sau fără prea multe justificări, ca, de pildă, aceea în legătură cu volumul colonelului N. Boerescu despre *Cetatea Neamțului* (la 23 mai 1908) sau despre lucrarea *Carmen Sylva și România* a învățătorului Petre Danielescu (la 7 mai 1908).

Alteori, însă, avizul lui Sadoveanu e mai extins, bazat pe argumentări întemeiate, însoțite, cînd e cazul, de accente ironice!

Astfel, despre volumul *Patria* al locotenentului Tiberiu Stănciulescu, care pretindea că «opera» lui este scrisă într-o limbă hărbătească

⁹ Arh. St. București. Anul 1907, Dosar „Casa Școalelor“, Nr. 5 — «Cumpărări de cărți pentru bibliotecă», p. 119.

¹⁰ *Idem*, p. 159. N-ar fi, oare, cazul ca Editura „I. Creangă“ să reediteze acest volumaș uitat, pe baza unui astfel de referat călduros semnat de autorul *Dumbrăvi minunate*...

¹¹ *Idem*, p. 125.

¹² *Idem*, p. 252.

¹³ Arh. St. București. Anul 1908, „Casa Școalelor“, Dosar nr. 5 — «Cumpărări de cărți și reviste», p. 28.

¹⁴ *Idem*, p. 123.

și înălțătoare, « fiind singura din literatura română care tratează despre Patrie », M. Sadoveanu scrie cu ironie, la 1 mai 1907: « Cărticea Patria a domnului locotenent Tiberiu Stănciulescu, „serisă pentru gloria neamului“, nu socot să fie folositoare bibliotecilor populare ori copiilor ca premii. E scrisă într-un stil bombastic, e plină de accente false, și greșalele de gramatică, de ortografie și de punctuație se întâlnesc la fiecare pagină. Apoi școlile nu sînt cu desăvîrșire lipsite de educație patriotică, cum afirmă autorul; cartea sa nu este singura serie de această natură. Pe lingă aceasta d-l locotenent Tiberiu Stănciulescu nu dă dovadă el însuși de iubire de patrie — prin faptul că în broșura sa nu cunoaște limba românească, pe care dacă ar iubi-o și studia-o, ar cunoaște-o ! ».¹⁵

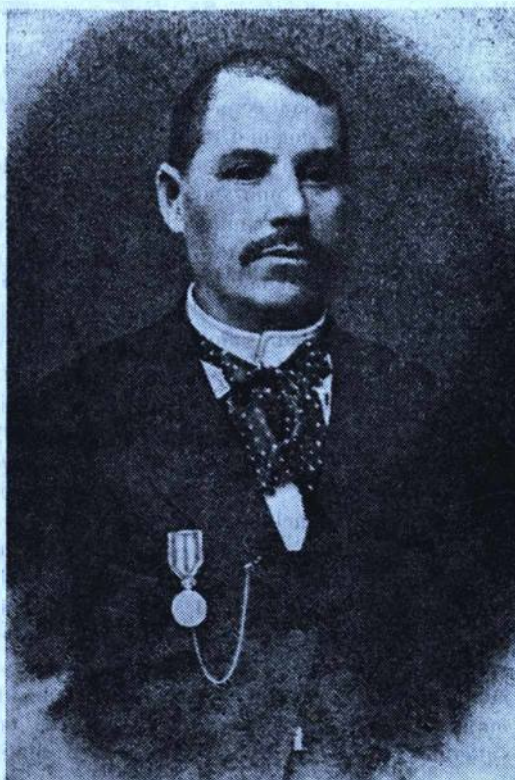
La fel de sarcastic îl « execută » M. Sadoveanu și pe învățătorul I. Pretorian, care în lucrarea *Spovedanie satească* dorea, chipurile, să arate « pacostea revoltelor satești » (!): « Spovedania satească, scrisă de un domn Pretorian, este o carte ciudată — arată M. Sadoveanu în referatul său. E scrisă într-un fel de versuri — ca acele pe care și le aruncă, unul altuia, păcălitorii și ghidușii în sate pe la petreceri. Altfel, din alt punct de vedere, socot că nu merită atenție. Pînă și închinarea de pe o pagină a volumului, pînă și cererea aceasta — sînt scrise la fel. Avem de a face probabil cu o manie — pe care autorul o pune înainte cu o mindrie deosebită ! ».¹⁶

Pe cererea învățătorului N. Brădea, din Tutova, care solicită „Casei Școalelor“ să-i tipărească lucrarea lui teatrală *Pricina sărăciei și folosul dărilor*, M. Sadoveanu opinează (la 23 mai 1908), că scrierea e departe de a fi o creație dramatică. « Pe scena unui teatru, arată M. Sadoveanu, trebuie pusă o alcătuire dramatică. Lucrarea de față nu este decît un dialog ».¹⁷ Nu peste mult timp, M. Sadoveanu va căuta să aplice în practică această indicație teoretică, atît în piesele pe care le-a scris, cît și în conducerea cu pricepere a Teatrului Național din Iași, ca director!

¹⁵ Arh. St. București. Anul 1907, Dosar „Casa Școalelor“, nr. 5 — « Cumpărări de cărți pentru biblioteci », p. 101. Rezoluția lui M. Sadoveanu are aderențe spirituale cu *Amintirile căprarului Gheorghiță*, apărută în 1906!

¹⁶ Arh. St. București. Anul 1908, „Casa Școalelor“, Dosar nr. 5, « Cumpărări de cărți și reviste », p. 30.

¹⁷ *Idem*, p. 166.

« Dl. Busuloe » — Domnu' Trandafir — « cel dintîi învățător » al lui Mihail Sadoveanu, în 1888, la Pașcani. (Fotografie reproducă din Anuarul Școlii normale de învățători „Vasile Lupu“ din Iași, 1933)

Relațiile dintre G. Coșbuc, Al. Vlahuță și M. Sadoveanu, ca funcționari ai „Casei Școalelor“, au fost amicale și pline de solicitudine. Iată și un exemplu elocvent în acest sens! Scriitoarea S. Gheorghiu (care semna cu pseudonimul D-na Smara) cere să i se cumpere de către „Casa Școalelor“ două dintre scrierile sale. La 2 aprilie 1908, M. Sadoveanu notează pe cererea D-nei Smara: « **Poemul istoric-jubiliar Stilpii de pază este o lucrare ocazională fără valoare literară** », iar volumul *Conferințe și discursuri* al aceleiași scriitoare, « **n-ar putea fi o lucrare potrivită pentru săteni!** ».¹⁸

D-na Smara nu este, însă, mulțumită de acest aviz și înaintează „Casei Școalelor“ o nouă « petiție » în care solicită să i se achiziționeze lucrările sale. De astă dată cererea este trimisă spre avizare lui G. Coșbuc, ca să-și spună, la rindul său, părerea! În referatul său, G. Coșbuc arată că, anterior, Al. Vlahuță și M. Sadoveanu au dat, după părerea lui, un aviz competent cu privire la cărțile D-nei Smara. « Se vede, scrie în continuare G. Coșbuc, că avizul lor a fost negativ, altfel nu știu de ce

¹⁸ *Idem*, p. 29.

mi s-ar cere 'și 'avizul [meu și să fiu 'Curte de Casație. Eu nici nu voiesc și nici nu îndrăznesc să trec peste avizul d-lor Vlahuță și Sadoveanu, îndreptându-l ori contrazicându-l. Răspunsul meu este acesta: avizele date.»¹⁹

Activitatea de referent al „Casei Școalelor” îndeplinită de M. Sadoveanu ne oferă câteva date interesante despre lecturile «obligatorii» ale scriitorului în acei ani, precum și «reacțiile» sale de moment la contactul cu lucrările citite! Notațiile sale de lector pot fi, în genere, apreciate ca un «mini-jurnal» de lectură, completînd, pe alocuri, paginile memorialistice tirzii și devenind, astfel, utile pentru o mai bună cunoaștere a vieții și a formației culturale a marelui nostru prozator.

La începutul anului școlar 1908–1909, și anume în noiembrie 1908, pe baza deciziei ministrului Spiru C. Haret, cercurile culturale își reiau activitatea. Abia acum începe M. Sadoveanu să-și exercite și funcția de inspector controlor și conferențiar la cercurile culturale!...

Rapoartele înaintate de M. Sadoveanu conducerii „Casei Școalelor” pentru a relata modul cum și-a îndeplinit această îndatorire jalonează nu numai itinerarul inspecțiilor sale din noiembrie 1908, pînă în martie 1910, ci și numeroase aspecte interesante referitoare la participarea eficientă a scriitorului la buna îndrumare și desfășurare a cercurilor culturale în acea vreme.

Să amintim, în prealabil, localitățile vizitate de M. Sadoveanu, în calitate sa de inspector-conferențiar al cercurilor culturale: Coțatcu—Rîmnul Sărat (la 16 noiembrie 1908), Răcăciuni—Bacău (la 23 noiembrie 1908), Pîșca-Covurlui (la 7 decembrie 1908); Valca Glodului—Suceava (4 ianuarie 1909); Baia—Suceava (1 februarie 1909); Dolhasca—Suceava (8 februarie 1909); Vinători—Neamț (15 februarie 1909); Roșcani—Botoșani (1 martie 1909); Elisabeta Doamna—Roman (22 martie 1909); Proboatești—Dorohoi (3 mai 1909); Pâncești Dragomirești—Roman (31 mai 1909); Mircești—Roman (2 decembrie 1909); Huși—Suceava (10 ianuarie 1910); Hunulești—Neamț (17 ianuarie 1910); Basarabi—Botoșani (14 februarie 1910); Erbiceni—Iasi (21 februarie 1910); Locusești—Suceava (28 februarie 1910); Săbăoani—Roman (3 martie 1910); Barticești—Roman (7 martie 1910); Tătărești—Suceava (7 martie 1910); Vinători—Neamț (21 martie 1910).

¹⁹ *Idem*, p. 2.

Deci, în decurs de trei ani școlari, M. Sadoveanu a controlat și îndrumat 21 de cercuri culturale, din 9 județe, ceea ce dovedește că funcția sa la „Casa Școalelor” n-a considerat-o defel ca o simplă sinecură!... Dealtfel, rapoartele sale — ample —, mustind de notații concrete, clare și precise, pline de observații juste și de sugestii curajoase în vederea luării, de către forurile centrale, a unor măsuri organizatorice corespunzătoare pentru îmbunătățirea desfășurării activităților extrașcolare ale tîmpului — dau o pondere și mai mare de valabilitate acestei aserțiuni!²⁰

M. Sadoveanu își începe, așadar, acțiunea de control și îndrumare a cercurilor culturale la 16 noiembrie 1909, vizitînd cercul de la Coțatcu—Rîmnul Sărat. La această inspecție, el era însoțit de prietenul său Șt. O. Iosif, încadrat de curînd (la 23 octombrie 1908)²¹ și el la „Casa Școalelor”, pe un post de Inspector-conferențiar la cercurile culturale.²²

Iată, în continuare, relatarea lui M. Sadoveanu în legătură cu acest prim contact al său cu un cerc cultural de pe atunci: «La 16 noiembrie 1908, cerc la Coțatcu (cercul cultural Jldeni), în Rîmnul-Sărat. Găsese pe oameni grămădiți într-o magherniță scundă și sărăcăcioasă; o căldură cumplită se împrășteie de la o sobă de tablă, în care, prin cele două uși care dau amîndouă afară, spulberă vîntul... Un învățător suplinitor, G. Nicolescu, vorbește despre Războiul pentru neatîrnare și progresele pe care le-a făcut țara noastră sub domnia mării sale Regele, rostește o cuvîntare slabă, nu găsește expresia, întrebunțează neologisme pretutindeni. După ce sîrșește — oamenii ascultă corul copiilor lor. Pe urmă intru în vorbă eu ei, despre vreme, despre anul de lipsă — și, pe nesimțite, din vorbă în vorbă, trec la chestia învoielilor agricole. Aflu cu mirare că, deși oamenii se învoiesc și lucrează pe moștile vecine, nici nu știu că s-ar fi întocmit o lege nouă a învoielilor agricole. Ei știu tot de legea veche;

²⁰ A se vedea rapoartele lui M. Sadoveanu: Arh. St. București. Anul 1908, „Casa Școalelor”, Dosar nr. 143 și Anul 1909, „Casa Școalelor”, Dosar nr. 139, precum și *Anuar. Activitatea „Casei Școalelor” pe anul 1909–1910*, București, 1914, pp. 180–184.

²¹ Arh. St. București. Anul 1908, „Casa Școalelor”, Dosar nr. 143, p. 36.

²² *Idem*. Anul 1909, „Casa Școalelor”, Dosar nr. 139, pp. 41 și 492.

toată lumea le-a spus că „tot eu mai-nainte merge“... Stau de vorbă cu gospodarii despre puțința de a se întemeia o obște și la Coțateu. E nevoie de pământ de sămănătură (oamenii au numai vii) și imășurile lipsese cu desăvîrșire. Cercetînd, după sfat, pe cîțiva gospodari și interesîndu-mă de vite — îmi mărturisese preotul, îmi mărturisese și fruntașii, că în sat la ei nu se află nici o vacă cu lapte. N-are nici preotul. Vreo cîțiva fruntași țin cîte o capră. Copiii cresc fără să cunoască gustul laptelui! Vorbînd cu mine, oamenii ușor înțeleg că ar fi bine să se unească, ca să ia în arendă o moșie de aproape, a Eforiei; îi mai scapă de nevoi; dar pricep, vorbind cu ei, că lipsește conducătorii. Preotul este un om moale, lipsit cu desăvîrșire de ideal, iar învățătorul, suplinitor, cu școală normală neisprăvită, seamănă cu părintele său, preotul!... Sfirșesc ședința publică cu o cetație a unei bucați, tipărită în „Răvașul Poporului“, și oamenii ascultă cu deosebită luare-aminte.²³

Însemnările de inspecție ale lui M. Sadoveanu, citate mai sus, par un fel de introducere la «lumea» *Bordeienilor*, publicată în 1912!...

Dealtfel, unele imagini rămase scriitorului în memorie din raportul amintit, M. Sadoveanu le-a transplatat în partea de început a povestirii *Neîncredere*, care face parte din volumul *Un instigator*, apărut tot în 1912: «Găsim pe învățători și pe săteni strînși la sfat, într-o odăiță scundă, într-o căldură înăbușitoare. Apoi s-a ridicat un învățător și a vorbit despre vremurile cele vechi și despre așezarea și orînduirea noastră de azi.»²⁴

În partea a doua a povestirii *Neîncredere*, M. Sadoveanu ne aduce în planul literaturii fapte de viață și vorbe de ale sătenilor care i-au provocat o profundă zguduire sufletească în urma vizitării cercurilor culturale, în calitatea lui de inspector conferențiar. E vorba de trista istorie a unor săteni cărora boierul le-a închis, în mod samavolnic, un drum vechi care lega satul lor de Botoșani și care se zbat, în van, să dobîndească dreptate de la autoritățile timpului!... Punctul inițial al povestirii îl găsim în raportul amintit mai sus, înaintat de M. Sadoveanu conducerii „Casei Școalelor“, la 21 septembrie 1909. Acolo, scriitorul arată că, la cercul

cultural de la Prisca-Covurlui, un sătean i-a spus cu amărăciune: «pentru săteni nu-i dreptate niciodată» și apoi l-a întrebat cu «oarecare îndirjire»: «De ce Statul acesta se poartă cu nedreptate față de noi? De ce 'unora, boierilor, le-a dat proprietate cu mîile de fălci, și nouă, țărănilor, ne-a dat numai două, trei fălci?» Și, în continuare, M. Sadoveanu relatează că, la 1 martie 1909, la cercul cultural din Roșcani — Botoșani, cerînd lămuriri localnicilor care se plîngeau și ei că nu există dreptate pentru țărani, un bătrîn i-a povestit următoarele: «Iaca, de cînd i-a așezat Ștefan Vodă pe pămînturile acelea, a fost drum bătut de la moșia lor pînă la șleahul Botoșanilor, pe moșia Liteni. Iar acum, de cînd a venit proprietar la Liteni domnul Crupenschi, a oprit și a arat drumul. Și satul Roșcani e între ape; drum spre Botoșani, lesnicios, altul nu este; ș'acum din această pricină rămîne un sat închis și sărăcit. Sînt dovezi, sînt acte vechi, sînt mărturii, drumul e însemnat pe hărți!... Au reclamat oamenii, la Minister, a venit un inspector, a mai venit unul, și cum au venit, așa s-au dus: dreptate nu li s-a făcut!... „Acu ce să faci? Este, domnule, dreptate?“ M-am simțit umilit, foarte umilit, de asemenea sfîrșit al unei ședințe de cerc cultural. „Apoi cu sănătate!“ au zis oamenii, și au ieșit dînd din cap, ca și cum vedeau că nici la mine n-au nimica de nădăjdut». Și, la sfîrșit, concluziv, M. Sadoveanu scrie cu durere: «La cercurile culturale, domnule Administrator, și noi și învățătorii sîntem chemați să lămurim oamenii adevăruri. Dar se pare că nu poate fi un adevăr mai elementar decît acesta: împlinirea legii într-o țară liberă!... Noi rostim neconținut: „Cînd te nedreptățește cineva, nu pune mîna pe cuțit, ori pe biță, ci urmează legea, cere dreptate, și dreptate ți se va da“. Dar sînt multe împrejurări cînd rămîi fără răspuns, cînd oamenii îți dovedesc că au cerut dreptate și nu li s-a făcut!... Ș'acestea sînt lucruri, care compromit multe din îndemnulurile bune și din adevărurile mari pe care sîntem chemați să le împrăștiem în popor!».²⁵

În *Anii de ucenicie*, M. Sadoveanu arată că, după răscoalele țărănești, la cercurile culturale, nu era permis să li se vorbească sătenilor despre chestia pămîntului. «Însă acesta era unicul

²³ *Idem.* Anul 1909, „Casa Școalelor“, Dosar nr. 139, p. 492.

²⁴ M. Sadoveanu, *Opere*, Vol. V, E.S.P.L.A., București, 1956, p. 301.

²⁵ Arh. St. București. Anul 1909, „Casa Școalelor“, Dosar nr. 139, p. 494.

Mihail Sadoveanu —
marele luptător pentru
pace.

subiect asupra căruia țărani ar fi poftit să se audă vorbindu-se. Asta-i marca suferință a populației rurale: lipsa de pământ.»²⁶ La această concluzie a contribuit, negreșit, și contactul scriitorului cu țărănimea, pe care a cunoscut-o în calitate sa de inspector al cercurilor culturale. Dealtfel, în rapoartele sale către administrația „Casei Școalelor“, M. Sadoveanu n-a căutat defel să treacă sub tăcere această problemă! Astfel, el atrăgea atenția că la Erbiceni — Iași, învățătorul conducător al cercului cultural i-a declarat că sătenii refuză să se adune, la școală, pentru ședința publică, și își închipuia că pricina sint răscoalele țărănești din 1907. «Înainte vreme — zice d-sa — veneau oamenii cu drag. Acum nu vin, căci la răscoale au fost batjocoriți, bătuți și schingiuiți. Lor le trebuie pământ! Ce-au să le spună învățătorii? » Adunați, apoi, la consfătuire, «cîțiva oameni au prins a vorbi de nevoile lor. „Pământ le trebuie, n-au pământ!“ În adevăr, la Erbiceni oamenii au foarte puțin pământ!»²⁷

²⁶ Mihail Sadoveanu, *Op. cit.*, p. 294.

²⁷ Anuar — *Activitatea „Casei Școalelor“* pe anul 1909—1910, București, 1914, p. 180.

Participarea, la 17 ianuarie 1910, la cercul cultural de la Humulești—Neamț, i-a lăsat lui M. Sadoveanu amintiri de neșters. Iată ce consemna el, în această privință, în raportul său: «La Humulești... am vorbit sătenilor despre Ion Creangă. Era nevoie acolo să vorbesc despre Creangă, și știam aceasta. Se adeverea aici vorba cărții sfinte că „proroc în țara lui cîste nu are“. În Humulești, Creangă era mai întîi un răspopit, care și alte ticăloșii mai făcuse în viața lui. Scriitor, om mare, ce-i asta? Doar Ion Creangă a fost feciorul lui Ștefan al Petrii Ciubotarul, și s-a răspopit! Nu-l știe tot satul? Împotriva acestei prejudecăți am vorbit, avînd tot satul aproape, în trapeza bisericii... Am arătat cine a fost Creangă, și ca să arăt asta, a trebuit să lămuresc ce-i acela un scriitor. Această chestie de estetică am izbutit s-o expun sătenilor de la Humulești, arătînd că *darul* de a face cîntece, de a scrie istorii și pilde, tot de la Dumnezeu e dat... După această cuvîntare intra reabilitarea celui care a fost Ion Creangă față de humuleșteni, studentul Vasile Todicescu, sucevean, un interpret minunat al lui Creangă, a citit dialectal, din *Amintiri* și *Povești*. A fost strașnic succes: și oamenii au căutat și au adus pe citeț și după-amiază în mijlocul lor, ca să le mai spuie de pe cartea lui Ion Creangă. Abia în ziua aceea au înțeles oamenii din Humulești cine a fost feciorul lui Ștefan al Petrii Ciubotarul.»²⁸ În scrierile sale, M. Sadoveanu va reveni, de cîteva ori, la evocarea acestei întîmplări din Humulești lui Ion Creangă. Ca, de pildă, în comunicarea intitulată *Comemorarea lui I. Creangă*, pe care M. Sadoveanu a făcut-o, la 1 aprilie 1938, la Academia Română, sau în conferința *Despre Ion Creangă*, ținută în 1951, în care, printre altele, spunea: «Eram în acea vreme tînr și destul de naiv. Încredințat că pot să restabilesc în satul său de baștină bunul renume al unui mare înaintaș din năcîjita noastră breaslă, am luat cuvîntul în biserică la sfîrșitul liturghiei și am dezvoltat propoziția: „Proroc în patria lui cîste nu are“. Am vorbit cu entuziasm și am căutat să lămuresc că Ion Creangă de la Humulești a fost un ales dintre cei puțini. Acuma sint bine încredințat că n-am convins pe nimeni dintre cei ce trebuiau convinși...»²⁹

²⁸ *Idem*, p. 182.

²⁹ Mihail Sadoveanu, *Evocări*, E.S.P.L.A., Buc., 1954, p. 97.

Fuziunea dintre Mihail Sadoveanu — scriitorul — și Mihail Sadoveanu — inspectorul cercurilor culturale — a fost deseori perfectă! Rapoartele sale ne dezvăluie fragmente de viață expuse în stilul bine cunoscut al scriitorului, iar în scrierile sale literare au migrat fragmente și notații din rapoartele sale!... Rapoartele lui M. Sadoveanu conțin, adesea, scurte și pregnante caracterizări ale oamenilor întâlniți de scriitor la un cerc cultural sau altul. Iată un exemplu în acest sens: preotul din Răcăciuni—Bacău, serie M. Sadoveanu, e un om rău, căci a împușcat doi porci ai unei vădane, care «intraseră în curtea lui și după această faptă s-a dus să slujească Sfânta liturghie»³⁰ Acest popă hain nu poate, oare, să fie inclus în galeria personajelor sadoveniene, din care fac parte popa Tărăboi și popa Manoil din volumul *Crișma lui Moș Precu*?!...

În rapoartele sale, M. Sadoveanu nu dă simple informații despre cele constatate pe teren. Generalizările parțiale sau concluziile finale de sinteză sînt, mereu, prezente. Iată, de pildă, cum își încheie M. Sadoveanu raportul său anual de vizitare a cercurilor culturale din noiembrie 1908, pînă în septembrie 1909: «Tree peste lucruri de amănunt în ceea ce privește mersul cercurilor culturale, și mă opresc mai ales asupra acestor două lucruri importante: pregătirea subiectelor — și limba în care se rostesc cuvîntările. Aproape totdeauna, în adunările sătenilor, iese la iveală o chestie care trebuie lămurită: chestia pămîntului. Învățătorul de obicei arată că pămîntul trebuie lucrat ca în țări străine, unde oamenii cultivă ogrorul așa și pe dincolo și trăiesc în fericire! Un sătean se ridică atunci și întreabă: „Apoi, domnule, dacă trăiesc bine pe-acolo, de ce umplu lumea nemții și vin și pe la noi?“ Ce răspunde învățătorul? De multe ori nu răspunde nimica. Dacă întrebarea a fost rostită în fața unui inspector comunal, autoritate, acesta se înערuntă și se supără; ba uneori s-a întimplat să amenințe cu pumnul și să strige: „Așa sinteți voi, colțoși! Las'că vă aplic eu legea!“ Afară de aceasta, se ivesc chestiuni ușoare: nedumeriri asupra legii învoielilor, o întrebare asupra unei moșteniri, asupra unei împărțiri de pămînt. Ce face învățătorul care trebuie să știe toate?... Am întâlnit învățători cari nu cunosc deloc noua

lege a învoielilor agricole; și numai Dumnezeu știe cît de mare însemnătate are azi cunoașterea măcar a acestei legi!

E nevoie prin urmare ca cel care vorbește să aibă pregătire îndestulătoare.

Asupra limbii în care se exprimă cuvîntătorul, cred că nu mai este nevoie să stăruiesc. Lucrul e prea de înțeles, de la sine! Amintesc numai nevoia curatei vorbiri pentru că prea de multe ori învățătorul și întru aceasta nu e pregătit, și vedem fecior de țaran, vorbind sătenilor lui limba școlii și-a țărgurilor — neizbutind să găsească cuvîntul adevărat, și punînd neologismele ici și colo, ca pete murdare pe-o haină curată. În afară de acestea, cred că iarăși trebuie să insistăm — dînd instrucții nouă — asupra recomandației care s-a dat: să se trateze în cercuri acele subiecte care răspund unei nevoi locale. Cred apoi că același subiect poate fi deslășurat de același învățător, meșter la vorbă, în mai multe locuri, întrucît corespunde unei nevoi, căci activitatea cercurilor nu trebuie s-o judecăm după numărul mare de subiecte foarte diverse tratate în adunări și după numărul mare de cuvîntări — așa cum se silesc a orîndui unii domni revizori. Activitatea cercurilor trebuie să aducă folos real, puțin, dar sigur. Mai bine să vorbească puțini învățători, dar buni, decît mulți, dar fără chemare și tragere de inimă! Cei fără talent și fără tragere de inimă care-și fac în silă datoria, nu numai că n-aduc folos, dar strică». ³¹

Aceste idei au devenit pentru M. Sadoveanu un fel de *program* personal în munca sa de orientare a activității cercurilor culturale inspecțate, sau în expunerile sale la diverse ședințe la care a asistat în acel timp. Astfel, la consfătuirea ținută, la 5 februarie 1909, la „Casa Școalelor“, în legătură cu controlul și îndrumarea cercurilor culturale, M. Sadoveanu, luînd cuvîntul, a arătat, printre altele: «Unii conferențieri nu-și pregătesc din vreme conferința. Deși înserși în programul zilei să vorbească, nu vorbesc, sau vorbesc cu totul superficial, seuzîndu-se: „Nu sînt pregătit, n-am putut“, cuvinte care au devenit formulă». «Conferințele să fie cît mai scurte și pe unde se poate chiar transformate în convorbiri cu sătenii, ilustrate cu exemple practice, lesne de controlat.»³² Iar în august 1909, participînd la conferințele generale ale învățătorilor din județele Fălțiceni,

³⁰ Arh. St. București. Anul 1909, „Casa Școalelor“, Dosar nr. 139, p. 495.

³¹ *Idem*, p. 496.

³² *Idem*, p. 1.

În vorbirele către popor în "cercurile culturale", domnia invitatilor vor trebui să se absoarbă subiectele din promisiunea ciclului.

A. Istorie.

- a. Trăirea Românilor vechi (vremuri de neam, lupte cu străinii, viața socială, păstrarea credinței ș.a.).
- b. Unlele de bătaie naționale, ca Unirea, 10 Iulie, ș.a.
- c. Războiul pentru independență. Domnia regelui Carol I.
- d. Ștefan cel Mare.
- e. Mihai Viteazul.
- f. Unirea Țărilor.

B. Economie.

- a. Înzădăritul vitelor de muncă
- b. Albul.
- c. Bădăritul de muncă
- d. Grădinițele de gospodărie. Culturile florilor, plante din aceste grădini
- e. Cultura porumbului, rațional, cum fac alți neamuri
- f. Plante furagere.
- g. Grădini de fructe. Căpșoare sistematice.
- h. Păsările.
- i. Lăptărie. Te

Manuscris M. Sadoveanu, donat de I. Cremer Direcției Generale a Arhivelor Statului, unde se găsește înregistrat sub nr. 9680/1977.

Iași și Vaslui, M. Sadoveanu, luând cuvântul pentru a clarifica problema conducerii ședințelor publice ale cercurilor culturale, a dezvoltat aceleași idei, însă mai ample și mai sistematice.³³

Preluând, în 1910, direcția Teatrului Național din Iași, M. Sadoveanu renunță treptat la activitatea sa de inspector al cercurilor culturale, deși este încă prezent la unele manifestări ale acestora pînă la sfîrșitul anului.

Legăturile lui M. Sadoveanu cu administrația „Casei Școalelor” s-au concretizat însă și pe altă cale: redactarea de cărți pentru bibliotecile populare sau pentru cele ale învățămîntului secundar ș.a. Iar opiniile sale despre rolul și importanța cercurilor culturale le va prezenta scriitorul și în diferite articole ocazionale, intitulate chiar *Cercurile culturale* (în „Cumpăna”, an, I, nr. 13, din 10 febr. 1910, p. 107 și în volumul omagial *Lui Spiru Haret*, București, 1911, p. 990).

Indicațiile lui M. Sadoveanu în vederea îmbunătățirii activității cercurilor culturale au fost, deseori, preluate în totul de forurile de conducere ale „Casei Școalelor”, fiind incluse direct în circularele oficiale. Așa s-a procedat, de pildă, cu textul din facsimilul de mai sus, care a devenit parte componentă a Circularei oficiale Nr. 2972, Seria F, din 10 octombrie 1908, adresată de Ministerul Instrucțiunii Publice către inspectorii și revizorii școlari.³⁴

Se cuvine, ca atare, să se acorde toată atenția acestei etape de tinerețe a vieții marelui nostru prozator, cînd el și-a îndeplinit cu mult spirit de răspundere îndatoririle sale de inspector-conferențiar al cercurilor culturale, în cadrul „Casei Școalelor”.

I. CREMER

³³ Idem, p. 497.

³⁴ Arh. St. București. Anul 1908, „Casa Școalelor”. Dosar nr. 143, p. 16.

Pius SERVIEN

«Trebuia să am la îndemână și cărțile mele românești»

FILE DE JURNAL (IV)

15.5.56

Să fiu îmbrăcat bine, și să tac. Să nu fiu neplăcut cu nimeni; dar să nu caut să fiu plăcut. Ca la zoo.

Să fac numai ce am poftă, și aceea s-o fac fără altă timiditate. Cum mingii un cline, sau umblu călare.

Să lămuresc ce vreau, cu paul [*sic !*] ca cu gonseth [*sic !*], în scris, scurt în modul cel mai politicos și plăcut.

Cu încetul, să mă despart de tot ce nu-mi priește; să mă ocup numai de ce îmi convine.

30.5.56

Azi ies la pădure cu ei doi. Azi trebuie să tac în toate.

The other ship is sinking. De acum, pot vedea prin scrisori — cit mai liniștite și fără părtinire. Să amintesc ce se vede.

Deci, azi, nici o vorbă. Un aer plăcut.

Una din ipoteze este că îi face plăcere să o ție mereu în două ape, să se joace cu mine, să mă turbure etc. Îi pot face această plăcere numai prin scrisori; dar așa va plăti prețul, ceea ce face or îl va face pe față, or va înceta.

Cît despre mine, este o școală de tăcere și liniște. E foarte greu, seara întors acasă. Așa era în primele zile la liceul Lazăr, cînd eu, noul castor, mă întorceam după o zi cînd avusesem o față liniștită. Ce puteam acum 43 de ani, nu pot acum? Lozinca astăzi: ține-te bine, Șerbane, și taci.

Fiecare zi cu lozinca sa. Azi: tăcere, aer liniștit și plăcut.

Cu timpul, o să mă descurc.

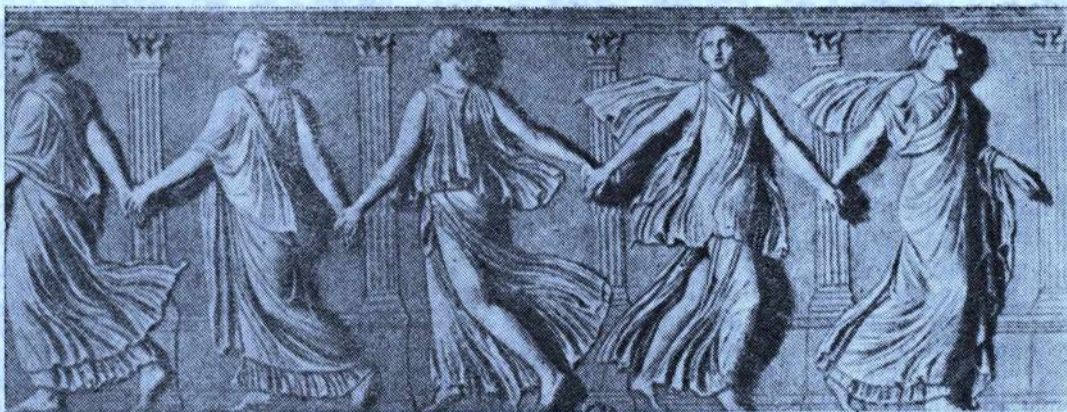
14.1.57

Nici un „tratament“ — fără voia mea. Să înghiți „calmante“ etc. — înseamnă să-mi dezechilibrez controlul de sine, adică totul. Aceleași calmante. dintotdeauna: stele etc.

Nu mai vreau să am de a face cu oameni inteligenți ca mine, doar ca niște unelte, informatori etc. Și nu pentru deciziile pe care trebuie să le iau. Să rămîn totuși politicos, să tac etc. Poți să te folosești cu bun simț de unealtă.

Cu al doilea medic. Trebuie să scot de la el cît mai multe informații. Și nu să-l corectez.

Există 1) Crizele. Mă aflu în necunoscut și citeodată sint obligat să primesc o rețetă. 2) «Tratamentele». În privința asta am timp. Numai de mine depinde să fac rețeta definitivă.

15.3.58

De era legea altfel (s.ex., cred, ca a română) or de îl recunoșteam mai pe urmă avea ea puterea paternă. De el, bine că e în viață, și are, 50%, însușirile mele (altfel, nici n-aș avea vreo datorie).

Am făcut ce am putut, și chiar de nu s-ar face apelul acum — tot mai am timp 1) judecata l-a nu mi-a fost notificată 2) la 15 lune, va fi o nouă posibilitate de apel.

Așa fiind — și se puteau întâmpla alte mai grele, sănătate rea or trai rău pentru el — am avut trei congestii cerebrale luptînd pentru el (și cu mare pericol pentru operă, pentru ceilalți copii, îndeosebi M. lipsit atîta de mine — încît mi-am făcut, cu ea — mai mult decît datoria M.

Acum, cunctator. Să trăgănesc și să mai văd ce se întâmplă. Nu e nici o grabă — decît aceea de a mă întări, de a mă îndepărta de ultima congestie — de a mă întări și față cu lumea, făcînd cît mai repede cele de făcut (Artist, muzica etc.).

Cît despre păcătoșii dimprejur, să nici nu mai murdăresc gîndul cu ei, între ei și mine nu e o punte.

Acum, să mă plimb, gimnastică, Luvru. Să nu mai vorbesc de acestea. Să mă imputernicesc pe îndelete. Să îmi adun prietenii împrejur, să le scriu.

Să mai compun muzică. Să imprim o carte nouă etc. (să o anunț numai în cîteva luni, copyright 38) Veselie și pace. Și poate să mai scriu. Să am tot mai în ordine manuscrisele.

15.3.58

Ce îmi spunea Paul, că cu capul meu nu se teme pentru mine, e adevărat și despre Ω. Cum va ajunge la școală, va afla de numele meu, care e și al său.

Dar eu trebuie să păstrez putere și viață pentru opera mea — în deosebi, să nu cadă în mîinile păcătoșilor J. Trebuie să fie apărută și prin partea Brigitei, și să las partea sufletului, lui λ.

Acum, să mă internez și rămînînd aproape de Louvre. Acolo sunt gînduri bune, și parc și fluvii alături.

Pe ce imprim, și nu las atîta viață trăită să rămîie în manuscrise, cu riscuri de revoluții locale or de război peste tot, pe ce voi fi mai liniștit.

Pentru a mă liniști, pot imprima din nou, s. ex. 1955. E a mai bună doctorie.

Și toate cele manuscrise să fie în bună ordine. Copilul ce-l va naște Brigita e făcut cu mine. Să mă grăbesc să îl recunosc la un notar.

Și să nu uit — prea am băut numai apă — cîte un pic de Banyub or Muscat de Samos etc. Ieri eram din nou gata să leșin. Să mă ajut și așa, e leac vechi al omenirii. Or *Asti Spumante*.

17.4.58

Să fac ce îmi priește. Să nu mai întreb pe nimeni; însă cît mai tăcut și politicos.

Să nu mă grăbesc.

Să mă plimb pe cîmp și la mare, gîndind la ale mele.

Observ că în ani de zile, cu atîtea femei, și mult — am avut numai două momente grave, și într-un timp cînd sufeream mult, despre Paul. Fără această turburare adîncă, și de mă plimb mult la cîmp, poate că nu se va mai întîmpla. Îmi trebuie modele multe și diferite.

Trebuia să am la îndemină și cărțile mele românești. Și să imprim alte noi. Și muzica.

Pot să mă duc și la P. de nu mai îi vorbesc ei nici odată, nu o privesc, îi las răspunderea scenelor ce le face și dacă lui nu îi promit nimic, spre a nu spune lucruri ce nu îmi stau în putere.

Trebuie să îmi măresc tot mai mult sănătatea și puterea.

Ca Mōwe: o las să se poarte cum îi place. Mă mulțumesc să observ, să glumesc. Mă obosesc cît mai puțin. Traducerea o corectez singur. De se poate, să o revadă și alții (alte fete etc.).

15.12.58

Nu am o datorie față de nimeni să mai trăiesc mult sau puțin, dar numai să fie toate în ordine, cum aproape sunt, la moartea mea, cînd va fi. Cum am trăit pînă acum, cu același mod de a fi, așa și de-acum înainte. Am învățat ceva și anul acesta, și chiar și în ultimele zile, să nu-mi doresc orele, chiar fie și generozitate sau „curtoazie“. E vremea să fiu hotărît în ordinele ce-mi dau, și trebuie să nu se clinească de hatîrul unora.

(Text ales și stabilit de Artur SILVESTRI)

Pictură de Braque

Robert de FLERS

«...această țară
lăsînd mult în
umbră
ospitalitatea
Scoției.»

RAPORTURILE LITERARE ȘI DIPLOMATICE ale lui Robert de Flers (1872—1927) cu România sînt bine cunoscute atît din articolele,¹ studiile și traducerile² din opera sa,

¹ Menționez cîteva dintre ecourile creației lui Robert de Flers în România: 1. Octav Doljan — *Michete de Robert de Flers și G. A. de Caillavet* în „Viața literară și artistică”, 1, nr. 10, 1907, pp. 78—79 (*Cronică dramatică*); 2. G. Metaxa - Dors — *Amorul veghează, comedie de Robert de Flers și G. A. de Caillavet, traducere de Dimitrie Anghel* în „Ordinea”, 2, nr. 382, 1909, pp. 1—2; 3. *Cum ne cunosc francezii* în „Noua revistă română”, 7, nr. 24, volumul 9, 1911, p. 454 (*Insemnări*); 4. Petronius (Grigore Tăușan) — *Robert de Flers* în „Viitorul”, 9, nr. 3035, 1916, p. 1 (*Note*); 5. *Teatrul lui Flers și Caillavet* în „Rampa nouă ilustrată”, 1, nr. 317, 1916, p. 1; G. Șerban Bascovici — *Amorul veghează de Robert de Flers și Caillavet* în „Literaturul”, 26, nr. 18—19, 1918, pp. 8—9. (*Cronică teatrală*); 7. *Teatrul Flers și Caillavet. Definiția operei de către înșiși autorii* în „Rampa nouă ilustrată”, 2, nr. 352, 1918, pp. 1—2; 8. C. Gerota — *Din teatrul lui Robert de Flers* în „Preocupări literare”, 7, nr. 12, decembrie 1942, pp. 639—640. (*Comedia Un om de treabă, în colaborare cu Caillavet*); 9. Tudor Arghezi — *Robert de Flers și Armand de Caillavet — Primerose* în *Scrieri. [Volumul] 28*. [București], Editura „Minerva”, [1975], pp. 213—216; 10. Tudor Arghezi — *Robert de Flers și Francis Croisset — Năzdrăvăniile vinului* în *Scrieri. [Volumul] 28*. [București], Editura „Minerva”, [1975], pp. 262—263.

² Semnalez unele din traduceri apărute în presă, cit și pe cele în volum: 1. Octavian Crismariu — *G. A. de Caillavet și Robert de Flers — Amorul veghează* în „Tribuna poporului”, 11, nr. 266, 1907, pp. 2—5; 2. G. Dimi-
triu-Șoimu — *G. A. Caillavet și Robert de Flers — Mi-
quezza*, în „Idealul nostru”, 1, nr. 2—3, 1911, pp. 37—41
și nr. 4, p. 58; 3. [Alexandru Cobuz] — *Robert de
Flers și G. A. de Caillavet — Măgarul lui Buridan* —
în „Revista ilustrată”, 2, nr. 7, 1909, pp. 11—13; 4. Jocu-

cît și din cele două cărți³ privitoare la misiunea pe care a avut-o la noi în timpul primului război mondial.

Se știe că, în răstimpul 1916—1919, Robert de Flers a fost în permanență alături de armata română și a îndeplinit în chip ireproșabil toate ordinele și misiunile ce i-au fost încredințate.

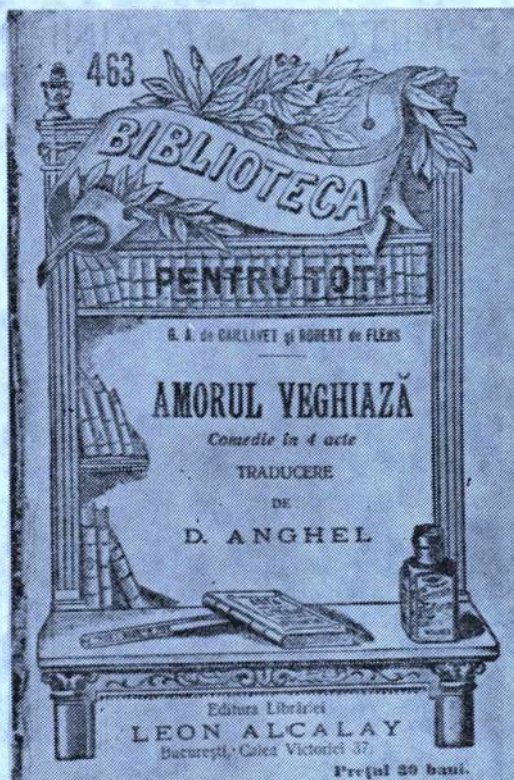
Nu întimplător istoricul literar Olimpiu Boitoș într-o contribuție⁴ a sa, mărturisea: «Eroismul lui Robert de Flers a fost răsplătit de patria lui. Pentru el s-a călcat o tradiție, căci, fără a fi diplomat de carieră, a fost numit ambasador al Franței în țara noastră, iar Academia Franceză, alegîndu-l printre membrii ei, a ținut seama fără îndoială și de activitatea lui din timpul războiului».

Momentul cel mai semnificativ din întreaga sa activitate desfășurată ca atașat la Statul Major al armatei ruso-române îl constituie, de bună seamă, călătoria, cu avionul, plină de peripeții, de la Iași la Salonic și înapoi. La Salonic are convorbiri cu generalii Franchet d'Esperey și Berthelot. Aceste convorbiri au fost, după cum se știe, hotărîtoare pentru des-

rile de dragoste și de bridge de Robert de Flers și G. A. Cailavet în „Rampa nouă ilustrată”, 1, nr. 317, 1916, pp. 2—3. (Scenă); 5. Robert de Flers — Nașterea lui Washington în „Constituționalul”, 10, nr. 2961, 1899, p. 2; 6. Robert de Flers — Psihologia antracului, în „Rampa nouă ilustrată”, 1, nr. 317, 1916, pp. 2—3, (Schifă); În volum: G. A. Cailavet și Robert de Flers — Amorul veghează. Comedie în patru acte. Traducere de D. Anghel. București, Editura Librăriei „Universale” Alcalay et Comp., [1909]. (Biblioteca pentru toți nr. 463—463 bis).

* Robert de Flers — Sur les chemins de la guerre (France—Roumanie—Russie). Paris, Pierre Lafitte, 1919, 262 p.; La Petite table. Souvenirs de Roumanie (1917—1919) Paris, „Flammarion”, 1920, 252 p. Mai amintim și Robert de Flers — Les Serbes en Dobroudja, avec une notice par Clarnet. Iassy, 1917, 32 p. De asemenea, menționăm și ecoul acestor cărți: Emmanuel Chaumié — La Belle aventure de Robert de Flers. Russie — Roumanie (février—mars 1918). Préface par Jean Giroudoux. Paris, F. Didot, 1929; Comte de Saint Anlaire — L'Héroisme de Robert de Flers in Paroles franco-roumaines. Discours et articles. Recueillis et publiés par un Comité. Bucarest, imprimerie Sococ et C.o.S.A. 1930, pp. 44—48; Nicolae Iorga — Un oaspete francez în Războiul nostru în note zilnice 1916—1917. Vol. I—II. 2. Cralova, „Ramuri”, [1922], p. 272, (Robert de Flers); C. Krupenski] — Robert de Flers — Sur les chemins de la guerre (France—Roumanie—Russie) în „Convorbiri literare”, 52, nr. 7, iulie 1920, pp. 453—455.

* Olimpiu Boitoș — Robert de Flers, erou de epopee românească. Din discursul de recepție la Academia Franceză al d-lui Louis Madelin, în „Convorbiri literare”, 64, nr. 9, septembrie 1931, pp. 716—724.

tinul românilor. Succesorul lui Robert de Flers la Academia Franceză, Louis Madelin, referindu-se, în discursul său de recepție, la acest episod, afirma fără emfază: «El sosește acolo, vede pe generalul Franchet d'Esperey, pe generalul Berthelot, gata să vină în România ca să-și preia rolul strălucit de mare sftinic militar. Și, tremurînd de nerăbdare, viitorul coleg se urcă din nou într-un avion și zboară, iarăși, pe deasupra liniei inamice, spre Iași. După zece ceasuri, avionul cade la pămînt într-o aterizare forțată. E o minune că Robert de Flers se află viu. Nesciind dacă se găsea pe pămînt liber românesc sau în liniile germane, se duce cu grijă și bate la ușa unei colibe. Acolo erau doi țărani români bătrîni care l-au primit foarte rău, socotindu-l o haimana de dușman. Atunci își desfăce haina de aviator și își arată uniforma albastră. „Franțuz?” întrebă femeia tremurînd de emoție. Da! și bătrîna cade atunci în genunchi sărutîndu-i mina. Acest omagiu adus uniformei de la Verdun a fost, mai mult decît minunatele citații care îi vor consacra serviciile, marea răsplată a lui Robert de Flers. Această bătrîna țărăncă română întruchipa lumea întregă care în acel noiembrie 1918,

Madeleine Mirzescu
(1890 --1946). Foto-
grafie de la nepoata
sa Alexandrina Suce-
veanu.

pe veci glorios în analele noastre, saluta în acest ofițer anonim, Franța învingătoare, dezrobirea popoarelor».

Considerațiile lui Louis Madelin, strălucit istoric al Consulatului și Imperiului, sînt revelatoare și nu mai e nevoie de nici un fel de comentariu. La Iași, Robert de Flers o întâlnește pe Madelaine Mirzescu (1890—1946), soția avocatului Ipolit Mirzescu, o fermecătoare prezență feminină ce va stîrni «semne frumoase, de fericire». Între cei doi se stabilesc relații de pură prietenie și admirație intelectuală.

Din conținutul celor opt misive ale lui Robert de Flers adresate lui Madelainei Mirzescu și soțului ei se observă atașamentul profund al scriitorului și diplomatului francez față de România, de oamenii ei și, mai ales, de ospitalitatea *unică* a acestui popor cu o istorie atît de zbuciumată.

Un succint pasaj dintr-o scrisoare e pe deplin edificator: «...această țară lăsînd mult în umbră ospitalitatea Scoției. Nu e de mirare că e atît de ușor s-o iubești și că-i ești sincer atașat».

Robert de Flers îi trimite prietenei sale un exemplar dintr-un discurs în limba franceză și română, un *excelent comunicat*, niște *mici hîrtii de distribuit, trei rațe*... și îi înapoiază o carte pe care Madeleine Mirzescu i-o împrumutase. Aceste epistole conțin și o discretă afecțiune pe care o manifesta autorul comediei *Amorul veghează* față de distinsa și gentila româncă Madeleine Mirzescu.

I

*Chère Madame,
Je vous adresse ci-joint un exemplaire de mon discours en français et en roumain.
J'ai encore découvert de bien jolies choses de votre caractère. J'y ai réfléchi fort avant
dans la nuit.
Croyez-moi votre sincèrement et respectueusement dévoué.*

Robert de FLERS

I

Scumpă Doamnă,
Vă trimit alăturat un exemplar din discursul meu în franceză și română.
Am mai descoperit încă alte lucruri frumoase în caracterul dumneavoastră. M-am gîndit la ele o bună parte din noapte.
Credeti-mă al dumneavoastră sincer și respectuos devotat

Robert de FLERS

II

Chère Madame,

Je vous retourne ce livre que vous avez eu la grande bonté de me prêter. Je me permets d'y joindre une autre brochure pour vous marquer ma reconnaissance de votre si bienveillant accueil. Je n'ai pas pu tous ces derniers jours aller vous demander à dîner — comme vous avez bien voulu si gracieusement m'y autoriser — mais j'ai été pris tous les soirs par des invitations, ce pays laissant bien loin dans l'ombre l'hospitalité de L'Ecosse. Il n'est pas étonnant qu'il soit si facile de l'aimer et qu'on lui soit si sincèrement attaché. Mais croyez bien que je n'ai oublié ni votre tarte, ni les parfaits petits gâteaux à la noix qui sont assurément le chef-d'oeuvre de la pâtisserie roumaine.

Veuillez je vous prie, chère Madame, me croire votre respectueusement dévoué.

Robert de FLERS

II

Scumpă Doamnă,

Vă înapoiez cartea pe care ați avut marea bunătate să mi-o împrumutați. Îmi îngădui să-i pun alături o altă broșură pentru a vă arăta recunoștința mea pentru primirea dumneavoastră atât de binevoitoare. În nici una din ultimele zile n-am putut să vă invit la cină — așa cum mi-ați îngăduit în mod atât de amabil, — dar am fost prins în toate serile de atâtea invitații, această țară lăsînd mult în umbră ospitalitatea Scoției. Nu e de mirare că e atât de ușor s-o iubești și că-i ești sincer atașat. Dar credeți-mă că n-am uitat nici tarta dumneavoastră, nici desăvirșitele mici prăjituri cu nuci care sînt, desigur, capodopera patiseriei românești.

Vă rog să binevoiți, scumpă Doamnă, să mă considerați al dumneavoastră respectuos devotat.

Robert de FLERS

III

Chère Madame,

Je suis désolé mais à mon grand regret il ne me sera pas possible d'être des vôtres ce soir. Je suis en effet obligé de m'absenter pour deux ou trois jours. À mon retour j'irai vous voir et vous demanderai à profiter encore de votre hospitalité si bienveillante.

Votre respectueusement dévoué,

Robert de FLERS

III

Scumpă Doamnă,

Sînt dezolat, dar regret mult că nu voi putea fi astă seară printre ai dumneavoastră. Sînt, în adevăr, obligat să lipsesc două sau trei zile. La întoarcere, voi veni să vă văd și vă voi cere să mai profit încă de ospitalitatea dumneavoastră atât de binevoitoare.

Al dumneavoastră respectuos devotat,

Robert de FLERS

IV

Chère Madame,

Cette fois je me suis mis en tête d'arriver auprès de vous avant le général — ai-je gagné? — Comme vous étiez jolie hier soir sous votre terrible petit chapeau! Voulez-vous

présenter mes hommages respectueux à M[ademoiselle] Sanda et Monna et me croire de tout coeur votre dévoué,

Robert de FLERS

IV

Scumpă Doamnă,

De astă dată mi-am pus în cap să ajung lângă dumneavoastră înaintea generalului — am câștigat? — Ce drăguță erați aseară sub pălăriuța dumneavoastră teribilă! Vreți să prezentați omagiile mele respectuoase domnișoarelor Sanda și Monna și să mă considerați al dumneavoastră devotat din toată inima,

Robert de FLERS

V

Chère Madame,

Voici trois canards qui auront la veine d'être mangés par vous. J'ai appris que vous deviez partir pour plusieurs jours et que vous avez finalement renoncé à ce trajet. J'en suis fort aisé, car on s'habitue malaisément à ne plus vous voir.

Croyez-moi, Madame Madeleine, votre respectueusement dévoué.

Robert de FLERS

V

Scumpă Doamnă

Iată trei rațe care vor avea norocul să fie mincate de dumneavoastră. Am aflat că trebuia să plecați pentru mai multe zile și că ați renunțat în cele din urmă la acest drum. Mă bucur foarte mult, fiindcă te obișnuiești greu să nu mai fiți văzută.

Considerați-mă, Doamnă Madeleine, al dumneavoastră respectuos devotat

Robert de FLERS

VI

Chère Madame Madeleine,

Et d'abord je vous souhaite de tout mon coeur une bonne fête. Il y a sur votre front découvert, outre une grâce infinie de beaux signes de bonheur.

Voici un communiqué excellent — et quelques petits papiers à distribuer — d'où il résulte que la France continue à considérer la Roumanie comme son alliée.

Je vous baise les mains, Madame,

Robert de FLERS

VI

Scumpă Doamnă Madeleine,

Și mai întâi vă doresc din toată inima o sărbătoare fericită. Pe fruntea dumneavoastră descoperită, se află, afară de o grație infinită, semne frumoase de fericire.

Iată un comunicat excelent — și câteva mici hirtii de distribuit — din care rezultă că Franța continuă să considere România drept aliata ei.

Vă sărut mîinile, Doamnă,

Robert de FLERS

VII

Avec mes souhaits de Pâques et mes respectueux et dévoués souvenirs.

Robert de FLERS

VII

Cu urările mele de Paști și cu amintirile mele respectuoase și devotate.

Robert de FLERS

VIII

TELEGRAMA

[adresat]

Pour Mr. Hippolyte Marzesco Jassy Bkresti 11.09, 26, 8, 11^h

Au moment de quitter la Roumanie, je tiens mes chers amis, à vous envoyer toute mon amitié reconnaissante.

Robert de FLERS

TELEGRAMA

[adresat]

*Pentru Dl. Ipolit Mirzescu, Iași, București
11.09, 26, 8, 11^h*

În clipa cind părăsesc România, scumpii mei prieteni, țin să vă trimit toată prietenia mea recunoscătoare.

Robert de FLERS

Aici se întrerupe dialogul epistolar dintre Robert de Flers și Madeleine Mirzescu. Anul 1919 marchează plecarea scriitorului și dramaturgului Robert de Flers în Franța.

Pline de semnificații sînt cuvintele aceluiași Louis Madelain, care afirmă următoarele despre acest moment din biografia lui Robert de Flers: «Cînd s-a smuls dintre prietenii lui, a fost o jale. Un scriitor român va zice că numele lui Robert de Flers este cunoscut în toate satele țării sale și, după opt ani, la vestea sfîrșitului lui, Parlamentul din București va ridica ședința ca în fața morții unui suveran amic. Franța l-a acoperit cu prestigiul ei, iar el, în schimb, a sporit, pe malurile Dunării, prestigiul Franței și dragostea inspirată de ea».

Precizez că în afară de ultima misivă, nici o scrisoare nu e datată și localizată. Originalele se află în biblioteca mea și au fost cumpărate de la doamna Alexandrine Suceveanu, nepoata Madeleinei Mirzescu.

Nicolae SCURTU

Cher Madam -
Je vous adresse ci-joint un
exemplaire de mon discours
en français et en roumain.
J'ai encore dit beaucoup de
bonnes choses de votre
caractère. J'y ai réfléchi
fort avant dans la
nuite.
Croyez-moi très
sincèrement et respectueusement
adieu.
Robert Flers

PUNCT • CONTRA • PUNCT

I. L. CARAGIALE

și

Preciul Abonamentului

Pe un an 10 fr.
Pe șase luni 5 *

Redactia și Administratia
la Tipografia Stefan Mihăilescu
Strada Lipscani No. 11-13

* Primele două părți ale acestui studiu au apărut în nr. 4/1985 și în nr. 11986 ale revistei noastre (Red.)

III* Între dramaturgia lui I. L. Caragiale și „Bobărnacul” există, de asemenea, fire adevizive!

Să lăsăm, și în această privință, să-și spună cuvîntul textele!...

În „Bobărnacul” (B 18), în articolul *Situația*, se expune cu ironie ce ar însemna, chipurile, pentru popor, așa-zisa republică liberală viitoare: «poporul suveran nu va mai plăti nici un bir, și fiecare patriot republican, pe lângă toate cîștigurile indirecte ce-o putea avea din această onorabilă profesie liberală, va primi de la Stat și cîte 500 lei pe lună, plătiți înainte fără nici o reținere». Aici se găsește, fără îndoială, originea ideii comice din *Conu Leonida față cu reacțiunea*, inclusă în replicile eroului comediei, care încearcă s-o dumirească pe Efimița, ce-ar însemna, după părerea lui, «republica» preconizată de liberali: «*Leonida*: ...mai întîi și-ntîi că dacă e republică, nu mai plătește nimeni bir... *Efimița*: Zău? *Leonida*: Zău... Al doilea că fiștecare cetățean ia cîte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate» (O 1, p. 32). Interesant e că, într-o primă variantă a piesei, rămasă în manuscris în păstrarea lui Mateiu I. Caragiale, înrudirea dintre textul din „Bobărnacul” și replicile lui Conu Leonida e și mai strînsă: «Zău... al doilea că ia fiecare cetățean cîte cinci sute de (franci) lei noi pe lună» (O 1, p. 575)!... Unele forme stilistice din „Bobărnacul” au fost transferate — în alt context — în comedia de care e vorba! De pildă, zicala: «azi aici mîine-n Focșani» (B 15) o găsim

și-ntr-o replică a lui Conu Leonida despre oamenii lui Garibaldi: «volintiri, mă rog: azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut!» (O 1, p. 85)! Am atras atenția că ultima parte a acestei replici ne duce cu gîndul la schița *Crăcănel* (B 18) din „Bobărnacul”. Acolo se arată că eroul, Crăcănel, de disperare că a fost abandonat de iubita lui, s-a înscris «volintir» în garda națională, zicîndu-și: «Ce-am avut și ce-am pierdut!?».

În „Bobărnacul” s-a publicat o anecdotă comică prin absurditatea ei: «Tînărului Dudulea i se spune că prietenul său X... de la Iași a murit de două săptămîni. „Nu se poate, răspunde Dudulea, nu se poate să fi murit, și să nu-mi scrie nimic pînă acum”» (B 19). Aceeași poantă va fi reluată în textul în proză, scris de I. L. Caragiale, pentru opera comică *Hatmanul Baltag*, la care Iacob Negruzzi, colaboratorul dramaturgului, a făcut versurile. Aici, Hatmanul Baltag e pus să-i scrie prietenului său Stacan următoarele: «dacă ai murit, încalte răspunde-mi pe dată ca să știu, să nu aștept» (O 1, p. 468). (Am remarca, totodată, că numele Dudulea este similar cu al unui personaj din comedia *O alegere la Senat* de Iacob Negruzzi, reprezentată în 1878, ceea ce ar putea fi considerat ca un mic omagiu al lui I. L. Caragiale față de redactorul „Convorbirilor literare” pe care îl cunoscuse la Iași, în noiembrie 1878, la a 15-a aniversare a „Junimii”, unde l-a însoțit pe Titu Maiorescu!)

Ideea comică de mai sus (B 19) reappare chiar în numărul următor al revistei (B 20), sub o nouă variantă, și anume: « În timpul Războiului din 1877, s-a zvonit că un maior a murit la Grivița; fratele acestuia îi scrie: „Frate, s-a răspindit zgomotul că... tu ai căzut mort în șanșuri împreună cu vrul Gheorghiță. Scrie-ți-ni, frate, e adevărat or nu, ca să ne liniștim și noi ». Poanta, prelucrată, o găsim inclusă și în versurile *Moartea protestantului*, din „*Calendarul Moftului Român*“ (1902) în forma: « Eginhard al meu! viteze! Dacă tu ești mort... vorbește! ».

Premiera comediei *O scrisoare pierdută* a avut loc în seara zilei de 13 noiembrie 1884. Unele replici ale piesei le-a născocit însă I. L. Caragiale, încă din 1879, în paginile „*Bobârnacului*“! Astfel, într-o secvență din *Povestirea isprăvilor diplomatice ale d-lui C. A. Rosetti* (B 16), unul din miniștrii liberali îl întâmpină pe C. A. Rosetti cu salutul: « O mie de ani pace! ». Oare cetățeanul turmentat, în comedia *O scrisoare pierdută*, nu declară cu savoare: « Eu am o vorbă: o mie de ani pace! » (O 1, p. 211). Mai mult încă. În 1907, I. L. Caragiale își încheie o scrisoare trimisă lui Paul Zarifopol cu același salut: « O mie de ani pace! » (O VII, p. 70). În bucata *O reclamație* din „*Bobârnacul*“ (B 20), reclamantul scrie: « pînă astăzi la 6 martie trecut »!... Nu e această exprimare absurdă la rădăcina cunoscutei replici a lui Farfuridi: « la douăsprezece trecute fix? » (O 1, p. 90). Într-o anecdotă din „*Bobârnacul*“ (B 22), unul din personaje exclamă: « Niciodată! peste puțină ». Acest « peste puțină » (expresie tipic caragialiană, utilizată și în *D-ale carnavalului*!) nu ne trimite la replicile date, de Zoe și Tipătescu, în *O scrisoare pierdută* (O 1, p. 107)?

Problema relației dintre „*Bobârnacul*“ și comedia *D-ale carnavalului* am lăsat-o, cu intenție, la urmă, deoarece atît unii dintre acei care au acceptat ideea paternității caragialiene asupra unor texte din „*Bobârnacul*“, cît și acei care au contestat-o, s-au referit, în principal, la această comedie a lui I. L. Caragiale!...

Schița *Crăcănel* a fost publicată la 13 martie 1879, în „*Bobârnacul*“ (B 18). Ea dă cîteva date biografice ale unuia din principalii eroi ai comediei *D-ale carnavalului*: « Mache Raza-chescu, ce-i mai zice și „Crăcănel“ ». Spre deosebire de piesă, schița din „*Bobârnacul*“ explică de ce lui Rarachescu i se mai spunea și „Crăcănel“: « În copilărie, pe cînd învăța în școală,

jucîndu-se odată cu băieții, a sărit de la o înălțime foarte mare, și de-atunci a rămas cu un beteșug, de care nu s-a mai putut meremetisi ». Ca și tizul său din *D-ale carnavalului*, Crăcănel — părăsit de femeia pe care o iubea și care, plecînd, îi lasă un mic bilet de adio — de disperare se înscrie ca « volintir în garda națională » (B 19). Constanța Trifu face *tabula rasa* din aceste amănunte comune atît schiței, cît și comediei caragialiene, sub motiv că: « Crăcănel nu este o poreclă atît de sugestivă, încît să n-o fi putut inventa I. L. Caragiale fără a o lua din schița „*Bobârnacului*“, apoi, pentru că, în *D-ale carnavalului*, I. L. Caragiale n-a dezvoltat — ca în *O noapte furtunoasă* — schița „de conflict“ de la care a plecat, ci a „modificat-o“ și, în sfîrșit, pentru că stilul schiței e sub orice nivel în comparație cu acela din comedia caragialiană! ». Mai întîi, că punctele de contact între schița din „*Bobârnacul*“ și comedia caragialiană nu pot fi reduse doar la porecla „Crăcănel“, ci se extind și la celelalte elemente „biografice“ amintite: iubirea lui Crăcănel pentru aceea care l-a părăsit, lăsîndu-i un bilet de adio și înrolarea lui, din disperare, în garda națională!... Cum putem, oare, să renunțăm, în mod simplist, la toate aceste date transferate din „*Bobârnacul*“ în comedia *D-ale carnavalului*? Totodată, se pune întrebarea: de ce I. L. Caragiale era obligat să urmeze, invariabil, o mică schemă tip, rigidă, în aceea ce privește calea personală de tratare a unei idei mai vechi dezvoltată într-o scriere nouă? De ce, oare, nu-i era permis să modifice o schiță de plecare, trebuind, numai, s-o muleze într-un nou text, prin dezvoltare și adîncire?... O asemenea « teză » aplicată lui I. L. Caragiale, ni se pare foarte riscantă!... Și, apoi, în piesa *D-ale carnavalului* aflăm multe cuvinte și expresii prezente și în „*Bobârnacul*“. Iată cîteva: « marșandă » (B 18); « zezec » (B 19); « halimale » (B 16); « sacra mea onoare » (B 15), iar în piesă: « sacrul meu amor » (O 1, p. 278); « de-am devenit într-o maladie » (B 16), iar în *D-ale carnavalului*: « durerea devine din măsca » (O 1, p. 264) etc. Mai mult încă: Mița, în piesă, îi spune lui Crăcănel, « Bibiloiule » (O 1, p. 317), apelativ aflat, anterior, în schița *Crăcănel*!... Cum s-ar putea explica cu totul plauzibil această osmoză — chiar pe o suprafață mică de contact — între schița din „*Bobârnacul*“ și comedia caragialiană, dacă nu ajungem la concluzia că I. L. Caragiale a creat ambele materiale?! În sfîrșit,

pentru a aduce, în acest sens, un ultim argument, ne permitem să amintim finalul pseudo-aforistic al schiței *Crăcănel*: «I se va ierta mult, căci a iubit mult!». Și, pentru a-i risipi Constanței Trifu orice dubiu în privința paternității caragialiene a schiței *Crăcănel*, o rugăm să citească, în varianta comediei *D-ale carnavalului*, publicată în „*Convorbiri literare*” (1885), monologul Miței (suprimat în textul caragialian apărut în volum) în care i se atribuie eroinei următoarea reflexie: «Ți se va ierta mult, căci ai iubit mult!» (O 1, p. 665). Oare nici această frază, reprodușă cvasiaidoma din *Crăcănel* în piesă, n-o poate convinge pe Constanța Trifu că I. L. Caragiale este acela care a născocit-o și nicidecum un oarecare «anonim» de pe atunci?!

S-ar putea aduce și alte ilustrări pentru a dovedi afirmația noastră că „*Bobârnacul*” a constituit un punct de plecare pentru unele scrieri viitoare caragialiene. Mai amintim doar două exemple, care par la prima vedere insolite!... În „*Bobârnacul*” (B 15), la rubrica distractivă, se inserează următoarea ghicitoare: «Ce-o fi mine și ce-o să fie ieri?», reprodușă întocmai în „*Moftul român*”, nr. 10 din 1893!... Al doilea exemplu: Se cunoaște adîncă admirație a lui I. L. Caragiale pentru scrierile lui Anton Pann, din care a reproduș mult, atît în „*Claponul*”, cît și în „*Bobârnacul*” (însă, de cele mai multe ori, cu ajustări stilistice personale!). Iată un astfel de caz: în *Povestea vorbii*, Anton Pann publică următorul catren: «Cînd este luna veche/ Nu auz de o ureche —/ Și cînd este luna nouă/ Nu auz de amîndouă!». În „*Bobârnacul*” (B 21), catrenul antonpannesc a căpătat următoarea variantă: «Cînd pe cer e lună veche/ E fudul de o ureche/ Iar cînd este lună nouă, / E fudul de amîndouă!». În „*Moftul român*” (nr. 18, din 28 martie 1893), catrenul e transformat într-o epigramă a unui creditor adresată unui debitor și are următoarea formă: «Pentru o datorie veche/ Ești fudul de o ureche;/ Pentru-o datorie nouă, / Ești fudul de amîndouă!» (O 4, p. 552). Deci, în „*Moftul român*”, se ia ca text de plecare, nu catrenul lui Anton Pann, ci varianta prelucrată și publicată în „*Bobârnacul*”! Despre acest catren, în varianta epigramei din „*Moftul român*”, editorii scriu, în *Opere*, volumul 4, 1965, p. 552: «O presupunem tot de Caragiale!...» De acord!... E desigur Caragiale trecut însă prin filiera „*Bobârnacului*”!...

Analiza, chiar sumară, a conținutului „*Bobârnacului*” a dezvăluit, credem, destul de evident, că există o strînsă relație între scrierile caragialiene apărute anterior sau posterior anului 1879 și revista umoristică „*Bobârnacul*”. Cum s-ar putea explica altfel aceste filiații, decît prin soluția că redactorul prim al „*Bobârnacului*” a fost, indubitabil, I. L. Caragiale?... Presupunerea unui autor anonim, care, în calitate sa de redactor al „*Bobârnacului*”, s-ar fi înfruptat, fără jenă, din creația caragialiană anterioară anului 1879 și, apoi, (probabil ca să se plătească de acest păcat!) s-a grăbit să strecoare în paginile „*Bobârnacului*” diverse materiale prin care să-l ademenească pe I. L. Caragiale de a prelua, la rîndul său, din revistă: anecdote, fragmente de text, idei comice, expresii etc. pentru a le întrebuiința, în scrieri viitoare, într-o formă mai mult sau mai puțin prelucrată — pare nu numai fantastică, ci și de un umor... savuros!... De aceea, credem că nu poate fi luată în considerație!

3. „*Bobârnacul*” și stilul caragialian. Întrucît atît Constanța Trifu, cît și Liviu Călin susțin că, mai ales din punct de vedere stilistic, ar exista o deosebire totală între „*Bobârnacul*” și scrisul lui I. L. Caragiale, să trecem, acum, și la abordarea acestei probleme pentru a spulbera orice dubiu în privința paternității caragialiene a textelor din „*Bobârnacul*” în a doua sa etapă de existență!

Vom utiliza, pentru demonstrația noastră, observațiile pertinente asupra ortografiei, limbii și stilului lui I. L. Caragiale, făcute de Paul Zarifopol, Șerban Cioculescu, Tudor Vianu și Iorgu Iordan.

Este însă necesar ca, mai întîi, să facem cîteva precizări și anume:

A. „*Bobârnacul*”, deși redactat posterior comediei *O noapte furtunoasă*, se încadrează, în multe privințe, etapei începuturilor publicistice și literare caragialiene, încheind, parcă, tocmai această etapă. Or, Paul Zarifopol atrăgea atenția că numai «în epoca maturității» creative a scriitorului, ortografia caragialiană s-a dovedit mai consecventă!...

B. Din cele patru pagini format 36×25 ale „*Bobârnacului*”, două erau ocupate cu desenul caricatural, rămînînd disponibile pentru texte doar două pagini, care, din punct de vedere gazetăresc, impuneau să fie acoperite numai cu scrieri de mici dimensiuni. Totodată trebuia să se rezerve și spațiul necesar pentru

partea distractivă, înșirarea numelor dezlegătorilor jocurilor etc. Fiecare număr conținea unul sau mai multe texte politice, redacționale, scrise în stil direct (cu tentă umoristică ocazională!), restul spațiului revistei fiind consacrat unor scrieri cu funcție mai mult sau mai puțin ficțională! Se înțelege că, în asemenea condiții, cele zece numere ale „*Bobârnacului*” din a doua sa etapă de apariție nu pot oglindi întreaga partitură stilistică caragialiană, dedusă din totalitatea operei scriitorului!

C. Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că, pe cât se pare (greșelile de tipar stau mărturie!), tipografii și corectorii tipografiei și-au adus și ei o oarecare «contribuție» în paginile „*Bobârnacului*”, determinând, citeodată, oscilații ortografice chiar în interiorul aceluiași text. (De pildă, în istorioara *Un ticălos*, se întrebuițează cînd «haide», cînd «aide»!)

Cu toate rezervele de mai sus, „*Bobârnacul*” ne dezvăluie, în largă măsură, stilul caragialian în cristalizare, sub toate implicațiile sale: forme ortografice, gramaticale și lexicale specifice, precum și expresii și turnuri stilistice caracteristice individualității artistice a marelui nostru scriitor clasic!

Să începem prin a nota cîteva trăsături ortografice și ortoepice esențiale stilului caragialian, întâlnite în paginile „*Bobârnacului*”, păstrînd însă ortografia specifică numai acolo unde exemplificăm o formă sau alta:

a) Șerban Cioculescu arată că, în primele scrieri caragialiene, scriitorul, urmînd deprinderile sale școlare, acordă vocalelor *a, e, i*, accentele grafice «după uzuletimologist» (O V, p. 482).

Exemple: «un țeran» (B 20); «în adevăr» (B 14, 15 și 23); «tênăr» (B 14, 20); «pēmēntul» (B 15); «avēnd» (B 14); «de vēnzare» (B 23); «cuvēntare» (B 15); «vērful» (B 19); «Își» (B 14) etc.

b) Specific ortografiei caragialiene este și legarea prefixului *ne* din cuvintele compuse, de cuvîntul pe care îl precede.

Exemple: «nereparabil» (B 14); «neatērnate» (B 16); «neînchipuite» (B 16); «nepri-copsit» (B 19); «neînțelegere» (B 20) ș.a.

c) Forme specifice: *a eși; eștin, a perde; a peri*.
Exemple: «a eși din scenă» (B 20); «eștină» (B 15); «iluziile perdute» (B 14) etc.

d) Rămășițe etimologice: *posta, scoala*.

Exemple: «prin scoli» (B 15); «daca» (B 16); «pentru a resuma» (B 14); «rēs-boiul» (B 15) ș.a.

e) Utilizarea formei *doă* pentru *două*; *noă-voă* pentru *nouă-vouă*.

Exemple: «doă reteveie» (B 19); «de doă ori» (B 14); «doă prietene» (B 19); «două săptămîni» (B 19); «a doa zi» (B 15); «clasa a doa» (B 18); «doă-zeci de franci» (B 17); «treizeci și noă» (B 22); «noă seara» (B 15); «nu noă ne va lipsi» (B 18) ș.a.

f) Utilizarea unor particularități ortoepice speciale: *ai, aide* pentru *hai, haide*; *otel* etc.

Exemple: «Aide! strigă dînsul» (B 19); «Aideți!» (B 20); «portarul otelului» (B 18) ș.a.

g) În loc de *totdeauna* se întrebuițează *totdeuna*. *Exemple:* «totdeuna» (B 14, 19). Dar și «totdeuna» (B 18 și 22)...

h) Diferite particularități: *aminteri* pentru *altminteri*; *viu, ȳu* pentru *vin, ȳin*; *pă* pentru *pe*; *pîn* pentru *pînă*; utilizarea unor forme verbale munteneste: *crez, auz, văz, crează, vă auză, să cază, să vază, să răspunză; a mēține* etc.

Exemple: «aminteri» (B 20); «nu pot să viu» (B 15); «cēnd viu la vale» (B 22); «p'aici» (B 20); «p'amîndoi» (B 20); «pîn' la» (B 15); «pîn' acum» (B 19, 20); «eu crez» (B 20); «mē crez dator» (B 17); «s'o văz» (B 15); «Îl văz» (B 20); «să vază» (B 19); «să-l arză» (B 16); «să cază» (B 16); «să auză» (B 16); «ȳi s'a mēținut» (B 21).

i) Elidarea lui *t* la începutul cuvintelor.

Exemple: «se'nferbēntă» (B 14); «nu'ncape» (B 14); «să ne'ntrebăm» (B 14); «să se dea'napoi» (B 14); «mă'ntreabă» (B 14); «se'ntoarce» (B 15); «la'ndemînă» (B 19, 23).

j) Folosirea formelor rare de perfect simplu la persoana a III-a cu *d*:

Exemple: «se sculă» (B 14, 20); «alergă» (B 17); «se adresă» (B 17); «se'ntrebă» (B 17, 19, 20, 23); «chemă» (B 18, 20, 23); «și-l însărcină» (B 18); «și-l rugă» (B 19); «strigă» (B 20); ș.a.

k) Atît la sfîrșitul, cît și în corpul cuvîntului, *i* consonant e scris avînd semnul scurtării.

Exemple: «dal» (B 14); «sēi» (B 14) ș.a.

l) De cele mai multe ori, *n* se dublează în corpul cuvintelor.

Exemple: «innoda» (B 14); «înnot» (B 17).

m) Se utilizează forma *tutur* în loc de *tuturor* și forma învechită *incăi* în loc de *incaltea*.

Exemple: «tutur» (B 14, 15); «incăi» (B 14, 15).

n) Se păstrează unele forme ale stilului birocratic administrativ.

Exemple: «Oficele stării civile» (B 14).

o) Se utilizează *z* și nu învechitul *ȳ*.

Exemple: « politica ziii » (B 19); « din zi în zi » (B 18); « orizontul » (B 21); « președintele » (B 21); « zise vătaful » (B 20) etc. etc.

Liviu Călin susține că I. L. Caragiale scrie, totdeauna, cu *z* și nu cu *đ*. Rezon! am spune noi, ca un ecou din teatrul caragialian! Dar în cele zece numere ale „*Bobârnacului*“, redactate de I. L. Caragiale — spre deosebire de ortografia din numerele apărute în celelalte etape — se utilizează aproape peste tot numai scrierea cu *z*, cu excepția unor texte în care scriitorul păstrează, precum pretinde, « ortografia și punctuația » din originalul scris de personajul ficțional! Ca, de pildă, în *Correspondență sentimentală* (B 15): « đile și seri »; « đile senine » sau în *O reclamație* (B 20); « la đisa đi ».

Să completăm acum cele de mai sus, cu unele aspecte morfologice, sintactice și lexicale caragialiene, evidențiate, în mod deosebit, de Vianu.

a) Utilizarea formei munteneste a pronumelui demonstrativ *a* pentru *aceea, acea; ăla* pentru *acela; ăsta* pentru *acesta*. Uneori, acest pronume demonstrativ apare postpus.

Exemple: « fata a mare » (B 20); « ăla » (B 16); « asta » (B 15, 16, 17, 19, 20); « ăsta » (B 17); « aia » (B 14); « blestematul ăsta » (B 20).

b) Folosirea unor forme alterate ale pronumelui personal. *Exemple:* « nașu-su » (B 20); « mumă-sa » (B 17).

c) Unele forme deosebite ale viitorului.

Exemple: « o s'o capeți » (B 17); « mîine cînd m'oi deștepta » (B 18); « are să vie » (B 16).

d) Întrebuințarea extrem de frecventă a stilului vorbit, ilustrat prin diferite procedee:

— numeroase fraze interogative sau exclamative, introduse prin: *aha ! ași !, ei !, ș'apoi ?* etc.

Exemple: « Ași ! » (B 15, 16); « A ! domnule ! » (B 17); « A ! bravo ! » (B 20); « Ei, de ! » (B 14); « Ei ! ș'apoi ! » (B 15); « Ei ! așa-i că » (B 16); « Ei ! bine ! » (B 15); « Ei, haide ! » (B 16); « Bravos » (B 15); « Ce nenorocire ! » (B 17); « Ce Dumnezeu ! » (B 14); « Pentru Dumnezeu ! » (B 17) ș.a.

— contrageri: *p'aci ți-e drumul, p'en'a dat* etc.

Exemple: « ș'apoi du-te ! » (B 16); « cît p'aci » (B 16); « meșteșugul d'a trăi » (B 18); « d'a conduce » (B 18); « ș'a unor secretari » (B 16); « d'apoi mie » (B 17); « încă p'atunci » (B 19); « p'amîndoi d'odată » (B 21); « d'acolo intră în pod » (B 22) ș.a.

— repetări de cuvinte: *feșe-feșe, încet-încet* etc.

Exemple: « numai și numai » (B 14); « toc-

mai, dar tocmai » (B 19); « nu face nimic.. nu face nimic ! » (B 17); « nu se poate... nu se poate » (B 19) ș.a.

— folosirea unor ziceri tipice, proverbe, dictoane, locuțiuni verbale.

Exemple: « vorba ceea: mîncarea e fudulie ! » (B 14); « m-am săturat ca de mere pădu-rețe » (B 16); « Adio și n'am cuvinte ! » (B 18); « ce-o da tirgul și norocul ! » (B 20); « Lasă-l pe seama mea; îl ating eu la bubă ! » (B 16); « Am să-i trag un chiul să-l arză la ficiți ! » (B 16); « e bun bucuros » (B 14); « a da guvernul pe bete » (B 17); « îi face marț » (B 16); « nu mai face cabul cu d-alde noi » (B 14); « un poet papă-lapte » (B 21); « călătorie sprincenată ! » (B 16); « las-o focului de... » (B 16); « rupe tăcerea » (B 17) ș.a.

— utilizarea unor forme lexicale specifice caragialiene:

Exemple: « pantofar subțire » (B 14); « darveri » (B 19); « vorbe late » (B 23); « și el, pordecîinele » (B 16) ș.a.

— folosirea unor construcții incoordonate, așa-zisele anacolute și aspecte ale vorbirii digresive;

Exemple: « dar la đisa đi din lună am avutu cu niște femei depravate ce mă vecinescu cu ele la uă proprietate din strada tabaci la D. jude de Pace, care în locu de amă cerceta și de am asculta cererea a mea ma respins pe mine și fără nici o judecată, și au datu acelor femei care am fost insultat și cu dreptu celam prețins, fără am da dreptul de apelu sau o podiție, vă rugăm faceți cele de cuvînță. » (Bucata *O reclamație*, în „*Bobârnacul*“, nr. 20). Iar în *Correspondență sentimentală* (B 15) junele înamorat scrie: « compățimescce, cîciu sîntu și eu unu june inamoratu și nu sîntu culpabile ci ochii cu care mai suptjugat, cred că indulgența mătăluța este mare ! te rog ferbinte răspundemu cîtu maiu curîndu ca se sciu daca esci înmăritată și care vă este numele adevărat al mătăluțā etc., etc., etc. »

— lipsa acordului dintre subiect și predicat, mai ales în exprimarea unor persoane inculte (sau considerate ca atare).

Exemple: « vi se lungia urechile » (B 16); « s-a schimbat băieții » (B 16); « toți clienții mi-a rămas recunoscători » (B 19) ș.a.

— întrebuințarea unor părți de cuvînt fără complinirea lor necesară, mai ales în exprimarea incultă.

Exemple: în B 16: « suffer în tăcere fiindu că nam avutu cutesanța să-ți denunț » (Ce să

denunțe?!); în *B 16*: «vă rog a nu mai primi de la marțafoiul când mă tacează că sint pel-tic» (Ce să se primească?!); în *B 20*: «organul al unui Dipotatu din districtul Argeșul din Colegiul al 3-lea Care este și monopolu» (Cine este... monopol?!).

— folosirea unor construcții relative, în care s-a omis termenul cu care urma să se facă relația: «care noi n'am constatat».

Exemple: «Marțafoiul cu scrisoarea care zice că suferă de un interval de mine este un ampioiat jigărit, care nu mă catigorisesc a compătimi pentru dînsul» (*B 16*).

Înainte de a discuta problema prezenței în „*Bobârnacul*” a unor forme tipice stilistice cu individualizare caracteristică în scrisul caragialian, e bine, poate, să amintim și de o obiecție cu totul minoră a lui Liviu Călin, în legătură cu forma «situație» întrebuințată în paginile „*Bobârnacului*”, în loc de «situațiune» cum apare în „*Claponul*”! În primul rînd, am atrage atenția că în articolul *Situațiunea Europei* din „*Claponul*” (exemplul dat de Liviu Călin), forma «situațiune» apare doar în titlu, deoarece în interiorul articolului, I. L. Caragiale utilizează, în schimb, termenul «situație»! (Dealtfel, Iorgu Iordan ilustrează concludent prezența ambelor forme în scrierile caragialiene!) În al doilea rînd, să subliniem și faptul că, în articolul [*Frații radicali și d. Dim. Sturdza*], apărut în „*Timpul*”, pe care I. L. Caragiale l-a scris în aceeași vreme pe cînd redacta materialele din „*Bobârnacul*”, se face apel numai la forma „situație”. Ce vrem să spunem cu aceasta?! Un singur lucru: „*Bobârnacul*”, în faza «de la nod înainte», a fost conceput după tipicul unor gazete serioase ale timpului, deși este o publicație... umoristică! De aceea, în paginile sale se vorbește de «ziarul nostru» (*B 22*), se dau «articole de fond», fie sub această titlatură, fie, după modelul altor publicații, cu indicarea numai a datei de apariție a articolului — fiind, după cum se spunea pe atunci, un «prim București» ca, de pildă: «București, 27 februarie» (*B 14*) etc. Cu o asemenea orientare jurnalistică, era, după părerea noastră, firesc ca I. L. Caragiale să se oprească la ortografia «situație», ca un termen cu rezonanță mai «serioasă» într-un text redacțional al unei publicații umoristice... «serioase»!

Vorbind despre stereotipurile stilistice caragialiene, Paul Zarifopol enumera cîteva din cele mai importante, care pot înlesni munca de a-l

identifica pe I. L. Caragiale într-un text, chiar nesemnat (*O III*, p. XV). Stereotipurile indicate de Paul Zarifopol sînt caracteristice și pentru multe texte din „*Bobârnacul*”.

Un prim procedeu stilistic caragialian, relevant de Paul Zarifopol, constă în «definiri și enunțări la început, apoi anunțarea expresă a dezvoltării cu un *Iată*, așezat de obicei în alineat deosebit». Procedul este utilizat, deseori, și în „*Bobârnacul*”. Să dăm cîteva exemple:

— «De aceea ne grăbim a da noi cei d'întîi publicului acest memorabil document politic.

— *Iată-l!*» (*B 15*)

— «Junele nostru cronicar a alergat opt săptămîni... și iată în sfîrșit raportul său.» (*B 14*)

— «Ne facem o datorie a publica întîmpinarea d-sale. *Iat-o!*» (*B 16*)

— «*Iată* aci jos poezia tînărului patriot.» (*B 22*)

— «Un confrate al nostru mai tînr... ne procură astăzi un document de cea mai mare însemnătate. *Iată-l* în toată sfînta lui întregime!» (*B 16*)

Al doilea procedeu stilistic tipic caragialian constă în citarea unor fapte istorice sau literare, alese cu dinadins pentru a frapa pe cititori.

Un exemplu: «Consulii puterilor neacreditate au rămas în admirațiune, ca don Bartolo, în *Bărbierul din Sevilla*.» (*B 23*)

Paul Zarifopol semnala și preferința caragialiană «pentru cuvintele vechi și rare». Iată, și în acest caz, cîteva exemple culese în paginile „*Bobârnacului*”: «chialaf» (*B 16*) (cuvîntul «chialaf» îl utilizează I. L. Caragiale, peste mulți ani de la apariția „*Bobârnacului*”, în povestirea orientală *Pradă de război* — *O V*, p. 190); «meremetisi» (*B 18*); «apilpsit» (*B 18, 23*); «hagialic» (*B 23*); «bez» (*B 18*); «cilibiu» (*B 23*); «cabul» (*B 14*); «topuzul guvernamental» (*B 23*); «giumbușuri», «marafeturi», «pehlivânii» (*B 23*); «saltanat» (*B 23*); «tutun iniega» (*B 15*). (Cuvîntul *iniegă* e un termen rar, ignorat de dicționarele noastre actuale. În piesa *O noapte furtunoasă*, în monologul lui Spiridon, din versiunea tipărită în „*Convorbiri literare*”, I. L. Caragiale folosește expresia «iniega-boccea», explicată de editori — în *O 1*, p. 556 — drept proverb pentru ilustrarea zgîrceniei. Totuși, în împreunarea cuvîntului *tutun* cu acela de *iniegă*, din „*Bobârnacul*”, credem că se desprinde altă semnificație!.)

În sfîrșit, Paul Zarifopol însumează și jocul de cuvinte în serie printre procedeele stilistice tipice din scrisul caragialian. Iată, pentru exemplificare, un scurt fragment din schița

Carnavalul (B 14): «Carnavalul a lăsat în urmă... regrete de ambele sexe, multe inimioare străpunse de săgețile ștreangului de Cupidon fără nădejde de lecuire pe căile legale, și multe alte rele, cele mai multe nereparabile».

Acest ultim procedeu stilistic ne conduce, implicit, la semnalarea modalităților de provocare a comicului în „*Bobârnacul*“, problemă pe care o vom aborda numai tangențial și în mod rapid, deoarece nu este, în total, înscrisă în aria tematică a articolului nostru! Tudor Vianu cita ca procedeu al comicului verbal caragialian folosirea de cuvinte stilcite și dădea exemplu cuvintele: *iconomie* și *dipotat*, pe care le găsim și în „*Bobârnacul*“, sub forma: «iconomii» (B 21) și «dipotatu» (B. 20) (O V, p. 391). Fl. Manolescu insistă și asupra prezenței *oximoronului* (obișnuit scrierilor lui I. L. Caragiale) în unele bucăți din „*Bobârnacul*“: «Bustul lui Traian călare», «cape-te pline de gol», «metalul de hirtie»!... Procedeele de provocare a comicului sînt multe și variate în „*Bobârnacul*“, înscriindu-se nemijlocit în comicologia caragialiană cunoscută! Iată, de pildă, un anunț hazliu: «Publicul este rugat să nu confunde prăvălia mea cu a unui alt șarlatan de peste drum» (B 19). O carte de vizită comică este redactată astfel: «Doctorul Z... Chirurg și mamoș de regiment» (B 18).

Deoarece Liviu Călin susținea că, în textele din „*Bobârnacul*“, sînt absente formulele fixe și unele elemente specifice limbajului administrativ, spre a-l convinge că realitatea este «la din contra», notăm următoarele două exemple: a) formule fixe obișnuite la licitații: «Licitația se va ține în localul... Condițiile și caietul de-nsărcinări sînt următoarele...» (B 19); b) Formula șablon publicitară, obișnuită în jurnalistica timpului: «Urînd cit se poate mai multă activitate junei societăți, publicăm mai jos un extras esențial din statutele ei.» (B 14)

În sfîrșit, înainte de a încheia articolul nostru, să-i risipim lui Liviu Călin și neîncrederea în privința provenienței caragialiene a numelui propriu *Impiegatovici*, utilizat în „*Bobârnacul*“! În primul rînd, Liviu Călin, greșește considerînd acest nume drept un pseudonim al lui I. L. Caragiale! Nu!... E numele atribuit, cu umor, de I. L. Caragiale presupusului *june poet*, care ar fi trimis spre publicare redacției revistei „*Bobârnacul*“ versurile intitulate *Mandatul* (B 22)!... Deci e numele unui personaj caragialian!... În comparație cu bogăția creativă

a lui I. L. Caragiale în născocirea de nume proprii, numele *Impiegatovici*, cu referire directă la profesiunea personajului, e oare departe de spiritul caragialian, precum afirmă Liviu Călin?... Nicidecum!... Asemenea nume proprii — cu derivare din profesiunea eroului — sînt și ele prezente în scrierile lui I. L. Caragiale, ca, de pildă: *Coțcar Coțcarovici* (în *Sonet* — O IV, p. 305) sau *Pungaciul*, «guvernatorul Pungii publice», în *Cronica fantezistă* din „*Ghimpele*“!... Și să nu închidem ochii, făcîndu-ne a nu vedea, avalanșa de nume proprii de acest tip înșirate de I. L. Caragiale în al său *Repertoriu de nume proprii*! Dealtfel, la acest *Repertoriu de nume proprii* ne trimit și unele din numele proprii din „*Bobârnacul*“, și anume: în B 23, un ofițer poartă numele *Pintenog* (în *Repertoriu... O 3*, p. 556 — găsim numele *Pintenesco*, of. de *cavalerie*); o tînără coristă (B 16) se numește *Fițoianu* (în *Repertoriu... — O 3*, p. 549 — întîlnim numele *Fițoi*); un autor de scrieri politice fanteziste are numele *Ion Firfircă* (B 23), iar, în amintitul *Repertoriu...*, citim numele *Firfiriu* (O 3, p. 349).

Ne oprim aici!... Sîntem încredințați că nenumăratele «probe» prezentate de noi în sprijinul susținerii paternității caragialiene asupra „*Bobârnacului*“, în a doua sa etapă de existență, au fost, de astă dată, cu totul convingătoare, încît vor spulbera și ultimele îndoieli mai mult sau mai puțin metodice ale «antibobârnăcenilor» de ieri și de astăzi!

Se cere, ca atare, să se recunoască, cu onestitate, că nimeni altul decît I. L. Caragiale nu a putut fi, în 1879, «primul redactor» al „*Bobârnacului*“!... Și acesta chiar dacă, pînă în prezent, nu s-a găsit încă nicăieri indicată *explicit* această concluzie, în vreun material documentar al timpului!... Dar și fără această notație directă, nu poate exista nici un dubiu, mai serios, în această privință!... «Probele» indirecte sînt atît de numeroase, iar multe din ele atît de elocvente încît, *prin acumularea lor*, egalează, indiscutabil, cu o eventuală însemnare directă care s-ar găsi, vreodată, într-o publicație din 1879 sau de mai tîrziu!...

Așadar, avem datoria să restituim circuitului public paginile caragialiene din „*Bobârnacul*“, ignorate pînă în prezent. Pentru început, poate, într-un volum selectiv!

Să-i dăm lui Caragiale ce-i al lui Caragiale!...

I. CREMER

CARTEA DE ISTORIE LITERARĂ

Rubrica noastră din acest număr găzduiește o convorbire cu prof. dr. docent *Ion ZAMFIRESCU*, cărturar de aleasă ținută, filosof al culturii și, mai recent, al teatrului universal, autor, în această ultimă calitate, al unei masive sinteze de specialitate.

Paul CORNEA

ÎN DEZBATERE:

De la filosofia culturii la istoria teatrului

PAUL CORNEA: — V-ați început activitatea, stimate Ion Zamfirescu, ca filosof al culturii. Coincident sau aproape coincident cu chemarea Dumneavoastră prin concurs la Universitatea din București, ați publicat, la mici intervale de timp, câteva cărți: *Spiritualități românești* (1941), *Orizonturi filosofice*, *Idei, oameni, probleme de cultură* (1941), *Destinul personalității*. Contribuții la cunoașterea omului și a culturii contemporane (1942). Apoi, după o prelungită tăcere, ați ridicat schelele unei imense construcții, o *Istorie universală a teatrului*, al cărei prim volum a apărut în 1958. Schimbarea de itinerar n-a fost desigur accidentală: nimeni nu se înhamă la o operă atît de amplă și de laborioasă fără o puternică motivație. Ce v-a împins, oare, tocmai spre teatru?

ION ZAMFIRESCU: Și, eu, nu arareori, m-am întrebat; și mă întreb încă. În parte, într-adevăr, au fost în joc împrejurări mai presus de voința mea; e vorba de modificări survenite în planurile noastre de învățămînt și în structurarea cadrelor de caracter filosofic. Nu mai puțin, însă, faptul ține și de opțiuni proprii. De altminteri, nu sînt singurul. Într-o situație similară, ori aproape similară, s-au aflat și alții: Tudor Vianu, Liviu Rusu, Alexandru Dima, Victor Iancu, Nina Façon, Edgar Papu. Toți aceștia, ca printr-un consemn tacit, ne-am orientat spre literatura universală și comparată: erau discipline, atît una, cît și cealaltă, cu cele mai multe implicații și determinări filosofice.

În ce mă privește, am ales istoria teatrului universal. Am rămas legat de această alegere. De patru decenii, îi dedic principală mea preocupare studioasă. Trebuie, totuși, să precizez: aceasta, nu ca teatrolog în sensul strict al cuvîntului; nu ca om de teatru; nu ca specialist în probleme de spectacologie, de măiestrie actoricească, de știință regizorală, ci ca profesor de istoria și filosofia culturii. Ponderea cercetărilor mele în materie privește spre literatura dramatică. Socotesc că această literatură reprezintă un capitol fundamental în viața umanității. Ideile conducătoare, firește, pot fi comunicate lumii prin diferite căi și mijloace. Între aceste căi și mijloace se numără și teatrul. Mai mult decît atîta: poate că forma dramatică, prin caracterul ei viu și comunicativ, este mai proprie decît altele în a pune în mișcare resorturi ale inteligenței și sensibilității comune. Nu știu cît de teoretician și cît de doctrinar ar putea să mă reflecte activitatea mea în materie; dar că am îndeplinit și că îndeplinesc o sarcină de pedagog, de aceasta sînt sigur.

P.C. — Cărei școli de gîndire îi aparțineți ca istoric de teatru? Cu ce modele vă emulați?

I.Z. — Această întrebare, realmente, mă pune în incurcătură. Nu o prevedeam; mă ia, deci, pe nepregătite. De aceea, mai mult decît a răspunde la întrebarea dvs., încerc mai degrabă să mă lămuresc pe mine. Este ceea ce îmi propun să fac.

Am parcurs — atent, cu spirit de ordine, pe cît cu putință obiectiv — câteva tratate cunoscute de istoria teatrului universal: Silvio d'Amico (*Storia del teatro drammatico*), Joseph Gregor (*Weltgeschichte des Theaters*), Heinz Kindermann (*Thea-*

ters — *geschichte Europas*), Dubech (*Histoire générale illustrée du Théâtre*), Freedley and Reeves (*A History of the Theatre*). Toate m-au interesat; toate mi-au fost de folos. Din fiecare, cred, am extras, am asimilat, am integrat câte ceva. În genere, m-am aflat la școala tuturor; de la caz la caz, și la școala fiecăruia în parte. Nu mai puțin, trebuie să-l amintesc și pe Ion Marin Sadoveanu. Volumele lui au apărut postum, după ale mele. Însă înainte, ani în șir, îi ascultasem cu regularitate conferințele experimentale, în matineele de duminică ale Teatrului Național. Pot să afirm că aceste conferințe au lăsat în mine o urmă durabilă; îmi luminau un orizont, în ce privește universalitatea fenomenului.

P.C. — Înțeleg, din ceea ce-mi spuneți, că ați cules incitații de pretutindeni, dar că vă revendicați de la Dvs. înșivă. E adevărat?

I.Z. — Da! Descind — dacă se poate spune așa — din propria-mi școală. Mai precis: din ceea ce am intuit și am învățat singur; din ceea ce m-am străduit să alcătuiesc eclectic, având în față diversități întregi de stiluri și interpretări; din ceea ce am socotit, cu spiritul meu ca om de catedră, că pătura instruită a societății noastre trebuie să cunoască primordial despre viața și cultura de teatru a lumii.

Vocația de dascăl și reabilitarea didacticului

P.C. — « Spiritul de catedră », conștiința de « pedagog » revin mereu în cuvintele Dvs. Ele atestă o vocație, cea de dascăl. Ea vă caracterizează, cred, personalitatea. Și, aș adăuga, un dascăl al dialogului, nu al magistraturii solemne, cu deschideri spre interlocutor, călăuzit nu atât de bucuria orgolioasă de a găsi răsunet, cât de satisfacția modestă de a servi celor tineri să-și desfășoare aripile și să zboare. Ocupându-vă de teatru, am impresia că v-ați ales nu numai un obiect de studiu, ci și un spațiu de existență al dublei comunicări, logice și infralogice, al trăirii raționalizate și al trăirii pure...

I.Z. — Pentru mine, faptul de teatru își are o taină, o exigență, în felul său ireversibilă. Refuză să se încredințeze abstracției pure; rămâne închis în sine, steril și distant, atita vreme cât ar simți în jurul său numai curiozitate rece și sistematică, nu și participare afectivă. Cred, de aceea, că numai munca de bibliotecă, fie aceasta cât de erudită și de conștiincioasă, nu poate fi de ajuns. Teatrul trebuie văzut și de aproape: în carnea și mișcările lui; în complexitatea vie a factorilor pe care îi pune în joc; în arile lui previzibile și imprevizibile; în cite acte de cultură gravitează înspre rosturile lui și în cite alte sensuri de cultură pot iradia din acestea.

P.C. — Ceea ce-mi spuneți îmi reamintește o propoziție pe care am găsit-o în Introducerea la vol. I din Istoria teatrului. Ea sună astfel: « Funcțiunea elementară a teatrului este să redea viața ». Verbul « a reda » e azi compromis în ochii criticii. Dar dincolo de expresie (tributară vremii) importă ideea. O mențineți?

I.Z. — În esență, da! Azi, însă, aș înțelege ca în generalitatea ideii să includ și o raportare mai specifică. Teatrul, într-adevăr, este viață; implicit este și cultură. Faptele în stare brută nu ajung să fie ori să devină materie și teme de teatru; e nevoie ca mai întâi faptele în cauză să fi trecut prin unele procese de selecție. Pot căpăta expresie dramatică numai acele fapte de viață tare dețin în ele un rang spiritual; care pot avea răsunet uman; care pot privi și dincolo de materialitatea lor imediată; care au în ele posibilitatea de a deveni valori comune și de a intra ca atare în circuitele de viață ale cetății; care pot înțelege că poezia nu exclude realitatea ci, dimpotrivă, îi poate veni acesteia în ajutor.

Într-o nouă introducere, scrisă prin prisma reflecțiilor mele constituite între timp, aș insista mai apăsător, desigur și mai programatic, asupra a două chestiuni. Prima: există în mersul umanității idei directoare, pe care nici o altă formă de comunicare, ca forma dramatică, nu ar izbuti să le exprime mai propriu, mai pregnant, cu adevărul lor intrinsec și cu puterea lor de a pune cugetul omenesc în stare de vibrație.

Un exemplu: ideea că omul este făptură capabilă să-și ia în mâini proprii destinul său propriu. Chestiunea poate fi dezbătută amplu, în diferite feluri: pe amvoane, de la catedră, în tratate filosofice, prin sisteme de învățămînt ș.a.m.d. Toate acestea, la un loc, nu pot spune mai mult, mai răspicat, mai edificator, decît s-a spus în tragedia clasică. Și, de asemenea, nu știu dacă vreodată oricîți mari doctrinari ori mari retori ar izbuti să egaleze, cu știința și autoritatea lor academică, ceea ce pe scena de teatru ar putea să împlinescă un actor de vocație jucînd rolul lui Oedip sau o actriță pe acela al Antigonei. Cealaltă idee: pe scena de teatru se pot petrece verificări de proporții istorice și morale; această scenă este în măsură să confirme dacă o propunere de viață poate fi acceptată de către simțul comun, devenind normă de conduită în funcționarea societății și a superiorității umane. Presupun — dacă s-ar întîmpla ca teatrul să-și înceteze cumva activitatea ori ca această activitate să ia exclusiv căi pragmatice — că spiritualmente lumea ar deveni dintr-o dată mai săracă, indiferent cite străluciri de neon și-ar închipui că pot ascunde ori compensa aceasta.

Nu sînt în admirația a ceea ce am scris. Dar, nici nu mă gîndesc să mă minimizez cumva. Din cite pot să-mi dau seama asupra-mi, socotesc că nu am afirmat niciodată ceva în care să nu cred. Pe cît mi-a fost cu putință, m-am străduit să nu alunec în judecăți conformiste. Socotesc că, rescriindu-mi cartea, aș fi același, ca stare de spirit.

P.C. — Din felul Dvs. de a vorbi se desprind un «ethos» și un «pathos» care-mi par a se acorda cu o formație de tip normalian. Mă înșel oare?

I.Z. — Deloc. Așa e. Știu, de bună-seamă, că această formație poate părea în unele privințe depășită. Îi datorez însă mult. Îi sînt și îi voi fi pînă la sfîrșit profund recunoscător. Sînt legat de ea, prin ceea ce socotesc că a fost în legea și în datoria generației căreia îi aparțin. Mi-a dat sentimentul, de-a lungul întregii mele cariere, că prin ea îmi pot servi semenii. S-ar putea, desigur, ca în materia cărților mele să fie nevoie de diferite modificări; linia axiologică a gîndirii mele, însă, ar rămîne aceeași, egală cu ea însăși. Aceasta, nu atribuindu-mi cu orgoliu vreo virtute sau alta, ci, pur și simplu, pentru că nu aș putea să fac într-alt fel. Mi s-a spus citeodată — poate cu deferență pentru mine, poate cu puțină ironie — că în cărțile mele sînt didactic. Pe mine, oricum, această judecată nu mă afectează. Mai degrabă, mă bucură. Și — aș putea spune — mă simt chiar îndatorat celor care au gîndit-o și o gîndesc. Înseamnă că mă aflu în evidența lor cu ceva ce-mi este constitutiv. Refuz să fac din «a fi didactic» o categorie peiorativă ori o formă marginală de cunoaștere.

P.C. — Împărtășesc opinia Dvs. că didacticul trebuie reabilitat. Desigur, didacticul de tip superior, cum l-au ilustrat la noi Maloirescu sau Vianu, la care claritatea nu izvora dintr-o penurie de substanță iar ordinea expunerii trăda puterea spiritului de a domina materia, nu lipsa de inspirație.

I.Z. — Realizarea didactică face parte din serviciul meu social. M-am străduit și mă străduiesc încă în vederea ei, cu disciplină și cu credință. Vreau să fiu clar: vreau ca aceia care mă citesc ori mă ascultă să mă simtă aproape, nu departe de ei; nu vreau să simplific, dar nici să complic; vreau să trezesc în oameni încredere în puterile lor intelectuale și sufletești; vreau să mă bucur și eu de bucuria aceea resimțită de mulți, cînd înțeleg că pot înțelege. Și, în concluzie, țin să vă comunic: dacă ar fi să-mi scriu din nou cartea, și pe aceea tot în spirit didactic aș scrie-o.

P.C. — G. Călinescu susținea că un bun istoric literar trebuie să aibă experiența directă a creației, măcar prin ce a ratat, dacă nu prin ceea ce a izbucnit. Era, cum se vede, deopotrivă exigent și mărîmimos: ne cerea să producem artistic, nu să excelăm. Îndrăznesc deci să vă pun întrebarea dacă n-ați «comis» și Dvs. teatru. Măcar pentru sertar?...

I.Z. — Ba da. Aș fi vrut — mi-ar fi plăcut, mi-ar fi dat un simțămînt de împlinire — să scriu o piesă de teatru. Una singură, nu mai multe. O piesă care să poată cuprinde concentrat, sintetic, în spațiul a două ore de lectură ori de reprezentare

pe scenă, material capabil să alimenteze volume întregi de memorii sau de roman-fluviu. O piesă putînd să însemne, deopotrivă, și autobiografie, și profesiune de credință, și un « cunoaște-te pe tine însuși! », și o mărturie de viață, și un raport moral adresat comunității căreia îi aparțin și, în genere, scrutare într-un destin. E vorba — presupun că ați înțeles aceasta din primul moment — de problema de viață a unui intelectual. În speță: a intelectualului care sînt; căruia soarta i-a rezervat să fie martor la două războaie mondiale, la războaie reci și războaie locale, la mari confruntări între ideologii, la explozii tehnico-științifice, la revizui de fond în tabelele existente de valori, la invazii contemporane de filosofii existențialiste ș.a. Am schițat, în acest sens, cîteva planuri; mi-au defilat prin minte diferite ipoteze; am încercat chiar și unele redactări. Faptul a continuat, o vreme, cu reveniri periodice și apoi cu renunțări. Nu am izbutit, pînă la urmă, decît să mă chinui. Acum, bineînțeles, febra s-a potolit. Nu m-a speriat gîndul să pornesc a scrie o istorie universală a teatrului; m-am poticnit, însă, în mica mea veleitate de autor. Într-un fel, totuși, acest eșec mi-a folosit. Mi-am dat seama, și într-alt chip decît teoretic, cît de greu este să scrii o piesă de teatru. Prin aceasta, respectul meu pentru autorul dramatic și pentru treaba la care este înhămat creștea înfinit. Reveneam la uneltele mele, de fiecare dată, după fiecare încercare neizbutită, cu acest respect în suflet. Și, tot de fiecare dată, întrebîndu-mă tacit: izbutesc oare în ceea ce relatez despre teatru, în geometria considerațiilor mele de istoric, să strecor și ceva din inefabilul ori fiorul acestui respect?

Textul ca pretext ori despre limitele lecturii regizorale

P.C. — Aș vrea să abordez acum o chestiune controversată. După cum se știe, unii regizori contemporani consideră textul dramatic drept un pretext de creație personală. El își arogă dreptul de a-l modifica și nu numai prin eliziuni ori prescurtări, el și prin introducerea de personaje ori de replici. Mulți condamnă această practică drept un fel de blasfemie, un atentat la integritatea literaturii clasice. Alții îl laud apărarea sub cuvînt că azi nu mai credem în existența interpretărilor canonice și acceptăm pluralitatea lecturilor. Care e părerea Dvs.?

I.Z. — În trecut, regia trecea drept mai mult un meșteșug; un artizanat — mai bine-zis — menit să ridice textul dramatic de la orizontalitatea lui mută pe foaia de hîrtie la verticala sa vie și elocintă pe scenă. Între timp, lucrurile au evoluat mult. Astăzi, regia își are locul ei bine constituit în tabloul artelor propriu-zise. Pînă la un punct, intrucît are de minuit un întreg aparat tehnic, devine și știință aplicată. Incontestabil, teatrul secolului nostru datorează acestei evoluții regizorale realizări memorabile. Realizări — precizez — atît sub raport spectacologic cît și ca gîndire asupra fenomenului dramatic, cu prezența acestuia în procesele interdisciplinare ale culturii de teatru.

Pînă aici, totul este limpede. Încep însă să se adune și nori, din cauza unor libertăți rău înțelese. Mă gîndesc — de exemplu — la ceea ce de cîtăva vreme se întîmplă la noi cu repertoriul caragialian. Că acest repertoriu se află pe multe afișe, este bine; că adesea acest repertoriu este împins pe făgașuri grotești, trebuie să dea de gîndit. Pînă în momentul de față, Caragiale este tot ce avem mai reprezentativ și mai exponențial în creația noastră dramatică. O linie de referință privind clasicitatea noastră românească este aceea care trece prin opera lui. Nu avem doi Caragiale, așa încît asupra unuia din ei să ne putem îngădui luxuri ale sofisticării sau ale aventurii experimentaliste. Acela pe care îl avem este unic. Ceea ce găsim în teatrul său — ca idee, ca personaje, ca observații și adevăruri de viață, ca satiră socială, ca expresie artistică — reprezintă valori, chintesențe și cristalizări de geniu românesc. Copiii noștri, în școală, trebuie să le înțeleagă ca atare și să crească în respectul lor. Or, ne întrebăm: ce ar putea să se petreacă în mintea acestor copii, dacă venind la teatru, în loc de o confirmare sugestivă a ceea ce presupunem că la școală li s-a vorbit despre comediile lui Caragiale, vor vedea pe scenă desfășurări clovnești, gesturi lubrice,

mai mult măști decât personaje, apăsări satirice pînă la coborîrea în vulgaritate, mișcări violente și aglomerări de stridențe, efecte de suprafață ș.a.?

Știu, acest punct de vedere poate să înlîmpine proteste, reticențe, amendări, ironii. Mi-am auzit, adesea, nu numai în șoaptă ci și răspicat, aprecieri de felul acestora: «par depășit»; «refuz modernitatea»; «pun limite în fapte unde trebuie să troneze libertatea»; «confund spectacolul cu lecția de literatură»; «aparțin unei lumi care a fost» ș.a.m.d. Acestea, toate, nu mă supără, pînă la a le declara cu vehemență război. Îmi impun să le înțeleg. Admit că își pot avea o logică a lor, un sistem de criterii și motivații. Dar — așa cum am spus-o insistent în cursul convorbirii noastre — sînt om de catedră. Judec, deci, în consecință. Spiritul de catedră nu-mi este numai trăsătură profesională; intră și în modul meu de gîndire; face parte din structura mea sufletească; îmi ajută să fiu eu însumi.

Consider că operele clasice trebuie să rămînă clasice. Să le lăsăm pe soclul pe care le-am ridicat! Sînt valori împlinite. Închid în ele rosturi și mărturii certe. Măsoară și ilustrează trepte de istorie. Ce sens poate avea să li se tulbure liniștea, frumusețea, echilibrul? Da, într-adevăr, cultura proclamă un drept general la libertate, dar tot ea, cultura, în atîtea alte situații și răspunderi, imprimă rigoare, cere exegeză, urcă înspre imperative. Există vaste teritorii încă neexplorate — și neconținut apar și altele — în care avangarda și experiențele pot avea la îndemînă tot de ce au nevoie. Nemergînd spre acestea, poate însemna din partea lor o dezertare. Nu cred în așa-numitele «demitizări», indiferent cită voință estetizantă ar veni în sprijinul lor. Am îndoieli, de asemenea, asupra a ceea ce se proclamă «parafrază» ori «adaptare». Îmi vine greu să le socotesc creație. Îmi par mai degrabă compromisuri, semne de sterilitate, dovezi de criză spirituală, camuflări și prezumții, vanități contestatate.

P.C. — Trebuie să vă mărturisesc că în acest punct mă despart oarecum de Dvs. Cred că marile capodopere, totemi datorită caracterului lor simbolic și polisemantic, solicită mereu noi interpretări. Această repunere în chestiune e un fenomen în esență salutar: continuă înnoirea lecturii regizorale relansează interesul publicului și menține deschis dialogul cu clasicii. E adevărat, însă, că uneori voința de originalitate devine un scop în sine, se manifestă printr-o modernizare forțată, prin trucuri ieftine, prin efecte lipsite de acoperirea ideii. Asemenea fenomene trebuie desigur condamnate (cu condiția, bineînțeles, de a le identifica în mod corect). Foarte negativă mi se pare și practica intervențiilor arbitrare în text. Critica literară e extrem de severă cu cei ce amputează ori schimbă operele clasice. De ce ar fi indulgentă critica dramatică? În principiu, orice text poate fi prelucrat ori rescris; dar dacă, de pildă, unei piese i se adaugă personaje ori replici, ar fi normal ca regizorul respectiv să-și asume răspunderea de coautor, semnînd alături de Shakespeare, Molière etc. sau precizînd că e vorba de o versiune «după»... Permiteți-mi, însă, pentru a angaja discuția pe un teren mai concret, să vă întreb dacă ați fost vreodată tentat să puneți în scenă? Și, admitînd că vi s-ar oferi prilejul, la ce piesă v-ați opri? Și care ar fi ideea montării?

O montare imaginară a Scrisorii pierdute

I.Z. — Dacă m-ar tenta să pun în scenă o piesă de teatru, aș face-o cu o comedie de Caragiale. Aceasta, cu titlu demonstrativ, ca într-o confruntare de principii cu reprezentanți ai noii noastre școli de regie. Să presupunem că m-aș opri la *O scrisoare pierdută*. Ce anume aș încerca să propun? M-aș preocupa, mai întîi, să institui atmosferă de epocă; să fiu scrupulos, la tot ce este culoare locală. Socotesc că atîtea replici, ticuri și semne caracteristice ale personajelor — ale lui Trahanache, ale lui Pristanda, ale lui Farfuridi, ale lui Dandanache, ale Cetățeanului turmentat — pot să-și piardă din umorul, din pitorescul, din puterea lor semnificativă, dacă sînt scoase din cadrul în care s-au produs și pe care îl reprezintă. Piesa — lipsind-o de ceva din decorul, din costumul, din stilul ei original — ar putea să pară mai săracă; ar fi frustrată de ceva ce îi este esențial. Nici o clipă nu m-aș gîndi să atenuez ceva din latura de ridicol a personajelor; dar, nu mai puțin, nici nu aș putea să pierd

din vedere că autorul le-a gândit în primul rînd cu viziunea sa de artist, că în fiecare personaj a pus și cite o trăsătură umană și că, în ultimă instanță, aceste personaje ne sînt simpatice, nu detestabile. Comedia, în totalitatea ei, este încărcată de satiră. Din capul locului, trebuie privită și tratată ca atare. M-aș strădui, însă, ca această satiră să nu fie redată bolovănos, justiționar, să nu se transforme în rechizitoriu ori moralizare, ci ca severitatea ei să adăpostească în ea și ceva înțelegător, prietenos. Rostul satirei dramatice — Caragiale, cred, simțea bine acest lucru — este să descopere, să avertizeze, să sancționeze prin umor, în nici un caz să decapiteze cu violență. Aș încerca, pe cit cu putință, să fac să reiasă și un Caragiale social, cu dispoziția lui critică și cu spiritul său necruțător de observație, dar totodată și un Caragiale epicurean și artist, plăcîndu-i să se amuze estetic, comunicînd simpatice cu personajele sale, într-un fel și recunoscîndu-se în acestea. Și, în sfîrșit, aș mai vrea, fără a îndepărta ceva din raportarea critică a scriitorului asupra epocii în general, să reiasă că totuși sînt în joc evenimente marginale, că acțiunea din piesă se petrece într-un « orășel de munte », că ponderea ei este o pondere locală și că starea conflictuală pornește în bună parte din mici ambiții dizidente.

Ce spuneți de această teorie? Teoretic, îmi place să mă legăn cu imaginea ei; în rest, — cum spune Hamlet — este tăcere...

P.C. — Îmi pare sincer rău că nu vă putem vedea montînd Scrisoarea pierdută. Sau cine știți? Se va găsi poate vreun director de teatru destul de cutezător ca să încerce experimentul. Unul dintre prietenii mei spune că nu niciodată prea tîrziu cită vreme n-am ajuns la litera « u ». În orice caz, viziunea Dvs. mi se pare nu numai perfect plauzibilă, deși diferă de viziunile lui Sică Alexandrescu ori Ciulei, și acelea plauzibile, ci și plină de farmec, conotată, evident, de zîmbet, dar și de o ușoară, grațioasă melancolie. Dați-mi voie să vă pun acum o ultimă întrebare. Sînteți, după cum știu, președinte al Comitetului român de literatură comparată și ați predat mulți ani cursuri de literatură universală. V-aș ruga deci să vă referiți la raporturile dintre istoria teatrului și comparatism. La urma urmei, aceasta e o problemă de filosofia culturii sau și de filosofia culturii.

I.Z. — Meditez insistent asupra acestei teme. Mi s-a revelat, nu chiar de la început, cînd am pornit la drum cu istoria universală a teatrului, ci cu timpul, parcurgînd materia, intrînd treptat-treptat în conținuturile și în sensurile ei, scriindu-mi volumele. Nu aș putea spune că am ajuns la un corp propriu-zis de idei, putînd să fie cristalizate ca atare într-un sistem și înscrise propriu-zis într-un program. Aș vrea, dacă timpul și puterile mi-ar mai îngădui, să ajung sau măcar să mă apropiu de o asemenea definire. Cu atît mai mult, cu cît am impresia că în literatura de specialitate a lumii chestiunea nu a fost încă tratată frontal. În ce mă privește, cred că în lucrările mele am făcut comparatism fără să știu. Nu declar nicăieri, formal, că aș fi procedat comparatist; contextual, însă, faptul s-a produs.

Nădăjduiesc că aceia care vor veni după mine vor ști să dea chestiunii adîncimea și proporțiile necesare. Poate în nici o altă producție de ordin ideatic, ca în creația de teatru, nu există o mai constitutivă corelare între dimensiunea națională a operelor și proiectările lor în universalitate.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(octombrie — decembrie 1985)

A

AGÂRBICEANU, I.

Avramescu, Tiberiu — Scrisori către editură. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, p. 180.

B

BOTEZ, Alice

Ivănescu, Cezar — [Un eseu despre roman] *Mnemosyne*. „*Luceafărul*“, an. XXVIII, nr. 45 (1227), sîmbătă, 9 noiembrie 1985, p. 6.

C

CAZIMIR, Otilia

Avramescu, Tiberiu — Scrisori către editură. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 181—183.

CIPRIAN, G.

Munteanu, Lidia — *Nae Niculae*. Tragicomedie [...] „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 42—55.

COMARNESCU, Petru

Filip, Mircea — Jurnal (fragmente). „*Pagini bucovinene*“, an. IV, nr. 10 (46), octombrie 1985, pp. I—III; nr. 11 (47), noiembrie 1985, p. III; „*Cronica*“, an. XX, nr. 50 (1037), 13 decembrie 1985, p. 5.

COȘBUC, G.

Chivu, Gheorghe — Multiple variante pentru o ediție integrală a traducerii *Divinei Comedii*. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 95—104.

D

DRAGOMIRESCU, Mihail

Soare, Ion — Mihail Dragomirescu în corespondență cu un profesor vîlcean. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 153—155.

E

EMINESCU, M.

- Creția, Aurelia și Creția, Petru — *Alexandru Lăpușneanu* [teatru]. „*România literară*”, an. XVIII, nr. 41, joi 10 octombrie 1985, pp. 12, 13, 19.
Vatamaniuc, D. — Pagini germane. *Despre psihologia popoarelor* [IV]. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 34—41.

G

GHIBU, Onisifor

- Ghibu, Octavian — Prefață [despre Picu Pătruț]. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 116—119.

GRIGORESCU-BACOVIA, Agatha

- C., Cn. — Poezie sau destin [*Memorii* vol. IV]. „*Ateneu*”, nr. 12 (193), decembrie 1985, p. 9.

H

HÂJDEU, Boleslav

- Oprîșan, I. — Orgoliul descendenței voievodale: *Însemnări istorico-genealogice despre originea nobilă a familiei Ghijdeu* — pagini biografice. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 105—114.

HELIADÉ-RĂDULESCU, Ion

- Anghelescu, Mircea — Scriitorul de teatru: *Voiaj din Podul Mogoșoaii pînă în Țigănia Vlădicii*. „*Luceafărul*”, an. XXVII, 46 (1228), sîmbătă, 16 noiembrie 1985, pp. 1—7;
Heliade inedit: *Satira mea sau deputatul egoist*. „*Luceafărul*”, an. XXVIII, nr. 51 (1233), sîmbătă, 21 decembrie 1985, p. 7.

HUSSERL, Edmund

- Scurtu, Nicolae — În corespondență cu discipolul său Constantin Floru. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 148—149.

I

IORGA, N.

- Avramescu, Florian — *Unități organice în viața statelor și națiunilor* — una din ultimele conferințe ținute la Radiodifuziunea română. „*Luceafărul*”, an. XXVIII, nr. 45 (1227), sîmbătă, 9 noiembrie 1985, p. 3.

ISPIRESCU, Petre

- Anghelescu, Mircea — O scrisoare a lui Petre Ispirescu. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 150—151.

K

KIRILEANU, G. T.

- Avramescu, Tiberiu — Scrisori către editură. „*Manuscriptum*”, (61), an. XVI, nr. 4/1985, p. 180.

L

LABIȘ, Nicolae

- Băgdăneț, Valeriu — Amintirea lui Nicolae Labiș [versuri, scrisori]. „*Convorbiri literare*”, an. XCI, nr. 1192, nr. 12, decembrie 1985, p. 3.

Cremer, I. — Nicolae Labiş epigramist. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, p. 180.
M., M. — Manuscise labişiene *Virsa de bronz, Omul comun* [poeme]. „*Pagini bucovinene*“, an. IV, nr. 12 (48), p. 3.

186
Fişier
bibliografic

M

MAZILU, Teodor

Răzvan, Constantin — Teodor Mazilu [*Univers în miniatură*, adevăratul debut]. „*Astra*“, an. XX, nr. 11 (170), noiembrie 1985, p. 8.

N

NEGRUZZI, Iacob

Vezi: Ispirescu, Petre (Anghelescu, Mircea).

P

PĂTRUȚ, Picu

Ghibu, Octavian — *Viers-uri*. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 120—127.

POP, Ionel

* * * — *Jandarmii, O licitație de cai*. „*Viața Românească*“, anul LXXX, decembrie 1985, nr. 12, pp. 6—16.

POPA, Victor Ion

Ene, Ileana — Din dragoste pentru tinereț. *Cenușăreasa* [Adaptare]. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 56—68.

Săvoiu, Adrian — Un act de cultură [acte și scrisori]. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 49—71.

POPESCU, Lazăr

Vezi: Dragomirescu, Mihail (Soare, Ion).

R

REBREANU, Liviu

Avram, Mircea — Patrimoniu documentar [scrisori]. „*Transilvania*“, an. XIV (IXC), nr. 10/85, pp. 46—48.

Ivănescu, D. — Liviu Rebreanu și teatrul național din Iași. „*Convorbiri literare*“, an. XCI, 1191, nr. 11, noiembrie 1985, p. 6.

Rebreanu, Puia-Florica — Liviu Rebreanu la Iași. „*Convorbiri literare*“, an. XCI, 1191, nr. 11, noiembrie, 1985, pp. 4, 12.

ROLL, Ștefan

* * * *Soclu, Pastel, Crama din Melnic, Popas, Tipăt, Imputare* [poezii]. „*România literară*“, an. XVIII, nr. 40, joi, 3 octombrie 1985, p. 15.

S

SADOVEANU, Ion Marin

Avramescu, Tiberiu — Scrisori către editură. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, p. 179.

SERVIEN, Pius

Silvestri, Artur — « Eu voi crea cuvintele » — pagini de jurnal. „*Manuscriptum*“ (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 133—137.

SHAW, George Bernard

Cioroiu, Alina — « Autorizez Teatrul Național din București » — dialog epistolar cu Marcu Beza. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 138—147.

SLAVICI, Ioan

Mălinaș, Constantin — Ioan Slavici la Oradea... „*Manuscriptum*“ (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 151—152.

SORBUL, Mihail

Crăciun, Victor — Pe scena undelor. *Cum am scris Patima roșie* [conferință radiofonică] „*România literară*“, an. XVIII, nr. 44, joi, 31 octombrie 1985, pp. 12—13.

STANCA, Radu

Lipovanu, Ioana — *Greva femeilor* — comedie în 3 acte. „*Manuscriptum*“, (61), an. XVI, nr. 4/1985, pp. 72—83.

T

TITEL, Sorin

* * * — *Profesorul* [Fragmente din romanul neterminat *Melancolie*]. „*România literară*“, an XVIII, nr. 49, joi, 5 decembrie 1985, pp. 14, 15.

Manuela TĂNĂȘESCU

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: Felix Aderca (15), Demostene Botez (17), P. Bujor (63, 65), Eusebiu Camilar (18), Alice Călugăru (42, 45, 49, 52), M. Eminescu (26), Robert de Flers (170), C. Dobrogeanu-Gherea (61), Onisifor Ghibu (105), B. P. Hasdeu (92), G. Ibrăileanu (130, 135), T. Maiorescu (136, 138, 139), Miron Radu Paraschivescu (21), Ciprian Porumbescu, (81, 84, 85) G. Topîrceanu (37, 39), M. Sadoveanu (161), Cristian Sârbu (23), Zaharia Stancu (24), Al. Vlahuță (66).

FOTOGRAFII: Tudor Teodorescu-Braniște (67, 68, 73, 75, 76), Paul Bujor (62), Alice Călugăru (40), Victor Eftimiu (75), Robert de Flers (165), C. Dobrogeanu-Gherea (59), Onisifor Ghibu (102, 118), B. P. Hasdeu (86), Gheorghe Lazăr (112), T. Maiorescu (136, 147), Cezar Petrescu (67), Ciprian Porumbescu (79), M. Sa-

doveanu (76, 159), C. Stere (68), Mircea Ștefănescu (80).

CARICATURI-DESENE-GRAFICĂ-PICTURĂ

Virgil Almășanu — *Revoluționarii pașoptiști* (99), Ion Anestin — *Tudor Teodorescu-Braniște* (70), Corneliu Baba — *Peisaj industrial* (13), Constantin Blendea — *Tudor Vladimirescu* (113), Vasile Celmare — *Gărzile patriotice* (17), Ștefan Dimitrescu — *G. Ibrăileanu* (130), Aurel Jiquidi — *Eliberarea* (19), Ligia Macovei — *Mamă cu copil* (17), Constantin Nicolae — *Nicolae Bălcescu* (95), Victor Ion Popa — *Mircea Ștefănescu* (77), Jean Steriadi — *Al. Vlahuță* (62), Gheorghe Tattarescu — *Nicolae Bălcescu* (coperta I), Mișu Teișanu — *Ilustrații la poemul Luceafărul de M. Eminescu* (27, 30, 31, 32, 34, coperta IV), G. Topîrceanu — *Autoportret* (34).

● **The Communist Party and the conscience of the national dignity** (Editorial by *Al. TĂNASE*). *Unavaile manuscripts* — about the antifascist and communist inter-war press (Essai by *George MACOVESCU*) ● *The writer — the conscience of the epoch* — At the service of new ideals — conferences from the Roumanian Broadcasting archives (presented and annotated by *Victor CRĂCIUN*); **Felix ADERCA** — *New tendencies in the culture of the year 1946*; **Demostene BOTEZ** — « ... benefactor of minds... »; **Euseblu CAMILAR** — « ... writing the pages of the contemporary history »; **Miron Radu PARASCHIVESCU** — *The way I wrote Singing Roumania*; **Cristian SÂRB** — *My destiny*; **Zaharia STANCU** — « ... realisations that never existed in the history of the Roumanian people... » ● **M. EMINESCU**: *German Pages — The Psychology of the Peoples*, VI — notes from his study-period in Vienna and Berlin (Foreword, transliteration and notes by *D. VATAMANIUC*; translation by *G. PINTEA*) ● *Centennary* — **G. TOPÎRCEANU** — « ... with this stubborn and hostile pen... » — letters (annotated by *Ileana ENE*); **Alice CĂLUGĂRU**: *Epistolary moment* (Introduction by *Constantin CIOPRAGA*); « ... a poet who appreciates me... » — letters to *G. TOPÎRCEANU* ● *The writers and the meanings of life* — **C. DOBROGEANU-GHEREA**: « ... the need to correspond with somebody... » — letters to his daughter (prefaced by *Nicolae SCURTU*); **Al. VLAHUȚĂ** — « ... a new life begins for us and the whole world... » — correspondance with the socialist *Paul BUJOR*, from the year 1918 (documentary by *Mariana and Liviu BOAR*) ● *Prose/Theatre* — **Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE**: *The Hunting Pavilion* — a fragment of novel (Preamble by *C. DARIE*); **Mircea ȘTEFĂNESCU**: *Ciprian PORUMBESCU* — broadcast screenplay (commentary by *Viorel COSMA*) ● *The Memory of Documents* — **B. P. HASDEU**: *The Roman colonies in Dacia* — study from 1859–1960 written for a contest (foreword by *N. ROMANENKO*) ● *Historical Archives* — **N. BĂLCESCU** and the anonymous correspondance from Constantinople in the French newspaper „*La Presse*“ (Dossier by *Marin BUCUR*); **Onisifor GHIBU**: « ... waking up the national conscience of the entire Roumanian people... » — memorialistic pages about the relationship between *Gheorghe Lazăr* and *Tudor Vladimirescu* during the Revolution of 1821 (Introduction by *G. D. ISCRU*); **Björstjerne BJÖRNSON** and the Transylvanian scholars (Presentation and translations by *Eugen GLÜCK*); « ... feelings of love and gratitude for the great apostle of peace... » — documents discovered in the archives of Oslo — Norway ● *Restitutions* — **G. IBRĂILEANU** — *Paul Stapfer about « the art for art »* — literary chronicle (discovered and prefaced by *Mihai DRĂGAN*); **T. MAIORESCU** translator of *MAETERLINCK* (*Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) ● *Album Leaves*: *The Roumanian tricolour flag* — tradition and permanence (Essai by *Olivia and Alexandru STRACHINĂ*; colour reversibles by *Radu BRAUN* and *Octavian PLOSCARU*; *Al. COMĂNESCU* and *Gabriel COSTESCU*) ● *Mail* — **M. SADOVEANU** at the „School House“ (Archives investigations by *I. CREMER*) ● *Roumanian writers in foreign archives* — **Pius SERVIEN**: *Diary Pages*, IV (edited by *Artur SILVESTRI*) ● *Foreign writers in Roumanian archives* — **Robert de FLERS** in Roumanian correspondance (translated and presented by *N. SCURTU*) ● *Point-Counterpoint* — **I. L. CARAGIALE** and the review „*The Fillip*“, III. (New historical-literary contributions by *I. CREMER*) ● *The Book of Literary History — In debate*: From the philosophy of culture to the history of theatre (Dialogue *Ion ZAMFI-RESCU — Paul CORNEA*) ● *Bibliographical Index* ● *Iconography* ● *Summary* (in English, French, German, Russian) ●

● **Le Parti et la conscience de la dignité nationale** (Editorial par *Al. TĂNASE*) ● *Manuscripts introuvables* — concernant la presse anti-fasciste et communiste entre les deux guerres (Essai par *George MACOVESCU*) ● *L'Ecrivain — conscience de l'époque* — Au service de nouveaux idéals — conférences des archives de la Radiodiffusion Roumaine (présentées et annotées par *Victor CRĂCIUN*): **Felix ADERCA** — *Tendances nouvelles dans la culture de l'année 1946*; **Demostene BOTEZ** — « ... modérateur des âmes... »; **Eusebiu CAMILAR** — « ... écrire les pages de l'histoire contemporaine »; **Miron Radu PARASCHIVESCU**: *Comment j'ai écrit Le Cantique de la Roumanie*; **Cristian SÂRBU** — *Ma destinée*; **Zaharia STANCU** — « ... réalisations que l'histoire du peuple roumain n'a jamais connues... » ● **M. EMINESCU**: *Pages allemandes — Psychologie des peuples*, VI — notes de cours de la période des études à Vienne et à Berlin (Préface, translittération et notes par *D. VATAMANIUC*; traduction par *G. PINTEA*) ● Centenaire — **G. TOPÎRCEANU**: « ... par cette plume rebelle et hostile... » — lettres (annotées par *Ileana ENE*); **Alice CĂLUGĂRU**: *Moment épistolaire* (Introduction par *Constantin CIOPRAGA*); « ... un poète qui m'apprécie » — lettres envers *G. TOPÎRCEANU* ● *Les écrivains et les sens de la vie*: **C. DOBROGEANU-GHEREA**: « ... le désir d'entretenir une correspondance avec quelqu'un... » — épîtres envers sa fille (préfacées par *Nicolae SCURTU*); **Al. VLAHUȚĂ** — « ... une nouvelle vie va commencer pour nous et pour tout le monde » — correspondance de 1918 avec le socialiste *Paul BUJOR* (Documentaire par *Mariana et Liviu BOAR*) ● *Prose — Théâtre* — **Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE**: *Le Pavillon de chasse* — fragment de roman (préambule par *C. DARIE*); **Mircea ȘTEFĂNESCU**: *Ciprian Porumbescu* — scénario radiophonique (commentaire par *Viorel COSMA*) ● *Mémoire des documents* — **B. P. HASDEU**: *Les Colonies romaines de la Dacie* — étude de 1859—1860 écrite pour un concours (préfacée par *N. ROMANENKO*) ● *Archives historiques* — **N. BĂLCESCU** et la correspondance anonyme de Constantinople dans le journal français „*La Presse*“ (Dossier par *Marin BUCUR*); **Onisifor GHIBU**: « ... éveillant le peuple entier à la conscience nationale... » — pages mémorialistiques concernant les rapports entre *Gheorghe Lazăr* et *Tudor Vladimirescu* pendant la Révolution de 1821 (Introduction par *G. D. ISCRU*); **Björnsterne BJÖRNSON** et les lettrés de Transylvanie (Présentation et traduction par *Eugen GLÜCK*); « ... sentiments d'amour et de reconnaissance pour le grand apôtre de la paix — documents découverts dans les archives d'Oslo — Norvège » ● *Restitutions* — **G. IBRĂILEANU**: *Paul Stapfer sur l'art pour l'art* — chronique littéraire (découverte et préfacée par *Mihai DRĂGAN*); **T. MAIORESCU** traducteur de *MAETERLINCK* (*Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU*) ● *Feuilles d'album*: *Le Tricolore roumain* — tradition et permanence (Essai par *Olivia et Alexandre STRACHINĂ*; réversibles coloriés par *Radu BRAUN* et *Octavian PLOSCARU*; *Al. COMĂNESCU* et *Gabriel COSTESCU*) ● *Courrier* — **M. SADOVEANU** à la „Maison des Écoles“ (Investigations d'archives par *I. CREMER*) ● *Ecrivains roumains dans des archives étrangères* — **Pius SERVIEN**: *Feuilles de Journal*, IV (rédigées par *Artur SILVESTRI*) ● *Ecrivains étrangers dans des archives roumaines* — **Robert de FLERS** en correspondance roumaine (traduite et présentée par *N. SCURTU*) ● *Point-contrepoint* — **I. L. CARAGIALE** et la revue „*Bobârnacul*“ (*La Chiquenaude*), III (Nouvelles contributions historico-littéraires par *I. CREMER*) ● *Le Livre d'histoire littéraire* — *En débat*: De la philosophie de la culture à l'histoire du théâtre (Dialogue *Ion ZAMFIRESCU* — *Paul CORNEA*) ● *Fichier bibliographique* ● *Iconographie* ● *Sommaire* (en anglais, français, allemand, russe) ●

● **Die Partei und das Bewusstsein der nationalen Würde** (Leitartikel von **Al. TĂNASE**) ● *Manuskripte, die sich nicht befinden* — über die antifaschistische und kommunistische Presse zwischen den zweien mondialen Kriegen (Essai von **George MACOVESCU**) ● *Der Schriftsteller — Das Bewusstsein der Epoche.* — In Dienst der neuen Ideale — Vorträge aus dem Archiv der rumänischen Rundfunk (Vorstellung und Anmerkungen von **Victor CRĂCIUN**): **Felix ADERCA** — *Neuen Tendenzen in Kultur des Jahres 1946*; **Demostene BOTEZ** — «... Stifter den Seelen...»; **Eusebiu CAMILAR** — «... schreiben die Blätter der gegenwärtigen Geschichte»; **Miron Radu PARASCHIVESCU** — *Wie habe ich Cîntarea României geschrieben*; **Cristian SÂRBU** — *Mein Schicksal*; **Zaharia STANCU** — «... Verwirklichungen, die haben nie in der Geschichte des rumänischen Volks stattgefunden...» ● **M. EMINESCU**: *Deutsche Blätter* — *Einleitende Gedanken über die Völkerpsychologie*, VI — Konspekte aus Wien und Berlineruniversität (Vorwort, Transliteration und Anmerkungen von **D. VATAMANIUC**; Übersetzung von **G. PINTEA**) ● *Zentenarium* — **G. TOPÎRCEANU**: «... mit dieser rebellischen und feindlichen Feder...» — Briefe (Anmerkungen von **Ileana ENE**); **Alice CĂLUGĂRU**: *Brifflcher Augenblick* (Einleitung von **Constantin CIOPRAGA**); «... ein Dichter, der mich bewertet» — Briefe an **G. TOPÎRCEANU** ● *Die Schriftsteller und die Bedeutungen des Lebens* — **C. DOBROGEANU-GHEREA**: «... der Wunsch mit jemandem korrespondieren...» — Briefe an seinem Tochter (Vorwort von **Nicolae SCURTU**); **Al. VLAHUȚĂ**: «... ein neues Leben soll für uns und die ganze Welt beginnen» — Briefwechsel mit dem socialisten Paul Bujor; vom Jahre 1918 (Dokumentar von **Mariana und Liviu BOAR**) ● *Prosa/Theater* — **Tudor TEODORESCU-BRANIȘTE**: *Jagdpavillon* — *Romansfragment* (Vorwort von **C. DARIE**); **Mircea ȘTEFĂNESCU**: *Ciprian Porumbescu* — Hörspiel (Annerkung von **Viorel COSMA**) ● *Das Gedächtnis der Dokumente* — **B. P. HASDEU**: *Die römischen kolonien aus Dakien* — Studium von 1859–1960 für eine Prüfung geschrieben (Vorwort von **N. ROMANENKO**) ● *Historisches Archiv* — **N. BĂLCESCU** und der anonimer Briefwechsel von Constantinopole in französischer Zeitung „*La Presse*“ (Dosar von **Marin BUCUR**); **Onisifor GHIBU**: «... belebend die nationale Bewusstsein des ganzen rumänischen Volks...» — memorialistische Blätter von die Beziehungen zwischen Gheorghe Lazăr und Tudor Vladimirescu während der Revolution von 1821 (Einleitung von **G. D. ISCRU**); **Björstjerne BJÖRNSON** und die Schriftsteller von Siebenbürgen (Vorstellung und Übersetzung von **Eugen GLÜCK**); «Gefühle von Liebe und Dankbarkeit für den grossen Apostol des Friedens» — Dokumene gefundene in der Archive von Oslo — Norwegen ● *Wiederherstellungen* — **G. IBRĂILEANU**: *Paul Stapfer über die Kunst für Kunst* — literarische Chronic (Gefunden und Vorwort von **Mihai DRĂGAN**); **T. MAIORESCU** Übersetzer **MAETERLINCKS** (**Georgeta RĂDULESCU-DULGHERU**) ● *Blätter von Album: die rumänische Trikolore* — *Tradition und Permanenz* (Essai von **Olivia und Alexandru STRACHINĂ**; forbige Rückseite von **Radu BRAUN** und **Octavian PLOSCARU**; **Al. COMĂNESCU** und **Gabriel COSTESCU**) ● *Kurier* — **M. SADOVEANU** bei dem „Haus der Schulen“ (archivistische Untersuchungen von **I. CREMER**) ● *Rumänische Schriftsteller in ausländischen Archive* — **Pius SERVIEN**: Blätter von *Jurnal*, IV (besorgte von **Artur SILVESTRI**) ● *Ausländische Schriftsteller in rumänischen Archive* — **Robert de FLERS** in rumänisches Briefwächgel (Übersetzung und Vorstellung von **N. SCURTU**) ● *Punkt-Kontrapunkt* — **I. L. CARAGIALE** und die Zeitschrift „*Bobârnacul*“, III (Neue historisch-literarische Beiträge von **I. CREMER**) ● *Das Buch von literarische Geschichte* — *In Aussprache: Von philosophie der Kultur bis Geschichte der Theater* (Dialog **Ion ZAMFIRESCU** — **Paul CORNEA**) ● *Bibliographische Zettelkartei* ● *Ikonographie* ● *Inhalt* (in englisch, deutsch, französisch, russisch) ●

● **Партия и сознание национального достоинства** (От редакции *АЛ. ТЭНАСЕ* ● **Потерянные рукописи** — о антифашистской и коммунистической межвоенной печати (Очерк *Джеорджес МАКОВЕСКУ*) ● **Писатель — сознание эпохи** — На службе новых идеалов — выступления из архива Румынского радиоэфира (представление и аннотация *Виктор КРЭЧУН*); *Феликс АДЕРКА* — *Новые направления в культуре 1946 года*; *Демостене БОТЕЗ* — «... создатель душ. ...»; *Еусебиу КАМИЛАР*: «... писать страницы современной истории»; *Мирон Раду ПАРАСКИВЕСКУ* — Как я написал *Воспевание Румынии*; *Кристиан СЫРБУ* — *Моя судьба*; *Захария СТАНКУ* — «небывалые достижения в истории румынского народа ...» ● **М. ЕМИНЕСКУ**: *Немецкие страницы* — *Психология народов*, VI — курьёзные заметки на занятиях в Вене и Берлине (Предисловие, перепись и примечания *Д. ВАТАМАНЮК*; перевод *Г. ПИНТЯ*) ● **Столетие** — *Г. ТОПЫРЧАНУ*: «... этим мятежным и неприятным пером ...» — письма (аннотация *Иляна ЕНЕ*); *Алис КЭЛУГЭРУ*: *Письменный Эпизод* (Введение *Константин ЧЕПРАГА*); «... поэт, оценивающий меня» — письма к *Г. ТОПЫРЧАНУ* ● **Писатели и смысл жизни** — *К. ДОБРОДЖАНУ-ГЕРЯ*: «... желание переписываться с кем-нибудь ...» — Письма к своей дочери (предисловие *Николае СКУРТУ*); *АЛ. ВЛАХУЦЭ*: «... новая жизнь начинается для нас и для всего света» — переписка с социалистом *Паул Бужор* в 1918 г. (Документарий *Мариана и Ливю БОАР*) ● **Проза/Театр** — *Тудор ТЕОДОРЕСКУ-БРАНИШТЕ*: *Охотничий павильон* — отрывок романа (введение *К. ДАРИЕ*); *Мирча ШТЕФЭНЕСКУ*: *Чиприан Порумбеску* — радиосценарий (Комментарий *Виорел КОСМА*) ● **Память документов** — *Б. Р. ХАСДЕУ*: *Римские колонии и в Дакии* — исследование для конкурса 1859—1860 (Вступительное слово *Н. РОМАНЕНКО*) ● **Исторический архив** — *Н. БЭЛЧЕСКУ* и анонимная переписка в Константинополе в французской газете «*La Presse*» (Досье *Марин БУКУР*); *Онисифор ГИБУ*: «... просылая весь румынский народ к национальному сознанию ...» — мемориальные страницы об отношениях между *Г. Лазэр* и *Т. Владимиреску* во время Революции 1821 г. (Введение *Г. Д. ИСКРУ*); *Бьорнстерн БЬОРНСОН* и трансильванские учёные) Представление и переводы *Еуджен ГЛЮК*); «... чувства любви и признания перед великим борцом за мир» — документы, открытые в архивах в Осло — Норвегия ● **Возвращения** — *Г. ИБРЭИЛЯНУ*: *Пауль Штапфлер об искусстве для искусства* — литературная хроника (открытая и с предисловием *Михай ДРЭГАН*); *Т. МАИОРЕСКУ*: переводчик *МЕТЕРЛИНКА* (*Джеорджес РЭДУЛЕСКУ-ДУЛГЕРУ*) ● **Альбомные страницы**: Румынский флаг — традиции и постоянство (Очерк *Оливия* и *Александру СТРАКИНЭ*; обратимые цвета *Раду БРАУН* и *Октавиан ПЛОСКАРУ*, *Ал. КОМЫНЕСКУ* и *Габриел КОСТЕСКУ*) ● **Курьер** — *М. САДОВЯНУ* и «*Каса Шкоалелор*» (Архивные исследования *И. КРЕМЕР*). *Румынские писатели в иностранных архивах* — *Пиус СЕРВИЭН*: Страницы журнала, IV (под редакцией *А. СИЛЬВЕСТРИ*) ● **Иностранные писатели в румынских архивах** — *Роберт ДЕ ФЛЕР* в румынской переписке (перевод и представление *Н. СКУРТУ*) ● *И. Л. КАРАДЖАЛЕ* и журнал «*Нагоний*», III (Новые историко-литературные вклады *И. КРЕМЕР*) ● **Историко-литературная книга** — *На обсуждении*: От философии культуры к истории театра (диалог *Ион ЗАМФИРЕСКУ* — *Пауль КОРНЯ*); ● **Библиографическая карточка** ● **Иконография** ● **Оглавление** (на английском, французском, немецком, русском языках) ●

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

(Str. Fundației nr. 4, sector 1, București, tel. 50.32.90)

va sărbători în anul viitor trei decenii de existență

Creat, aşadar, în epoca de construcție socialistă din țara noastră, M.L.R. (cum i se spune prescurtat) a devenit — mai cu seamă grație bazelor solide ce i le-a pus primul său director, Perpessicius — o binecunoscută instituție de cultură și de teaurizare a unui vast patrimoniu rămas de la marii noștri clasici, o veritabilă școală de educație patriotică și estetică a tinerelor generații. «*Flacăra verbului românesc*» — după fericită metaforă a lui Perpessicius — a ars și arde neconținut în acest templu. Expozițiile permanente sau temporare, destăinuirile de la de-acum recunoscutele *Rotonde 13*, consacrate unor mari scriitori sau evenimente culturale, simpozioanele, dialogurile, recitalurile de poezie, întâlnirile artistice ori științifice găzduite aici, Premiul „Perpessicius” al revistei „*Manuscriptum*”, acordat anual, din 1971, de un juriu condus de acad. Șerban Cioculescu, celor mai valoroase ediții critice din clasicii români, desigur, însăși revista noastră, precum și alte volume, pliante sau cărți poștale publicate de-a lungul timpului, au atras și atrag un mare număr de vizitatori, ascultători sau cititori, cercetători etc., deveniți de-acum prieteni ai Muzeului Literaturii Române.

Printre aceștia la loc de frunte se situează poeții. Că și lor le este scumpă, le este la inimă, aşadar, existența acestui lăcaș al «verbului românesc», o demonstrează, nu numai prezența lor permanentă la manifestările instituției, dar chiar sprijinul acordat bunului său mers în diferite momente ale timpului.

Iată ce scria, în acest sens, istoricul literar Teodor Vârgolici, referitor la un mare gest al lui Tudor Arghezi:

«**La Tudor Arghezi am apelat personal într-un moment critic din existența Muzeului Literaturii**

Române. Directorul muzeului era Perpessicius, eu fiind director adjunct. Sediul Muzeului Literaturii Române se afla pe strada Muzeul Zambaccian nr. 15, în casa în care Mihail Sadoveanu locuise în ultimul său deceniu de viață [...].

La începutul anului 1967 a trebuit însă să părăsim această clădire, casa în care locuise Mihail Sadoveanu căpătînd altă destinație. Întreg avutul Muzeului Literaturii Române și toate lucrurile care aparținuseră lui Mihail Sadoveanu au fost îngrămădite în două încăperi de la ultimul etaj al clădirii unde se afla Uniunea Scriitorilor, pe Șoseaua Kiseleff. [...].

În acele momente de disperare, m-am gândit să cer sprijinul lui Tudor Arghezi. Prin intermediul devotatei sale fiice, Mitzura Arghezi, în primăvara anului 1967 am avut cîinstea să fiu primit de Tudor Arghezi, în locuința sa din strada Arhitect Cerchez nr. 16. I-am relatat maestrului, cu glas ștrăngulat de emoție, situația dramatică în care se afla Muzeul Literaturii Române. Mă asculta în tăcere, își nota ceva pe o hirtie, îmi punea cîte o întrebare, sesizîndu-i în priviri conșter-narea și strălucirea unei voințe de a acționa. La plecare, nu mi-a spus și nici eu nu l-am întrebat ce anume va întreprinde. Eram însă profund convins că va face uz de impunătorul său prestigiu național spre a veni în ajutorul Muzeului Literaturii Române. Așa s-a și întîmplat. Peste cîteva ore mă cheamă la telefon Mitzura Arghezi, spunîndu-mi că, după plecarea mea, Tudor Arghezi a redactat o tulburătoare scrisoare, pe care dînsa personal o depusese la Comitetul Central al Partidului Comunist Român.

Chiar în aceeași zi, conducerea superioară de partid și de stat a hotărît să fie pusă, la dispoziția Muzeului Literaturii Române, clădirea din str. Fundației nr. 4, unde se află și acum sediul muzeului. În obținerea acestei clădiri, în care Muzeul Literaturii Române a putut să desfășoare o splendidă activitate, un rol hotărîtor l-a avut Tudor Arghezi.»

(Tudor Arghezi și Muzeul Literaturii Române, în *Almanahul literar*, 1986, p. 15).

Wikipédia:Proiectul
SALA DE LECTURĂ

Ilustrație de Mișu TEIȘANU (Dintr-un album al plasticianului, aflat în arhiva M.L.R. și găzduit și în Expoziția de bibliofilie și carte rară deschisă la Muzeul Literaturii Române în ziua de 5 iunie 1986).

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor:

- D. CANTEMIR — *Istoria Imperiului Otoman — Prefața, III*
- B. P. HASDEU — *Daine lituaniene*, studiu de folclor comparat
- T. MAIORESCU — Preocupări de literatură universală
- *Astra* la 125 de ani
- Tudor ARGHEZI — « *Poporul român repudiază crima...* », conferință radiofonică
- Lucian BLAGA — Schița unei autoprezentări filosofice
- Camil PETRESCU — *Doctrina substanței*, VII
- Liviu REBREANU — ambasador cultural în Europa
- Ion PILLAT — O conferință prezentată la Geneva
- St. O. IOSIF — O versiune românească a piesei *Richard al III-lea*

COLECTIV REDACȚIONAL

FANUȘ BAILEȘTEANU

ADRIAN BOTA

DIANA CRISTEV

RUXANDRA MIHAILA
(responsabil de număr)

MANUELA TÂNAȘESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

FLOREA VLAD

« Plastica ideilor este și aici (în *Luceafărul* — n.n.) extraordinară. Chaosul are văi, izvoare, mări. Acolo nu-i „hotar“, și vremea (ca o apă) n-are puterea de a se umfla în puțul ei și a ieși din „goluri“. »

G. CĂLINESCU

**Mihai Eminescu în
Istoria literaturii române, Compendiu**

[illegible]